

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ
INSTITUTAS

POLITIKOS IR MEDIJŲ MAGISTRO PROGRAMA

GRETA GIEDRYTĖ
II kurso studentė

**TECHNO-TĖVYSTĖS ĮTAMPOS LIETUVOJE: TAPIMO TĖVAIS PAGALBINIO
APVAISINIMO BŪDU PATIRTYS**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė: lekt. Jūratė Kavaliauskaitė

Vilnius, 2021

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Giedrytė G., Techno-tėvystės įtampos Lietuvoje: tapimo tėvais pagalbinio apvaisinimo būdu patirtys: Politikos ir medijų specialybės, magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovė J. Kavaliauskaitė, 2021 m. – 78p.

Reikšminiai žodžiai: pagalbinis apvaisinimas, pagalbinio apvaisinimo įstatymas, pagalbinio apvaisinimo įgalinama tėvystė, techno-tėvystė, nevaisingumas, reprodukcinės technologijos, įtampos, pastangos, valstybė.

Šiame darbe nagrinėjamos tėvystės įgalinamos pagalbinio apvaisinimo patirtys, tiriamos šių tėvų patiriamos įtampos. Darbe pristatomas pagalbinio apvaisinimo dėka tėvais tapusių asmenų požiūris į jiems įtampas keliančius normatyvinius įsivaizdavimus apie tėvystę. Atskleidžiamas jų požiūris į valstybės vaidmenį jų tėvystės procesuose. Taip pat aptariamos jų pačių pastangos šią tėvystę išlaisvinti iš įtampų.

TURINYS

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS.....	2
PAGRINDINĖS SAŲVOKOS.....	5
TRUMPINIŲ ŽODYNAS	6
ĮVADAS	7
1. TECHNO-TĖVYSTĖS ĮTAMPŲ TYRIMO TEORINIS IR METODOLOGINIS INSTRUMENTAS.....	17
1.1. <i>Techno</i> dėmuo temos literatūroje ir <i>techno-tėvystės</i> apibrėžimas.....	17
1.2. <i>Techno-tėvystės</i> įtampos biogalios kontekste	21
1.3. Tyrimo įgyvendinimo metodas ir dalyvių demografinis aprašymas	24
2. TECHNO-TĖVYSTĖS ĮTAMPŲ TYRIMO REZULTATAI	26
2.1. Kitoks techno-tėvų žvilgsnis į visiems pažįstamus, normatyvinius tėvystės įsivaizdavimus	26
2.1.1. Spaudimas turėti vaikų arba „tai kada vaikai?“	26
2.1.2. „Vaikų turėti (Dievo) lemta arba ne“	34
2.1.3. „Vaikas turi gimti iš vyro ir moters, santuokoje“	38
2.2. Tėvų žvilgsnis į valstybės vaidmenį techno-tėvystės procesuose.....	47
2.2.1. Lūkesčius atitinkantys ir jiems priešingi techno-tėvystę liečiantys biopolitikos sprendimai	47
2.2.2. Amžina embrionų apsauga – įstatymo spraga, trukdanti tapti „įprastais“ tėvais.....	49
2.3. Techno-tėvų pastangos įveikti patiriamas įtampas	55
2.3.1. Problemos viešinimas	55
2.3.2. Tėvų bendruomenės stiprinimas	58
2.3.3. Nusigręžimas nuo (Bažnyčios) nepalaikymo.....	63
IŠVADOS	67
LITERATŪROS SĄRAŠAS	70

SUMMARY	79
PRIEDAI.....	81
Priedas Nr. 1. Interviu gairės	81
Priedas Nr. 2. Lentelė su informacija apie tyrimo dalyvius.....	82
Priedas Nr. 3. Lentelė su aktualiomis galiojančio Pagalbinio apvaisinimo įstatymo, jo projektų ir siūlytų pataisų detalėmis	83
Priedas Nr. 4. Atliktų interviu transkripcijos	85

PAGRINDINĖS SĄVOKOS

Laparoskopija – pilvo ertmės organų apžiūra endoskopiniais instrumentais. Gali būti diagnostinė ir operacinė. Laparoskopijos būdu galima atlikti beveik visas ginekologines operacijas, kurios daromos laparotomijos būdu (prapjovus pilvo sieną).

Nevaisingumas – reprodukcinės sistemos sutrikimas, pasireiškiantis negalėjimu pastoti po daugiau nei 12 mėnesių trunkančių pastovių lytinių santykių nesinaudojant kontraceptinėmis priemonėmis.

Pagalbinis apvaisinimas *in vitro* – pagalbinis apvaisinimas ne moters kūne.

Pagalbinis apvaisinimas *in vivo* – pagalbinis apvaisinimas moters kūne.

Žmogaus embrionas (toliau – embrionas) – besivystantis žmogaus organizmas nuo apvaisinimo momento (žmogaus zigotos susidarymo) iki moters aštuntos nėštumo savaitės pabaigos.

Žmogaus lytinės ląstelės (toliau – lytinės ląstelės) – moteriškos (kiaušialąstė) ir vyriškos (sperma) ląstelės, dalyvaujančios zigotos susidaryme.

Žmogaus lytinių ląstelių ar embrionų šaldymas – cheminių medžiagų naudojimas, aplinkos sąlygų arba kitų priemonių pakeitimas žmogaus lytinių ląstelių arba embrionų apdorojimo metu, siekiant sustabdyti arba sulėtinti biologinį arba fizinį audinių ir ląstelių irimą.

Žmogaus lytinių ląstelių saugojimas (toliau – saugojimas) – žmogaus lytinių ląstelių laikymas tinkamomis kontroliuojamomis sąlygomis iki jų paskirstymo.

TRUMPINIŲ ŽODYNAS

IVF – In vitro fertilizacija;

PA in vitro – Pagalbinis apvaisinimas ne moters kūne („IVF“);

PA in vivo – Pagalbinis apvaisinimas moters kūne;

PAĮ – Pagalbinio apvaisinimo įstatymas;

PSD – Privalomasis sveikatos draudimas;

VLK – Valstybinė ligonių kasa;

IVADAS

„Kartą gyveno pora, kuri labai norėjo turėti vaikelių. Jie bandė ir bandė, bet vaikeliai vis nepasirodydavo. Tuomet geroji Fėja Dievodonorė jiems atnešė kelis magiškus kiaušinius. Ilgų auksinių plaukų fėja atvyko savo mėlynu kabrioletu iš šalies, kur niekuomet nelyja. Pora priėmė kiaušinius ir kiaušiniai pavirto į vaikelių pradžių. Tuomet jie perdavė juos Angelei moteriai, kuri padėjo juos užauginti. Toji Angelė juos patalpino savo kūne, kur jie užaugo lyg maži moliūgėliai. Ar žinote, kas tie vaikeliai?“¹

Melanie Thornstrom, vaikų susilaukusi su kiaušialąstės donorės ir surogatinės motinos pagalba, taip planuoja paaiškinti savo vaikams jų gimimo istoriją (Thornstrom, 2010)

Tyrimo problema: Tėvystės idėja keičiasi: gyvename amžiuje, kuriame žmogiškieji procesai neatsiejami nuo technologinių, o gimstantys vaikai ikitechnologinį pasaulį savotiškai patirti gali tik virtualioje realybėje. Pats tėvystės įmanomumas tapo sąlygotas reprodukcinių technologijų. Tėvystės regalias technologijos gali suteikti tiems, kam ilgą laiką jos buvo nepasiekiamos: vaisingumo sutrikimų turintiems žmonėms, tos pačios lyties poroms ar vienišoms moterims. Todėl tėvystės statusas nebepriklauso vien heteroseksualiai porai auginančiai su ja genetiniais ryšiais susijusius vaikus. Tai tradicijos palaikomas tėvystės įsivaizdavimas, kuris tuo pačiu verčia ignoruoti ir tai, kad visa tėvystė šiandien yra technologizuota. Kad tai – techno-tėvystė.

Technologijų rekonstruojamą tėvystės idėją priimti užtrunka. Tai visuomenės susitarimo ir „normalumo“ permąstymo reikalaujantis įvykis (Mohr, Koch, 2016, p. 89). Būtent todėl pagalbiniu apvaisinimo įgalinama tėvystė tapo bene didžiausiu Lietuvos biopolitikos iššūkiu, sukėlusiu beveik dvidešimtmetį užsitęsusias diskusijas visuomenėje. Pagalbiniu apvaisinimo įstatymas ir jo kompensavimo tvarka, kuria reglamentuota, kad santuoką ar registruotos partnerystės sutartį sudarę ir nevaisingumą patiriantys vyras ir moteris (iki 42 m.) gali gauti dalinį dviejų pagalbiniu apvaisinimo ciklų kompensavimą Lietuvoje, įsigaliojo tik 2017 m. (Lietuvos

---

¹ Versta iš anglų kalbos.

Respublikos Pagalbinio apvaisinimo įstatymas, 2016)². Bene vėliausiai Europoje (Baltrušytė, 2013).

Nuo procedūrų dalinio kompensavimo pradžios savo pranešimuose spaudai Valstybinės ligonių kasos skelbia taip gimusių vaikų statistiką, o kartais netgi nevensia hiperbolizuoti valstybės teikiamos pagalbos. 2018 m. pranešime skelbta, kad kompensuojama neva visa reikalingų pagalbinio apvaisinimo paslaugų ir vaistų kaina iki tol, kol moteris pradės lauktis (VLK, 2018). Tuometinis sveikatos apsaugos ministras Aurelijus Veryga netgi kvietė aktyviau naudotis valstybės pagalba: „*Kviečiame ir kitus, negalinčius susilaukti vaikų, aktyviau naudotis galimybėmis tapti tėvais ir gauti valstybės apmokamas paslaugas*“ (VLK, 2017). Visgi tai, kad valstybinės institucijos iš ilgai delsusių suteikti pagalbą tapo pozityviai įstatymo naudą vaizduojančiais subjektais dar nereiškia, kad ši tėvystė susilaukė trokštamo visuomenės palaikymo. Asmenys, tėvais tapę po pagalbinio apvaisinimo, vis dar jaučia jų tėvystės stigmatizaciją (Petkevičė, 2019). Tad pagaliau įvykęs valstybės politikų apsisprendimas ne tik pripažinti nevaisingumo problemą, bet ir prisidėti prie jos sprendimo, leidžia fiksuoti pokytį valstybės reprodukuojamame tėvystės režime, nes į jį pradėta įsileisti reprodukcinų technologijų įgalinama tėvystė. Tačiau nepaisant valstybės biopolitinio kurso pokyčio, visuomenėje ir jos palaikomuose diskursuose pokyčiai tebevyksta. Todėl reikšminga tirti, kaip sekasi tiems, kurių tėvystę pripažinti taip, kaip bet kurią kitą, šiame transformacijų procese vis dar bando plačioji visuomenė. Įdomu, kaip ši prasidėjusi socialinė transformacija veikia šią tėvystę, kokias įtampas patiria jos siekiantys ir pasiekiantys.

Literatūros apžvaga: Reprodukcinų technologijų įtaka skirtingoms gyvenimo sritims susilaukė įvairių disciplinų mokslininkų susidomėjimo. Šiam tyrimui aktualūs sociologijos, antropologijos ir iš dalies feministinės krypties darbai, kuriuose liečiami galios ir biopolitikos klausimai.

Feministinė literatūra: dėl reprodukcinų technologijų įtakos moterims, jų kūnams, sveikatai ši tema visuomet buvo nagrinėjama feministinėse studijose. Apžvelgtą feministinę literatūrą galima suskirstyti į pozityvistinę, kritinę, neutralią.

Pozityvistinė: pozityvus požiūris į reprodukcinę technologijas būdingas jų vystymo pradžios laikotarpiui (apie XX a. 7-as deš.). Ryškiausia jo atstovė – radikali feministė Shulamith

---

² Nuo 1999 m. iki 2017 m. pagalbinio apvaisinimo procedūros buvo teikiamos tik privačiose medicinos įstaigose (Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos dirbtinio apvaisinimo įstatymo projekto, 2010 m. spalio 12 d., Nr. XIP-2502, 2010)

Firestone, su knyga „The Dialectic of Sex“ (1970). Ji manė, kad reprodukcinės technologijos turi potencialą išlaisvinti moteris iš biologinio determinizmo, atskirti seksualumą ir reprodukciją bei išlaisvinti moteris nuo reprodukcinės „tironijos“ (Wajcman, 1991, p. 56). Firestone tikėjo, kad jei vaikų išnešiojimas bus priklausomas ne vien nuo biologijos, o ir nuo technologijų, tai leis moterims įsilieti į vyrų dominuojamą viešąją sferą ir tolygiai su vyrais pasidalinti vaikų auklėjimu (Mahjouri, 2008).

Kritinė: tobulėjant reprodukcinėms technologijoms (atsiradus embrionų šaldymui ir donorystei, gestacinei surogacijai, prenataliniams tyrimams ir kt.) feminisčių pozicija tapo kritiška. Imta laikyti, kad tokios technologijos kaip pagalbinis apvaisinimas *in vitro* tik sustiprina jau egzistuojančią motinystės ideologiją ir įgalina manymą, kad „tikra“ motinystė yra biologinė, o ne grįsta socialiniu ryšiu. Visuomenei tikintis iš technologijų daugiau reprodukcinę galimybių pasirinkimo, feministinėje teorijoje imta kalbėti apie pasirinkimą mažinančio imperatyvo atsiradimą. Kritiška pozicija radosi *Tarptautinio feminisčių tinklo prieš reprodukcijos ir genų inžineriją* (ang. Feminist International Network of Resistance to Reproductive and Genetic Engineering) tarpe. Ją atstovauja Barbara K. Rohtman su knyga „The Tentative Pregnancy: Prenatal Diagnosis and the Future Motherhood“ (1986), Gena Corea su knyga „The Mother Machine: Reproductive Technologies from Artificial semination to Artificial Wombs“ (1985) bei Rita'os Arditti redaguota knyga „Test-Tube Women: What Future for Motherhood?“ (1984) (Franklin, McNeil, 1988). Jų pagrindinė mintis – reprodukcinės technologijos tai nauja patriarchalinė moterų kūnų išnaudojimo forma, kuria siekiama pasisavinti moters reprodukcinę galią.

Šiai kategorijai priskirtinos ir ankstyvosios Judy Wajcman idėjos ir jos knyga „Feminism Confronts Technology“ (1991). Ji objektyviai apžvelgusi tiek pozityvius, tiek neutralius reprodukcinę technologijų vertinimus taip pat pritaria Tarptautinio feminisčių tinklo idėjoms ir teigia, kad reprodukcinės technologijos yra persmelktos genderizuotų, politizuotų santykių bei neišvengiamai susietos su egzistuojančiomis galios struktūromis. Tiesa, tyrėja remiasi ne distopiniais scenarijais ir į vyrus nežiūri kaip į homogenišką represuojančią grupę, tačiau negalėdama ignoruoti, kad reprodukcinę paslaugų praktika priklauso baltaodžiams, vidurinėsios klasės vyrams, o moteris joje yra tik pacientė, ji teigia, kad šias technologijas matyti kaip neutralias yra pavojinga. Dėl to svarbu sekti, kokie socialiniai ir ekonominiai akstinai prisideda prie jų vystymo (Wajcman, 1991, p. 63).

Neutrali: ilgainiui radosi feministinės literatūros kryptis, kuri teigia, kad reprodukcinės technologijos nėra nei įgalinančios, nei represuojančios. Teigta, kad kritika moterims besinaudojančioms šiomis technologijomis rodo, kad jos laikomos „apakintomis technologijų“ ir nepakankamai agentyviomis (ang. agency). Kaip atsvara tam, pasirinkta atsisakyti „vyriškosios“ retorikos ir fantazijų apie galios santykius bei nuspręsta reprodukcinės technologijas laikyti galimybe nevaisingai moteriai išpildyti savo troškimą, kuris turi būti traktuojamas kaip reprodukcinio pasirinkimo teisė (Wajcman, 1991, p. 60-61). Šias idėjas atstovauja *Lyčių skirtumų feminizmas* (L. Irigaray, M. Gatens, G. Spivack, H. Cixous) ir Elisabeth Grosz idėjos knygoje „Volatile Bodies: Toward a Corporeal Feminism“ (1994). Pagrindinė šių mokslininkų mintis ta, kad moters kūnas nėra nei kliūtis, kurią reiktų įveikti, nei moteriškos gamtinės galios vieta, kuri turi joms priklausyti, kaip teigta anksčiau. Grosz teigė, kad moters kūnas nėra tik pasyvus ar inertiškas objektas, kurį veikia vien socialinės jėgos, todėl ji bandė problemizuoti dichtomijas protas-kūnas, kultūra-gamta, protas-aistra, kuriose protas, kultūra dažniausiai priskiriami vyrams, o kūnas, aistra, gamta – moterims. Kūnas imtas matyti kaip feministinės teorijos centras – būdas suprasti moters patirtis genderizuotame socialiniame pasaulyje (Mahjouri, 2008).

Įkvėpta E. Grosz ir D. Haraway kiborgo koncepto Nadia Mahjouri pasiūlė kūną vertinti kaip tam tikrą svarbiausią tašką, kuriame vyksta moterų ekonominės, politinės, seksualinės ir intelektualinės kovos. Į kūną reprodukinių technologijų kontekste ji žvelgia kaip į moters subjektiškumo išpildymo centrą bei kelia klausimą jau nebe apie technologijų kuriamą potencialią represuoti kūną, o apie tai, kaip reprodukcinės technologijos keičia moters kūną, kaip ji tai patiria. Ji dėmesį kreipia į moters agentyvumą, troškimus, pasipriešinimą ir politiką. Kvestionuoja organiškumo ir technologijų dichtomiją bei tokiam reprodukcijos procesuose dalyvaujančiam kūnui suteikia techno-motiniško kūno terminą (Mahjouri, 2008).

Atgimusiam pozityviam technologijų traktavimui moterų emancipacijos kontekste svarbi Donna Haraway idėjų įtaka. Jos *Kiborgų manifestas* (1985) buvo postūmis kiberfeminizmui (ang. cyberfeminism), kuris pabrėžė moterų subjektiškumą ir agentyvumą technologijose. Ji laikė, kad kibernetinė erdvė (ne tik internetas) yra vieta, kur baigiasi biologiškai determinuoti ir natūralizuoti lyčių skirtumai bei atsiranda potencialas moters emancipacijai. Visgi, kad ir kokia populiaris ir pripažinta bebūtų „kiborginė“ teorija, ji netapo visa vienijančiu feministiniu požiūriu. Kiberfeminizmas sukritikuotas vėlesnėje minėtos mokslininkės Judy Wajcman knygoje „Technofeminism“ (2004). Ji teigia, kad kiborgo idėja tapo lyg ikona žyminčia, jog ribos tarp

biologijos ir kultūros, žmogaus ir mašinos išnyko, o technologijos suardė kūno, seksualumo, lyčių pasiskirstymo tvarką ir išlaisvino moterį (Wajcman, 2004, p. 7-8). Wajcman pripažįsta, kad Haraway idėjos išstimuliavo itin reikšmingą požiūrį į lyčių galių santykius technologijose, tačiau visgi, tyrėjos žvilgsniu, kiberfeminizmas būdamas atsaku į pesimistinį požiūrį į reprodukcinės technologijas (S. Firestone) tapo per daug technofiliškas. Todėl Wajcman kitaip nei Haraway ir kiberfeministės netikėdama, kad šiuolaikinės technologijos fundamentaliai pasikeitė, siūlo savąjį technofeminizmą, kuriuo ji kiberfeminizmą nori pastūmėti į kritiškesnį galių tarp lyčių technologijose permąstymą. Pasak jos, technofeminizmas – tai refleksiivi, feministinė perspektyva, kuri technologijas mato ir kaip neigiamų ir kaip teigiamų pokyčių šaltinį (balansas tarp technofobijos ir technofilijos). Sekant Wajcman, labai svarbu nepaleisti žvilgsnio nuo technologijose įsirežusių socialinių santykių (Gill, 2005, p. 97-101).

Sociologinė/antropologinė literatūra: sociologai ir antropologai reprodukcinų technologijų įtaka taip pat susidomėjo nuo jų vystymo pradžios. Ilgainiui išsiskyrė reprodukcinės sociologijos ir reprodukcinės (kultūrinės) antropologijos kryptys. Šioje literatūroje tendencijos taip pat kito kartu su tobulėjančiomis reprodukcinėmis technologijomis. Todėl apžvelgtą literatūrą galima išskirti į dvi grupes, kurioms būdingi skirtingi tam tikrų reprodukcinų technologijų įvertinimai ir įvardijimai.

Reikšmingas kiekybinis ir kokybinis pokytis literatūroje, analizuojančioje reprodukcinės technologijas, radosi Loise Brown (1978 m.), pirmojo „test-tube“ kūdikio, gimimo dvasioje. Šio laikotarpio (apie XX a. 9-10 deš. – XXI a. 1 deš. pr.) literatūra išsiskiria tuo, kad joje reprodukcinės technologijos įvardijamos kaip „naujosios“, „dirbtinės“, kartais juntamas nepatiklumas tam, ką šios naujosios technologijos gali atnešti. Prie šios kategorijos galima priskirti Judith N. Lasker ir Susan Borg knygą „In Search of Parenthood: Coping With Infertility and High-Tech Conception“ (1994). Joje aprašytos nevaisingų asmenų patirtys, pristatytos „naujujų“ reprodukcinų technologijų teikiamos galimybės nevaisingoms poroms (inseminacija, IVF, surogacija, kiaušialąstės donorystė) bei donorų, surogatinių motinų, vaisingumo paslaugų specialistų dalyvaujančių „naujuose“ reprodukcinuose procesuose motyvai ir jausmai. Kitaip tariant, skaitytojai supažindinami su tuo, ką reiškia dalyvauti šiuose dar mažai kam pažintuose procesuose (Lasker, Borg, 1994).

Antropologijos disciplina, kuri fokusuojasi į mokslą ir technologijas, taip pat glaudžiai susijusi su D. Haraway tyrimais ir kiborgo koncepcija (Davis-Floyd, 2010). Antropologų

literatūrai priskirtina Robbie Davis-Floyd'o ir Joseph'o Dumit'o sudaryta kolektyvinė monografija „Cyborg Babies: From Techno-Sex to Techno-Tots“ (1998). Joje straipsnių autoriai sekdami kiborgo konceptu tiria įvairius būdus, kuriais žmogus nuo apvaisinimo momento iki senatvės tapo kiborgu, bando atsakyti į klausimą, ar „naujosios“ reprodukcinės ir kitos technologijos trikdo natūralius procesus, ar visgi šios technologijos tiesiog verčia permąstyti giminystės, reprodukcijos, tėvystės ir pačios gyvybės sąvokas. Autorių vertinimai reprodukcinų technologijų atžvilgiu varijuoja: vieni jose mato emancipacinį potencialą, kiti technologijų hegemonijos grėsmę, o knygos sudarytojai įžangoje diskutuoja apie poreikį peržengti gėrio ir blogio dichtomiją vertinant technologijų įtaką (Davis-Floyd, Dumit, 1998, p.1-3).

Reikšmingą misiją parodydama, kad „naujųjų“ technologijų kuriama tėvystė neturi būti demonizuojama, atliko Kembridžo Šeimos tyrimų centro profesorė Susan Golombok³. Jos knygoje „Parenting: What really counts?“ (2000) ir „Modern Families: Parents and Children in New Family Forms“ (2015) svarstoma apie tai, kokią reikšmę vaiko gerovei ir santykiui su pasauliu daro dviejų arba vieno tėvo turėjimas, genetinis ryšis tarp tėvų ir vaikų, tėvų heteroseksualumas. Knygoje paneigiami mitai apie socialines ir psichologines pasekmes vaikams augantiems lesbiečių ar gėjų, vienišos mamos arba tėvų, susilaukusių su pagalbinėmis apvaisinimo pagalba, šeimose. Teigiama, kad didžiausią įtaką vaiko vystymuisi turi santykiai šeimoje ir platesnė socialinė aplinka, o tuo tarpu šeimos narių skaičius, jų lytis, seksualinė orientacija, biologinis ryšys ar kūdikio susilaukimo būdas nėra tokie reikšmingi.

Sociologijoje „naujųjų“ reprodukcinų technologijų inicijuojamus pokyčius viena pirmųjų pradėjo tirti sociologė Sarah Franklin. Tačiau jos toliaregiškas žvilgsnis gana anksti šias technologijas ėmė vertinti ne kaip „naują“, abejonių keliantį svetimkūnį, o kaip neišvengiamą reprodukcijos ateitį. Todėl nors jos darbai įsiterpia į išskirtas ankstyvasias chronologines ribas, mokslininkės idėjos labiau atstovauja vėlesnės, kompleksiškesnės reprodukcines technologijas tiriančios literatūros laikotarpi, kuriame šios technologijos imtos vadinti ne „dirbtinėmis“, o „pagalbinėmis“. S. Franklin savo darbuose tiria socialinius, ne tik pagalbinio apvaisinimo *in vitro*, bet ir preimplantacinės genetinės diagnostikos, žmogaus embriono kamieninių ląstelių tyrimų bei klonavimo, aspektus. Ji etnografinius tyrimo metodus derina su gamtos mokslais, lytiškumo teorijomis, giminystės studijomis, todėl jos darbų reikšmė perskelia ir į kitas disciplinas: ypač įtaka justa feminizmo studijose. Viename ankstyvųjų straipsnių „Postmodern Procreation: A Cultural

---

³ Psichologinė kryptis, bet aktuali ir sąveikaujanti su sociologine.

Account of Assisted Reproduction. Science as Culture“ (1995) Franklin ne tik permąsto tokias sąvokas kaip „reprodukcija“ ar „natūralūs faktai“, bet ir nupiešia tam tikras gaires feministiniams judėjimams, teigia, kad feministės turi fokusuotis ne tik į moterų interesus, jos turi siekti sukurti stabilias ribas pagalbino apvaisinimo teikiamoms technologinėms galimybėms. Viena reikšmingiausių mokslininkės publikacijų – „Embodied Progress: A Cultural Account of Assisted Conception“ (1997). Joje pristatomos giluminių interviu metodu surinktos moterų, patiriančių pagalbino apvaisinimo procedūras, patirtys. Ji parodė, kad moterys, nepaisant žinojimo apie aukštą procedūrų nesėkmių statistiką, siekdavo tęsti bandymus grįsdamos tikėjimu, kad jos bus laimingosios, kurioms pasiseks. Franklin atskleidė reprodukinių technologijų paradoksalumą: naudojimas jomis kuria tai žlungančias, tai atgimstančias viltis ir tampa gyvenimo būdu; šios technologijos tiek siūlo sprendimo pažadą, tiek jį ir atima, nes žmonėms, kuriems tam tikri būdai neveikia, kitų netikėčiausias sėkmės vėl suteikia viltį („IVF paradoksas“); šių technologijų egzistavimas ima reikšti tai, kad atsisakymas jomis naudotis yra atsisakymas išbandyti „viską“. Laike, kai tiek į pačias technologijas, tiek į vaisingumo klinikas visuomenė žiūrėjo nepatikliai, tai buvo itin iškalbingi rezultatai, parodę, kad technologijomis besinaudojančios moterys technologijas vertina teigiamai bei apskritai džiaugiasi technologijų suteikiama galimybe susilaukti „stebuklo“. Interviu dalyvės atskleidė, kad procedūrų kelias jas padaro stipresnėmis (įgavusiomis tam tikras „techno-šarvines pirštines“). Tai Franklin leido teigti, kad šios technologijos tampa kritine sąsaja, kurioje susitinka prokreacija, progresas, mokslas ir gamta (Davis-Floyd, 1998, p. 1059-1061). Bene geriausiai „pagalbinį“ laikotarpį atspindinti S. Franklin knyga yra „Biological Relatives: IVF, Stem Cells and the Future of Kinship“ (2013). Joje mokslininkė tiria, kaip IVF normalizacija pakeitė bendrą technologijų ir biologijos suvokimą, pademonstruoja reprodukinių technologijų evoliuciją iš eksperimentinių tyrimų į globalią technologinę platformą bei vėl primena apie šios technologijos paradoksiškumą: nors jos patvirtina reliatyvią biologijos prigimtį, tuo pačiu prisideda ir prie naujų biologinių giminysčių kūrimo (Franklin, 2013).

Pagrindine reprodukcinės sociologijos mokykla laikoma Kembridžo reprodukcinės sociologijos tyrimų grupė, kurios vadovė taip pat S. Franklin. Mokykla vysto tokias temas kaip IVF istorija (S. Franklin), vaisingumas ir amžius (J. Chaparro-Buitrago, L. van de Wiel), medicinos kuriami būdai tapti tėvais ir kintanti tėvystės samprata (R. Pralat), reprodukcijos ir aplinkos sąveika (K. Dow), reprodukcinė teisė, vizuali reprodukcijos kultūra, neheteroseksuali

tėvystė (M. Smietana), IVF ir kamieninių ląstelių sąsajos (S. Franklin), naujos giminystės formos (S. Franklin). Sociologai atlieka kokybinius tyrimo dalyvių stebėjimus, stebi darbą laboratorijose, kalbina pacientus, medikus, mokslininkus, analizuoja kaip naujas technologijas suvokia visuomenė. Visuomenės percepcijos stebėjimas svarbus, nes populiariajame diskurse (televizijoje, žiniasklaidoje) dažnai linkstama reprodukcines technologijas vaizduoti perdėm fantazuotai (Social Science Bites, 2020).

Reprodukcinės antropologijos kryptį reikšmingai vysto Vaisingumo ir reprodukcijos studijų grupė Oksfordo Socialinės ir Kultūrinės Antropologijos Institute (grupės vadovas P. Kreager). Reprodukcijos antropologai stebi reprodukcinių technologijų kuriamus kultūrinius pokyčius, kelia klausimus apie tai kaip šios technologijos keičia giminystės, tėvystės, šeimos bei gimimo sąvokas (R. Davis-Floyd, J. Courduries), domisi žmogaus, kūno ir technologijų sąsajų kuriamais globaliais pokyčiais, kintančių reprodukcijos galimybių sąveika su idealais apie lytis, asmenybę, moralę. Aiškinasi, kaip priimami reprodukciniai sprendimai (C. Herbrand) ir t. t. Tačiau antropologai beveik išimtinai atlieka reprodukcinių technologijų etnografinės analizės, stebėdami žmones besinaudojančius šiomis technologijomis.

Tyrimo niša ir aktualumas: Šiuo tyrimu labiausiai priartėjama prie tų sociologų ir antropologų tyrimų, kurie fokusuojasi į susidūrimus tarp reprodukcinių technologijų įgalinamų naujų tėvystės tipų (*solo* motinystės, kai moteris norėdama tapti mama pasinaudoja spermos donoru; tos pačios lyties porų tėvystės; tėvystės, įmanomos pasinaudojant embrionų donoro pagalba ir kt.) ir visuomenės bei valstybės įsivaizdavimų, kas yra „teisinga“ šeima ar tėvystė. Atviresnių reprodukcinėms galimybėms šalių mokslininkai, besidomintys šia tema, šiandien jau svarsto apie tai, ką patiria ir kaip su normatyviniais diskursais konfrontuoja moterys, tapusios solo mamomis su spermos donoro pagalba; moterys, mamomis tapusios su kiaušialąstės donorės ląstelėmis; arba surogatės, išnešiojančios kūdikius kitoms poroms ir t. t. (Gürtin & Faircloth, 2018, p. 245-247). Tuo tarpu Lietuvoje kol kas apie tai beveik nesvarstoma. Taip yra todėl, kad vienos tėvystės formos, kai tarkime reikalinga ne tik vyro ar moters lytinių ląstelių donorų pagalba, bet ir embrionų donorystė, Lietuvoje tapo įmanomos visai neseniai⁴. Kitos, tokios kaip homoseksualių porų tėvystė arba vienišų moterų motinystė, Lietuvoje dėl egzistuojančio teisinio reguliavimo nėra įmanomos ir dabar. O bet kokios idėjos apie surogaciją įprastai Lietuvoje pasitinkamos

---

⁴ 2019 m. patvirtinus Embrionų donorystės programą (Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas dėl embriono donorystės programos patvirtinimo, 2019 m. kovo 27 d., Nr. 302, 2019)

desperatišku pasiryžimu – drausti, kas ir taip uždrausta. Kaip bus matyti, Lietuvoje konservatyvūs įsivaizdavimai komplikuoja net tokios tėvystės, kuri nuo dominuojančių įsivaizdavimų atitrūksta minimaliai, patirtis. Tėvai, tokiais tapę po pagalbino apvaisinimo ir abu genetiškai susieti su savo vaiku, taip pat nėra apsaugoti nuo įtampų jų tėvystei. Tai verčia galvoti, kad Lietuvoje keliami klausimai turėtų būti ypač artimi tiems, kurie keliami sociokultūrine aplinka artimoje Lenkijoje: apie Bažnyčios įtaką politikai ir privatiems gyvenimams (Radkowska-Walkowicz, 2017). Tačiau nors pagalbini apvaisinimas heteroseksualioms, susituokusioms poroms Lietuvoje galimas jau seniai ir šiandien dalinai yra palaikomas pačios valstybės, pagalbino apvaisinimo įgalinamos tėvystės patiriamos įtampos, jų šaltiniai ar kiti anksčiau minėti klausimai nėra kelti.

Iki šiol Lietuvoje socialiniais pagalbino apvaisinimo aspektais labiausiai susidomėję teisės specialistai, psichologai bei etikos mąstytojai. Teisės srities mokslininkams teko nemenka užduotis derinant pagalbino apvaisinimo sureguliuojamą Lietuvos gaires su Europos ir žmogaus teisės nuostatomis (N. Sušinskaitė, K. Jakutis, L. Skaisgirytė). Teisiniuose darbuose koncentruojamasi į vaiko, gimusio po pagalbino apvaisinimo, teisių užtikrinimą (K. Meilius, M. Jonaitis, J. Juškevičius). Nevaisingumą patiriančių asmenų (dažniausiai moterų) psichologinės būsenos, žinoma, tiriamos psichologų (E. Sabaitytė, A. Sirevičiūtė, O. Kanclerytė ir kt.). Etikos ir dorovės mąstytojai (B. Obelenienė, A. Narbekovas, A. M. Obelenytė, D. Serapinas), Lietuvoje dažnai atstovaujantys katalikiškąsias vertybes, savo darbuose matuoja, kaip stipriai naujosios technologijos atitrūksta nuo tam tikrų „pamatinių“ ir „saugotinių“ visuomenės vertybių.

Tad tematiškai ir metodologiškai šis tyrimas artimesnis anksčiau minėtiems užsienio reprodukcinės sociologijos ir antropologijos tyrinėtojų darbams. Juo siekiama tirti, kokias įtampas Lietuvoje patiria pagalbino apvaisinimo įgalinama tėvystė ir kaip ją atstovaujantys tėvai kovoja dėl savo tėvystės išlaisvinimo iš dominuojančios tvarkos keliamų įtampų. Tyrimu reaguojama ne tik į akivaizdų politinio diskurso pokytį, bet ir jo pastūmėtus socialinius pasikeitimus, kurie iki šiol nesusilaukė nei politikos, nei sociologijos tyrinėtojų pakankamo dėmesio.

Tyrimo tikslas – atskleisti pagalbino apvaisinimo įgalinamai techno-tėvystei kylančias įtampas ir tėvų pastangas jas įveikti.

Tyrimo objektas – asmenų, tėvais tapusių, bandžiusių tapti arba bandančių tapti pagalbino apvaisinimo būdu, patirtys.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) Remiantis literatūra pasiūlyti *pagalbinio apvaisinimo įgalintos techno-tėvystės* apibrėžimą ir pristatyti šiai tėvystei kylančių įtampų identifikavimo teorinį instrumentą.
- 2) Atsižvelgiant į teorinį instrumentą pristatyti tyrimo įgyvendinimo metodą.
- 3) Atskleisti pagalbinio apvaisinimo būdu tėvais tampančių asmenų požiūrį į įtampas keliančius normatyvinius įsivaizdavimus apie tėvystę
- 4) Atskleisti pagalbinio apvaisinimo būdu tėvais tampančių asmenų požiūrį į valstybės vaidmenį jų tėvystės procesuose.
- 5) Pristatyti pagalbinio apvaisinimo būdu tėvais tampančių asmenų pastangas įveikti jų tėvystei kylančias įtampas.

Tyrimui atlikti pasirinktas pusiau struktūruotų, kokybinių interviu **tyrimo metodas**. Interviu atlikti su asmenimis, kurie tėvais tapo, bandė tapti arba šiuo metu bando tapti pagalbinio apvaisinimo būdu. Tikima, kad neapsiribojant vien tais, kurie procedūrų kelią jau praėję, galima pamatyti kompleksiškesnį patirčių vaizdą.

Darbo struktūra: Pirmoji darbo dalis dedikuota tyrimo idėjos ir metodologinio įrankio pristatymui. Antroji ir pagrindinė darbo dalis skirta tyrimo rezultatų pristatymui: informantų požiūriui į jiems įtampas keliančius įsivaizdavimus apie tėvystę (2.1.), jų požiūriui į valstybės vaidmenį jų tėvystės procesuose (2.2.) ir pastangoms įveikti kylančias įtampas (2.3.). Darbas baigiamas apibendrinančiomis išvadomis.

1. TECHNO-TĖVYSTĖS ĮTAMPŲ TYRIMO TEORINIS IR METODOLOGINIS INSTRUMENTAS

1.1. *Techo* dėmuo temos literatūroje ir *techno-tėvystės* apibrėžimas

Anksčiau pristatytoje knygoje „Cyborg Babies– From Techno-sex to Techno-tots“ bandyta atsakyti į klausimą, ar reprodukcinės technologijos deformuoja „natūraliais“ laikomus procesus, ar tik verčia permąstyti gyvybės, giminystės, reprodukcijos ir tėvystės sąvokas (Davis-Floyd, Dumit, 1998). Įžangoje kviečiama nebevertinti technologijų vien per gėrio ir blogio kraštutinumus. Taip lyg pradedama technologijų dėka kintančios žmogiškosios realybės įvardijimo pasikeitimo legitimacija. Knygos straipsnių autoriai, nors ir ne visuomet nuosekliai ir pozityviai vartoja tokias sąvokas kaip techno-seksas, techno-kūdikis, techno-vaismus, techno-kelionė, techno-žaislai, techno-gimimas, tačiau svarbu tai, kad knygoje atkreipiamas dėmesys, jog toks techno dėmens vartojimas nėra nieko novatoriško. Žmogaus, jo kūno ir tuo pačiu reprodukcijos procesų įvardijimas pasitelkiant technologinius arba mechaninius terminus susijęs su žmogaus kūno kaip mechaninės mašinos samprata, ateinančia iš dar XVII a. medicinoje pradėjusio įsišaknyti (ir jau bandomo išgyvendinti) karteziškojo dualizmo. Būtent filosofo Renė Dekarto įtvirtintas kūno kaip mašinos, kurioje kūnas ir protas veikia atskirai, modelis gydytojus padaro tam tikrais technikai/mechanikai, taisančiais lūžtančius žmonių kūnus. Todėl, pasak Davis-Floyd'o ir Dumit'o, nors medicina keitėsi iš mechaniškos į cheminę, tuomet iš cheminės į sofistikuotą ir veikiančią su programavimo technologijomis, ji (ir nuo jos neišvengiamai priklausomi žmogiškieji procesai, pavyzdžiui, reprodukcija) visuomet egzistavo paralelėje su technologijomis ir technologine terminija (Davis-Floyd, Dumit, 1998).

Reikšmingas įžvalgas apie „techno“ terminijos vartojimą knygos straipsnyje „*Witches, Nurses, Midwives and Cyborgs: IVF, ART, and complex agency in the world of technobirth*“ pateikė Steven Mentor, kurio šeimai tiesiogiai teko susidurti su pagalbinio apvaisinimo *in vitro* keliu (Davis-Floyd ir Dumit, 1998). Jis paaikšino, kodėl kartais vengiama tokios terminijos vartojimo ir koks apskirtai sąlyginis yra sąvokų „natūralus“ ar „dirbtinis-technologizuotas“ vartojimas. Mentor teigė, kad tuo metu (apie 1995m.) girdėdamas vienus sakant, jog pagalbinis apvaisinimas *in vitro* yra paprasčiausia mokslo nevaisingai porai suteikiama galimybė susilaukti, o kitus šią technologiją siejant su patriarchaline eugenika, techno-apokalipse, jautėsi lyg tarp

dviejų skirtingų pasaulių. Tačiau Mentor situaciją dramatinizuoja, padėdamas epitetus sieja su tuo, kad XX a. pabaigoje viešojoje erdvėje daugiau pranešimų sklindė ne apie šių technologijų realybę, o apie nevaldomą jų potencialą. Tai kėlė vaizduote praskiestą nerimą, formavo neigiamą požiūrį bei prisidėjo prie „techno“ terminijos vengimo tendencijos. Taip pat Mentor atkreipė dėmesį į tai, kad vieniems technologijų paveiktiems procesams yra priskiriama „natūralumo“ terminija, o kitiems pabrėžtinai „technologinė“ ir priminė, jog tai priklauso nuo skirtingų diskursų ekonomikos. Pagal jį, tiek gimdymas namuose, kuris įprastai laikomas natūralumo „viršūne“, tiek gimdymas ligoninėje yra dvi technologijų pusės. Tą svarbu įvertinti, nes būtent toks matymas gali padėti deparatologizuoti technologijų tęstinumą⁵ veikiamas šiuolaikines reprodukcinės galimybes (Davis-Floyd ir Dumit, 1998, p. 68-69).

Davis-Floyd'o, Dumit'o ir Mentor idėjos padeda suprasti, jog „techno“ dėmuo neturėtų būti matomas kaip nederantis su žmogaus kūno ir jo procesų įvardijimais. Šio dėmens vartojimo vengimas susijęs su nepakankamai pagrįstomis technologijų plėtros prognozėmis praėjusio amžiaus pabaigoje. Galiausiai Mentor akcentuotas žodžių „natūralu“ ir „technologinis“ priklausomumas nuo skirtingų diskursų leidžia šį priešdėlį vartoti nebijant, kad jis bus sutrauktas kaip turintis neigiamą reikšmę. Todėl renkantis prieš žodį „tėvystė“ pridėti „techno“ visų pirma siekiama neutralizuoti žmogiškųjų, tačiau nuo technologijų neatsiejamų, procesų įvardinimą pasitelkiant technologinius terminus.

Siekiant apibrėžti techno-tėvystę taip pat svarbus Nadia'ios Mahjouri *techno-motiniško kūno* apibrėžimas. Ji remdamasi E. Grosz, siūlo moters kūną vertinti kaip svarbiausią tašką, kuriame vyksta moterų ekonominės, politinės, seksualinės ir intelektualinės kovos dėl savo kūnų. Į kūną reprodukcinę technologijų kontekste Mahjouri žvelgia kaip į moters subjektyvumo/agentyvumo (ang. subjectivity/agency) išsipildymo centrą ir kelia klausimą apie tai kaip reprodukcinės technologijos keičia moters kūną, kaip ji su tuo gyvena. Tokį reprodukcinės technologijos procesuose dalyvaujantį kūną ji pavadina *techno-motinišku kūnu*. Pasak tyrėjos, tai nėra kūnas, kurį įveikė arba kuriame dominuoja technologijos, kaip nėra ir kūnas išsilaisvinęs iš savo biologijos. Techno-motiniškas kūnas tai agentyvus kūnas, kuriuo moteris šiame technologiniame amžiuje derasi dėl savo padėties reprodukcinėje procese. Mahjouri savo konceptą taip pat sieja su Haraway kiborgo konceptu, nes jos techno-motiniško kūno analizė kvestionuoja organiškumo

---

⁵ Pagalbinis apvaisinimas *in vitro* savyje talpina tiek senas, tiek naujas reprodukcinės technologijas.

ir technologijų dichtomiją bei kuria inovatyvų mąstymą apie reprodukcinis santykius technologijų amžiuje (Mahjouri, 2008).

Mahjouri techno-motiniškojo kūno terminas aktualus, nes leidžia į techno-tėvystės terminą įnešti lygiavertiškumo tarp dviejų atskirų jo dalių – „techno“ ir „tėvystė“. Šiuo atveju į techno-tėvystę, kaip ir į techno-motinišką kūną, reikia žiūrėti ne į kaip kažkokią technologijų deformuotą tėvystę, o į tėvystę, kurią besirenkantys asmenys yra agentyvūs ir pajėgus technologijomis pasinaudoti tiek, kiek jiems reikia siekiant savosios tėvystės.

Ieškant paskutinio vardiklio techno-tėvystės terminui aktualios tampa ir J. Wajcman siūlomos technofeminizmo (tam tikro kiberfeminizmo tęsinio) idėjos, kuriomis ji primena, kad feminizmui stebinčiam reprodukcinį ir kitų technologijų taikymą, būtina kritiška perspektyva, laviruojanti tarp technofobijos ir technofilijos (Gill, 2005, p. 97-101). Wajcman akcentuojamas kritiškas ir refleksyvus žvilgsnis svarbus tuo, kad dažnai išties pamirštama, jog technologinių opcijų egzistavimas dar negarantuoja naudojimosi jomis taip, kaip surėdyta jų kūrėjų. Technologijų pajėgumas neatsiejamas nuo socialinio pasiruošimo jomis naudotis. Todėl galvojant apie pasirinktą nagrinėti techno-tėvystės kategoriją taip pat norisi akcentuoti, kad šią tėvystę besirenkantys asmenys įpareigoti atlikti ypač refleksyvų veiksmą renkantis sau priimtina, technologinį tapimo tėvais kelią. Rinkimosi procese užprogramuotas įmanomų tapimo tėvais būdų išstudijavimas ir išsiaiškinimas, kuris būdas priimtinausias pagal pasaulėžiūrą. Linkstant prie technologinio kelio laukia technologijų teigiamų ir neigiamų pusių išstudijavimo žingsnis. Neišvengiamai ilgesnis apsisprendimo, ką rinktis ir kaip elgtis, momentas būsimus techno-tėvus paverčia kritiškais šių technologijų vertintojais: agentyviais subjektais žinančiais, ką jie renkasi.

Šiame darbe pasirinkta tirti tų asmenų patirtis, kurių tapimas tėvais įmanomas dėl pagalbinio apvaisinimo technologijų. Kaip jau minėta, tai tik viena iš techno-tėvystės šakų, tačiau būtent ji vis dar susilaukia akylesnio visuomenės dėmesio ir diskursų disciplinavimo užmojų. Todėl šiame darbe siekiama pasiūlyti tokią šios techno-tėvystės sampratą, kuri leistų atkreipti dėmesį, kad ši tėvystė tam tikro nepasitikėjimo ir nepripažinimo susilaukia nevisai pelnytai. Anksčiau minėti mokslininkai kviečia atsakyti reprodukcinį technologijų įtaką vertinti tik per gėrio ir blogio kategorijas (Davis-Floyd, Dummit). Tyrėjai įtikinimai pademonstruoja, kad šių technologijų apokaliptiniai vertinimai neturi pagrindo, o jų neigiamas vaizdavimas tiesiog palaikomas atitinkamų diskursų (Mentor). Galiausiai feministinio žvilgsnio šviesoje pasirodo, kad į šios tėvystės pasirinkimą (kuris yra viena iš nedaugelio išeičių nevaisingiems asmenims) galima

žiūrėti kaip į agentyvų derėjimąsi dėl savo reprodukinių laisvių (Mahjouri). Prisidedant prie šių argumentų darbe pasirenkama vartoti neutralią, žmogiškųjų ir technologinių procesų sintezę žyminčią *pagalbinio apvaisinimo įgalinamos techno-tėvystės* sąvoką. Ši techno-tėvystė priklauso asmenims, kurie, tikima, yra agentyvūs ir pajėgūs kritiškai vertinti jiems prieinamas technologines galimybes ir pasinaudoti jomis tiek, kiek jiems reikia, siekiant savosios tėvystės. Kitaip tariant, tie techno-tėvai, su kurių patirtimis pasiryžta susipažinti atliekant tyrimą, yra asmenys, kurie dėl tėvystės troškimo pasiryžo nugalėti savo kūniškus apribojimus pasinaudojant vis dar mitų gaubiamomis technologijomis. Tebeegzistuojantis nepasitikėjimas technologijomis techno-tėvus taip pat stumia į tam tikras derėjimosi pozicijas: dėl savo tėvystės pasirinkimo laisvės su visuomene ir dėl technologijų politikos su valstybe.

1.2. *Techno-tėvystės* įtampos biogalios kontekste

Tiriant įvairias diskursų susidūrimų keliamas įtampas aktualia tampa prancūzų filosofo Michel'io Foucault biogalios (išsisklaidžiusios galios) idėja. Jis atkreipė dėmesį, kad palaiapsniui suvereno galia, kuri reiškėsi per teisę atimti gyvybę, buvo sutelkta vienos rankose, centralizuota ir vienos grupės naudojama siekiant represuoti kitą, pasikeitė. Pasak Foucault, galia tapo tokia, kur nėra vieno suvereno, kuri yra išsisklaidžiusi įvairiausiose srityse (švietimo, kariuomenės, sveikatos priežiūros ir kitur), veikianti iš daugelio taškų, kontroliuojanti įvairiais mikro lygmenimis ir kuri reiškiasi ne tik per teisę atimti, bet ir suteikti ar kontroliuoti gyvybę. Pasak filosofo, tai lėmė kapitalizmui būdinga nesustojanti gamyba, nes jai reikia produktyvių ir disciplinuoatų individų. Gyvybės užvaldymas, pagal Foucault, reiškiasi per *anatomopolitiką*, kuri koncentruojasi į kūną, jo dresiravimą, discipliną, ugdymą, naudos ir paklusnumo auginimą, įsitraukimą į kontrolės mechanizmus; ir *biopolitiką*, kuri koncentruojasi į kūną kaip rūšį, jos gimstamumo, mirštamumo, sveikatos, gyvenimo trukmės kontrolę (Foucault, 1999, p. 106).

Išsisklaidžiusi galia veikia ne iš viršaus, o iš apačios. Pasak Foucault, mes visi esame tiek šios galios produkuotajai, tiek jos įrankiai. Ji įsitvirtina diskursuose ir normose, kurios yra mūsų kasdienio gyvenimo ir interakcijų dalis. Kadangi ši galia funkcionuoja per žinojimą ir troškimus (ang. knowledge and desires), kurie pasireiškia normų ir normalumo diskursuose, individai norėdami atitikti tam tikras kultūrinės normas ima savanoriškai patys save kontroliuoti. Žinojimas nėra neutralus ar objektyvus. Jį įprastai kuria medicinos diskursas, teisės sistema, psichiatrija, socialiniai mokslai. Žinojimas atspindi galiai naudingas perspektyvas, prisideda prie elgesio ir kūnų kontrolės mechanizmo. Institucionalizuota stebėseną (ang. surveillance) ir kūno bausmės verčia kūnus priprasti prie išorinio disciplinavimo, kūno pajėgumų didinimo. Tai palaiapsniui integruojasi į efektyvų kontrolės mechanizmą ir galiausiai taip randasi tokie kūnai, kurių reikia kapitalistinei visuomenei (Pylypa, 1998, p. 21-22). Foucault atkreipdamas dėmesį, kad tiesa apie „normalumą“ kuriama galios, siekiančios kapitalistinio efektyvumo, siūlo į tai žiūrėti gilesniu žvilgsniu. Tai yra žiūrėti ne tik į tai, kas laikoma „normaliu“, bet ir į tam tikras įtrūkius (ang. gaps) ir tylas (ang. silences) socialinėje aplinkoje, nes tai leidžia iškonstruoti galios produkuojamą žinojimą ir diskursą (Bae, 2016, p. 1-3).

„Mokslinį“ žinojimą, pasak M. Foucault, geriausiai įdarbinusi medicina. Tai jai suteikė galią apibrėžti realybę. Medicina per ligų klasifikacijos kūrimą gali apibrėžti, kas yra ir kas nėra

normalu. Per normalizacijos procesą galia tampa „totalizuojančia“ (nes kurdama spaudimą atitikti normas ji ima kontroliuoti visas gyvenimo sferas) ir „individualizuojančia“ (nes tuos, kurie nutolsta nuo normų ji ima laikyti „nenormaliais“ bei padaro juos disciplinarinių strategijų tikslais). Taip normos atitikimas pasiekiamas ne per prievartą, o per individams iššauktą troškimą jas atitikti. Ši galia padaro taip, kad normos tampa suprantamos kaip moralios ir teisingos, o tai lemia individų norą jas atitikti. Taigi, galia veikia per žinojimo produkavimą, kuris padaro taip, kad individai ima patys troškinti atitikti normą ir per savidiscipliną save represuoti (Pylypa, 1998, p. 23). Medicinos mokslo sukurtą normalumo sampratą paveldėjo ir sociologija. Joje įprastai yra skiriamos kelios normalumo sampratos: statistinė, normatyvinė ir evoliucinė. Pagal statistinę sampratą – normalu tai, kas būdinga daugumai, pagal normatyvinę – normalu, tai kas atitinka tam tikrus standartus, idealus, pagal evoliucinę – normalu, tai kas ateina iš natūralios atrankos, prigimties (Horwitz, 2008, p. 70).

Mąstant apie techno-tėvystės įtampas Lietuvoje paradoksalu tai, kad medicinos ir socialiniai mokslai neignoruoja šios tėvystės, neprisideda prie jos užtildymo ir nelaiko jos neatitinkančia „normalumo“. Nepaisant to, žmonės, negalintys natūraliai susilaukti vaikų, jaučiasi neatitinkantys „normalumo“. Kaip bus matyti, jie neretai mano, kad daugumai kitų individų tėvais tapti lengviau (statistinė samprata); jie jaučiasi lyg jiems vieninteliams nepavyksta išpildyti visuomenėje priimto standarto susituokti ir gimdyti vaikus tokiu būdu, kurį palaikytų kultūroje įsišaknijusi religija (normatyvinė samprata); jie jaučiasi lyg negalintys išpildyti savo prigimtinių savybių – išnešioti/gimdyti ar apvaisinti moterį (evoliucinė samprata). Panašu, kad išsisklaidžiusi galia jų patirtis veikia ne iš mokslinio žinojimo šaltinio. Bandymas pažvelgti į jų kasdienes patirtis, socialines interakcijas, veikiamas išsisklaidžiusios galios, leidžia užčiuopti tuos įtampą keliančius galios šaltinius, su kuriais susiduria šie techno-tėvai. Būtent todėl siekiant suprasti techno-tėvystės įtampas siekiama žvelgti į asmenų, kurie tėvais tampa pagalbinio apvaisinimo būdu, įvairius gyvenimo ir kasdienybės lygmenis. Juose ieškoma tylų, kontrolės ir savikontrolės apraiškų, momentų, kai tam tikri normalumo diskursai verčia suabejoti savo atitikimu „normalumui“, kai trukdo mėgautis savo unikalia tėvyste ar keliu į ją. Fiksuojamos kasdienybės aplinkybėse jiems kylančios nemalonios, nepatogios, erzinančios, kartais net žeminančios situacijos, kurios numanomai kyla susiduriant su aplinka, palaikančia dominuojančius tėvystės diskursus ir atitinkamai nesuprantančia arba nepalaikančia jų neatitinkančios techno-tėvystės.

Visgi, reikia nepamiršti, kad ir paties Foucault idėjos yra tam tikro diskurso idėjos. Žvelgiant iš kito diskurso, kaip pastebi J. Pylypa, Foucault biogalios idėja konstruojama taip tarsi pasipriešinimas jai neįmanomas ir imtis prieš ją veiksnių neverta. Tai įvardijama kaip teorijos trūkumas (Pylypa, 1998, p. 33). Tačiau šiuo darbu linkstama manyti, kad priešintis ir konfrontuoti su diskursais verta. Jau vien žvelgiant į tradicinę tėvystės režimą matyti, kad pati dominuojanti tvarka išstumdamas tuos tėvus, kurie jos neatitinka, ima byrėti ir tapti nevienalyte. Tad pasirinkti tirti tėvai savo pozicija, jog tėvystės troškimą gali išpildyti pagalbinio apvaisinimo technologijos, priešinasi vyraujančioms normoms ir taip ima jas koreguoti. Taigi teigti, kad jie yra pasyvūs savo tėvystės neginantys stebėtojai, būtų išties neteisinga. Ignoruojant pasipriešinimo galiai galimybę būtų menkinama ta tėvų veikla, kuria jie bando mažinti kylančias įtampas ir veikia tam, kad priešiški diskursai imtų keistis atsižvelgiant į socialinę ir tėvystės įvairovę. Todėl darbe taip pat bandoma apčiuopti ir tėvų pastangas įveikti jų tėvystei diskursų keliamas įtampas. O kadangi šios tėvystės legitimacija ir palaikymas priklauso nuo biopolitinių procesų taip pat bandoma pažvelgti į tėvų lūkesčius valstybei. Įdomu, ko jie tikisi, kaip mato valstybės veikimą savo tėvystės galutinio pripažinimo procesuose.

1.3. Tyrimo įgyvendinimo metodas ir dalyvių demografinis aprašymas

Metodas: išsisklaidžiusios galios ir pasipriešinimo jai idėjos paskatino įtampų, kurias savo kasdienybėje patiria pasirinkta tirti tėvų grupė, ieškoti kalbant su jais. Daryta prielaida, kad pokalbiai su jais turėtų leisti atsiskleisti jiems kylančių įtampų šaltiniams, taip pat tėvų pastangoms įtampas įveikti ir vizijoms, kurios leistų suprasti, kas dar gali prisidėti prie įtampų įveikos. Pokalbiai pasirinkti atlikti su tėvais jau tapusiais, bandžiusiais tapti arba planuojančiais tapti asmenimis taikant pusiau struktūruoto giluminio interviu tyrimo metodą. Remiantis šiomis prielaidomis pokalbiai su tyrimo dalyviais buvo atlikti sekant priede Nr. 1 pateiktomis interviu gairėmis.

Dalyvių demografinis aprašymas: tyrimo imties įvairovę pagrįsti leidžia tyrimo dalyvių demografinis aprašymas. Tyrime dalyvavo moterys ir vyrai, tėvais tapę, bandę tapti ar bandantys tapti pagalbinio apvaisinimo būdu. Iš jų – dvi moterys, kurios šiuo metu yra pradėjusios pagalbinio apvaisinimo procedūrų kelią, viena, kuri buvo pasiryžusi jį pradėti, bet dėl nepriimtinių pagalbinio apvaisinimo įstatymo sąlygų persigalvojo, dvi moterys interviu metu buvo pirmuose nėštumo trimestruose. Kalbėjimas ne tik su pasinaudojusiais procedūromis ir susilaukusiais vaiko, bet ir su esančiais, baigusiais ar nutraukusiais procedūras asmenimis, suteikia daugiau galimybių išgirsti su kokiais socialiniais barjeriais yra susiduriama. Iš viso savo patirtimis pasidalino 16 žmonių: 14 moterų ir 2 vyrai. Atsižvelgiant į tyrimo dalyvių lyčių disbalansą, apibendrinimai apie vyrų patirtis turi būti vertinami sąlyginai. Nors turint omeny, kad vyrų nevaisingumo tema gaubiamą dar didesnių tabu, įsiklausimas bent jau į kelių vyrų, kurie kartu su partnerėmis turi pagalbinio apvaisinimo patirtį, refleksijas vis tiek turi reikšmės.

Tyrimo dalyvių amžius svyravo nuo 27 iki 47 metų. Dalyvių bandymų susilaukti vaikų trukmė varijuoja nuo 3-jų iki 20-ies metų. Seniausiai susilaukusios informantės vaikui tyrimo metu buvo 5 metai. Visi tyrimo dalyviai yra lietuviai, tačiau kai kurie tyrimo atlikimo metu gyveno ne Lietuvoje. Lietuvoje gyvenanti tyrimo dalyvių dalis (14 iš 16) reziduoja Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Kėdainiuose. Viena iš užsienyje gyvenančių informančių gyvena Australijoje, Melburne, kita – Nyderlanduose, Utrechte. Australijoje gyvenanti informantė ten gyveno ir vaikų laukimo periodu, tad vertinant kitokią sociokultūrinę aplinką jos patirtys interpretuotos turint tai omenyje. Informantė, šiuo metu gyvenanti Nyderlanduose, ten išvyko įsitikinusi, kad jos tėvystės pasirinkimas Lietuvoje vertinamas neigiamai, tačiau jos pasakojimas būtent tuo tyrimui ir aktualus,

kad leidžia to paties žmogaus akimis pamatyti dvi skirtingai šią tėvystę priimančias visuomenes. Gydomo procedūras tyrimo dalyviai atlieka, atliko ar planuoja atlikti ne tik Lietuvoje, bet ir kitose šalyse (dėl geresnių procedūrų sąlygų ar palankesnio visuomenės ir valstybės požiūrio į pagalbinių apvaisinimą): Latvijoje, Lenkijoje, Ukrainoje, Nyderlanduose, Australijoje, Turkijoje. Didžioji dalis dalyvių turi aukštąjį išsilavinimą, vienas turi aukštesnįjį, vienas – vidurinį. Taip pat dalis dalyvių laiko save tikinčiais, kita dalis – netikinčiais, keletas laiko save abejojančiais. Apibendrinta informacija apie tyrimo dalyvius pateikta lentelėje priede Nr. 2.

2. TECHNO-TĖVYSTĖS ĮTAMPŲ TYRIMO REZULTATAI

2.1. Kitoks techno-tėvų žvilgsnis į visiems pažįstamus, normatyvinius tėvystės įsivaizdavimus

Tyrimo dalyvių refleksijose kartojosi keli iš tradicinių nuostatų kylantys įsivaizdavimai apie tai, kokia tėvystė turi būti. Kalbant apie juos matyti, kad tai kelia šiai tėvystei įvairių įtampų. Įtampomis galima laikyti nepatogumus, paradoksalias situacijas, kurios kyla atskiriems individams. Taip pat galima apčiuopti tam tikrą konfrontacinę įtampą, kuri kyla tarp šių tėvų ir tas situacijas keliančių šaltinių. Galima pajusti netgi lengvą įtampą pačiame pagalbinio apvaisinimo įgalinamų tėvysčių viduje.

2.1.1. Spaudimas turėti vaikų arba „tai kada vaikai?“

Spaudimą turėti vaikų geriausiai atspindi klausimas „tai kada vaikai?“. Jis keliamas jaunoms poroms, o kartais ir vienišioms atitinkamo amžiaus asmenims. Juokeliai apie vaikus svaidomi draugų ir kolegų ratuose. Tačiau šis spaudimas specifiskai aktualus aptarinėjant techno-tėvystę, įmanomą dėl pagalbinio apvaisinimo ir ypač kelią į šią tėvystę. Informantų pasakojimai leidžia atskleisti, kaip šis imperatyvas veikia su nevaisingumu kovojančių ir tuo pačiu unikaliam tėvystei besiruošiančių individų patirtis, kaip jis galiausiai paliečia ir pačią techno-tėvystę. Galima sakyti šis klausimas yra tokia išsisklaidžiusios galios apraiška, kai net patys jos reprodukuotajai nenučiuoja kokį efektą ji iš tiesų kuria.

Spaudimas ir nevaisingumo „nematomumas“: tyrimo dalyviai, galima sakyti, išskiria tiesioginį ir netiesioginį spaudimą turėti vaikų. Tiesioginiu spaudimu jie įvardija atvejus, kai artimose, darbinėse ar visai atsitiktinėse aplinkybėse, jie susilaukia tokių, patiems įsiminusių, klausimų: „tai kada vaikučiai?“, „kada ruošiatės turėti vaikų?“, „negalvojat apie vaikus dar?“, „tai kada aš anūkų turėsiu, gal ir mirsiu nesulaukus?“, „tai kada vaikai, ko miegat, ko laukiat?“, „tai kada jūs?“, „kada jūsų eilė?“ ir t. t. Informantė dirbanti ugdymo įstaigoje pastebi, kad šį klausimą užduoda net patys vaikai: „Ateina pradinukai ir klausinėja, ar turiu vaikų, jei sakau neturiu, jie klausia, kodėl“ (I.7.). Šie klausimai tapę tokiais familiariais ausiai, kad galima nė nepastebėti, ką jie iš tiesų implikuoja. Tačiau atrodo pačioje jų struktūroje užfiksuotas peršamas

privalomumas turėti vaikų. Tai nėra klausimai apie individų norą ar pasirošimą turėti vaikų. Įprastai nesame klausiami, ar kada norėtume turėti vaikų. Tai retoriniai klausimai, kuriuos užduodant tikimasi, kad visi nori ir gali turėti vaikų. Labiausiai rūpi laikas – kada gi tie vaikai pasirodys. Tarsi tai ir tebūtų vien laiko klausimas. Tokie klausimai kaip „*kada jūsų eilė*“ apskritai kuria klaidingą manymą, kad eilė turėti vaikų kiekvienam ateina neišvengiamai. Neva visi ankstesnėse įsivaizduojamo sąrašo eilėse jų jau turi. Galiausiai tai gilina įspūdį, jog vaikų nenorėjimas ar negalėjimas jų susilaukti neegzistuoja. Taip redukuojama pati nevaisingumo problema, o tai lemia, kad daugelis vaisingumo sutrikimų turinčių asmenų ima jaustis vieninteliais susiduriančiais su šia „neegzistuojančia“ problema.

Tai, kad nesusidūrus su nevaisingumu, atrodo, jog jis neegzistuoja, liudija ir informantų refleksijos apie tai, kaip jie nevaisingumą matė iki su juo susidurdami. Viena informantė, kol nesusidūrė su sunkumais pastoti manė, kad nevaisingumas – tai kažkas, kas aplink ją neegzistuoja: „*Man atrodė, kad tas nevaisingumas yra kažkur labai toli, mano aplinkoje jo tikrai nėra <...> jis kažkur toli, toluoj, kažkur Amerikoj, bet tik ne mūsų tarpe. O po to kai pradėjau eiti tuo keliu, tai ir paaiškėjo, kad juo eina ir mano viena grupiokė, nes kažkaip išsišnekėjom, kad abiem buvo atliktos laparoskopijos...*“ (I.11.). Kita informantė, nors žinojo, kad nevaisingumas nereta problema, tačiau tik prisijungusi prie „Facebook“ grupės, vienijančios moteris bandančias pastoti su pagalbiniu apvaisinimu pamatė, kiek iš tiesų žmonių su tuo susiduria: „*Kalbant apie tą grupę, atsimenu, kai tik susikūrė aš iškart prisijungiau ir buvau šokiruota <...> per keletą valandų iš karto keturi šimtai moterų prisijungė <...> žinojau, kad yra, bet kad tiek daug...*“ (I.16.). Apie nuostabą pamačius, kiek žmonių lankosi vaisingumo klinikose kalbėjo ir kitos informantės: „*Kaip ir minėjau, kažkaip buvo toks gėdos jausmas, nes galvojau ateisime ir būsime ten vieninteliai, bet kai pamačiau, kiek ten žmonių ...*“ (I.5.). Tuo tarpu kita informantė taip pat akcentuodama, kiek jos lankytose vaisingumo klinikose sutikdavo žmonių, teigė, kad vien tai rodo, jog nevaisingumas nebeturėtų būti tabu: „*Neįsivaizduojat kiek klinikose, tose privačiose, ten vaikšto. Ten kaip „Maximoj“ eilė stovi prie eilinio vaisingumo specialisto kabineto. Ir visi ten yra su problemom. Dabar toks gyvenimas, daug kas su tuo susiduria. Anoks čia tabu...*“ (I.10.). Panašu, kad imperatyvas prisidėdamas prie nevaisingumo problemų „užtildymo“, tikrąjį problemų mąstą palieka už uždarytų klinikų durų arba privačiose socialinių tinklų grupėse.

Tiesioginis spaudimas kuria ir reikmę betarpiškai į jį reaguoti. Asmenys, nesvarstantys apie tėvystę ar tuo labiau nesusirūpinę savo vaisingumu, į šį spaudimą gali atsakyti per daug

nesijaudindami. Tačiau žmonių, kurie nežino, ar jiems kada nors apskritai pavyks arba bandantys susilaukti, tokiu būdu, apie kurį išgirsti nori ne visi klausiantieji, atsakymai gerokai iškalbingesni.

Informantų atskleisti atsakymai leidžia pasvarstyti apie tam tikras reagavimo strategijas. Jie ieško mažiausiai skausmingos reagavimo strategijos. Tai rodo ir vienos iš tyrimo dalyvių pasakojimas apie tai, kad internetiniuose forumuose, buriančiuose šias patirtis turinčius žmones, neretai diskutuojama, kaip reikia atsakyti į šį klausimą taip, kad atsakymas neišsauktų daugiau nelaukiamų klausimų, patarimų ar komentarų: „*Būdavo forumuose pasidalindavom, kaip kas atsakom į šitą klausimą, ieškojom tokio kozirio, kad galėtumėm pasakyti taip, kad daugiau nebeklaustų, nes pasakyti, kaip Dievas duos, neužtenka, tada jie pradeda aiškinti, kaip reikia daryti, kaip reikia atsipalaiduoti ...*“ (I.7.).

Bendriausiai tariant strategijos yra dvi: melo arba tiesos. Tiesos strategiją besirenkantys tyrimo dalyviai ne tik rinkdavosi tiksliai nusakyti savo situaciją, bet dar ir edukuodavo klausiančiuosius, kaip jie turėtų reaguoti į nevaisingumo patirtis: „*...atsakiau, kad mums šita tema skaudi ir būkite supratingi, tiesiog nelieskime tos temos, kol patys nenorėsime kalbėti*“ (I.2.) arba pataisydavo turinčius neteisingų įsivaizdavimų apie nevaisingumą: „*...mama ten patarimus daugiau sakydavo, kad nu moteriai ten reikia to, reikia vitaminų <...> aš tik atsakydavau, kad šiais laikais reikia ir vyrams, ir moterims vitaminų pastiprinti, ir kad tai nėra vien moters problema, galbūt čia ir senosios kartos toks požiūris...*“ (I.16.). Kiti nedaugžodžiaudami atskleisdavo, kad vaikų nori, bet kol kas nepavyksta susilaukti: „*... tiems, kurie sakydavo 'ko laukiat?', tai aš atsakydavau, kad na mes laukiam tų vaikų, geresnių laikų tikrai nelaukiam, mes norėtumėm čia ir dabar...*“ (I.11.), „*...sakydavau, na nesigauna ir nesigauna, tai ką dabar*“ (I.12.). Visgi nemaža dalis informantų linkę nutylėti tikrąją savo būseną: „*Kiekvienas toks klausimėlis priveda prie ašarų. Tai slepia, kad nekeltų papildomų klausimų*“ (I.7.), „*mūsų abiejų tėvai apie mūsų šią problemą nežino <...> nusprendėm kol kas kol einam tuo keliu to nesakyti, nes tai sukeltų papildomo streso <...> sukeltų bereikalingų klausimų*“ (I.9.). Kartais klausimai tyrimo dalyviams ne tik iššaukdavo nutylėjimą, bet ir priešišką ar nenuoširdžią reakciją: „*... faktas, kad mes bandom niekam nebuvo žinomas <...> todėl į klausimą 'kada jūsų eilė?' įvairiai atsakydavau <...> sakydavau arba, niekada nenoriu vaikų' arba ,aš nemyliu vaikų ar nepatinka*“ (I.14.).

Spaudimas ir techno-tėvų savikontrolė: Reakcijos į klausimus apie vaikus rodo, kad aptariamai tėvų grupei tai nėra tiesiog skaudi replika. Jie ją išgyvena gerokai intensyviau nei bet kas kitas. Tiesa, kai kurie informantai linkę pateisinti šį klausimą, sakydami, kad jį užduoda

žmonės nieko nenučiuokiantys apie nevaisingumą arba taip tiesiog bandydami palaikyti pokalbį: „...kartais žmonės neturi daugiau ko tavęs paklausti, jie privalo tavęs paklausti...“ (I.1.), „... tas klausimas buvo bele paklausti“ (I.15.), „... jo dažnai klausia žmonės visai nenorėdami užgauti, esant santuokoje <...> natūralu, kad aplinkiniams kyla toks klausimas“ (I.4.), „...žmonės kišasi ne iš blogos valios, bet yra tam tikri standartai“ (I.5.), „tokie atrodo, kaip ir iš geros valios, bet vis tiek jie labai skaudina“ (I.5.), „...nesusiprotėdami paklausia...“ (I.10).

Visgi daugeliui tai „klausimas-žudikas“. Beveik absoliuti dauguma teigė, kad tokio pobūdžio klausimai yra įžeidūs ir piktinantys. Vadino juos siauro požiūrio, išmušančiais iš vėžių, pajautrintais, skausmingais, sprogdinančiais, duriančiais tiesiai į širdį. Bet dar labiau nei šie klausimai tyrimo dalyvių, nepateisinami bandymai patarti, ką reikia daryti norint susilaukti vaiko ar bandant pastoti. Jie įsitikinę, kad žmonės nesusidūrę su nevaisingumu, nėra pajėgūs patarti, todėl tikisi iš jų tik supratingumo ir palaikymo: „... na tos kalbos, tų kurie natūraliai pastojo <...> kai pasako, kad nemokat atsipalaiduot arba be reikalo to vyno atsisakėt, o tuo metu tai yra pajautrintas klausimas ...“ (I.2.), „... vyrai pradeda aiškinti, išgerkite ir atsipalaiduokite ir viskas bus gerai“ (I.16.), „...pamenu po inseminacijos <...> sužinojus, kad nepavyko, pietauju ir vienas kolega pasakė, kad jo žmona laukiasi, mes taip kalbam ir jis sako: ‚tu neįsivaizduoji, kiek mes turėjom visko padaryti, kad jinai lauktųsi‘ ir aš taip sėdžiu ir galvoju: ‚aš tikrai neįsivaizduoju...‘“ (I.13.), „...vieną kartą, kai kolega, vyras tarp kitko, sako: ‚nu tai kada jau čia bus vaikai?‘, o jam pačiam buvo apie keturiasdešimt metų ir jis ką tik susilaukė pirmo vaiko, natūraliai <...> aš sakau, kada bus tada, o jis: ‚tai gal jums reikia parodyti kaip vaikus reikia daryti, man va tiek metų ir aš va pasidariau, o jūs jaunesni ir stabdot‘ tai norėjosi tvoti su pirmu pasitaikiusiu daiktu“ (I.5.), „...darbe pietavom su viena kolege <...> apie šeimą, vaikus užsikalbėjom ir ji sako: ‚tai jums jau laikas, jau čia su vyru, kiek metų kartu <...> tu žinai mano draugė buvo kažkokioj cerkvėj, ten pasimeldė prie kažkokios ikonos ir jai pavyko‘ ir ji sako: ‚gal ir tu nueik prie tos ikonos‘ <...> o aš <...> ir sakau: ‚na tu pyk, nepyk, bet kai jau trys procedūros atliktos, man atrodo ikona man jau nepadės <...> tai nemalonus momentas“ (I.13.).

Įdomu tai, kad nemalonūs klausimai apie vaikus ar replikos apie susilaukimą, lyg kokia kasdienės galios išraiška galiausiai lemia tai, kad aptariamai techno-tėvai ima save kontroliuoti ir patys stengiasi įkyriai nesidomėti kitų žmonių padėtimis dėl tėvystės. Jie laiko, kad tokie klausimai apskritai turėtų būti neužduodami ir stengiasi niekada niekam jų neuždavinėti. Žinoma, tikisi, kad juos supanti aplinka ilgainiui supras to nederamumą: „...dabar žinau, kad geriau jo neužduoti arba

klausti kitaip“ (I.4.), „...dabar kai žmonės pradeda kalbėti tai gal žmonės ir ima susiprasti, kad gal reikia susilaikyti nuo to klausimo“ (I.8.).

Spaudimas ir atitolimas nuo „įprastos“ tėvystės: Netiesioginiu spaudimu informantai įvardija situacijas, į kurias jie ima patekti, kai jų bendraamžiai pradeda lauktis atžalų. Žinoma, tokio „spaudimo“ išvengti beveik neįmanoma, bet jis įsimintinas daugeliui. Matyt todėl, kad prisideda prie to, jog prieš tapdami tėvais, jie beveik neišvengiamai išgyvena tam tikrą atitolimą nuo tų „įprastųjų“ tėvų. Kas taip pat prisideda prie jų paradoksalios padėties. Kažkurį laiką jie yra arba patys atitolę arba yra neišsileidžiami į tam tikrą tėvystės „klubą“, o siekdami į jį patekti su medicinos pagalba, kartais turi abejonių, ar tai nesutrukdytų pagaliau tapti laukiamais tame „klube“. Informantų patirtys tapus tėvais rodo, kad tai dažnai nepagrįstos abejonės, tačiau, nepaisant to, jos kyla. Juntamą nepatogumą ar atsiribojimą nuo vaikų turinčios aplinkos informantai grįsdavo tuo, kad draugų ar kitų aplinkinių vaikų matymas buvo tarsi nuolatinis priminimas, jog jų šeimai nepavyksta susilaukti vaikų: *„Iš esmės savo aplinkoje mes jautėme netiesioginį spaudimą, t. y. matėme vaikus aplinkui, kurių patys negalėjome susilaukti ...“ (I.4.).* Taip pat tuo, kad jie jausdavosi vieninteliai neturintys vaikų ir tarsi negalintis komunikuoti visus kitus dominančia vaikų tema: *„... draugai suprato <...> kai atsisakydavom atvykti į jų vaikų gimtadienius, nes buvo etapas, kai aš tiesiog ten negalėjau dalyvauti, nes na ten visi būdavo su vaikais (G.G. – šypsosi). Mes buvome vienintelė pora iš šešių, kuri be vaikų“ (I.2.), „...kai vaikų susilauki, tai pirmi keli metai būna viskas apie vaikus <...> pas visus tos pačios temos ir jos liečia tuos neturinčius vaikų...“ (I.14.).* Kaip matyti kitos informantės pasakojime kartais temų apie vaikus vengimas perauga ir į kraštutinį socialinių interakcijų vengimą: *„Aš nebendravau su klasiokais, nevaikščiojau į susitikimus, vengdavau. Atrodė, kad neturiu, ką pasakyti <...> tarp jau esamų mamų šita tema, pavyzdžiui, klasiokių susitikusių dešimt metų po baigimo kalbos vis tiek yra apie vaikus <...> todėl vengdavau“ (I.3.).* Noras nematyti aplinkos, turinčios vaikų, atsispindi ir kitame tos pačios informantės pasakojime: *„... per pirmą brolio šeimos nėštumą dar viskas gerai buvo, o per antrą aš ne tik kad vengdavau susitikti, aš net prisimenu susitiktus per giminių balių <...> dariau nuotraukas ir tiesiog nesąmoningai iškirpdavau ją (G.G. – brolienę), nes ji man netilpdavo su savo (G.G. – nėščiosios) pilvu į kadrą <...> tai buvo visiškai negalėjimas būti tame <...> išgyvenu, tai išgyvenu maksimaliai, net ir nuotraukas iškirpdama. Tai stipri būseną“ (I.3.).*

Iš informantų pasakojimų atrodo, kad tėvais tapę asmenys manydami, kad vaikų neturintiems žmonėms neįdomu dalyvauti susibūrimuose, kuriuose neišvengiamos kalbos apie vaikus, neretai

nustoja kviesti tuos, kurie neturi vaikų. Viena informantė pabrėžė, kad atsiriboti nuo tokių susibūrimų išties buvo beveik neįmanoma, bet būdavo tokių draugų vaikų gimtadienių, į kuriuos arba jų nekviisdavo arba atvykti jie patys atsisakydavo: „...*tas amžius buvo toks, kad visi turėjo, jau laukdavosi antro ar trečio. Tai net nebuvo galimybės atsiriboti <...> gal skaudžiau buvo vaikų gimtadieniai. Ir į juos aišku kviečia tuos su vaikais. Aišku kai kada kviesdavo ir mus, bet tekdavo ir atsisakyti, atsiriboti nuo tokių švenčių*“ (I.8.). Kita tyrimo dalyvė taip pat kurį laikė jautė, kad yra nekviečiama į tokius susibūrimus: „...*būdavo, kad kažkokie draugų susijimai, o jei tu esi bevaikis, o visi kiti su vaikais, tai tavęs net nekviečia ...*“ (I.10.). Nepaisant to, kad kai kurie tyrimo dalyviai, susilaukę po pagalbinio apvaisinimo, kartais bijo, kad jie vis tiek nesijaus taip pat kaip tie „įprasti“ tėvai, visgi susilaukę ima vėl staiga jaustis visur laukiamais. Apie tai kalba ne vienas: „...*kai aš susilaukiau vaikelio, tapau vėl normali. Čia tas, kai tampi tėvais ir jau vežiojiesi vaikelį, tai atskira istorija, kokių sociumu tu tampi. Su manimi kaimynai pradėjo sveikintis, nors aš tame name gyvenau septynis metus. Buvau nematoma ir staiga tapau žmogumi <...> mane kažkokia kitokia laikė, kad net nesisveikino. Nei pažįstamų, nei draugų turėjau tame name*“ (I. 7.), „...*jau po to kai susilauki tai tave kviečia į tuos vaikų balius, nes tu jau turi vaiką, net nesvarbu, kad tavo vaikas dar visai lėliukas*“ (I.10.), „*Vaikui buvo trys mėnesiai, jis buvo pradėtas kviesti į visus gimtadienius tų mano draugių vaikų <...> buvo toks ,ką čia juos kviesi, be vaiku, neįdomu jiems, o dabar nebespėju į gimtadienius važinėti <...> dabar jau esam laukiami*“ (I.11.). Vertinant tokį kontrastingą perėjimą į tėvų pasaulį gali pasirodyti, kad daugiau aplinkos nesupratimo jaučiama patiriant negalėjimo susilaukti periodą negu tėvystę su technologijų pagalba. Nes tapus tėvais, kaip matyti, visos socialinės interakcijos su supančia tėvų aplinka grįžta. Ji išleidžia visus tėvus, nepaisant jų tapimo tėvais kelio. Visgi negalėjimo susilaukti periode įvykęs atitolimas nuo jau esančių tėvų gali prisidėti prie abejonių pagilinimo – ar unikali, pagalbinio apvaisinimo įgalinama tėvystė bus norima įsileisti į ta uždara „klubą“. Tik šios abejonės kurstamos kažkokių kitų galios šaltinių.

Spaudimas ir įsivaizdavimas, kad tėvystė – gyvenimo tikslas: informantų patirtyse atsiskleidžia tai, kad privalomumo turėti vaikų imperatyvas glaudžiai susijęs su gaju įsitikinimu, jog tėvystė – tai kiekvieno prigimtinė savybė. Atitinkamai vaikų išnešiojimas ir gimdymas – kiekvienos moters, o pajėgumas apvaisinti moterį – kiekvieno vyro prigimtis. Neretai moterys negalėdamos pastoti dar stipriau įtiki, kad tai pagrindinis jų išsipildymo šaltinis, ima jausti nepilnavertiškumą, manyti, kad jos nerealizuoja savo „žmogiškosios prigimties“, „motinystės

misijos“. Toks įsitikinimas labiausiai (nors ne vien) justi informančių-moterų pasakojimuose: „...tu viduje vis tiek susimąstai, kad tavo kaip moters tik tokia paskirtis <...> mano įsivaizdavimu ji nesirealizuoja nesusilaukdama vaiko <...> moteris tai reiškia, kad ji yra gimdytoja <...> ji padaro stebuklą atvesdama tą vaiką į pasaulį ir ji kartu atlieka savo žmogišką prigimtį, tam tikrą pareigą valstybei, visuomenei. Ji taip ir save realizuoja, save taip pilnai išpildo...“ (I.1.), „...jautiesi beviltiška kaip moteris, negali atlikti to, kas tau iš prigimties duota, tu negali tapti mama, tai tu tokia kaip ir nepilnavertė, pati save nuvertini ir vyras <...> irgi būdavo kitą kartą pasakydavo: ,tai, koks aš vyras jeigu aš negaliu to vaiko padaryti, taip liaudiškai tariant, nes kiti tai ima ir pasidaro tų vaikų, o mes va tokie‘, tai abu nuvertinom save, savo kūnus ir tada tais kūnais ir dalintis nesinorėjo“ (I.9). Dar viena informantė sakė, kad iki pagalbinio apvaisinimo procedūrų pradžios, kuri priartino ją prie motinystės galimumo, jautėsi lyg atskirta nuo moterų ir nuo visuomenės: „...man atrodė, kad aš kažkokia brokuota, kad su manimi kažkas negerai, nes moterų prigimtis yra gimdyti vaikus, čia natūralus dalykas ir kai tu negali, o visos aplinkui gimdo, gali ir ne po vieną <...> iki tol, kol mes įžengėm pro vaisingumo klinikos duris, tai aš buvau visa užsikompleksavusi, užsidariusi, aš jaučiausi kažkokia brokuota, kažkokia atskirta nuo kitų moterų, nuo visuomenės apskritai...“ (I.5.). Tokiai pozicijai antrina ir kita tyrimo dalyvė kalbėdama apie jausmus apėmusius pagaliau susilaukus kūdikio: „... tapusi mama, jaučiausi visiškai ,išsipildžius‘, esanti savo vietoje ir vardan to stebuklo, greičiausiai vėl būčiau kartojusi visą procedūrų karuselę <...> negalėdama susilaukti vaikų jaučiausi nepilna...“ (I.4.). Taip pat įsimintinos situacijos, kai vaikų kaip gyvenimo tikslo nuostata pabrėžiama aplinkinių: „...mano sesė, kuri jau turėjo lėliuką ir žinojo kaip man sunku dažnai pabrėždavo <...> koks nuobodus gyvenimas be vaikų ir kaip ji neįsivaizduoja, kaip gyventi be vaikų <...> pasako ir net nesupranta, kad tau duria lyg peiliu į širdį“ (I.11.). Arba atvirkščiai yra jų kvestionuojama: „Aš kažkaip kitame prasmės nemačiau, o gal ir nenorėjau matyti. Kai kas sakydavo: ,gal tavo misija kažkokia kitokia‘ nu bet ,da'fuck‘, nu kokia misija, jeigu aš tik tokią savo misiją matau...“ (I.3.).

Nepaisant to, kad vaikų troškimas dažnai suprantamas kaip vienas reikšmingiausių gyvenimo tikslų, tai veikia ne visas tyrimo dalyves. Viena informantė su tokiu įsitikinimu visiškai nesutinka: „...labiausiai įstrigęs ir pykti keliantis pasakymas, kad neva kol netampi mama, nežinai koks gyvenimas yra gražus, iki tol gyvenimas nepilnavertis <...> girdint tokius, tikrai kyla toks ,ką?‘, nu ta prasme, aš su tuo nesutinku, nors ir negaliu turėti vaikų...“ (I.13.). Kita informantė pasakoja, kaip sėkmingai jai pavyko neprisileisti minčių apie nepilnavertiškumą: „...aš kažkaip

stengiausi tokių minčių neturėti, kad aš kažkuo blogesnė moteris ir žlugdyti save kaip moterį vien todėl, kad negaliu susilaukti vaikų. Iš vyro irgi tokio kažko, kad ne tokia moteris esu, bent parodyto, nebuvo...“ (I.8.). Kita informantė taip pat teigė, kad visuomet nevaisingumą laikė abiejų partnerių problema ir tai neveikė jos pasitikėjimo savimi: „Aš kažkaip savęs nestumdžiau, kad kokia aš čia moteris, kad man nesigauna. Buvo gal kažkoku momentu tokia mintis parėjusi, nes tiesiog prisimenu, kad yra moterų, kurios save kaltina. Aš ne, aš nekaltinau. Tai yra mūsų abiejų problema...“ (I.16.).

Informantų vyrų atviri pasidalijimai taip pat liudija apie nevaisingumo ir nepilnavertiškumo jausmo koreliaciją, tačiau jie nesieja to su savo prigimtinio išsipildymu. Štai vienas informantas ilgainiui suprato, kad nepilnavertiškumas kyla būtent todėl, jog visuomenėje tėvystė perdėm susieta su gyvenimo prasme, o ne todėl, kad pats taip jaustųsi: „...nepilnavertiškumo jausmas sakykim toksai pradeda lįsti į galvą. Galvoji čia kas antras <...> gimdo vieną po kito <...> ir tada atrodo, kad tu negali. Tai tada atsiranda toksai psichologinis barjeras <...> toksai kaip nepilnavertiškumo. Bet <...> tada supranti, kad tie kažkokie neaiškūs mitai ar visuomenės požiūriai, jie nėra mano gyvenime ir jie man visiškai neturi rūpėti. Čia yra kitų nuomonė ir aš darau tai, ko man reikia <...> tai pirmas buvo visuomenės požiūris ir nepilnavertiškumo jausmas tuo metu <...> aš norėjau vaikų <...> save kaip tėvą įsivaizdavau jau kurį laiką, bet <...> visiškos nesėkmės atveju man tai neatrodė kaip pasaulio pabaiga <...> tas man nebuvo kertinis gyvenimo įvykis <...> mažiau, jeigu tikrai po n bandymų mums nepavyks, nu ir nepavyks. Rasim ką gyvenime veikti, auginsime tris kates ir du šunys ar dar kažką...“ (I.14.). Kitas informantas pasakojo apie nevaisingumo baimę atsiradusią dar gerokai prieš rengimąsi tėvystei: „...ta prasme, abiem viskas gerai, bet vis tiek nesigauna. Nu ir vis tiek ta savijauta ne tokia kaip turėtų būti, kad viskas pavyktų. Tai toks atrodo, kad kažkas nėra gerai su manim <...> kažkodėl galvodavau jau seniau apie tai. Ta prasme, kol būdavau jaunesnis ir galvodavau kaip yra blogai, jeigu nepavyksta su tais vaikais savaime. Ir kažkodėl taip gavosi. Kažkodėl sutapo. Po to, kai pradėjome bandyti ir nepavyko, tai mintyse išniro: ,o aš kažkada galvojau tą, kad tai būtų labai blogai‘ ir realiai taip ir buvo“ (I.15.).

Kiekvienam pažįstamas spaudimas turėti vaikų tyrimo dalyviams yra ne tik skaudinanti replika, kaip įprasta matyti. Jis reikšmingai veikia jų ruošimąsi unikaliai tėvystei, o ilgainiui ir pačią tėvystę. Šis spaudimas galima sakyti įtemptu padaro dar neišsipildžiusį ir abejonių nestingantį apsisprendimą tapti tėvais būtent tokiu būdu. Galima identifikuoti visą grandinę šio

spaudimo veikimo pasekmių. Visų pirma jis prisideda prie paradoksalios padėties, kurioje atsiduria būsiami tėvai. Jie ima justis, kad visuomenėje, kuriai priklauso, vaikai laikomi gyvenimo „tikslu“, kurio neva nori siekti ir pasiekia kiekvienas. Bet tuo pačiu metu juos pasiekia ir nuostatos, kad joje nėra palaikomas jiems prieinamas tapimo tėvais būdas. Be to imperatyvas implikuodamas, kad tėvystės eilė ateis kiekvienam, prisideda prie nevaisingumo problemos redukavimo, jos padarymo nematoma. Dėl to savo tėvystei besiruošiantys asmenys jaučiasi vienišais ir nesuprantamais visuomenės. Nevaisingumo problemos laikymas už uždarytą klinikų durų didina atotrūkį tarp tėvystę jau patiriančių visuomenės narių ir tų, kurie dėdami visas pastangas, lengvai tėvystės pasiekti negali. Jie neretai arba patys atitolsta arba vaikus auginančių asmenų atitolinami nuo tėvystės „klubo“. Tai taip pat gali prisidėti prie klaidingo įspūdžio, kad dėl jų tapimo tėvais būdo net ir tapus tėvais, jie nebus įsileisti į tą „klubą“. Kiek nenuspėjamas, bet teigiamas šio imperatyvo efektas – tas, kad spaudimo turėti vaikų nemalonus technotėvus paverčia tokias, kurie siekia nereprodukuoti šio imperatyvo ir taip nesikišti į kitų tėvų ar jais tapti bandančių asmenų privačią sferą.

2.1.2. „Vaikų turėti (Dievo) lemta arba ne“

Pagalbinio apvaisinimo būdu tėvais tampantys asmenys dar prieš tapdami tėvais pastebi, kad juos supančioje aplinkoje vaikai siejami su gyvenimo „tikslu“. Tačiau kartu su tuo ima justis, kad būtent jų tėvystė, nors ir leidžia išpildyti šį tikslą, šioje aplinkoje nėra laukiama taip, kaip kitos. Šis jausmas tyrimo dalyvių požiūriu įprastai kyla girdint tokias replikas kaip „ne visiems lemta“, „Dievas nelėmė“. Ši tikinčiųjų tarpe girdima nuostata komplikuoja asmenų, kuriems reikia medicinos pagalbos tam, kad jie taptų tėvais, patirtis.

Nuostatos palaikymas tarp katalikų: tyrimo dalyviai šio požiūrio reprodukuotojais laiko katalikiškąją visuomenės dalį. Viena informantė, pati save laikanti tikinčia, paklausta apie priešastis, lemiančias vengimą dalintis savo vaiko susilaukimo patirtimi, minėjo, kad vengiama atvirauti, nes bijoma susilaukti skeptiško vertinimo iš žmonių, besivadovaujančių krikščioniškomis vertybėmis: „*Manau, tai susiję su krikščioniškuoju kampu, Lietuvoje dar labai stipri nuomonė, kad pagalbinis apvaisinimas yra kažkoks įsikišimas į Dievo sprendimą. Ir yra baimė sulaukti skeptiško vertinimo*“ (I.2.). Kita informantė minėjo, kad šios nuostatos pasireiškimas netgi lėmė jos santykio su tikėjimu pasikeitimą, ir džiaugėsi, kad tai pastebėti ėmė

jau susilaukusi kūdikio: „Yra komentarų daug, kad jeigu Dievas nedavė tai ir nereikia, nereikia kištis, toks tavo likimas, susimąstyk. Esu girdėjęs maždaug, jei nenatūraliai susilauksi, anksčiau ar vėliau tą vaikelį iš tavęs atims <...> todėl ir į religiją šiandien žiūriu kitu kampu, nes religiniai fanatikai, kaip aš juos vadinu, yra tie, kur sako, tau Dievas nedavė ir tu negali elgtis prieš Dievo valią“ (I.7.). Dar viena informantė panašią repliką išgirdo per jos vaiko gimtadienį iš vienos į šventę pakviestos pažįstamos. Ji tokį įsitikinimą kildina iš katalikybės, bet nemano, kad visi katalikai galvoja taip pat: „...iki šiol skamba ausyse geros pažįstamos žodžiai mano vaiko gimtadienio metu: ,apie tai, apie pastojimą su medicinos pagalba nėra ko diskutuoti, tai visiškai nepateisinama, ne visi turi tapti tėvais‘ <...> tuo tarpu jos vaikai žaidė su mano vaikais. Nežinau, kaip paaiškinti tokį siaurą požiūrį. Prieš akis žaidžia du stebuklai, kaip galima kalbėti apie tai, kad <...> ne visi turi tapti tėvais. Turiu pridurti, kad ši mano bičiulė buvo nuoširdi katalikė. Žinoma, ne visi tikintys mano draugai mąsto taip pat, tikrai yra nuoširdžiai tikinčių ir suprantančių mūsų pasirinkimą“ (I.4.).

Tai, kad šis imperatyvas palaikomas būtent Lietuvos tikinčiųjų mano ir informantė, kuri aštuonerius metus studijavo teologiją, priklausė katalikų bendruomenėms, tačiau dėl nepalankaus tikinčiųjų požiūrio į pagalbinių apvaisinimą emigravo iš Lietuvos į Nyderlandus: „...dėl teologijos studijų turiu labai daug religingų pažįstamų, draugų iš Bažnyčios, tikinčiųjų, jų nuomonė labai aiškiai matosi kai kažkuo pasidalina. Tai to užtenka, kad tu nesidalintum, nes būtų skaudžiausia išgirsti tam tikrą komentarą iš žmonių su kuriais dirbai, studijavai <...> todėl stengiausi atsiriboti nuo to, kas mane liūdina. Teko daug draugų iš ,Facebook‘ išmesti, kad nebūtų prieigos prie informacijos, kuri mane liūdina <...>. „Nervas‘ ėmė kaip žmonės su tuo nesusidūrę sureikšmina tą dalyką <...> atrodo, kad tai vienintelis blogis su kuriuo reikia kovoti...“ (I.6.). Ši patirtis parodo, koks nepakeliamas kartais gali tapti nepalaikymo režimas.

Tyrimo dalyvių akimis šis imperatyvas ypač palaikomas vyresnės visuomenės tikinčiųjų dalies. Jie įvardindami aplinką, kurioje susilaikytų nuo atviravimo apie vaikų susilaukimą, dažnai minėdavo būtent vyresnio amžiaus žmones: „...iš visos mūsų aplinkos daugiau yra vyresnių žmonių, kuriems tai nėra priimtina. Jie tiesiog galvoja, kiek Dievas duos, tiek ir gimdysi, jiems nėra priimtina ir tada gaunasi tas neigiamas požiūris <...> nėra to palaikymo. Tai galbūt dėl to vengia žmonės kažkam būtent sakyti...“ (I.8.). Kita informantė buvo atsidūrusi ištis paradosalioje situacijoje, kai neturėdama kitos išeities, turėjo prašyti, kad kiaušides stimuliuojančius vaistus, reikalingus ruošiantis pagalbiniu apvaisinimo procedūrai, jai suleistų vyresnio amžiaus kaimynė,

kuriai, informantės manymu, nederėjo pasakoti apie jos pagalbino apvaisinimo kelią: „Nesakyčiau vyresnio amžiaus žmonėms. Dar pamenu, kai gydžiausi turėjome tokią kaimynę, močiutę, kuri man leisdavo vaistus, kai vyro nebūdavo. Tai ji buvo religinga, eidavo į bažnyčią, klausydavosi Marijos radijo ir man buvo baisu <...> kai ateidavau su krūva vaistų, klausdavo, kas tau yra tokiai jaunai, tai nedrįsau iš karto pasakyti, kas yra. Sakiau, na sergu‘...“ (I.3.). Informančių pasakojimuose pagalbino apvaisinimo nepalaikantys vyresnio amžiaus žmonės neretai susilaukdavo „sovietinių“ žmonių epitetų: „Štai turiu pažįstamą, kuri net savo mamai nepasakė, kad jos dvynukai gimė pagalbino apvaisinimo būdu <...> nes mano, kad mama yra „sovietinio“ požiūrio, ji sako: ,jei tau neduota, vadinasi Dievas nenori, kad tu turėtum vaikų‘ ir ji bijo“ (I.5.). Reikia manyti „sovietiniu požiūriu“ laikomas nemodernus, tradicinis požiūris.

Tikėjimas ir pagalbino apvaisinimo skirtingi vertinimai: nereiktų manyti, kad Lietuvoje katalikai yra homogeniška visuomenės grupė. Tai pastebi ir tyrimo dalyviai. Informantė, ilgai aktyviai veikusi Vaisingumo asociacijoje ir inicijavusi grupines psichologines konsultacijas negalinčioms susilaukti moterims, dalinosi savo ir konsultavusios psichologės refleksijomis apie tai, kaip skirtingai katalikai atsiremia į tikėjimą atsidūrę apsisprendimo dėl pagalbino apvaisinimo kryžkelėje: „...su psichologe pastebėjome, kad yra religingų žmonių dalis, kurie ieško pateisinimo religijoje, kad ryžtųsi atlikti šią procedūrą, o kita dalis, kurie ieško priešasčių – neatlikti <...> betgi niekas netrukdo įsiskaityti, kas iš tiesų vyksta tų procedūrų metu <...> dirbtinumo tame tiek, kiek kažkada primetė religija, kad kai kam nelemta, kad Dievas taip lėmė...“ (I.3.). Ji pastebi ir tai, kad iki šios iniciatyvos netgi psichologai prisidėdavo prie lemties imperatyvo sklaidos: „Kažkas bandydavo nueiti pas psichologą, bet labai nusivildavo, nes duodavo paskaityti knygų apie likimą, žodžiu, laikydavo, kad tai nulemta. Pasijausdavai dar kaltesnis, nei jau jautiesi“ (I.3.).

Kiti informantų pasakojimai yra lyg ankstesnės minties apie dviprasmišką tikėjimo įtaką apsisprendimui pavyzdžiai. Štai viena informantė pasakojo, kad nors abu su partneriu yra tikintys, labai skirtingai žvelgė į pagalbino apvaisinimo suderinamumą su tikėjimu. Ji laikė, jog Dievas nori, kad jų pora eitų būtent tokiu keliu, o štai jos partnerį tikėjimas ilgai netgi stabdė ryžtis pasinaudoti pagalbino apvaisinimu. Jis turėjo išgyvendinti ar bent jau nuslopinti šią nuostatą savyje: „Atrodo tiek laukėm, patvirtino, kad laukiuos, o jis (G.G. – sutuoktinis) jokių emocijų nerodė, kol jam, nedaėjo, kad tai kaip ir kitų moterų nėštumas <...> jam labai sunku buvo priimti, kad mes tuo keliu eisim, nenorėjo to pripažinti <...> na jis labiau tikintis nei aš, tai jis yra klausęs, ar nemanau, kad einam prieš Dievo valią. Manė, kad nelemta, kad einam prieš Dievo valią, o aš

sakydavau, kad gal Dievas nori, kad būtent šituo keliu eitumėm“ (I.10.). Kita dalyvė lemties imperatyvą interpretavo dar kūrybiškiau: „...mes su vyru kalbam, jei Dievas nebūtų norėjęs, kad tie vaikai ateitų tokiu būdu, jis nebūtų mokslininkams davęs minties sukurti tokią procedūrą, jei tai būtų visai prieš Dievą jis nebūtų pasėjęs tos minties apie pagalbinį apvaisinimą. Jei jis leido pasaulyje tam atsirasti, tai su tuo turbūt viskas gerai <...> mes taip filosofškai pasijuokiam“ (I.13.). Taip pat ji ironizavo tai, kad kitų ligų ištikimas visuomenėje nėra suprantamas kaip lemtis, kurios pakeisti neįmanoma: „Tai aš sakydavau, kad jei jus ištiko infarktas, tai Dievas jums lėmė galbūt numirti, iškeliauti, tai kodėl kreipiamasi į medikus“ (I.13.).

Nepaisant to, kad likimo (predestinacijos) dogma išlieka reikšminga katalikiškajame mokyme, nereiktų manyti, jog tame mokyme taip tiesiogiai ir nurodoma, kad vieniems Dievas lemia turėti vaikų, o kitiems ne. Ir kad bandymai konfrontuoti su šiuo determinizmu yra nepateisinami. Tai greičiau šio tikėjimo lemtimi interpretacijos. Todėl šiame kontekste pasidaro reikšminga pristatyti oficialią Romos Katalikų bažnyčios poziciją pagalbinio apvaisinimo atžvilgiu. Įprastai yra išskiriamos dvi priežastys, kodėl Bažnyčia nepritaria pagalbiniam apvaisinimui *in vitro* (su išimtimis ir *in vivo*).

Pirma priežastis ta, kad pagal Bažnyčios mokymą žmogaus gyvybės sukūrimas laboratorijoje prieštarauja žmogaus orumui, nes orumas gali būti išsaugotas tik kūdikiui gimus iš dviejų žmonių lytinės sueities. Tuo tarpu pagalbinio apvaisinimo atveju lytinis aktas yra atskiriamas nuo prokreacinio akto. Kita priežastis ta, kad Bažnyčia moko, jog žmogaus gyvybė arba žmogaus asmenybė užsimezga nuo to momento, kai spermatozoidas apvaisina kiaušialąstę. Laikantis tokio požiūrio pagalbinis apvaisinimas *in vitro* negerbia žmogaus gyvybės, nes efektyviam apvaisinimui gali būti sukuriama daugiau embrionų nei panaudojama, o pertekliniai embrionai ilgainiui (porai neišreiškus noro nei atlikti dar vieną apvaisinimą, nei juos donuoti) gali būti sunaikinti. Visgi Bažnyčia nėra prieš vaisingumo gydymą. Tiesiog jis turi atitikti Bažnyčios mokymą apie žmogaus seksualumą ir orumo saugojimą. Bažnyčios palaikomas gydymas yra naprotechnologijos (natūralios prokreacinės technologijos), kuriomis tiesiog siekiama diagnozuoti ir gydyti nevaisingumą sukėlusias priežastis bei padėti poroms pasirinkti tinkamiausią laiką rezultatyviai sueičiai (Catholics come home, n. d.). Visgi toks būdas gali padėti tik tam tikrais vaisingumo sutrikimo atvejais: jis negali būti taikomas pomenopauzinio amžiaus moterims, moterims su nepratekamais kiaušintakiais ir vyrų azoospermijos atvejais (Naprotechnologija.lt, n. d.). O tai itin dažnos nevaisingumo priežastys (Vaisingumoasociacija.lt, n. d.).

Frazė „ne visiems (Dievo) lemta turėti vaikų“ kartais nuskamba visai ne blogo linkint, o bandant paguosti. Tačiau ši frazė taip pat prisideda prie asmenų, kuriems tenka tėvystės siekti sudėtingesniu keliu, patiriamų įtampų. Ji įneša abejonių į apsisprendimą įveikti nevaisingumą pagalbinio apvaisinimo būdu. Tyrimo dalyviai ilgai girdėję spaudimo turėti vaikų naratyvus, išgirdę aptariamą frazė staiga pasijunta stumiami iš tos kategorijos žmonių, kuriems neva lemta turėti vaikų ir yra priversti suprasti, kad tėvystę jiems galintis suteikti sprendimas tam tikrų visuomenės narių laikomas klaidingu ir nepateisinamu. Tai verčia pasijusti nevertais tėvystės. Replikos apie lemtį taip pat trukdo be pasmerkimo baimės dalintis savo unikaliu tėvystės keliu tiems, kurie šį apsisprendimą padaro. Ši nuostata sukuria įtemptą santykį (konfrontacinę įtampą) su katalikiškąja (ypač vyresnio amžiaus) visuomenės dalimi, kuri informantų akimis yra šio imperatyvo reprodukuotoja. Tiesa, tikėjimas likimu nėra būdingas vien katalikams. Likimu tikima kitose religijose ar filosofijose. Tačiau informantai nevaisingumo asocijavimą su „likimiškumu“ sieja išimtinai tik su katalikais. Ir atrodo, kad tą daro nebūtinai todėl, jog tai dominuojantis Lietuvoje tikėjimas. Galima manyti, kad radikalizuojant likimą, priskiriant šią konstrukciją Dievui ir tikėjimui (kuriam ne visuomet pritaria) tampa lengviau jį neigti. Siedami šias nuostatas su Bažnyčia informantai ima kritiškai ją vertinti ar visai nuo jos nusigręžti. Nors kaip rodo tikinčiųjų informantų patirtys būtent tikėjime kartais galima rasti ir atspirties, ir užtikrintumo, kurių reikia priimant savo sprendimus. Visgi menamas katalikiško imperatyvo siekis – sustabdyti visuomenės narius nuo kišimosi į Dievo planus ir pažaboti žmogaus orumo bei prekrecinio akto menkinimą – ne tik lieka neįgyvendintas, bet priešingai – kartais lemia atvirkštinį nei tikimąsi efektą.

2.1.3. „Vaikas turi gimti iš vyro ir moters, santuokoje“

2020 m. „Eurostat“ duomenimis Europos Sąjungoje apie 42 proc. vaikų gimsta ne santuokoje. Tuo tarpu Lietuvoje 2018 m. ne santuokoje gimę vaikai sudarė 26 proc. tais metais gimusiųjų (42% of Births in the EU Are Outside Marriage, 2020). Nuostata, kad vaikai turi gimti santuokoje, būtinai vyro ir moters poroje, po jų sueities, Lietuvoje išlieka reikšminga. Tai ypač paliečia reprodukcinę technologijų įgalinamas tėvystės variacijas. Vienos šios tėvystės variacijos (pavyzdžiui, heteroseksualių porų tėvystė) junta tik tam tikrus šio naratyvo keliamus trikdžius. Kadangi heteroseksualios poros (jei susituokusios) neatitinka tik vienos naratyvo dalies: jų vaikas gimsta ne po sueities, o gydytojams pagelbėjant susijungti lytinėms ląstelėms. Tuo tarpu kitas šios

tėvystės variacijas (pavyzdžiui, vienišų moterų motinystė arba tos pačios lyties porų tėvystė) šis naratyvas veikia gerokai kritiškiau. Tokios tėvystės variacijos paliekamos už galimumo ribų: procedūrų atlikimas vienišoms moterims ar tos pačios lyties poroms Lietuvoje teisiškai negalimas. Tuo pačiu tokią tėvystę ne visuomet palaiko labiau naratyvą atitinkančios heteroseksualios tėvystės variacijos. Tai sukuria ne tik įtampą pačiai šios tėvystės variacijai, bet ir įtampą tarp tų tėvystės variacijų, kurias gali sukurti pagalbinio apvaisinimo technologijos.

Normatyvumo įtaka ir žvilgsnis į vaikus gimusius po pagalbinio apvaisinimo: nuostata, kad vaikas turi gimti vyro ir moters santuokoje, po sueities, veikia net ir tas pagalbinio apvaisinimo įgalinimas tėvystės variacijas, kurios nuostatą atitinka beveik „tobulai“. Susituokusi, heteroseksuali pora siekianti turėti vaikų, bet tam turinti pasitelkti medicinos pagalbą, nuostatos neatitinka tik todėl, kad partnerių lytinės ląstelės sujungiamos asistuojant medikams. Viena nemaloniausių įtampų, kylanti dėl šio neatitikimo – smalsus visuomenės žvilgsnis nukreipiamas į vaikus, gimusius po pagalbinio apvaisinimo. Tyrimo dalyviai pasakoja susiduriantys su nepagrįstu, neretai fantazijomis persunktu visuomenės įsivaizdavimu, kad pagalbinio apvaisinimo būdu vaikas gimsta ne iš motinos, o kažkur laboratorijoje – „dirbtinai“, „mėgintuvėlyje“. Žinoma, pagrindo manyti, kad inkubatoriai vieną dieną bus pažengę tiek, jog galėtų atstoti moters gimdą yra. Jau šiandien vaisius gali vystytis mėgintuvėlyje ir inkubatoriuje daugiau nei pusę nėštumo (kartu sudėjus iki 24 sav.). Tačiau gimimas ne iš moters kūno dar neegzistuoja (Camporesi, 2017, p. 178). O kai egzistuos, tai palengvins per anksti gimusių kūdikių išgyvenamumo procentą (Partridge, Davey, Flake, 2018, p. 69). Informantai labai skirtingai susiduria su šio žvilgsnio egzistavimu. Vieni sakosi dar visai neseniai su juo susidūrę, kiti mano, kad šis smalsumas menksta arba pastebi, jog kiti tėvai jį patyria, bet patys ne.

Viena informantė paklausta apie vengimą dalintis patirtimis tapus tėvais su pagalbinio apvaisinimo pagalba kalbėjo apie realią baimę, kad į gimusį vaiką bus žiūrima kaip į mažiau įgalų, ir teigė, jog prie visuomenės įtarumo galėjo prisidėti įstatymo priėmimo aplinkybėse vykusios politinės diskusijos: „...yra baimė sulaukti skeptiško vertinimo ar padidinto žvilgsnio į tavo gimusį vaiką, ar tikrai jis sveikas, ar su jo psichika viskas gerai, jis gi čia iš kažkokio mėgintuvėlio, tai manau ir valdžios požiūris, na, pavyzdžiui, tos vykusios tragiškos diskusijos apie tą, kas yra embrionas, kas yra žmogus, tai tie, kas sėdi valdžioje žmonės, nori nenori perša nuomonę“ (I.2.). Kita informantė dalinosi, kad jautė ne tiesioginį įtarumą, o tam tikrą neakivaizdų, užmaskuotą smalsavimą: „...prisimenu mano brolienė man pagimdžius sakė: ,va aš paskaičiau, kad po

pagalbinio gimę vaikai būna tokie, tokie ' kaip ir kontekstas buvo gerąja prasme, bet apskritai, o kam reikia skaityti, ko ieškoti. Tai tik parodo, kad štai vis tiek žmogui įdomu, o koks tas vaikas yra gimęs po pagalbinio“ (I.3.). Kita tyrimo dalyvė nors susidūrė su tokiu požiūriu sako, kad tai jos neveikė ir dalinasi tokių replikų kontrargumentu: „...kaip ten kiti sako <...> 'iš mėgintuvėlio' vaikas, nieko tokio nebuvo, buvo sąmoningumas, kad kito būdo nėra, realiai tai čia nėra kažkoks nenatūralus būdas, gi vis tiek moteris nešioja jų abiejų ląsteles, nežinau pačiai neteko susidurti su sunkumu, bet manau žmonės tikrai susiduria iš nežinojimo ir iš to tokio sovietinio požiūrio, kad čia mėgintuvėlyje užaugintas“ (I.9.). Kartais įtarusis žvilgsnis veikia pačių tyrimo dalyvių pasiryžimą naudotis pagalbiniu apvaisinimu. Kalbintas informantas vyras teigė, kad kol neprasidėjo procedūros ir neįsitikino kaip jos atliekamos, pats tai laikė kažkuo neįprastu: „...pirmas momentas kažkiek toks atrodė trikdantis. kažkas tai visiškai tokio iš kito pasaulio, labai, labai neįprasta buvo. Bet kadangi mes tą pradėjome dar Lietuvoje, šitą pagalbinį apvaisinimą, kas nebuvo mėgintuvėlyje, bet buvo inseminacija, ar kažkas tokio <...> tuo metu tas man pačiam buvo šiek tiek neįprasta, nejauku, bet sakykim, jau po to, kai tas (G.G. – inseminacija) nepavyko, aš supratau, kad dabar mes nebesustosim ir reikia imtis rimtai šito“ (I.14.).

Visgi nemažai informantų tiki, kad įtarus žvilgsnis buvo būdingas laikotarpiui, kai apie pagalbinį apvaisinimą buvo kalbama ir žinoma dar mažiau (galbūt iki įstatymo priėmimo, kuris paskatino dažnesnę kalbėjimą apie tai): „Dabar tai jau gal, kai pradėjo šnekėti va visi, daugiau priima, o pačioje pradžioje tai buvo toks, kad čia vaikai iš mėgintuvėlio, jie tokie kažkokie kitokie...“ (I.8.). Dar kiti pastebi, kad su tuo susiduria kiti tėvai, bet patys to nejaučia. Viena informantė pasakojo, kad iš draugės teko girdėti apie atvejį, kai vaikų darželyje kitų vaikų tėvai sužinoję, jog grupę lanko vaikas, gimęs po pagalbinio, ėmė savo vaiką leisti į kitą darželį: „...artima draugė nusprendė gimus vaikui <...> neaiškinti, kokiū būdu, nes pažįstamų daržely buvo, kad vieni tėvai atsiėmė ir veda vaikus į kitą darželį vien todėl, kad jų grupėj yra vaikas gimęs po pagalbinio apvaisinimo. Šokiruoja toks žmonių neišprusimas, nesuvokimas. Juk tai ne dirbtinai yra sukurtas <...> tai yra iš moters paimama, iš vyro paimama, tiesiog padeda susijungti ir palieka, apvaisina ar ne...“ (I.16.).

Pašnekovų požiūris į pagalbinį apvaisinimą su donorų pagalba: svarbu pastebėti, kad tyrimo dalyviai susidurdami su smalsaujančiu visuomenės žvilgsniu dažnai kaip kontrargumentą naudoja tai, kad nepaisant to kaip susijungė spermatozoidas su kiaušialąste, tai yra abiejų tėvų lytinės ląstelės. Todėl tapo įdomu kaip jie vertina tas pagalbinio apvaisinimo variacijas, kai kūdikio

gimimui reikia ne tik pagalbos susijungti ląstelėms, bet ir bent jau vienos iš ląstelių (spermos arba kiaušialąstės) donoro. Vertinimai gana skirtingi. Viena informantė grįsdama, kodėl pagalbiniu apvaisinimo procedūros neturėtų versti jaustis blogai, iš pradžių sakė todėl, kad vaikas gimsta susijungus partnerių ląstelėmis: „*Taip, aš negalėjau pastoti pati, bet buvo panaudotos mano ir vyro ląstelės ir tie vaikai padaryti iš mūsų. Ir galvoju, kodėl aš turiu jaustis blogai. Nežinau kažkaip viskas gerai*“. Perklausta, ar galvotų kitaip, jei reikėtų naudotis donorinėmis ląstelėmis, atsakė, jog tai nieko nekeistų: „*Nei kiek. Absoliučiai nei kiek. Vis tiek tuo naudočiausi*“ (I.5.).

Vienai iš tyrimo dalyvių, tiesa Ukrainoje, buvo atlikta būtent tokia pagalbiniu apvaisinimo procedūra, kuriai reikėjo naudoti donorės kiaušialąstę. Įdomu pasirodė tai, kad ji besidalindama savo bandymų susilaukti vaikų istorija nemanė, jog ši detalė reikšminga ir ja pasidalino tik pokalbio eigoje, paprašyta pereflektuoti, kodėl naudojantis donorų pagalba busimiems tėvams svarbu žinoti donorų fizines charakteristikas: „*Nu todėl, kad vis tiek norisi, kad vaikas būtų bent panašus į kažkurį iš tėvų. Mes, kaip pasakyti, mes esame pasinaudoję kiaušialąstės donore, tai va, mūsų tas bandymas buvo labai greitas ir labai efektyvus, nes gavosi iš pirmo karto <...> mes gavome aprašymą <...> gavome moters duomenis ir mes pasirinkom...*“ (I.12.). Sunku pasakyti, ar informantė nelaiko to kažkuo išskirtiniu, ar visgi yra linkusi tai nutylėti.

Visgi didžiulė dalis tyrimo dalyvių teigė, kad genetinis abiejų partnerių ryšys su gimiančiu kūdikiu yra svarbus, ir jei to negalima užtikrinti, pagalbiniu apvaisinimo procedūra tampa nebe tokia prasminga. Dažnas tuomet įsivaikinimą mato prasmingesne alternatyva. Štai viena informantė dalinasi, kad nors pati yra pozityviai nusiteikusi donorinėms galimybėms, jos tuometiniam sutuoktiniui tai buvo visiškai nepriimtina: „*...kai pirmoje santuokoje aš vyrui papasakojau apie donorines galimybes Latvijoje, tai vyro buvo kategoriškas pasakymas: ‚aš svetimo vaiko neauginsiu ir viskas‘. Taip pat pažįstu porą, kuri augina įsivaikintus vaikus, nes vyras taip pat atsisakė donorų pagalbos...*“ (I.7.). Kita informantė niekuomet nesidomėjusi donorinėmis pagalbiniu apvaisinimo variacijomis minėjo, kad situaciją, kai reikia procedūros su donoro pagalba, laikytų bylojančią, jog šitoks būdas susilaukti jai nelemtas (lemties naratyvas): „*Mano mama kažkada buvo paklausus, vat jeigu yra tokia donoro galimybė, tai pirma mintis ‚ai ne, nesidaryčiau‘, kažkaip niekada neįsigilinom į kitus variantus <...> bet pirma mintis buvo, kad ne <...> jeigu nelemta, gal daugiau ir ne...*“ (I.16.). Kita informantė tokią procedūrų variaciją laiko mokslo pažanga, bet jai tai būtų nepriimtina. Tuomet ji vaiko globoje mato didesnę prasmę: „*Mes tikim mokslu <...> nematau, kad yra kažkas nenatūralaus procedūroje, kai tai yra tavo*

kiaušialąstė ir tavo vyro sperma <...>. O jei naudojamos donuotos lytinės ląstelės? Čia požiūrio reikalas. Man tai nebūtų priimtina <...> mano supratimu, tai būtų ne mano vaikas ir tada man daug prasmingiau atrodytų globoti vaiką, kurio tėvai atsisakė. Man tėvystė, vaikas yra būtent tavo kiaušialąstės ir tavo vyro spermos sukurtas stebuklas“ (I.2.).

Nuostatos atspindėjimo pagalbinio apvaisinimo įstatyme vertinimas: pagalbinis apvaisinimas gali būti atliktas tik susituokusiai vyro ir moters porai. Tyrimo dalyviai net ir nesusidūrę su santuokos sąlygos komplikuočiumu mano, kad tokia sąlyga neadekvati, nes ji nekelia reprodukciškai sveikoms poroms. Sąlygos atsiradimas pagalbinio apvaisinimo įstatyme tyrimo dalyvių vertinamas kaip perteklinis, diskriminacinis ir neatspindintis realios kartu gyvenančių porų situacijos. Viena informantė teigė, kad tai diskriminacija ir papildomas trikdys, kurių ir taip netrūksta einant pagalbinio apvaisinimo keliu: „*Manau tai turėtų būti prieinama kiekvienam <...> kas pasakė, kad vaikai turi atsirasti santuokoje, tada turėtų drausti ir natūraliai gimstančių vaikų atsiradimą ne santuokoje. Visiems turėtų būti vienodos teisės. Dabar tai yra diskriminacija <...> apskritai žmogui duotas sunkus nevaisingumo kelias ir dar įspraudžia į rėmus, kurių ten ir taip yra daug“ (I.9.). Kita informantė laiko, kad tai laikmečio neatitinkanti nuostata ir kiek ironizuodama teigia, jog santuoka neveikia kaip prevencija nuo skyrybų: „*Dėl santuokos tai nesąmonė. Aišku valdžia sako, nu kad ‘berna’ turi, pasinaudoji ir išsiskiri. Bet tai lygiai taip pat ir susituokę skiriasi <...> o jei netiki santuoka, Bažnyčios dogmos, kurios ten prieštarauja, visiška nesąmonė <...> ne viduramžiais gyvenam...“ (I.10.). Informantas vyras įsitikinęs, kad įstatymas turėtų atžvelgti į tai, jog daugelis porų gyvena nesusituokusios: „*Na aš tai galvoju, kad turėtų visiems būti prieinama tiek susituokus, tiek nesusituokus, nes daug porų gyvena nesusituokus. Tai jos realiai susituokia tam, kad galėtų po to pradėti tvarkytis tuos reikalus. Esmė – jie priversti tuoktis“ (I.15.).***

Tai, kad santuokos sąlyga tampa dar vienu iššūkiu tėvystės su pagalbinio apvaisinimo asistavimu kelyje, rodo dvi gana iškalbingos informančių patirtys, kurių apsisprendimas įteisinti santuoką paremtas būtent pasiryžimu pasinaudoti procedūromis. Pirmoji informantė jau susituokusi ir interviu atlikimo metu yra besilaukianti po pagalbinio apvaisinimo procedūros. Tad komplikuočia situacija jau praeityje, tačiau santuoką ji mato kaip trukdį, kurį reikėjo išspręsti tam, kad galėtų susilaukti vaikų: „*...tada susidūrėm su ta problema, kad reikia būti susituokus, kas man atrodė visai nelogiška <...> pernai liepą susituokėm ir tada vasarį jau bandėm pirmą procedūrą (inseminaciją), ji nepavyko, tada ilgai kaupėmės pagalbinio apvaisinimo procedūrai...“ (I.9.).*

Paprašius patikslinti, ar šios procedūros reikmė paskatino pagreitinti sprendimą susituokti, informantė tai patvirtino: „...tai ir buvo tas kertinis taškas, buvo visokių planų, bet žinojom, kad be šio plano, mes nepasieksim savo to kito plano“ (I.9.). Santuokos sąlyga ypač paradoksaliai pasirodo informantei prakalbus apie sužadėtinių kursus, kuriuos reikia baigti pasirinkus bažnytinį santuokos įteisinimą. Kursuose buvo „pristatomas“ Bažnyčios palaikomas gyvybės atsiradimo būdas. Jis gerokai skiriasi nuo to, kuriuo būsimi sutuoktiniai jau buvo pasiryžę naudotis. Tai privertė konfrontuoti diskusijoje su kursų lektore: „Teko iš tikrųjų daug diskutuoti sužadėtinių kursuose, paskaitoje apie gyvybės atsiradimą su kažkokia tikybos mokytoja <...> labai ten susikivirčijome apie gyvybę, tą ląstelę <...> kai sėdi tuose kursuose ir nieko nežinai apie pagalbinį apvaisinimą, tai tau dar gali pasirodyti, kad gal čia ir normalu, pritari Bažnyčiai, bet kai sėdi jau su ta mintim, su viskuo, tai lyg kažkokia nesąmonė gali pasirodyti“ (I.9.).

Antroji informantė yra keblesnėje padėtyje. Prasta reprodukcinė sveikata ir amžius (37m.) neleidžia delsti norint pasinaudoti pagalbinio apvaisinimu. Tai verčia forsuoti galvojant apie santuoką, kuri partnerių kol kas nebūtų matoma kaip būtina įprasminant jų santykius. Tai stumia į nepatogią padėtį, kai tam, kad susilauktų vaikų, ji jaučiasi turinti prašyti vedybų: „...situacija kartoja (G.G. – informantė prieš kelis metus išsiskyrė po 10 metų trukusios santuokos), aš esu santykiuose, mes kaip ir nesame santuokoje, bet iš tikrųjų, kaip pasakyti, vaikų norėtume abudu, bet vėl nieko nesigauna <...> eisiu šią savaitę pas gydytojus, noriu tiksliai pasikonsultuoti, kaip toliau elgtis <...> ta paslauga (G.G. - pagalbinio apvaisinimu) <...> norėčiau pasinaudoti <...> bet tavęs niekas neprivalo vesti vien dėl to <...> įstatymą interpretuočiau šiaip gerai, bet jis diskriminuojantis nesusituokusius žmones <...> negaliu priversti žmogaus manęs vesti <...> aš sutikčiau tą daryti viena ir viena auginti vaiką, nereikėtų partnerio, bet aš to negaliu padaryti <...> viskas šiuo atveju ribojasi santuoka <...> bet aš išbandysiu viską <...> nesusituokusios poros arba jei moteris yra vieniša, tai ji jokių iš vis galimybių čia Lietuvoje neturi <...> vėlgi tai yra susieta su apskritai, kas yra šeima <...> vienam šeima yra vienaip, kitam – kitaip“ (I.1.).

Įtampa tarp naratyvą (beveik) atitinkančios tėvystės ir neatitinkančios: šio tyrimo dalyviai priklauso arba pretenduoja priklausyti tai tėvystės variacijai, kuri pilnai neatitinkdama šio naratyvo, bent jau yra teisiškai galima. Todėl įdomu buvo pastebėti kaip asmenys, kurių tėvystė legitiimuota ir palaikoma valstybės, vertina kitas pagalbinio apvaisinimo technologijų įgalinimas tėvystės variacijas: vienišų moterų motinystę ir tos pačios lyties porų tėvystę.

Dauguma informantų nors ir gana neutraliai, tačiau palaiko idėją, kad procedūros būtų prieinamos ir vienišoms moterims. Jiems vienišų moterų motinystė atrodo priimtina. Grįsdami šią savo poziciją jie minėjo, kad valstybė nepalaikydama šios tėvystės variacijos byloja apie savo palankumą tik tam tikriems konvenciniams, tradiciniams šeimos modeliams: „...*dėl vienišų moterų tikrai sutinku, nes net ir neištekėjusi moteris nori vaikų ir čia ne jos pasirinkimas, kad ji neištekėjusi <...> draudžiama atrodo todėl, kad norima formuoti tokias tipines šeimas: tėvelis ir mamytė, santuokoje gyvenantys, viskas tobula, tada jiems kažkiek ir padedam*“ (I.8.). Kiti tyrimo dalyviai taip pat laiko (nors gana neutraliai), kad vienišos moters statusas netrukdo auginti vaiką ir naudotis pagalbinio apvaisinimo procedūromis: „*Dėl vienišų moterų, tai man nemaišo <...> o jei nesutiko normalaus žmogaus šalia, bet nori turėti vaiką, nu tai kodėl ne. Turės sau kažkokį gyvenime draugą, vaikelį, kuris bus gyvenimo džiaugsmas...*“ (I.10.), „...*dėl vienišos mamos reikėtų pagalbėti, bet vėlgi, jei moteris gyvena, uždirba, aš irgi tam tikru metu galėjau pasakyti, kam man tas vyras, labiau norėčiau auginti vaikus*“ (I.7.). Vienišų moterų motinystėje, įgalinama pagalbinio apvaisinimo, suabejojo vienas tyrimo dalyvis-vyras grįsdamas tai tuo, kad vaiko auginimas yra sudėtingas ir reikalauja dviejų žmonių bendradarbiavimo: „...*galbūt vienišam žmogui padėti šiuo klausimu kelia dvejonų dėl to, kad vaikui užauginti vis tiek reikia bent dviejų žmonių, nes tai nėra lengva. Todėl finansuoti pagalbinį vienišam žmogui gal atrodo šiek tiek neadekvatu dėl racionalinių aplinkybių, mano požiūriu...*“ (I.14.).

Pagalbinio apvaisinimo procedūrų prieinamumas tos pačios lyties poroms tyrimo dalyviams pasirodė kaip komplikuočiau klausimas. Visų pirma todėl, kad Lietuva, jų nuomone, tam dar nepasiruošusi ir neatlikusi kitų prie to priartinančių sprendimų: nepriėmusi partnerystės arba tos pačios lyties porų santuokos įstatymų. Būtent todėl dauguma tyrimo dalyvių reflektuodami apie šią tėvystę dažnai tiesiog išreikšdavo abejonę tuo, kad greitai metu į Lietuvą galėtų ateiti ir jos galimumo laikas: „*Pirmas dalykas, tos pačios lyties santuokas reikėtų įteisinti, kad jie galėtų oficialiai turėti tą galimybę, o paskui, manau ir pagalbinis apvaisinimas galėtų būti <...> vertinamas kaip ir tradiciniams poroms*“ (I.14.), „...*kol kas mes santykių tos pačios lyties porų negalim įteisinti, tai apie rimtesnius dalykus dar ilgai net kalbėti nebus galima*“ (I.13.). Kitai informantai vilties, kad Lietuva eina link to teikia 2020 m. parlamento rinkimai: „...*dabar išsirinkome valdžią su akivaizdžiai prisistatančiu homoseksuali asmeniu, apie tai garsiai kalbama, tai turiu mažytę viltį, kad galbūt prasimuš ir tokie įstatymai <...> aš šimtu procentų už, kad galima būtų auginti ir homoseksualioms poroms...*“ (I.7.). Tačiau informantė pesimistiškai

vertina Lietuvos visuomenės pasiruošimą tokiems pokyčiams: „...tik Lietuvos sąmoningumui dar 10-20 metų reiktų <...> kas liečia homoseksualių porų vaikus, aš manau, kad su sąlyga, kad jie neaugins jų Lietuvoje, dėl tų vaikų ir šeimų šventos ramybės, nes mūsų tauta ypač pažeista sovietinių laikų nėra savo mentalitetu pajėgi <...> priimti to. Bet tai turi būti galima <...> labai vertingas būtų partnerystės įstatymas <...> kiekvienam sąmoningai norinčiam turėti vaikų turi būti duotas vaikas. Ir tai kaip yra šiai dienai yra nesąžininga” (I.7.).

Visgi tarp tyrimo dalyvių buvo ir tokių, kurie nemano, kad reprodukcinę technologiją įgalinama tos pačios lyties porų tėvystė turėtų tapti legaliai galima. Viena informantė nors tiki, kad dar laukia pokyčiai abejoja, ar pagalbinio apvaisinimo procedūros turėtų būti prieinamos tos pačios lyties poroms. Mano, jog per mažai apie tai žinoma, abejoja ar homoseksualiose porose augantys vaikai turi pakankamai laisvės atrasti savo orientaciją: „...dabartinė situacija yra pirmas didelis žingsnis <...>. Vienintelis, ko nežinau, dėl vienos lyties atstovų. Aš šiaip nediskriminuoju, žmonės yra kokie yra, bet labai nepripratę esam, labai nu kažkaip neįprasta, keista <...> jūs būkit, gyvenkit kartu, bet daug kas prieš, kad vaikus turėtų, kažkaip atrodo, jeigu vaikas, tai jis automatiškai toks pats ir užaugs. Gal čia yra ir mūsų visuomenės toks nu neišprusimas tuo klausimu...“ (I.16.). Kitas informantas gana kategoriškai atsisakęs reflektuoti šiuo klausimu ir taip tarsi atskleidęs savo skepticizmą šios tėvystės atžvilgiu galiausiai pridėjo, kad netiki, jog tai įmanoma: „O apie tuos vienos lyties tai net nešneku <...> jiems išvis nepavyks ir aš kitokios nuomonės apie juos...“ (I.15.). Šių tyrimo dalyvių suabejojimas tos pačios lyties porų tėvystės galimumu parodo, kad tam tikros aptariamoms nuostatos pusės yra palaikomos ir kai kurių informantų, o tai liudija ir apie lengvą įtampą tvyrančią pačiame tėvysčių įgalinimų reprodukcinę technologijų viduje.

Nuostatos implikuojančios, kad vaikas turi gimi po heteroseksualių sutuoktinių sueities, turi skirtingas pasekmes pagalbinio apvaisinimo įgalinamoms tėvystėms. Tyrimo dalyvių tėvystę jos veikia per smalsų, bet jau nykstantį visuomenės žvilgsnį į jų vaikus, nes jiems susilaukti nereikėjo lytines sueities. Tai lemia, kad kartais jie slepia savo tapimo tėvais patirtis ir vaikų gimimo istorijas. Taip pat juos trikdo santuokos sąlyga perkelta į pagalbinio apvaisinimo įstatymą. Sąlyga vertinama kaip neatitinkanti realybės, nes reprodukciškai sveikiems žmonėms ji nekelia ir esanti absurdiška, nes pačią santuoką paverčia vienu iš pagalbinio apvaisinimo proceso etapų. Kitas aptariamoms tėvystės variacijas (vienių moterų ir tos pačios lyties porų tėvystes) šis įsivaizdavimas ir įstatymas apskritai palieka už galimumo ribų. Pokalbiai su valstybės dalinai palaikomos tėvystės atstovais parodė, kad net jie patys kol kas visų pagalbinio apvaisinimo

tėvysčių nepalaiko. Jie gana palankiai vertina vienišų moterų motinystę, tačiau kiek pesimistiškiau ir sunkiau Lietuvoje įsivaizduoja tos pačios lyties porų tėvystę. Tai rodo, kad ši nuostata ne tik kelia įtampą atskiroms reprodukcinėms technologijoms įgalinamoms tėvystėms, bet kuria trintį ir tarp šių tėvysčių.

2.2. Tėvų žvilgsnis į valstybės vaidmenį techno-tėvystės procesuose

Pagalbinio apvaisinimo įstatymu pagaliau buvo įteisinta valstybės parama toms nevaisingoms poroms, kurios susilaukti vaikų pasiryžta pasitelkdamos reprodukcinės medicinos technologijas. Tai buvo ilgai lauktas ir džiaugsmingai sutiktas valstybės žingsnis. Tačiau finansinė valstybės parama, nors kritiškai reikalinga, nėra viskas, ko iš politikos formuotojų tikisi tokiu būdu tėvais tampantys asmenys. Todėl šiame skyriuje svarstoma apie tai, kaip tyrimo dalyviai vertina politinius sprendimus, kurie tiesiogiai liečia jų tėvystę.

2.2.1. Lūkesčius atitinkantys ir jiems priešingi techno-tėvystę liečiantys biopolitikos sprendimai

Valstybės vaidmuo sprendžiant pagalbinio apvaisinimo įgalinamos tėvystės problemas neabejotinas, tačiau vertinamas skirtingai. Pokalbiuose su tyrimo dalyviais matyti, kad valstybės pagalba, kuri pagaliau buvo suteikta nevaisingoms poroms, bendriausia prasme vertinama pozityviai ir matoma kaip tokia valstybės veikla, kurios jie ilgą laiką tikėjosi. Informantai kalbėdami apie priimtą pagalbinio apvaisinimo įstatymą neretai visų pirma išreikšdavo džiugesį, kad jis yra: „...džiaugiuosi, kas įvyko 2017 m., tas perversmas ir, kad daugybė šeimų, jau tūkstančiai šeimų turėjo galimybę susilaukti biologinių vaikų ir gavę valstybės finansinę paramą. Tai vis tiek progresas vyksta ir yra kuo pasidžiaugti“ (I.2.). Informantai įsitikinę, kad įstatymo svarstymų laikotarpiu jų problemos tapo geriau nušviestos. Visuomenei suteikta supratimo, kad pagalbinis apvaisinimas yra vienas iš nedaugelio jų problemų sprendimų ir tai galėjo prisidėti prie pozityvaus požiūrio į procedūras radimosi: „...kai įstatymą priiminėjo, tai tai išlindo į viešumą labai, labai <...>. Atrodo, kad kai pagalbinio apvaisinimo įstatymas yra, tai net vyresni žmonės sako: - jei yra įstatyme, jei valdžia pasakė, kad yra problema, ligos kodas yra, tai reiškia viskas čia gerai, reikia pripažinti, kad yra tokia problema“ (I.10.). Kita informantė antrindama teigė, kad valstybė prisidėdama prie pagalbinio apvaisinimo procedūrų finansavimo išties formuoja ir pozityvų visuomenės požiūrį į tai: „...tai, kad valstybė remia nevaisingumą patiriančias šeimas formuoja naują, teigiamą visuomenės požiūrį...“ (I.4.). Kita tyrimo dalyvė taip pat tiki, kad procedūrų finansavimas jas visuomenės akyse paverčia eilinėmis procedūromis, kitaip tariant prisideda prie pagalbinio apvaisinimo depatologizavimo: „...tai, kad Lietuvoje jau buvo garsiai diskutuojama ir bent jau yra tas toksai įstatymas, kad tai yra kompensuojama procedūra, taip kaip

ir eilinė operacija <...>. Tai manau labai prisideda tas daug lengvesnis prieinamumas. Kad tu gali kreiptis ne tik į privačią kliniką, bet ir į Santaros ar Kauno universitetinę ligoninę“ (I.12.). Visgi atrodo, kad informantai pozityviai vertina tik patį faktą, jog toks įstatymas ir dalinis procedūrų kompensavimas egzistuoja. Tačiau kalbai pasisukant apie specifinius pagalbinių apvaisinimą liečiančius sprendimus ir įsiminiusias diskusijas apie juos, tyrimo dalyviai ima daugiau kalbėti apie tai, kas juos liūdino, bei kėlė abejonių politikų pakankamu įsigilinimu į jų lūkesčius.

Informantų pasakojimuose apie tai, kas įsiminė juos pasiekusiose politinėse diskusijose, (kurias viena informančių kiek sarkastiškai pavadino „didžiaisiais kalbėjimais“) atsispindėjo du kritikos motyvai: politikai nepakankamai supranta nevaisingų porų problemas ir sprendami jas per daug remiasi Bažnyčios hierarchų pozicija. Tyrimo dalyviai girdėdami politinius veikėjus kalbant apie pagalbinių apvaisinimą sakė, kad jų klausantis atrodė, jog jie nesupranta, kad kalba jautria, pasiruošimo reikalaujančia tema ir nesuvokia tikrųjų dilemų. Tai politikų kalbėjimui neleisdavo skambėti pakankamai empatiškai, žeisdavo ir liūdindavo besiklausančius: „...*erzino neįsigilinimas į situaciją, kad kalbėjo žmonės, kurie net nenutuokia, kas yra nevaisingumas, nenutuokia, kas yra bent viena procedūra santarų klinikose <...> mane skaudino kaip moterį, nes tu per tą kiekvieną procedūrą esi tokia pažeidžiama, tave tiria, bado <...> tavo moteriškumo simbolį, liečiasi prie tavo gimdos, kiaušintakių. Ir dabar apie tai kalba vyrai, sprendžiantys tokius svarbius dalykus, kurie net nenutuokia, kas tai yra, ką toms moterims tenka išgyventi, ne tik psichologiškai, bet ir fiziologiškai <...> tada tu tampi dar labiau pažeidžiama, tu jauti kažkokią pašaipą jų politinėse kalbose <...>. Absoliučiai nemačiau žmogiškumo jų kalbose <...> tai labai liūdino“ (I.2.).* Kita tyrimo dalyvė taip pat įsitikinusi, kad politikai kalbėję apie jų problemas skambėjo kaip per mažai į tai įsigilinę: „*Čia tas pats, kas kalbėti apie mokyklą ir kokia tvarka joje turi būti, kai nuo savo mokyklos laikų į ją nė žingsnio įkėlęs nebuvai. Tai kai apie tai kalba žmonės su tuo nieko bendro neturintys, tai tik nusikalbėjimas ir gaunasi...“ (I.7.).* Informančių refleksijose tarsi išryškėja pozicija, jog niekas nepatyręs nevaisingumo negali iš tiesų suprasti, kas tai per patyrimas. Tai turbūt iš dalies tiesa, tačiau tai nereiškia, kad jie iš politikų negali tikėtis, kiek įmanomai didesnio solidarumo ir nuovokos apie tai.

Grįžtant prie šiai tėvystei kylančių įtampų šaltinių, nestebina tai, kad vienas iš motyvų, kurį labiausiai kritikavo tyrimo dalyviai, buvo politikų sprendimuose ir pasisakymuose išvelgta Katalikų bažnyčios įtaka. Nemažai informantų (tame tarpe ir Vaisingumo asociacijos vadovė, atstovavusi nevaisingų asmenų interesus) minėjo, kad politiniuose disputuose nuolatos juto

Lietuvos vyskupų ar kitų Bažnyčios autoritetų interesus: „...sunkiausia stebėti visuomenės nuomonę ir vyskupų pasipriešinimą, jų kišimasis į politinius sprendimus, atitinkamai politikų klausymas <...>. Vyskupai formavo nuomonę, kad mes kažką blogo darom, tai mes turėdavome atsimušti, kad mes nieko blogo nedarome, kad negyvenom palaido gyvenimo...“ (I.3.), „...labiausiai nervavo, tas toks, kodėl taip ilgai čia viskas vilkinama <...> tokiais laikais, dar tiek reikia kažkokių trukdžių, tai ten Bažnyčia neva kažką tai, tai dar kažkas <...> Man atrodo <...> imkit uždekkit varnelę ir važiuojam“ (I.12.), „...labiausiai užkliuvo Bažnyčios kišimasis, kad čia yra prieš Dievo valią, jei jums nelemta, tai ir nereikia turėti, kad geriau įsivaikinti <...> tada tokia atsakomybė permetama, kad kodėl poros, kurios nesusilaukia vaikų galėtų įsivaikinti, bet ieško kitų būdų. Tai iš politikų, na man labiausiai tas Bažnyčios kišimasis užkliuvo...“ (I.13.).

Panašu tai, kas labiausiai vertė abejoti politikais, turinčiais tarnauti savo piliečiams, politinėse diskusijose justas atsižvelgimas į moralės monopoliją siekiančių išlaikyti Bažnyčios hierarchų ir juos palaikančių tikinčiųjų-aktyvistų požiūrį dėl pagalbinio apvaisinimo. Informantų atsakymuose apie tai, kas įsiminė juos pasiekusiose politikų kalbose, simptomiška buvo išgirsti – „Bažnyčios kišimasis“.

2.2.2. Amžina embrionų apsauga – įstatymo spraga, trukdanti tapti „įprastais“ tėvais

Bene daugiausiai abejonių politiniais sprendimais ir pakankamu įsigiliniu į nevaisingumo problemas tyrimo dalyviams kėlė politikų dėmesys skirtas embrionų apsaugai. Tai galiausiai pavirto pacientų įpareigojimu po procedūrų likusius embrionus saugoti ir už tai mokėti amžinai. Embrionų apsauga tyrimo dalyvių labiau matoma ne kaip aktuali jiems, o kaip sprendimas, atliepantis Bažnyčios interesus. Beveik absoliučiai daugumai informantų embrionų klausimas yra ne centrinis kaip pagalbinio apvaisinimo kritikams, o antrinis, papildomas.

Didesnė nei perteklinių embrionų problema tyrimo dalyviams atrodo yra nepakankamas embrionų sukūrimas, kad jų laukiančios procedūros būtų sėkmingos. Todėl kalbėdami apie embrionus jie linkę pabrėžti tai, kad dažniau nepavyksta išgauti tiek kiaušialąstės, jog liktų perteklinių embrionų. Nedažnas susidūrimas su perteklinių embrionų klausimu lėmė tai, kad informantai ne visuomet turėjo poziciją kaip elgtųsi, jei jų būtų likę ar liktų. Kartais nelabai tiksliai buvo susipažinę ir su amžinu embrionų saugojimu. Štai viena informantė žinojo, kad pertekliniai embrionai šaldomi, tačiau nežinojo, jog pasirinkti saugojimo laiko negalima: „...jeigu būtų gavęsi

daugiau ir būtume šaldę, tikrai tikrai ne amžinam laikotarpiui, kažkokiam ribotam laikui <...> atvirai pasakius, labai smulkiai šitos situacijos ir nesam išsinagrinęję. Žinau, kad būna, kad šaldo, kad nėra daug tokių atvejų <...> o kaip toliau darytume kažkaip nepakalbėjom, tuo momentu neaktualu buvo...“ (I.16.). Kita informantė tyrimo atlikimo metu besiruošianti jau ketvirtam pagalbinio apvaisinimo ciklui taip pat pasakojo, kad kol kas nebuvo pavykę išgauti daugiau embrionų nei reikėtų procedūrai atlikti. Tad taip pat neturėjo aiškios pozicijos, ką darytų, jei po sėkmingų procedūrų jų liktų: „Aš apie tai nelabai galvoju, nes realiai, kiek mes darėmės procedūrų, tai aš neturėjau nieko, kas man liktų šaldyti <...> džiaugčiausi jei būtų ką šaldyti, bet jei pasidarai procedūrą ir po pirmos gaunasi dvynukai ir dar lieka dešimt embrionų, tai nežinau. Man duok die, kad būtų ką šaldyti...“ (I.13.).

Kiti tyrimo dalyviai perteklinių embrionų klausimą taip pat laiko papildomu, nes yra susidūrę patys arba girdėję apie nepavykusius embrionų atšildymus. Informantė susidūrusi su nepavykusiū embrionų atšildymu amžiną embrionų šaldymą laiko neadekvačiu, o politikus ginančius šią sąlygą – nesuprantančiais procedūros subtilybių: „... kai sužinojau, kad vaikelis pabėgo, turėjau viltį, kad aš dar turiu šaldytų embrionų <...> sausį mes vykom šaldytų embrioniukų įkėlimui <...> kai nuvažiuom man pasakė, kad vienas mano vamzdelis su keturiais embrionais neatšilo <...> kad pabandys atšildyti antrą vamzdelį <...>. Po dviejų valandų <...> pasakė, kad ir šitie neatšyla ir aš per vieną dieną jų aštuonių netekau <...> tad, kai girdėdavau politikus kalbant per televiziją, atrodė, kad jie nė velnio nesupranta <...> apie tą embrionų šaldymą. Kaip dabar padarytas amžinas tas šaldymas, tai visiška nesąmonė...“ (I.11.). Informantė, girdėjusi apie nepavykusius embrionų atšildymus, amžiną jų saugojimą laiko šaipymusi iš šių šeimų: „...nedrįščiau komentuoti dėl embrionų saugojimo, naikinimo <...> viena vertus, gyvybė kaip gyvybė, kita vertus, kai žinai, kad kiekvieną mėnesį už užšaldytas ląsteles reikia mokėti <...> ir dar nėra jokios garantijos, kad jos atšildytos vis dar gyvybingos, tai kaip čia yra? Ar mes padedam, ar mes dar ir šaipomės iš tų šeimų? <...> bent kokia riba būtų, 5-10 metų, juk mes ne amžinai esam vaisingos...“ (I.7.).

Kelių informantų patirtys susijusios su privaloma embrionų apsauga atskleidžia, kaip tiksliai tai paveikia šią tėvystę ir jos priėmimą į visuomenės palaikomų tėvysčių tinklą. Jau minėtas vienos informantės apsisprendimas emigruoti iš Lietuvos į Nyderlandus susijęs būtent su katalikiškosios ideologijos atliepimu politiniais sprendimais ir iš to kilusios amžinos embrionų apsaugos sąlyga. Kertinį momentą lėmusį emigraciją informantė nupasakojo taip: „...mūsų

sprendimus visiškai įtakojo tuo metu vyraujanti politinė nuotaika Lietuvoje, kiek prisimenu buvo naujai išrinkta valdžia, vienas pirmų klausimų, kuriuos jie pradėjo spręsti buvo dėl embrionų šaldymo <...> kad šaldysit visą gyvenimą. Atsimenu labai gerai protestus prie seimo, kaip žmonės ėjo protestuoti, kad negalima žudyti embrionų ir panašiai. Ir atsimenu mano vyras grįžo iš darbo ir pasakė: ‚viskas ieškasi darbo užsienyje‘ <...>. Mane viskas labai liūdino <...> dėl to ir išvykome iš Lietuvos <...> labiausiai liūdino kišimasis į privatų žmogaus gyvenimą, stengiamasi reglamentuoti jautriausią žmogaus gyvenimo dalį, tapimą šeima ir vaikų susilaukimą, o niekas neturi tokios teisės“. Informantė pasakoja apie 2016 m. rudens aktualijas, kai jau priimtą pagalbinio apvaisinimo įstatymą, naujai išrinkti parlamentarai (A. Kubilienė, R. Karbauskis ir kiti) norėjo papildyti konservatyviomis pataisomis, kuriomis buvo bandoma procedūrų metu sukuriamų embrionų skaičių sumažinti iki tiek, kiek vienu metu bus perkelta į moters organizmą, bet ne daugiau trijų (žr. į priedą Nr. 3). Kitaip tariant, buvo siekiama tuoj (2017 m.) įsigaliosiančiu įstatymu uždrausti perteklinių embrionų atsiradimą, nes visi sukurti būtų keliami į moters organizmą. Pataisa atmesta, nes tai lemtų daugybinių nėštumų riziką ir po nepasisekusių procedūrų moterims reikėtų vėl iš naujo kartoti sveikatai pavojingus pagalbinio apvaisinimo ciklus nuo pat pradžių. Taip pat tai prailgintų bandymų susilaukti laiką (Pagrindinio komiteto išvada dėl pagalbinio apvaisinimo įstatymo Nr. XII-2608 3, 10 ir 17 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto nr. XIIIIP-169, 2017).

Šių pataisų svarstymo metu prie Seimo buvo surengta pataisų palaikymo akcija „Parodykime, kad gyvybė svarbi“ (bernardinai.lt, 2020). Jos metu susirinkusieji protestavo prieš perteklinių embrionų sukūrimą ir šaldymą laikydami tai vaikų šaldymu/žudymu (žr. 1 pav., 2 pav.). Šis protestas prisidėjo prie informantės apibūdinto nepalaikymo klimato. Ji šiuos politikų sprendimus ir dalies visuomenės reakcijas laiko nepateisinamu kišimusi į privatų gyvenimą. O embrionų amžinos apsaugos sąlygą vertina kaip įstatyme atsirandantį religinį intarpą, kuris atspindi vienai visuomenės grupei reikšmingas vertybes, tačiau tampa privalomas tiems, kurie šias vertybes vertina, tačiau tapimą tėvais (nors ir su pagalbinio apvaisinimu) laiko svarbesniu: „...svarbiausia iš to išimti religinį aspektą, nes Lietuva taip, pagal statistiką, yra katalikiška, bet tai neatspindi tikrovės ir tai nėra religinis klausimas, tai yra medicininis klausimas. O kam svarbi religija tegu ir elgiasi taip kaip jam svarbu <...> jei tai prieš tavo vertybes ir įsitikinimus, tai tu to ir nedarai <...> bet nereikia to savo kelio padaryti kaip vienintelio <...> nei vienas nesirenka ‚IVF‘ dėl to, kad jam smagu ar jis nori, čia yra kritinės situacijos sprendimo būdas. Nesuprantu,

kodėl kažkam galima į tai kištis <...> sistema turi tarnauti žmogui, ne religijai. Kodėl tai ne taip aišku Lietuvoje, tai nežinau. Kiekvienas elgiasi pagal savo tikėjimą. Aš neturiu būti priversta būti toje sistemoje ir elgtis pagal tikinčių žmonių valią” (I.6.).

1 pav. Pagalbinio apvaisinimo įstatymo pataisų palaikymo akcijos fotografija portale bernardinai.lt (Levin, 2016)

2 pav. Pagalbinio apvaisinimo įstatymo pataisų palaikymo akcijos fotografija portale bernardinai.lt (Levin, 2016)

Tuo tarpu kitos informantės istorija liudija dar apie vieną amžino embrionų saugojimo sąlygos efektą. Informantė pasakoja apie kelis metus trukusį alinantį nevaisingumo gydymo laikotarpį, patirtą persileidimą, tapimą tėvais per globą bei galiausiai sau suteiktą paskutinį šansą pabandyti tapti biologiniais tėvais su pagalbinio apvaisinimo pagalba. „...*prieš trejus metus tapome mergaitės globėjais <...> tapę tėvais mes supratom <...> kad nevaisingumas niekur nedingo <...> pradėjome galvoti apie tą paskutinį žingsnį, bandymą susilaukti vaiko pagalbinio apvaisinimo būdu...“.* Tačiau šansą sunaikino jau vaisingumo specialistų kabinete išgirsta žinia apie amžino embrionų saugojimo sąlygą: „...*užsiregistravome į vaisingumo kliniką <...> atvykę sužinome, kad ne tik kokių 30 proc. pats turėsi susimokėti, bet <...> ir kad už likusių embrionų šaldymą mes turėsime mokėti visą gyvenimą, kiekvieną mėnesį ir mes tada su vyru sakom: ,ką mes darom?’ mums pasirodė <...> kad įstatymą priėmė žmonės, kurie turbūt <...> nesuvokia, ko išties toms šeimoms reikia, kad šeimos nori pastoti, ramiai auginti vaiką ir nebeturėti jokių reikalų <...> su įstaigom, valstybe, jos nori tapti tais normaliais tėvais <...> su kuriais susitinki parduotuvėje, kavinėje, darželiuose. Ką reikia sąskaitos už embrionų šaldymą? Tai reikia, kad tu būsi kitoks visą likusį gyvenimą <...> tai tapo mums tokiu atmetimu, kad mes suvokėme <...> tai nebus ta tikroji tėvystė <...> mes suvokėme, kad mūsų šeimai tai taip nepriimtina, kad mes atsisakom noro būti biologiniais tėvais <...> atmetę tą galimybę džiaugiamės tėvyste tokia, kokią patys susikūrėm,*

kuriai patys apsisprendėm, tai yra tėvyste per globą <...> tai tos diskusijos, embrionas žmogus ar ne žmogus, čia žudyt nežudyt, nori nenori tau įkiša nuomonę, kad tai baisūs dalykai ir, kad norėdamas susilaukti vieno, nužudai dar tris <...> nekritiško mąstymo žmonėms, jiems pagalbino apvaisinimo procedūros bus lygios kažkokiems baisiems dalykams <...> jautresni, vengs sakyti tiesą apie jų vaiko atsiradimo pradžią bijodami etiketės vaikui ir šeimai“ (I.2.).

Informantės šeimai embrionų saugojimo sąlyga, apie kurią sužinojo vaisingumo centre, tapo žinia, negrįžtamai pakeitusia poros nuomonę apie biologinę tėvystę, kuri jiems galima su Lietuvoje galiojančiu pagalbino apvaisinimo įstatymu. Informantės pasakojime atsispindi net kelios priežastys lėmusios, kodėl būtent tokia tėvystė nėra jų „išsvajota“ tėvyste. Visų pirma absurdiška pasirodė tai, kad už embrionų saugojimą išrašytas sąskaitas reikėtų mokėti lyg už kitas eilines, komunalines paslaugas. Tačiau svarbiausias istorijoje išryškėjęs aspektas tas, kad ši sąlyga šeimos privatų gyvenimą amžiams susietų su valstybe. Tai, informantės akimis, niekuomet neleistų jaustis tokiais tėvais kaip kiti, kurie su valstybe nėra susieti. Galiausiai ji pastebi, kad tiek pati sąlyga, tiek neatsargus kalbėjimas apie embrionų apsaugą gali prisidėti prie šios tėvystės didesnio demonizavimo ir stūmimo iš „įprastinių“ tėvysčių sąrašo.

Valstybės sprendimas prisidėti prie pagalbino apvaisinimo kompensavimo matomas kaip pozityvus ir lūkesčius atitinkantis veiksmas. Visgi politiniai sprendimai, kuriais tai buvo įgyvendinama, informantų akimis, labiau atliepė Bažnyčios hierarchų interesus nei jų. O tai kol kas neleidžia valstybės pilnai matyti kaip šios tėvystės palaikytojos ir gynėjos. Prie to ypatingai prisideda įstatyme atsiradusi amžino embrionų saugojimo sąlyga. Ji tyrimo dalyvių matoma, kaip toks valstybės veiksmas, kuris tampa trukdžiu jų tėvystei tapti tokiai, kokią ją matyti nori patys. Konservatyvių vertybių puoselėtojai matomi kaip tie, kurie skleidžia įsitikinimą, kad pagalbino apvaisinimas padėdamas atsirasti gyvybei kartu prisideda ir prie jos naikinimo. Todėl informantai juos laiko atsakingais už tai, kad pagalbino apvaisinimo įgalinamos tėvystės vis dar kartais demonizuojamos, matomos kaip egoistinės ir menkinančios gyvybę. Galiausiai įpareigojant saugoti perteklinius embrionus jų gyvenimas susiejamas su valstybės reikalais, o tai jie mato kaip laisvės ribojimą, kišimąsi į privatų gyvenimą ir pagrindinį trukdį visuotinai tai laikyti „įprasta“ tėvyste. Refleksijose matyti, kad valstybės veiksmai sveikinti tol, kol jais tiesiog finansiškai prisidedama prie problemų sprendimo ir visuomenės dėmesio sutelkimo. Tačiau valstybei imantis braižyti moralinius nurodymus, kurie sukalibruoti pagal Bažnyčios kelrodį, valstybės sprendimai imami traktuoti kaip perdėm besikišantys į šios tėvystės procesus ir privatų gyvenimą. Riba

peržengiama ne tik tuomet, kai katalikiški moralės principai tampa akivaizdūs sprendimuose, tačiau ypač tada, kai finansinė ir moralinė našta užmetama negalintiems tų principų atitikti. Taip pat galima manyti, kad informantų noras embrionų apsaugos klausimą laikyti antriniu, gali būti susijęs ne tik su Bažnyčios pozicija tai sureikšminti, o taip pat su tuo, jog šis klausimas išlieka moraliniu iššūkiu ir patiems tėvams. Taip jie tarsi bando save atpalaiduoti nuo kylančios moralinės atsakomybės.

2.3. Techno-tėvų pastangos įveikti patiriamas įtampas

Ankstesniuose šio darbo skyriuose galima buvo matyti, kad Lietuvoje aptariamą tėvystę vis dar veikia įvairūs normatyviniai įsivaizdavimai apie tai, kokia tėvystė „teisinga“, o kokia – ne. Galima manyti, tai keičiasi, tačiau ne taip greitai kaip norėtūsi. Kai kurie pesimistiškai savosios tėvystės išsilaisvinimą iš normalizuojančių diskursų mato tik įvykus kartų persistumdymui: „...nuskambės žiaurokai, bet kol bus ta sovietinė karta, kaip aš vadinu, tuos vyresnius žmones, kol jie bus, tol ir bus tas pagalbinis apvaisinimas, tos procedūros, toks demonizuojamas dalykas <...>. Turi pasikeisti karta žmonių, nes vyresniems žmonėms jau per sunku suprasti kaip čia viskas yra“ (I.13.), „Reikia pripažinti, kad ir kaip valstybė, visuomenė mes esame konservatyvūs, nelabai toleruojantys kitus <...> Turi dvi kartos išmirti, kad pasikeistų požiūris, visiškai <...> jūsų karta galėtų daryti kažkokias reformas <...> žmonės jau nori išsilaisvinti iš tų tokių pančių <...> mūsų jaunimas auga situacijoje, kur tėvai neužmerkia akių <...> jiems tiesiog reikia neuždengti akių, jie patys viską supras <...> suvoks tai kaip normalų gyvenimą“ (I.3.). Ir išties ne visiems šiai tėvystei palankiems pokyčiams įtaką gali daryti patys tėvai. Kai kuriems jų tiesiog reikia laiko. Tačiau tai nereiškia, kad jie yra pasyvūs normalizuojančios galios absorbuotojai, leidžiantys pokyčiams klostytis natūralia tėkme. Informantų refleksijose matyti gana vieningas įsivaizdavimas, kas tuos pokyčius spartina ir kokios jų pačių pastangos gali prisidėti prie diskursų keliamų įtampų įveikos.

2.3.1. Problemos viešinimas

Bene reikšmingiausias įrankis diskredituojantis per siaurą normalumo režimą, tyrimo dalyvių akimis, yra jų problemų ir tėvystės viešinimas. Temos viešinimas, vienos iš informančių nuomone, turi didžiulę reikšmę techno-tėvystės pripažinimui. Ypač prie to prisideda unikalus tapimo tėvais istorijų nušvietimas žiniasklaidoje ir žmonių pasinaudojusių valstybės pagalba atsiliepimai, galintys įkvėpti bei paskatinti kitus nebijoti naudotis egzistuojančia parama: „...šeimų, kurios pastojo pagalbiniau būdu, atviras kalbėjimas apie nueitą kelią ir manau, kad teigiami atsiliepimai apie valstybės paramą, nes yra daug šeimų, kurios džiaugiasi, kad ir didžiąja dalimi padengtos sumos ir džiaugiasi tėvystė ir sveikais vaikais po procedūrų. Viešinimas turi labai didžiulę reikšmę“ (I.2.). Kita informantė, nurodydama į tinklaraštininkę, nemažai

besidalinusių savo tapimo mama pagalbinio apvaisinimo būdu patirtimis, džiaugėsi tuo, nes taip prisidedama prie šiai tėvystei reikalingo viešinimo: „*Va smagu, kad ,nesupermama‘, blogerė apie tai kalba ir net per televiziją. Tai tikrai kažkam imponuoja žmogus matomas televizoriuje, kur net matai du vaikus taip gimusius*“ (I.7.). Nemažiau svarbu tyrimo dalyviams atrodo nušviesti sudėtingus, užsitęsčius pagalbinio apvaisinimo kelius link tėvystės. Tai turėtų ne tik įkvėpti esančius nesėkmių etape, bet ir atskleisti problemos nepaprastumą: „... *matau, kad laisvėja, kad daugiau apie tai šneka, moterys rašo, kad pasisako tėvams, kad eina tuo keliu. Man atrodo tikrai laisvėja, kuo daugiau pavyzdžių, kad ir nebūtinai sėkmingų. Man atrodo žmonėms reikia išgirsti <...> kad ne tik iš pirmo karto pavyksta, yra kam pavyksta iš aštunto karto <...> reikia ir tokių istorijų...*“ (I.5.). Viešas problemos girdimumas žiniasklaidoje ar mokslinėje sferoje, informantų akimis, ne tik prisideda prie nesusiduriančių žmonių įtikinimo, kad nevaisingumo problema dažna, bet gali prisidėti ir prie sąlygų tokiai tėvystei gerinimo (t. y. grįžimo prie įstatymo tobulinimo): „...*kuo daugiau apie tai šnekėsime ir kuo daugiau tokių tyrimų bus atlikta, tai manau, kad ir įstatyme kažkas galėtų pasistūmėti. Tai ačiū, kad apie tai rašot*“ (I.9.). Taip pat informantai tiki, kad dažnas problemas nušviečiantis kalbėjimas vieną dieną jų tėvystę pavers absoliučiai normaliai vertinamu dalyku: „*Visų pirma, girdimumas, tai ką tu darai, tai ką žurnalistai daro, kurie gvildena šią temą. Anksčiau nebuvo tiek kalbama ir žmonėms atrodė, kad tai nėra problema ir kai prasidėjo tie didieji kalbėjimai (G.G. – politinės diskusijos) atrodė, kad tai baisu ir nesąmonė, nes tai buvo labai nauja. Kuo daugiau kalbėsime, tuo daugiau tai pasidarys natūralu <...> išsivystys į visiškai normalų dalyką*“ (I.6.).

Tuo tarpu informantas vyras mano, kad tokios tėvystės įvairiapusiškesnis, dažnesnis nušvietimas, pavertimas „matoma“ žiniasklaidoje ne tik gali bendrai prisidėti prie jų tėvystės išlaisvinimo, bet taip pat prisidėti prie vyrų atvirumo įgalinimo, o galbūt net prie Bažnyčios konservatyvių nuostatų kismo: „...*man asmeniškai atrodo, kad to švietimo, viešos informacijos šitais klausimais jos trūko ir tada, trūksta ir dabar <...> naujienose tas klausimas kartas nuo karto iškeliamas, bet tai yra labai menkai matomas dalykas <...> reikėtų daugiau šviesti visuomenę ir tai akcentuoti įvairiais kanalais <...> moterys tai taip, be abejo, joms ta prasme yra šeimos kūrimas ir šie visi klausimai, jie atrodo tokie natūralesni <...> jos tarpusavyje labiau atsiveria ir apie tai daugiau bendrauja, vyrai apie tai nekalba išvis praktiškai <...>. Tai man atrodo, kad vis dar trūksta visuomenės švietimo bendro, kad tas taptų visiškai natūralus dalykas <...> yra ir Bažnyčios pasipriešinimas šitais klausimais <...> pačioje visuomenėje yra labiau religingų*

žmonių, kurie irgi skeptiškai žiūri į tai ir vadovaujasi Bažnyčios nuomone, bet čia vėlgi <...> labiau iš Bažnyčios valdžios turėtų ateiti tam tikri dalykai“ (I.14.).

Kai kurios informantės pasakojo kaip problemos atspindėjimo viešumoje ypač trūko ilgame pagalbinių apvaisinimo reglamentavimo ir valstybės finansavimo siekimo kelyje. Informantė, vaisingumo asociacijos vardu ne kartą atstovavusi nevaisingas poras, pasakoja, kad veiklos pradžioje siekti viešumo buvo itin sunku. Atrodė, jog net žurnalistams ši tema buvo neįdomi ir nereikšminga: „...iki kažkurio laikotarpio net žiniasklaida nesūmėdavo mūsų temų. Aš atsimenu kažkada skambinau pažįstamam žurnalistui, pakankamai garsiam, ir sakau: ‚iškelk, padėk iškelti šią temą‘, jis sakė: ‚ne, nėra intrigos, nėra kažko, o reikia kažkokio karo““ (I.3.).

Supratimas, kad viešumas gali būti tam tikra panacėja, išlaisvinanti aptariamą tėvystę iš socialinės tylos ir įtampų, atsispindi kitoje taip tėvais tapusių asmenų veikloje. Pirmosiomis tyrimo dalyvėmis buvo būtent tos moterys, kurios jau buvo pasidalinusios savo patirtimis viešojoje sferoje. Tad nesunku buvo pastebėti, kad apart to, jos užsiima ir kita problemą nušviečiančia ir atitinkamai ją sprendžiančia veikla. Net kelios tyrimo dalyvavusios moterys dalinosi iniciatyvomis, kuriomis bandė šią tėvystę ir tapimą tėvais palengvinti kitiems. Dvi tyrimo dalyvavusios informantės yra išleidusios šiam tikslui dedikuotų knygų⁶. Knygomis ne tik siekiama įkvėpti vilties tiems, kurie eina sunkiu tapimo tėvais keliu, tačiau kartu įtraukiančių romanų formatuose, atvirai, su preciziškomis detalėmis nušviečiama, ką iš tiesų reiškia tapti tėvais pagalbinių apvaisinimo būdu, kaip šis būdas gali keisti tėvystės ir giminytės sampratas. Informantė, 2016 m. išleidusi knygą, kuria siekė ne tik pasidalinti surinktomis nevaisingumą patiriančių porų istorijomis, įkvėpti vilties kitoms poroms bei prisidėti prie temos išlaisvinimo iš „tabu“, sakė: „Manau, kad išleidus knygą padariau nemenką darbą, nes ta tema iki tol buvo visiškai tabu, o man atrodė, kad, o kodėl tai turėtų būti tabu, kalbame apie įprastus dalykus ir ko čia gėdytis, kad negalu pastoti. Kažkas serga cukriniu diabetu ir leidžiasi insulina, aš negaliu pastoti leidžiuosi ovuliaciją skatinančius medikamentus, aišku normalu, ta tema intymi ir tarsi išneši savo miegamąjį į viešumą, bet užsisklendimas daro didesnę žalą“ (I.2.).

Kitos tyrimo dalyvavusios net kelių romanų autorės vienos iš knygų nugarėlė ikoniškai skelbia: „Tai romanas apie porą, kuri norėdama susilaukti vaikų naudojosi pagalbinių apvaisinimo procedūromis. Pamažu atskleidžiami šios tyliai tyliai sapančios problemos užkulisiai,

---

⁶ Siekiant išlaikyti tyrimo pasirinktą užtikrinti informantų konfidencialumą net ir vieša veikla užsiimančių informantų asmenybės nebus atskleistos.

apie kuriuos ten buvę nemėgsta šnekėti, siekiantys ten patekti nežino, kas jų laukia, o juos smerkiantys dažnai nė neįsivaizduoja, kiek iš tiesų kainuoja vaikai <...> Šį romaną tiesiog turėjau parašyti...“. Akcentavimas, jog knyga skirta ir pagalbinio apvaisinimo skeptikams, paliudija tai, kad ja reaguojama į šios tėvystės nepalaikymą.

Tarp tyrimo dalyvių taip pat buvo moteris nusprendusi po ypatingo tapsmo mama rašyti tinklaraštį. Tinklaraštininkės vienas pirmųjų įrašų užbaigiamas tokia žinute: *„Aš nebijau garsiai kalbėti, jog mūsų sūnus į pasaulį atėjo pagalbinio apvaisinimo pagalba, nes ši procedūra mūsų šeimai buvo paskutinė viltis ir vienintelė galimybė susilaukti vaikų. Šiuo įrašu noriu padėkoti visas šeimas, susiduriančias su nevaisingumo problema – jūs ne vieni!“*. Informantė kalba apie baimę, kurios pati ne(be)turi, tačiau, kurią jaučia turint kitus tėvus ir kviečia nebijoti atvirai dalintis.

Viena esminių pastangų prisidėti prie diskursų keliamų įtampų įveikos ir taip apginti savo tėvystę yra jos pavertimas vieša bei pažįstama. Tai, informantų akimis, vyksta nušviečiant ją žiniasklaidoje, akademinėje sferoje ir kitose informacijos sklaidos kanaluose. Tyrimo dalyviai tiki, kad tai leidžia įvairiapusiškai supažindinti visuomenę su jų tėvyste ir patiriamų problemų rimtumu. Tiki, kad tai didina pačių techno-tėvų įgalinimą, aktyvumą ir lemia šios tėvystės kelyje išnyrančių baimių mažinimą. Galbūt viešinimas netgi gali prisidėti prie vis dar tyloje tūnančių vyrų „prakalbinimo“ ir jų patirčių atskleidimo. Techno-mamos, puikiai suprasdamos viešinimo reikšmę, nevengia dalintis savo patirtimis, rašo knygas, tinklaraščius ir taip pačios savo tėvystės viešinimu konfrontuoja su normalizuojančių diskursų apraiškomis.

2.3.2. Tėvų bendruomenės stiprėjimas

Tam, kad bandant įveikti diskursų keliamas įtampas užtektų pajėgumų, nemažiau svarbu tampa tėvų bendruomenei sustiprėti iš vidaus. Toks stiprėjimas vykdomas pagalbinio apvaisinimo patirtis turintiems asmenims buriantis į įvairias gyvas ir virtualias bendruomenes. Priklausymas joms leidžia pamatyti, kad tariama mažuma yra visai ne mažuma. Taip pat suprasti, jog yra ne tik panašias patirtis turinčių, bet kartais ir su gerokai didesnėmis papildomomis problemomis susiduriančių žmonių, kurie gali suteikti taip reikalingo palaikymo šiame unikaliame, tačiau sudėtingame kelyje į tėvystę ir pačios tėvystės iššūkiuose.

Reikia manyti šiai tėvystei ateityje pilnai normalizavusis tam tikrų visuomenės grupių aktyvumo bendruomenių kūrimasis nebus toks svarbus. Tuomet palaikymo, supratimo galima bus gauti iš daugiau šaltinių. Tačiau kol kas tai išlieka svarbiu palaikymo ir stiprinimo šaltiniu. Tiesa, vienos iš tyrimo dalyvių, kuri prieš 5-10 metų ypač aktyviai veikė burdama tokias bendruomenes, požiūriu, būrimosi poreikis palyginus su tuo, kaip tai buvo anksčiau, jau pasikeitė. Ji sako nepastebinti tokio aktyvaus būrimosi, koks jis buvo anksčiau. Mano, kad tai susiję su tuo, jog dabar bent jau valstybės pagalba tapo prieinamesnė ir bent jau dėl jos kovoti nebereikia: „...tada mes bendraudavome forumuose, susitikindavome. Dabar atrodo ne taip, nors irgi susitikinėja, bet tada tai <...> tokios komunos susidarydavo mūsų. Vilnius, Kaunas, Klaipėda. Mes važiuodavom vieni su kitais susitikti, darydavom ‚meet‘us‘, prisigalvodavome kulinarijos, fotografijos kursų <...> tie, kurie bendraudavom forumuose, tai dalindavomės ir patirtimi ir palaikymu ir organizuodavom susitikimus. Dabar jau neskaitau forumų, bet kažkaip pasirodė, kad žmonės net vienišesni, kai pagalba tapo prieinama...“ (I.3.). Matyti, kad laike, kai valstybė net minimaliai nefinansavo pagalbinių apvaisinimo, šias patirtis turintys žmonės išties kūrybingai praskaidrindavo vieni kitų gyvenimus, o bendrų patirčių siejamų žmonių tinklas buvo išsiplėtęs visoje Lietuvoje.

Kalbantis su tyrimo dalyvėmis, kurios pagalbinių apvaisinimo procedūrų ciklus išgyveno neseniai arba vis dar yra kelyje, paaiškėja, kad priklausymas „saugioms“ bendruomenėms visgi išlieka svarbus ir dabar. Laisvas dalinimasis su jas suprantančiais kai kurių informančių yra laikomas esmingu kelionės į šią tėvystę momentu. Tai padeda susigaudyti pačiame pagalbinių apvaisinimo procese, kuris reikalauja nemažai specifinių žinių. Taip leidžia realiau įvertinti savo situaciją, pamatyti kitų sėkmes ir nesėkmes. Štai viena informantė pasakojo, kad informacija, kurią gavo iš tuo pačiu keliu einančios kolegės ir iš forumų, skirtų tokioms patirtims dalintis, buvo pravartesnė nei ta, kurią galėjo suteikti miestelio ginekologė: „...kai patenki į tą kelią, tai tau niekas nepasakys, kaip daryt, tik gal žmogus, kuris tą patį praėjo <...> net paprasta ginekologė, kuri nėra vaisingumo specialistė <...> ne viską žino, kaip daryti <...> kai pradėjau eiti tuo keliu, tai paaiškėjo, kad ir mano viena grupiokė <...> tai aš jos daug klausinėjau <...> apie vaistus ir visą kitą ir tada visi tie forumai, ‚Tėvų darželį‘ tai kiekvieną dieną skaitydavau nuo ryto iki vakaro“ (I.11.). Kita informantė taip pat sutinka, jog šio proceso supratimą ypač palengvina jau praėję jį: „Tai labai svarbus šitos kelionės momentas turėti tą žmonių, kurie praeina pro tą patį ratą, nes pats procesas yra sudėtingas ir jis reikalauja daug žinių, kurių neišmoksi, kol to

nepraeisi. Tai dalinimasis patirtimi yra labai svarbus ypač iš praktinės pusės, nes ten sužinai, kaip kas vyksta ir kodėl. Buvo svarbu matyti kaip kitiems sekasi. Buvo gerai taip pat matyti, kad būna ir blogiau nei man <...> labai svarbu ieškoti tokios pagalbos ir neužsidaryti savyje“ (I.6.). Kita informantė tarsi antrindama sakė, kad svarbu matyti, jog yra sudėtingesnių atvejų, o bendrai įstojimas į socialiniame tinkle „Facebook“ susikūrusią grupę privertė pasijusti nebe vieniša ne tik nevaisingumo, bet ir tokia bandymų susilaukti kontekste: „Kalbant apie tą grupę atsimenu, kai tik susikūrė, aš iškart prisijungiau ir buvau šokiruota <...> iš karto keturi šimtai moterų prisijungė <...> tu pasijunti toks ne vienas lauke karys ir visokių patarimų gauni, ir matai, kad kitom dar sunkiau...“ (I.16.).

Galimybė atvirai dalintis su tave suprantančiais ir dar tą daryti psichologo priežiūroje ypač padėjo kitai informantei: „Aš lankiau vaisingumo asociacijoje su psichologe Romena grupinius užsiėmimus, tai mes ten buvom visa grupelė, penkios moterys, tai labai susidraugavom ir jau draugaujame 4-5 metai, tai kažkaip šitie dalykai labai padėjo“ (I.13.). Informantė, kurią atgrasė įstatyme egzistuojanti amžino embrionų saugojimo sąlyga ir kuri pasirinko mėgautis socialine tėvyste, taip pat tikina, kad bendruomenės itin svarbios. Eidama vaisingumo gydymo keliu ji aplink save būrė žmones su panašiomis patirtimis, o dabar globodama mergaitę yra įkūrusi globėjų tinklą: „Suradimas bendruomenės išgyvenančios tą patį <...> labai sutvirtina ir tau parodo realią situaciją: kad ne tu vienas, ne tavo šeima viena išgyvena tai. Tu po to matai laimingas pabaigas ir tai be galo įkvepia, mane pačią būtent nuramino mano draugės draugės pasidalijimas. Aš jai buvau užsiminusi, kad negaliu pastoti, bet kai išgirdau visą jos sudėtingą kelią, sužinojau, kad jos abi dukros po pagalbinio apvaisinimo <...> tai nuramino, kad viskas bus gerai <...> padėjo atsispirti nuo dugno ir supratau, kad viskas išsispręs vienaip ar kitaip ir pati tada pradėjau lipinti tą žmonių tinklą ir tada kuo jis labiau plėtėsi tuo geriau ir stipriau jautiesi. Vėliau mano atveju, jau susikūrė globėjų tinklas“ (I.2.). Informantės paminėta detalė, kad dabar ji priklauso globėjų tinklui, verčia atkreipti dėmesį, jog toks bendraminčių telkimas neturėtų būti laikomas būdingu tik šias patirtis turintiems žmonėms. Nevaisingumas yra liga, nevaisingi arba su vaisingumo sutrikimais susiduriantys bei pagalbinio apvaisinimo būdu tėvais tampantys žmonės buriasi į palaikančias grupes taip kaip tą daro ir kitas ligas turintys asmenys. Tačiau, kitaip nei kitos savitarpio pagalbos bendruomenės, šioji ypatingai žvalgosi palaikymo, nes neprisijungus prie „bendrapatirčių“ neretai jų patirtys užgožiamos nepalaikymo diskursų.

Visgi tyrimo atlikimo metu buvo nesunku pastebėti, kad aptariamose bendruomenėse, bent jau Lietuvoje, stinga vyrų. Tiksliau jų ten visai nėra. Vyrų tarp tyrimo dalyvių taip pat buvo mažuma: savo patirtimis pasidalino du. Tačiau net tokia menka imtis neleidžia suabejoti, kad toks tapimas tėvais jiems yra nemažiau įsimintinas ir iššūkių kupinas gyvenimo įvykis. Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad vyrų neegzistavimas dalinimosi bendruomenėse neturėtų stebinti. Juk nepaisant to, kad nevaisingumas yra poros problema, dažniausiai manoma, jog moterims sunkiai įgyvendinamas tėvystės troškimas yra gerokai skaudesnis. O be to būtent jų kūnams tenka pagalbinio apvaisinimo procedūrų našta. Tad neva nenuostabu tai, kad jos labiau suinteresuotos išorinės pagalbos ir informacijos paieška. Bet ar tikrai tuo turėtų būti pateisinamas vyrų neį(si)traukimas? Ar balansas 1:0 nėra per daug iškreiptas? Iškilus šiam klausimui su tyrimo dalyviais kalbėtasi apie tai, kodėl tai vis dar atrodo kaip „moterų“ tema. Žinoma, toks tyrimo dalyvių lyčių disbalansas neleidžia daryti apibendrinimų apie vyrų poziciją, bet trumpai apžvelgti kaip tiek vyrai, tiek moterys tai vertina yra pravartu.

Tyrime dalyvavęs vyras, paprašytas pasvarstyti apie tokią situaciją, atsakė: „...čia turbūt irgi atsiranda skirtumas tarp vyrų ir moterų, nes vyrai galiausiai, greičiausiai, turbūt, mažiau gilinasi ir mažiau bendrauja šitose bendruomenėse <...> jie atsiriboja nuo šito <...> nežinau, nuo ko priklauso, matyt, biologiškai ir evoliuciškai šiek tiek yra susiję <...> man asmeniškai atrodo, kad to švietimo, viešos informacijos šitais klausimais jos trūko ir tada, trūksta ir dabar <...> reikėtų daugiau šviesti visuomenę ir tai akcentuoti įvairiais kanalais <...> moterys tai taip, be abejo, joms ta prasmė yra šeimos kūrimas ir šie visi klausimai, jie atrodo tokie natūralesni <...> jos tarpusavyje labiau atsiveria ir apie tai daugiau bendrauja, vyrai apie tai nekalba išvis praktiškai <...>. Tai man atrodo, kad vis dar trūksta visuomenės švietimo bendro, kad tas taptų visiškai natūralus dalykas...“ (I.14.). Informantas mažesnę vyrų įsitraukimą ir entuziazmą kurti šeimą bei kovoti dėl jiems prieinamų tapimo tėvais būdų laiko natūraliu, „evoliuciškai“ susiklosčiusiu. Mano, kad moterims tai labiau pritinka, tačiau visgi tiki, jog suveikus paties viltinai vertinamam temos viešinimo įrankiui prie atviriau kalbančių, besidalinančių patirtimis prisijungtų ir daugiau vyrų. Kitaip tariant, informantas nemano, jog tai neturėtų keistis. Galima daryti sąlyginę prielaidą, kad kol vyrai beveik nesitraukę į dalinimosi ir konfrontacijos tinklą jų atviravimas apie savo patirtis gali būti panašus į tą, kuriuo pasidalino kitas tyrime dalyvavęs informantas vyras: „Papasčiausiai to kelio aš išvis niekam nesakau ir viskas. Mano artimiausi draugai žino, šeima žino <...> čia ne jų (G.G. – nepažįstamųjų) reikalas paprasčiausiai“.

Informantas lyg ir pateisina tų, kurie savo tėvystės pasiekė susilaukę pagalbinio apvaisinimo būdu, neatviravimą ir panašu nė nekvestionuoja, kad nepaisant kiek kitokio kelio, tai netūrėti likti tyloje: „...jie jaučiasi kitokie negu tie tėvai, kuriems viskas išeina, viskas pavyksta <...> gal dėl to, kad realiai viskas turėtų gautis savaime, o kai savaime nesigauna, kai įsikiša medikai <...> reiškia kažkas nėra gerai ir reiškia tu esi kažkuo šiek tiek kitoks...“ (I.14.).

Tyrimo dalyvės moterys turi labai aiškų įsivaizdavimą, kodėl vyrai vis dar gerokai uždaresni šioje temoje ir atitinkamai, kodėl kol kas jų nėra tarp konfrontuojančiųjų. Visų pirma tai turbūt lemia ilgai nekvestionuotas seksistinis berniukų auklėjimas, draudimas rodyti emocijas, diegimas, kad jie yra poros stiprioji pusė. Būtent apie tai svarsto viena iš tyrimo informančių: „Jie turbūt niekur nesidalina ir niekur nedalyvauja. Mano <...> vyras labai pozityvus, visada po nepavykusios procedūros sako: ‚viskas gerai, bus sekanti‘. Bet buvo vienas kartas, kai po vienos procedūros sako: ‚tu neįsivaizduoji, kaip man yra sunku‘, aš jam sakau: ‚tai kodėl tu nepasakoji to?‘, tai sako: ‚ką man pasakoti, jau tau yra sunku, tai jeigu dar aš pradėsiu verkti ir pasakoti, tai susėsime abu ir būsim verkiančiųjų būrelis‘, tai manau, vyrai labai tai savyje priima, išgyvena ir jie nelabai linkę dalintis savo kažkokiais jausmais, nes nu nu jie ‚gi vyrai‘...“ (I.13.). Tarsi su savaime suprantamu vyrų uždaresniu būdu savo sutuoktinių neatviravimą sudėtingame kelyje į tėvystę sieja ir kitos tyrimo dalyvės: „...mano vyras gana uždaro būdo <...> nemėgsta išsipasakoti <...> net nemanau, kad jis prisijungtų prie kokio forumo <...>. Jis visko manęs klausia, jei kažkas rūpi. Aš apskritai manau, kad vyrai tokie, na jiems nėra vienodai, bet jie nemoka informacijos pasiimti, jie uždaresni, manau atsiveria tik su partnere, net nemanau, kad su draugais pašneka. Nors yra kartą vyras grįžęs iš komandiruotės yra pasakęs, kad: ‚va kalbėjau su bendradarbiu, tai jis irgi turi problemų <...> tai aš po to jam viską papasakosiu““ (I.9.).

Visgi įdomiausia tai, kad ne visos tyrimo dalyvės sutinka, jog vyrai turėtų prisijungti prie šių dalinimosi bendruomenių. Kai kurios laiko, kad vyrai į jas ir neturėtų įsitraukti, nes neva tai „moteriški“, intymūs dalykai, tai procesai vykstantys su moterų kūnais. Kai kurių požiūriu tai ir turi likti moterų klausimas: „...vis tiek kažkaip ir vyrui visų smulkmenų iki galo ir nepapasakoji ir tų intymų smulkmenų kažkaip nu, nežinau, aišku turi būti atviras, bet aš kažkaip galvoju kažkokia dalim moterim moteriški dalykai turi pasilikti, vyram vyriški...“ (I.16.), „... tai yra dviejų žmonių problema, o kartais ir liga yra net ne moters <...> bet kadangi tai vyksta mummyse ir su mūsų kūnais, tai mums ir yra svarbiausia. Vyrai <...> linkę išgyventi viduje arba labai mažame rate <...> dėl to ir nėra jų tose grupėse. Gal net ir gerai tai. Mes kartais ten kalbam net labai

specifiniais dalykais, labai intymiais, todėl net nemanau, kad vyrai norėtų tame dalyvauti <...> tai nestebina, kad vyrų mažai, tai natūralu. Bet visgi jų yra, yra. Ne lietuviškoje grupėje, užsienietiškoje, bet yra“ (I.6.). Taigi panašu, kad tėvų bendruomenei sustiprėti iš vidaus gali trukdyti ir tam tikros sunkiai išgyvendinamos vyriškumo ir moteriškumo konvencijos.

Reziumuojant galima pastebėti, kad techno-tėvai buriasi į bendruomenes taip įkvėpdami, palaikydami ir stiprindami vienas kitą. Tyrimo dalyvės moteris ypač vertina tokių bendruomenių egzistavimą ir džiaugiasi, kad priklausymas joms leidžia nebesijausti mažuma, leidžia palengvinti sunkų kelią link tėvystės, patirti, kaip yra kitoms. Visgi šios bendruomenės perdėm vienalytės, nes jose nėra vyrų. Ir galima daryti prielaidą, kad vyrų ten nebūtinai nėra todėl, jog jie laikytų tai ne „savo“ sfera, o ir todėl, kad nemažai moterų grupes laiko „moteriškomis“, nebūtinai atviromis vyrams. Tai gali tapti kliūtimi bandant įveikti diskursų keliamas įtampas.

2.3.3. Nusigręžimas nuo (Bažnyčios) nepalaikymo

Bene pagrindinis pagalbinio apvaisinimo įgalinamos tėvystės nepalaikymo režimo kurstytojas, tyrimo dalyvių akimis, yra Lietuvos Katalikų Bažnyčia ir dalis jos tikinčiųjų. Todėl nenuostabu, kad tai lemia šių tėvų santykio su Bažnyčia ir jos palaikomomis katalikiškomis tradicijomis permąstymą. Galima sakyti, konfrontuodami su šios tėvystės nepalaikančiu konservatyviuoju diskursu tėvai sąmoningai nuo Bažnyčios nusigręžia.

Bene dažniausias tyrimo dalyvių, konfrontuojančių su konservatyviuoju diskursu, sprendimas yra nekrikštyti savo vaikų. Tyrimo pašnekovai, susilaukę vaikų po pagalbinio apvaisinimo, jaučiasi Bažnyčioje nelaukiami ir dėl to mano, kad vaiko krikštas būtų nenuoširdus bei nesąžiningas vaiko atžvilgiu. Štai informantė, ne tik laikiusi save labai tikinčia, bet ir studijavusi teologiją, sako, kad žinodama katalikų bendruomenės poziciją dėl pagalbinio apvaisinimo Bažnyčioje jaučiasi nelaukiama ir mano, jog vaiko krikštas negali vykti nuoširdžiai. Taip pat abejoja kunigo reakcija sužinojus vaikelio gimimo istorija: *„Aišku mano santykis pasikeitė ne tiek su tikėjimu, kiek su Bažnyčios institucija. Aš tikiu, bet nepasitikiu institucija. Nes man toje institucijoje nėra vietos su tokiu gyvenimu, kokį gyvenu ir su tokiu keliu, kokį praėjau. Mes nusprendėme vaiko nekrikštyti, kas sukėlė daug klausimų ir pykčių šeimoje <...> nusprendėme būti nuoširdūs šiuo klausimu ir nevesti vaiko į bendruomenę, kuri jo nenorėjo. Net nežinau, kokia reakcija būtų Bažnyčioje, jei ateitumėm ir pasakytumėm, kad mes vaiką pradėjome*

pagalbinio apvaisinimo būdu <...> gal dabar jau tas požiūris keičiasi <...> bet vėlgi, kai aš studijavau, in vitro apvaisinimas Bažnyčiai nebuvo priimtinas, buvo priimtinas tik in vivo. Taigi mano vaiko Bažnyčia nenorėjo ir nepripažįsta kaip moralaus, todėl aš jo nežadu per prievartą įvesti į tokią bendruomenę. Jei jis ateityje norės, esu visiškai atvira, tai jo pasirinkimas <...>. Tai santykis su Bažnyčia labai pasikeitė, anksčiau ten eidavau kiekvieną sekmadienį, dabar visai neinam <...> šiuo metu tai nėra bendruomenė, kuri manęs laukia...” (I.6).

Kita informantė pastebi, kad visuomenėje vaikų krikštas laikomas tokiu savaime suprantamu, jog apie jo prasmę kartais net nesusimąstoma. Tuo pačiu, jos akimis, krikštas tampa dar vienu spaudimą keliančiu dalyku. Tiesa, ji nekvestionuoja krikštatevių turėjimo svarbos: „<...> tikrai neketinam krikštyti vaiko, pasidomėjau krikštu iki tos procedūrų pradžios. Čia dar vienas spaudimo klausimas. Kai atsiranda vaikas, tada atsiranda klausimas ‚kada krikštynos‘, kai įstoji į tą mamų klubą ir matai, kokias fiestas žmonės daro nors nesuvokia, kas tai yra krikštas <...> aišku nesakau, kad aš netikiu į Dievą, bet aš tikiu į savo Dievą, tą kuriam aš meldžiuosi <...> aš savo vaiką ‚pasikrikštijau‘ pati <...> susitariau su drauge, kad jei mums su vyru kas nors nutiktų, tai jos šeima, kurią laikau auklėjimo idealu, juo pasirūpintų ir jie sutiko. Jei vaikas norės kažkada, ir būti šios religijos tai gerai <...> aš nejaučiu privalomybės vaiko krikštyti, nors dėl to ginčų daug turiu...“ (I.7). Dar viena informantė, nors ir identifikuoja save kaip dalinai tikinčią, nesutinka pasiduoti tikinčių giminaičių spaudimui krikštyti vaiką, nes jaučia Bažnyčios priešišumą pagalbiniam apvaisinimui ir laiko, kad to nuslėpimas sumenkintų krikšto prasmę: „...kai teko susidurti su visu šituo ir kai dabar susilaukėme vaikų, mes tvirtai apsisprendėme, kad tikrai nekrikštysim, nes Bažnyčia yra prieš. Tai negaliu pasakyti, kad visiškai netikinti, bet su Bažnyčia irgi visiškai nesutinku <...>. Tikrai buvo tų diskusijų, aišku labiausiai tai su tėvais, vyro tėtis toks labiau ‚bažnytinis‘, su mama daug ginčijausi <...> ji sako, kad galima nesakyti, bet tada tos prasmės nėra, eiti ten ir kažką slėpti. Krikšto procesas netenka esmės“ (I.8).

Lietuvoje krikštas stipriai susijęs su kultūrinėmis, šeimos tradicijomis, todėl tyrimo dalyvių tarpe buvo tokių, kurių pozicija krikšto atžvilgiu nepakito net ir dėl to, kad jie jaučia katalikų nepalaikymą. Keli informantai atrodo dar svarstantys dėl krikšto: „Šiaip nesam nusistatę, kad nekrikštysim <...> dėl tos Bažnyčios pozicijos, tai gal kiek prisideda, kad nelekiu ir nekrikštiju to vaikelio <...> galvoju, kad Bažnyčia ir kunigas nėra tas pats, kas dievas <...> man nereikia tarpininko, tai dėl to dėl krikšto dvejopi jausmai yra“ (I.11.), „...dėl krikšto, tai turbūt pakrikštysiu aš tą savo vaiką, bet labiau dėl tradicijos, nes mama tikinti, aš tikinti...“ (I.13.), „...kaip ir visos

šeimoms, realiai, krikštysime tą vaiką ir viskas bus kaip pas visus būna <...> tos krikštytos, sakykim, kaip formalumas susirasti sau artimus žmones, kurie morališkai išipareigotų, tas yra reikšmingas dalykas ...“ (I.15.). Kiti informantai kvestionuodami tikinčiųjų poziciją dėl pagalbino apvaisinimo sako, kad tai nekeičia jų ryžto ir požiūrio dėl krikšto: „Aš manau, kad krikštyčiau <...> aš esu tikinti, man nėra viskas priimtina, bet tai nelemia mano pasirinkimo. Tai yra mano tikėjimas ir tiek. Be to krikštą suteikia tai Dievas, o ne kunigas...“ (I.9.). Kita informantė abejojanti, ar kunigui derėtų žinoti, kaip gimė jos dukra, sakė, kad krikštijo to tiesiog nesureikšmindama: „Jau pakrikštijom. Aišku nuėję į Bažnyčią kunigui nenuėjom ir nepasakėm, kad ji po pagalbino apvaisinimo gimė, vaikas kaip vaikas, bet pakrikštijome“ (I.10.).

Verta atkreipti dėmesį, kad nepaisant to, jog neretai šie tėvai atsisako krikštyti savo vaikus institucijoje, kuri (jų matymu) nepripažįsta jiems prieinamo tapimo tėvais būdo, nereikėtų manyti, kad Bažnyčios oficiali pozicija taip pat susijusi su atsisakymu krikštyti šiuos vaikus. Įprastai Bažnyčios atstovai atsakydami į klausimą apie šių vaikų krikštą cituoja Bažnyčios kanonų teisės kodekso 868 straipsnį, kuriame reikalaujama, jog krikštijant vaiką tėvai (ar teisėti globėjai) tam pritartų ir kad būtų pakankamai tikėtina, jog kūdikis bus auklėjamas katalikų tikėjime (Baptism - Cann. 868, n.d.). Oficialių nuostatų, kad vaikas gimęs po pagalbino apvaisinimo negalėtų būti krikštijamas, nėra. 2015 m. Panevėžio vyskupas Jonas Kauneckas komentuodamas spaudoje atvejį, kai kitas kunigas dėl krikšto besikreipusios poros paklausė, ar jų vaikas į pasaulį atėjo ne po pagalbino apvaisinimo, taip pat paneigė manymą, kad Lietuvos Katalikų bažnyčia nesutinka krikštyti vaikų gimusių po pagalbino apvaisinimo. Vyskupas taip pat patikino, kad reikalavimo teirautis dėl vaiko gimimo būdo nėra. Tiesa, detalizavo, kad kunigas tą gali daryti savo iniciatyva, jei nori pažymėti pastabą Bažnyčios knygoje kaip daroma tais atvejais, kai žmogaus mirties priežastis – savižudybė (Urbonaitė-Vainienė, 2015). Reikia pastebėti, kad pastabos dėl gimimo po pagalbino apvaisinimo ir pastabos apie savižudybę sugretinimas visgi kelia abejonių, ar kunigų reakcijos sužinant, jog teks krikštyti vaiką, gimusį po pagalbino apvaisinimo, visuomet yra tokios, kokių tikisi tėvai.

Visgi, nepaisant oficialių nuostatų, pagrindinis šaltinis, kuris kursto tėvystės nepalaikančius diskursus, tyrimo dalyvių akimis, yra dalis Lietuvos katalikų. Tad šie tėvai jaučiasi Bažnyčioje nelaukiami. Todėl siekdami vengti juos nepalaikančio diskurso ne tik kritiškai permąsto savo santykį su Bažnyčios institucija, bet taip pat konkrečiais veiksmais atsieja savo

šeimas nuo katalikiškų tradicijų. Manydami, kad vaiko krikštas būtų nenuoširdus ir nesąžiningas, neretai pasirenka nekrikštyti.

IŠVADOS

Tėvystė, tapimo tėvais būdai, vaikų auklėjimas neatsiejami nuo technologinių inovacijų, tačiau techno dėmens įvardijant žmogiškuosius procesus nepelnytai vengiama. Tarsi jis būtų vien neigiamas. Todėl tyrime pasirinkta visas įmanomas tėvystės variacijas įvardyti techno-tėvyste. Pastebėjus, kad ne visos tėvystės mūsų visuomenėje ir valstybėje palaikomos vienodai, pasirinkta tirti pagalbino apvaisinimo įgalinamą techno-tėvystę. Siekiant įgyvendinti darbo tikslą atskleistos šiai tėvystei kylančios įtampos ir jas patiriančių tėvų pastangos tai įveikti.

Pastebėta, kad prie įtampų egzistavimo prisideda senstantys, bet tam tikrų diskursų vis dar palaikomi įsivaizdavimai apie tėvystę. Vienas jų – įsivaizdavimas, kad vaikų turėti privaloma. Dėl jo būsimi tėvai atsiduria paradoksalyje padėtyje, nes jaučia, kad visuomenėje vaikai laikomi gyvenimo „tikslu“, kurį neva pasiekia kiekvienas, bet tuo pačiu pastebi, jog jiems prieinamas tapimo tėvais būdas nėra palaikomas. Taip pat šis imperatyvas prisideda prie nevaisingumo problemos redukavimo, kadangi verčia visus įsivaizduoti kaip vaisingus. Lengvai tėvais tapti negalinčius asmenis tai verčia jaustis vienišais ir nesuprantamais visuomenės bei atitolina nuo tėvyste besimėgaujantiųjų visuomenės narių. Nenuspėjamas, bet teigiamas šio imperatyvo efektas – jį patyrusius techno-tėvus tai paverčia tokiais, kurie siekia nereprodukuoti šio imperatyvo ir nesikišti į kitų tėvų ar jais tapti bandančių asmenų privačią sferą.

Šalia turėti vaikų spaudžiančio imperatyvo kartu veikia įsivaizdavimas, kad vaikų turėti (Dievo) lemta arba ne. Nepaisant to, kad likimu dažnai kliaujamasi nepriklausomai nuo tikėjimo, tyrimo dalyvių akimis, šio imperatyvo reprodukuotajai dažniausiai yra katalikai. Informantai mano, kad būtent katalikiškoji visuomenės dalis nevaisingus žmones priverčia matyti kaip tokius, kuriems vaikų turėti nelemta. Galiausiai tai komplikuoja apsisprendimą dėl pagalbino apvaisinimo ir neretai užkerta kelią be baimės dalintis tėvystės patirtimis.

Nemažiau šią tėvystę veikia heteronormatyvinis tėvystės įsivaizdavimas, kuris implikuoja, kad vaikas turi gimti po heteroseksualių sutuoktinių sueities. Sueities momento nebuvimas lemia tai, kad šie tėvai kartais tebejaučia smalsų, nors ir nykstantį, visuomenės žvilgsnį į jų vaikus. Dėl to kartais slepia savo tapimo tėvais bei vaikų gimimo istorijas. Šis įsivaizdavimas palaikomas valstybės biopolitinio režimo: pagalbino apvaisinimo įstatyme legitimuojama tik heteroseksuali susituokusių asmenų tėvystė. Tai skirtingai veikia tyrimo dalyvių tėvystę, kuri beveik atitinka šį įsivaizdavimą, ir kitas pagalbino apvaisinimo įgalinamas tėvystes. Tyrimo dalyvius ypač trikd

įstatyme numatyta santuokos sąlyga. Ji vertinama kaip neadekvati, nes reprodukciškai sveikiems žmonėms yra nekeliami ir pačią santuoką paverčia vienu iš pagalbinių apvaisinimo proceso etapų. Tuo tarpu kitas pagalbinių apvaisinimo įgalinamas, vienišų moterų ir tos pačios lyties porų, tėvystės šis įsivaizdavimas bei įstatymas apskritai palieka už galimumo ribų. Be to pokalbiai su valstybės dalinai palaikomos tėvystės atstovais parodė, kad net jie patys kol kas visų pagalbinių apvaisinimo tėvysčių nepalaiko. Jie gana palankiai vertina vienišų moterų motinystę, tačiau kiek pesimistiškiau ir sunkiau Lietuvoje įsivaizduoja tos pačios lyties porų tėvystę. Tai rodo, kad ši nuostata ne tik kelia įtampą atskiroms reprodukcinėms technologijoms įgalinamoms tėvystėms, bet tam tikrą įtampą kuria ir tarp šių tėvysčių.

Tėvų patirtys rodo, kad jie turi savo įsivaizdavimą, kaip įtampos gali būti įveiktos. Įveikos procese skiriamas nemažas dėmesys valstybės vaidmeniui. Pagalbinių apvaisinimo įstatymą jie vertina kaip sprendimą, kuris pagaliau atliepė valstybei keliamą lūkestį – padėti reprodukcinės teisės užtikrinti tiems, kuriems sveikata to padaryti neleidžia. Tačiau valstybės embrionų politiką informantai vertina kritiškai. Neva taip valstybė kartu ima braižyti moralinius nurodymus, kurie sukalibruoti pagal Bažnyčios kelrodį. Bažnyčią ir dalį jos tikinčiųjų jie mato kaip nepalaikančius jų tėvystės, kaip tuos kurie skleidžia įsitikinimą, kad pagalbinių apvaisinimas prisideda prie gyvybės menkinimo ir dėl to jo pasirinkimas laikomas egoistiniu. Valstybės embrionų politika matoma kaip bandymas šią tėvystę padaryti tokia, kuri atlieptų konservatyvias vertybes, o ne tokia, kokią matyti nori jie patys. Tad tai trukdo valstybę matyti kaip jų tėvystės palaikytoja ir gynėja. Tyrimo dalyviai atrodo embrionų apsaugos klausimą laiko antriniu. Galbūt (pa)sąmoningai nenori jo sureikšminti taip, kaip tą daro tikintieji, kadangi tai galimai jiems išlieka moraliniu iššūkiu, su kuriuo susitaikyti nelengva. Priskirdami šį klausimą vien katalikiškai moralei jie bando save atpalaiduoti nuo visgi kylančios moralinės įtampos ir atsakomybės. Galbūt todėl įpareigojimas amžinai saugoti embrionus vertinamas kaip perdėm neadekvatus: kažkuria prasme tai neleidžia pilnai atsiriboti nuo šio moralinio klausimo. Visgi privalomas embrionų saugojimas riboja individualius pasirinkimus ir susieja šių tėvų gyvenimus su valstybine biurokratija glaudžiau nei kitų tėvų. Šis priverstinis institucinis saugojimas gali būti jų vertinamas kaip pagrindinis trikdys pasijusti „įprastais“ tėvais.

Tyrimo dalyviai atsakomybę už jų tėvystės pripažinimo komplikavimą priskiria Bažnyčiai ir tikintiesiems-aktyvistams. Jusdami įtampas dėl katalikų palaikomų nuostatų informantai, net laikę save tikinčiais, susidūrę su nevaisingumu ir pasirinkę jį įveikti reprodukcinėmis

technologijomis, ima jaustis Bažnyčioje nelaukiami. Dėl to permąsto savo santykį su katalikišku mokymu, apeigomis ir tradicijomis. Manydami, kad vaiko krikštas būtų nenuoširdus ir nesąžiningas, neretai pasirenka nekrikštyti vaikų. Tad Bažnyčios siekis sustabdyti nuo „kišimosi į Dievo planus“ ne tik lieka neįgyvendinamas, bet lemia atvirkštinį efektą – pagalbinių apvaisinimo dėka tėvais tapusių nusigręžimą.

Pagalbinių apvaisinimo būdu pasinaudoję tėvai, ypač mamos, deda individualias pastangas, kad įtampų mažėtų. Viena esminių pastangų šios tėvystės pavertimas vieša ir pažįstama, nušviečiant ją viešojoje ir akademinėje sferoje. Tai ne tik leidžia supažindinti visuomenę su šia tėvyste, bet didina ir pačių tėvų įgalinimą ir aktyvumą. Kartu su tuo tėvai buriasi į vienas kitą palaikančias ir stiprinančias bendruomenes. Tiesa, bendruomenės perdėm vienalytės, nes jose nėra vyrų. Tyrimo dalyvės teigia, kad priklausymas joms leidžia nebesijausti mažuma ir leidžia palengvinti sunkų kelią link tėvystės. Tačiau taip pat jos šią temą laiko „moteriška“, o grupes mato ne visai atviras vyrams. Bet tai nebūtinai reiškia, kad vyrai nenorėtų į jas įsitraukti. Vyriškos lyties neį(si)traukimas gali būti laikomas kliūtimi bendruomenei sustiprėti iš vidaus.

Pagalbinių apvaisinimo įgalintą tėvystę Lietuvoje smelkiančios įtampos mažėjimas nėra paliktas savieigai. Tėvai kritiškai vertindami įtampos šaltinius (Bažnyčią, nepalaikančią visuomenę ir tam tikrą valstybės veikimą) stengiasi tapti girdimais, matomais ir ginančiais savo tėvystę, taip prisidedami prie įtampų įveikos. Tyrimo dalyviai tiki, kad įvykus atitinkamiems pokyčiams pagalbinių apvaisinimo įgalinama tėvystė taps atvira, pažįstama, nekelianti baimių ir abejonių, kiekvienam, nepaisant skaudžių nevaisingumo patirčių, pasiryžusiam tapti mama ir tėčiu.

Pagalbinių apvaisinimo įgalinamos tėvystės tema sudėtinga, subtili, o šios tėvystės patirtį turintys ne visuomet lengvai prakalbinami. Šiame tyrime liko nepakankamai atskleistos taip tapusių tėvais vyrų patirtys, tad kompleksiškesnis vyrų refleksijų atskleidimas paliekamas ateities tyrimams. Taip pat atrodo teisinga įgarsinti ir katalikų bendruomenę, kuriai šio tyrimo dalyviai priskiria nemažą atsakomybę už jų tėvystės nepalaikymo atmosferą. Galbūt tai tėra socialinis nesusikalbėjimas?

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Arditti, R., Klein, D. R., & Minden, S. (1984). *Test-tube women: What future for motherhood?* Pandora Press.
2. Bae, S. (2016). Incredible Years as a Tool of Governmentality: A Foucauldian Analysis of an Early Years Parenting Program. *Encyclopedia of Educational Philosophy and Theory*, 1–7. https://doi.org/10.1007/978-981-287-532-7_55-2
3. Bagdonienė, G. (2017). *Bevaikių šeimų diskursas Lietuvos naujienų medijose* (Magistro darbas). Vytauto Didžiojo universitetas. Prieiga per internetą: <https://www.vdu.lt/cris/handle/20.500.12259/35075>
4. Baltrušytė, G. (2013). Lietuva – vienintelė ES šalis, net iš dalies nekompensuojanti dirbtinio apvaisinimo. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/28225/lietuva-vienintele-es-salis-net-is-dalies-nekompensuojanti-dirbtinio-apvaisinimo>
5. Briuselis ragina Lietuvą reglamentuoti dirbtinį apvaisinimą. (2016). Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/108326/briuselis-ragina-lietuva-reglamentuoti-dirbtini-apvaisinima>
6. Camporesi, S. (2017). Bioethics and Biopolitics: Presents and Futures of Reproduction. *Journal of Bioethical Inquiry*, 14(2), 177–181. <https://doi.org/10.1007/s11673-017-9787-8>
7. Courduriès, J., & Herbrand, C. (2014). Gender, kinship and assisted reproductive technologies: future directions after 30 years of research. *Enfances, Familles, Générations*, (21), I–XXVII. <https://doi.org/10.7202/1025956ar>
8. Davis Floyd, R., (2001). The Technocratic, Humanistic, and Holistic Paradigms of Childbirth. *Journal of Japan Academy of Midwifery*, 15(3), 40–55. https://doi.org/10.3418/jjam.15.3_40
9. Davis-Floyd, R. E. (1998). Embodied Progress: A Cultural Account of Assisted Conception: Embodied Progress: A Cultural Account of Assisted Conception. *American Anthropologist*, 100(4), 1059–1061. <https://doi.org/10.1525/aa.1998.100.4.1059>
10. Davis-Floyd, R., & Dumit, J. (1998). *Cyborg Babies: From Techno-Sex to Techno-Tots*. Prieiga per internetą:

<https://books.google.co.vi/books?id=jHyMOKnhegEC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>

11. Dow, K. (2016). What gets left behind for future generations? Reproduction and the environment in Spey Bay, Scotland. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 22(3), 653–669. <https://doi.org/10.1111/1467-9655.12451>
12. Dow, K. (2019). Looking into the Test Tube: The Birth of IVF on British Television. *Medical History*, 63(2), 189–208. <https://doi.org/10.1017/mdh.2019.6>
13. Foucault, M. (1999). *Seksualumo istorija*. Vilnius: Vaga.
14. Franklin, S. (1993a). Essentialism, Which Essentialism? *Journal of Homosexuality*, 24(3–4), 27–40. https://doi.org/10.1300/j082v24n03_02
15. Franklin, S. (1993b). Postmodern procreation: Representing reproductive practice. *Science as Culture*, 3(4), 522–561. <https://doi.org/10.1080/09505439309526365>
16. Franklin, S. (1995). Postmodern Procreation: A Cultural Account of Assisted Reproduction. *Science as Culture*, 522–561. <https://doi.org/10.1080/09505439309526365>
17. Franklin, S. (2013). *Biological Relatives: IVF, Stem Cells, and the Future of Kinship (Experimental Futures)* (1st ed.). Duke University Press Books.
18. Franklin, S., & McNeil, M. (1988). Reproductive Futures: Recent Literature and Current Feminist Debates on Reproductive Technologies. *Feminist Studies*, 14(3), 545. <https://doi.org/10.2307/3178064>
19. Gill, R. (2005). Technofeminism. *Science as Culture*, 14(1), 97–101. <https://doi.org/10.1080/09505430500042130>
20. Golombok, S. (2015). *Modern Families: Parents and Children in New Family Forms*. Cambridge University Press.
21. Golombok, S. (2020). *We Are Family: The Modern Transformation of Parents and Children*. Public Affairs.
22. Grosz, E. (1994). *Volatile Bodies: Toward a Corporeal Feminism (Theories of Representation and Difference)* (1st ed.). Indiana University Press.
23. Grtin, Z. B., & Faircloth, C. (2018). Conceiving contemporary parenthood: imagining, achieving and accounting for parenthood in new family forms. *Anthropology & Medicine*, 25(3), 243–248. <https://doi.org/10.1080/13648470.2018.1531614>

24. Gydytoja Gražina Bogdanskienė: „Pagalbinio apvaisinimo įstatymas turi dar daugybę spragų“. (2018). Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/gyvenimas/naujiena/sveikata/gydytoja-grazina-bogdanskienne-pagalbinio-apvaisinimo-istatymas-turi-dar-daugybe-sragu-1028-986348>
25. Horwitz, A. V. (2008). Normality. *Contexts*, 7(1), 70–71. <https://doi.org/10.1525/ctx.2008.7.1.70>
26. Inhorn, M. C., & Birenbaum-Carmeli, D. (2008). Assisted Reproductive Technologies and Culture Change. *Annual Review of Anthropology*, 37(1), 177–196. <https://doi.org/10.1146/annurev.anthro.37.081407.085230>
27. Introduction to ReproSoc. (2012). Prieiga per internetą: <https://www.reposoc.sociology.cam.ac.uk/about-us>
28. Jakutis, K. (2019). *Pagalbinio apvaisinimo reglamentavimo teorinės ir praktinės problemos* (Magistro darbas). Vilniaus Universitetas. Prieiga per internetą: <https://epublications.vu.lt/object/elaba:69380579/index.html>
29. Kanclerytė, O. (2017). *Moteryų, besitiriančių dėl nevaisingumo, nerimo, depresijos simptomų išreikštumas ir gyvenimo kokybė* (Magistro darbas). Lietuvos Sveikatos Mokslų Universitetas. Prieiga per internetą: <https://www.lsmuni.lt/cris/handle/20.500.12512/104775>
30. Lasker, J. (1994). *In Search of Parenthood: Coping with Infertility and High-Tech Conception* (Revised, Updated, Subsequent ed.). Temple University Press.
31. Liepos mėn. sprendimų dėl pažeidimų rinkinys. Svarbiausi sprendimai (2015). Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lt/MEMO_15_5356
32. Ligonų kasos: nemokamo pagalbinio apvaisinimo dėka jau gimė pusšimtis naujagimių. (2018). Prieiga per internetą: <http://www.vlk.lt/naujienos/Puslapiai/Ligoni%C5%B3-kasos-nemokamo-pagalbinio-apvaisinimo-d%C4%97ka-jau-gim%C4%97-pus%C5%A1imtis-naujagimi%C5%B3.aspx>
33. Mahjouri, N. (2008). Techno-Maternity: Rethinking the Possibilities of Reproductive Technologies. *Thirdspace: a Journal of Feminist Theory & Culture*. Prieiga per internetą: <https://journals.sfu.ca/thirdspace/index.php/journal/article/viewArticle/mahjouri/157>

34. Markens, S. (2011). Cyborg babies: From techno-sex to techno-tots (knygos recenzija). Prieiga per internetą: https://www.academia.edu/2942914/Cyborg_babies_From_techno_sex_to_techno_tots
35. Mohr, S., & Koch, L. (2016). Transforming social contracts: the social and cultural history of IVF in Denmark. *Reproductive Biomedicine & Society Online*, 2, 88–96. <https://doi.org/10.1016/j.rbms.2016.09.001>
36. NaProTECHNOLOGIJA - kas tai yra? (n.d.). Prieiga per internetą: <http://www.naprotechnologija.lt/kas-yra-naprotechnologija/>
37. Nemokamomis pagalbinio apvaisinimo paslaugomis pasinaudojo pirmasis 1000 žmonių. (2017). Prieiga per internetą: <http://www.vlk.lt/naujienos/Puslapiai/Nemokamomis-pagalbinio-apvaisinimo-paslaugomis-pasinaudojo-pirmieji-1000-%C5%BEmoni%C5%B3.aspx>
38. Nevaisingumo priežastys. (n.d.). Prieiga per internetą: <http://www.vaisingumoasociacija.lt/lt/nevaisingumo-priezastys/27>
39. Nuolatinių gyventojų skaičius 1990–2020 m. (2020). Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?articleId=7094145>
40. Obelenienė, B., Narbekovas, A., ir Obelenytė, A. M. (2016). Nevaisingumo gydymo ir pagalbinio apvaisinimo taikymo vertinimas žmogaus orumo aspektu. *Soter: Journal of Religious Science*, 57, 43–59. [https://doi.org/10.7220/2335-8785.57\(85\).3](https://doi.org/10.7220/2335-8785.57(85).3)
41. Pagalbinio apvaisinimo būdu – kasmet net po 400 vaikų. (2020). Prieiga per internetą: <http://www.vlk.lt/naujienos/Puslapiai/Pagalbinio-apvaisinimo-b%C5%ABdu-%E2%80%93-kasmet-net-po-400-vaik%C5%B3.aspx>
42. Partridge, E. A., Davey, M. G., & Flake, A. W. (2018). Development of the Artificial Womb. *Current Stem Cell Reports*, 4(1), 69–73. <https://doi.org/10.1007/s40778-018-0120-1>
43. Petkevičė G. (2016). Parodė, ką dėl R. Karbauskio užmojų teks iškęsti moterims. Prieiga per internetą: https://www.delfi.lt/sveikata/sveikatos-naujienos/parode-ka-del-r-karbauskio-uzmoju-teks-iskesti-moterims.d?id=73071276&fbclid=IwAR2k6w9KTDYvXF0Oob-OTP_nwkoBNdVFYHHREZN8LESmio6GfBYiy12sbI

44. Petkevičė G. (2017). Ilgai lauktas įstatymas padidins našlaičių gretas. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/sveikata/sveikatos-naujienos/ilgai-lauktas-istatymas-padidins-naslaiciu-gretas.d?id=74318924>
45. Petkevičė, G. (2017). Po 15 metų laukimo – naujas pasityčiojimas iš pacientų: kaina įkandama tik turtingiausiems. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/sveikata/sveikatos-naujienos/po-15-metu-laukimo-naujas-pasityciojimas-is-pacientu-kaina-ikandama-tik-turtingiausiems.d?id=73961468>
46. Petkevičė, G. (2019). Nevaisinga vilnietė po 10 metų labai nustebino medikus: nemeluosiu, rezultato bijojome visi. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/sveikata/sveikatos-naujienos/nevaisinga-vilniete-po-10-metu-labai-nustebino-medikus-nemeluosiu-rezultato-bijojome-visi.d?id=77520989>
47. Prie Seimo – Pagalbinio apvaisinimo įstatymo pataisų palaikymo akcija (2016). Prieiga per internetą: <https://www.bernardinai.lt/2016-12-06-prie-seimo-pagalbinio-apvaisinimo-istatymo-pataisu-palaikymo-akcija/>
48. Pylypa, J. (1998). Power and Bodily Practice: Applying the Work of Foucault to an Anthropology of the Body. *Arizona Anthropologist*. Prieiga per internetą: <https://journals.librarypublishing.arizona.edu/arizanthro/article/id/452/>
49. Radkowska-Walkowicz, M. (2017). How the Political Becomes Private: In Vitro Fertilization and the Catholic Church in Poland. *Journal of Religion and Health*, 57(3), 979–993. <https://doi.org/10.1007/s10943-017-0480-3>
50. Rothman, B. K. (1993). *The Tentative Pregnancy: How Amniocentesis Changes the Experience of Motherhood* (1993rd ed.). W. W. Norton & Company.
51. Rothman, B. K. (2000). *Recreating Motherhood* (2nd ed.). Rutgers University Press.
52. Sarah Franklin on the Sociology of Reproductive Technology (2020). Prieiga per internetą: <https://www.socialsciencespace.com/2013/03/sarah-franklin-on-the-sociology-of-reproductive-technology/>
53. Serapinas, D. (2013). Dirbtinio apvaisinimo medicininiai ir etiniai aspektai. *Lietuvos Bendrosios Praktikos Gydytojas*, 17(10), 685–689. Prieiga per internetą: <https://www.lsmuni.lt/cris/handle/20.500.12512/14361>

54. Skaisgirytė, L. (2015). *Ar nesusituokusių asmenų šeimos teisės nėra pažeidžiamos, kai dirbtinio apvaisinimo procedūras leidžia taikyti tik susituokusiems asmenims?* (Magistro darbas). Vytauto Didžiojo universitetas. Prieiga per internetą: <https://www.vdu.lt/cris/handle/20.500.12259/125864>
55. Sušinskaitė, N. (2015). Pagalbinio apvaisinimo teisinio reglamentavimo įstatymu Lietuvoje būtinumas. *Teisė*, 96(96), 225. <https://doi.org/10.15388/teise.2015.96.8766>
56. Sušinskaitė, N. (2018). Biologiniai ir socialiniai tėvystės aspektai pagalbinio apvaisinimo atveju. *Jurisprudence*, 25(1), 260–278. <https://doi.org/10.13165/jur-18-25-1-11>
57. Thernstrom, M. (2010). Meet the Twiblings. Prieiga per internetą: <https://www.nytimes.com/2011/01/02/magazine/02babymaking-t.html>
58. Urbonaitė-Vainienė, I. (2015). Kunigo klausimas atvėrė žaizdą. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/kunigo-klausimas-atvere-zaizda.d?id=68583674>
59. Užduodami klausimą, kada turėsite vaikų, skaudinate nevaisingą šeimą (2004). Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/pilietis/voxpopuli/uzduodami-klausima-kada-turesite-vaiku-skaudinate-nevaisinga-seima.d?id=5297878>
60. Valiauskaitė, A. (2020). Pagalbinis apvaisinimas: amžinas embrionų šaldymas sukelia ir klausimų, ir keistų situacijų. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/sveikata/682/1210644/pagalbinis-apvaisinimas-amzinas-embrionu-saldymas-sukelia-ir-klausimu-ir-keistu-situaciju>
61. Vinikaitė G. (2010). *Pagalbinio apvaisinimo civiliniai teisiniai aspektai* (Magistro darbas). Vytauto Didžiojo Universitetas. Prieiga per internetą: https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/34668/1/ieva_gintautaite_md.pdf
62. Wajcman, J. (1991). *Feminism Confronts Technology*. Amsterdam, Netherlands: Amsterdam University Press.
63. Wajcman, J. (2004). *Technofeminism*. Polity Press.
64. What Does the Church Teach About IVF? (n.d.). Prieiga per internetą: <https://www.catholicscomehome.org/what-does-the-church-teach-about-ivf/>
65. 42% of births in the EU are outside marriage. (2020). Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20180809-1>

66. 5 dalykai, ko nesakyti negalintiems susilaukti vaikų (2020). Prieiga per internetą: <https://naujienos.manodaktaras.lt/naujiena/5-dalykai-ko-nesakyti-negalintiems-susilaukti-vaiku.a3e1f228-3025-11eb-b54d-aa00003c90d0>

Teisės aktai:

67. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos dirbtinio apvaisinimo įstatymo projekto. *Lietuvos Respublikos Seimo teisės aktų informacinės sistema*, 2010-10-12, nr. XIP-2502.

Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.382968?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=b0fbfb5a-71d4-41c2-b9b0-7fd3afb58a12>

68. Lietuvos Respublikos pagalbinių apvaisinimo įstatymas. *Lietuvos Respublikos Seimo teisės aktų informacinės sistema*, 2016-09-14, nr. XII-2608. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/f31c44c27bd711e6a0f68fd135e6f40c/asr>

69. Lietuvos Respublikos pagalbinių apvaisinimo įstatymo nr. XII-2608 10 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. *Lietuvos Respublikos Seimo teisės aktų informacinės sistema*, 2018-12-04, nr. XIII-2995. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/aaeacfe0f7a511e895b0d54d3db20123?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=94bca287-23bf-4de4-bbd0-f4f38574f8c1>

70. Lietuvos Respublikos pagalbinių apvaisinimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. *Lietuvos Respublikos Seimo teisės aktų informacinės sistema*, 2010-01-11, nr. 10-487-01. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAPIS.20619?positionInSearchResults=7&searchModelUUID=d620eda7-e1b1-443d-b013-36f93bac65f0>

71. Lietuvos Respublikos pagalbinių apvaisinimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. *Lietuvos Respublikos Seimo teisės aktų informacinės sistema*, 2010-04-21, nr. 10-1579-01. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAPIS.30793?positionInSearchResults=7&searchModelUUID=94bca287-23bf-4de4-bbd0-f4f38574f8c1>

72. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas dėl embriono donorystės programos patvirtinimo. *Lietuvos Respublikos Seimo teisės aktų informacinės sistema*, 2019-03-27, nr. 302. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAPIS.30793?positionInSearchResults=7&searchModelUUID=94bca287-23bf-4de4-bbd0-f4f38574f8c1>

seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/93ed9b5459c611e9a461a9899f91e827?jfwid=-3ltgv87k2

73. Pagrindinio komiteto išvada dėl pagalbinių apvaisinimo įstatymo nr. XII-2608 3, 10 ir 17 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto nr. XIIP-169. *Lietuvos Respublikos Seimo teisės aktų informacinės sistema*, 2017-01-10, nr. 111-P-1. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=-wd7z7ozvr&documentId=e9581ec0d7ce11e69c5d8175b5879c31&category=TAK>
74. Pagrindinio komiteto išvada dėl pagalbinių apvaisinimo įstatymo nr. XII-2608 3, 10 ir 17 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto nr. XIIP-16. *Lietuvos Respublikos Seimo teisės aktų informacinės sistema*, 2017-01-10, nr. 111-P-1. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/e9581ec0d7ce11e69c5d8175b5879c31/#_ftnref2
75. Pagrindinio komiteto išvados dėl dirbtinio apvaisinimo įstatymo projekto (XIP-2502). *Lietuvos Respublikos Seimo teisės aktų informacinės sistema*, 2015a-12-05, nr. XIP-2502(4). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/97316d129dad11e591078486468c1c39?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=94bca287-23bf-4de4-bbd0-f4f38574f8c1>
76. Pagrindinio komiteto išvados dėl dirbtinio apvaisinimo įstatymo projekto (XIP-2502). *Lietuvos Respublikos Seimo teisės aktų informacinės sistema*, 2015-12-08, nr. XIP-2502(4). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/97316d129dad11e591078486468c1c39?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=94bca287-23bf-4de4-bbd0-f4f38574f8c1>
77. Pagrindinio komiteto išvados dėl dirbtinio apvaisinimo įstatymo projekto (XIP-2388). *Lietuvos Respublikos Seimo teisės aktų informacinės sistema*, 2010-05-17, Nr. XIP-2388. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.399024?positionInSearchResults=2&searchModelUUID=94bca287-23bf-4de4-bbd0-f4f38574f8c1>

Bažnyčios kanoninės teisės aktai:

78. Baptism (Cann. 849 - 878), *Code of Canon Law - Book IV - Function of the Church*, n.d., nr. 868. Prieiga per internetą: http://www.vatican.va/archive/cod-iuriscanonicali/eng/documents/cic_lib4-cann834-878_en.html#TITLE_I.

Paveikslėliai:

79. Levin, E. (2016). *Pagalbinio apvaisinimo įstatymo pataisų palaikymo akcija* (Nuotrauka).

Prieiga per internetą: <https://www.bernardinai.lt/2016-12-06-prie-seimo-pagalbinio-apvaisinimo-istatymo-pataisu-palaikymo-akcija/>

SUMMARY

Technologies are changing parenthood. It is no longer linked only to heterosexual couples raising genetically related children. Tradition forces to ignore the fact that parenthood is technology-enabled parenthood. It takes time to accept the modified idea of parenthood. Therefore, parenthood enabled by Assisted Reproduction (AR) has become probably the biggest biopolitics' challenge in Lithuania. The Law on Assisted Reproduction only came into force in 2017. The admission of technology-enabled parenthood is a shift in the state-supported parenthood regime. Although, accepting of this shift is still happening in society. Therefore, it is important to investigate how the challenges of common acceptance influences the parents affected by that. **The object** is the experiences of becoming parents through the AR. **The aim** is to disclose tensions arising for IVF parents and their efforts to overcome them. **Objectives:** to reveal attitudes of IVF parents to tensions arising from normative stereotypes of parenthood (1); To reveal their attitudes to the state role in their parenthood (2); To present the efforts to overcome those tensions (3).

Tensions are determined by traditional approaches of parenthood. The notion that having children is mandatory leads to a sense that children in society are seen as the “purpose” of life, but on the other hand it should not be achieved in the way that is possible to individuals that need the help of AR. The notion contributes to the reduction of the problem of infertility – it makes people struggling to conceive feel incomprehensible to society. Also, the experiences of parents are affected by the belief, that having children is not for everyone, which mostly comes from the Catholic community. Participants perceive Catholics as shaping a public opinion to see infertile people as those for whom parenthood is not destined. It complicates the decision making on AR and prevents people from sharing their parenthood stories. This parenthood is also influenced by the heteronormative concept of parenthood - a child must be born after the marriage of heterosexual spouses. As a result, these parents sometimes feel a spotlight on their children. Heteronormative notion is also legitimized by law as it only supports heterosexual married parents. It differently affects the parenthood of research participants and other technology-enabled parenthoods. Participants are disturbed by the marriage requirement imposed only on their parenthood. The requirement makes marriage one of stages in the process of AR. Meanwhile, paternities of single women and same-sex couples are left out of possibility.

Informants see the Law of Assisted Reproduction as a positive response of the state according to their expectations. However, they criticize the embryos' policy by which the state supposedly draws moral instructions in line with the guideline of the Church. And thus, state attempts to make this parenthood fitting to conservative values rather than the expectations of informants. Informants may not (consciously) want to emphasize the issue of embryos (as Catholics do), as this may remain a moral challenge for themselves. However, compulsory storage of embryos restricts freedom of choice and connects the lives of these parents to the state. This can be seen as an obstacle to feel like 'normal' parents.

Participants often attribute responsibility for complicating their paternity's recognition to the Church. The choice to overcome infertility with the help of technology makes them feel unwelcomed in the Church or to reconsider their relationship to it.

Parents, especially mothers, make efforts to reduce tensions. They strive to make this parenthood familiar in the public and to form reinforcing communities. Participants believe that with appropriate changes their parenthood will be seen as open, familiar, not stigmatized and available to everyone who are determined to become a mother and father regardless of infertility.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1. Interviu gairės

1) Papasakokite savo bandymų susilaukti vaikų istoriją nuo to momento, kai pasiryžote to siekti.
2) Ar lengva apsispręsti naudotis pagalbinio apvaisinimu? Jei ne, kas sunkina apsisprendimą?
3) Kaip manote, kodėl kai kurie pagalbinio apvaisinimo būdu tėvais tapę žmonės vengia dalintis savo istorija? Ar tai keičiasi? Ir atvirkščiai, kas lemia dalinimąsi?
4) Kaip atrodo aplinka spaudžianti susilaukti vaikų? Apibūdinkite ją.
5) Jei stebėjote politines pagalbinio apvaisinimo reglamentavimo diskusijas, kas jose įsiminė? Kas krenta į akis kitų kalbose apie pagalbinį apvaisinimą?
6) Kaip manote, ar vaikai turėtų žinoti savo gimimo istoriją? Ar esate svarstę, kaip apie tai reikia kalbėtis su vaikais?
7) Kaip manote, ar tai kad valstybė finansiškai prisideda prie pagalbinio apvaisinimo paslaugų daro įtaką visuomenės požiūriui į tai? Kas prisideda prie visuomenės požiūrio kismo?
8) Psichologė R. Kačiniene yra sakiusi „...poros, negalinčios susilaukti vaikų jaučiasi taip, lyg būtų už borto. Visi kiti juda pirmyn, o jie tūpčioja vietoje. Tarsi egzistuočių uždaras tėvų klubas, į kurį niekaip negali patekti“. Kaip manote, ar tas tėvų klubas lengvai įsileidžia tuos, kurie pagaliau tapo tėvais, tačiau tai jiems pavyko su medicinos pagalba?
11) Kaip manote, ar visuomenė palaiko jūsų tėvystę? Jaučiate palaikymą ar nesupratimą, galbūt atskirtį?
12) Ką galvojate apie vaiko krikštą (įtraukta vėliau, pastebėjimus, kad kartojasi informantų pasisakymai apie krikšto ir savo tikėjimo permąstymą)?
13) Kaip manote, ar pagalbinio apvaisinimo paslaugos turėtų būti prieinamos ir tos pačios lyties poroms arba vienišoms moterims?
14) Galbūt mūsų pokalbio metu neišgirdote klausimo, kuriuo norėtūsi pasidalinti? Kas tai būtų?

Priedas Nr. 2. Lentelė su informacija apie tyrimo dalyvius

Lytis	Amžius	Miestas	Išsilavinimas	Tikėjimas	Bandymų susilaukti trukmė	Procedūros atliktos
M	37	Vilnius	Aukštasis	Netiki (palaiko kultūrinės religijos tradicijas)	10 metų (be rezultato)	Lietuvoje
M	35	Vilnius	Aukštasis	Tiki	4-5 metai (įsivaikino)	Lietuvoje
M	45	Vilnius	Aukštasis	Netiki (palaiko kultūrinės religijos tradicijas)	10 metų	5 – Lietuvoje 4 – Latvijoje
M	44	Melburnas	Aukštasis	N/D	N/D	Australijoje (gyvena)
M	35	Vilnius	Aukštasis	Netiki (palaiko kultūrinės religijos tradicijas)	4 metai	Lietuvoje
M	32	Utrechtas	Aukštasis	Nebetiki	3 metai	Nyderlanduose
M	35	Kėdainiai	Aukštasis	Šąmoningai tikinti	10 metų	Lietuvoje
M	33	Vilnius	Aukštasis	Abejojanti	5 metai	1– Lietuvoje 1– Lenkijoje
M	29	Kėdainiai	Aukštasis	Tiki	4-5 metai	Lietuvoje
M	33	Kaunas	Aukštasis	Abejojanti	4 metai	Lietuvoje
M	27	Kėdainiai	Aukštesnysis	Tiki	5 metai	Lietuvoje
M	47	Vilnius	Aukštasis	Tiki	20 metų	1 – Lietuvoje 2 – Ukrainoje
M	33	Vilnius	Aukštasis	Tikinti	6-7 metai	1– Lenkijoje 2– Lietuvoje, 4-ą planuoja Turkijoje
V	33	Vilnius	Aukštasis	Netikintis	5 metai	Lietuvoje
V	28	Kėdainiai	Vidurinis	Tikintis	5 metai	Lietuvoje
M	34	Klaipėda	Aukštasis	Tikinti	6 metai	Lietuvoje

Priedas Nr. 3. Lentelė su aktualiomis galiojančio Pagalbinio apvaisinimo įstatymo, jo projektų ir siūlytų pataisų detalėmis

	<i>PAĮ projektas siūlytas A. Armonavičienės, palaikytas A. Čapliko /2010</i>	<i>PAĮ projektas siūlytas D. Mikutienės/2010</i>	<i>PAĮ projektas siūlytas D. Mikutienės ir Seimo priimtas (vetuotas prezidentės)/2016</i>	<i>Šiuo metu su pataisomis ir po prezidentės veto priimtas PAĮ/2016</i>	<i>A. Kubilienės ir R. Karbauskio projektas priimto įstatymo pataisoms /2016</i>
Procedūros pavadinimas	pagalbinis apvaisinimas	dirbtinis apvaisinimas	pagalbinis apvaisinimas	pagalbinis apvaisinimas	pagalbinis apvaisinimas
Partnerių statusas	santuoka/partnerystė	santuoka/partnerystė	santuoka/partnerystė	santuoka/partnerystė	nekeista
Moters amžius	50	45		kompensuoja ma iki 42m.	nekeista
Embriono apsauga (sukuriamų embrionų kiekis; šaldymas)	apie sukuriamų embrionų kiekio ribojimą neužsimenama; šaldymas įteisinamas	sukuriamas tiek, kiek vienu metu bus perkelta į gimdą, bet ne daugiau 3-jų (itališkas kelias); Ribojamas grindžiamas etinėmis, teisinėmis, medicininėmis priežastimis; Embrionų šaldymas draudžiamas. Grindžiama embrionų apsaugoma ir tuo, kad atšildžius embrionus, nemaža dalis	sukuriamas tiek, kiek vienu metu bus perkelta į moters organizmą, bet ne daugiau 3-jų . Pertekliniai embrionai laikomi lytinių ląstelių banke.	sukuriamas tiek, kiek vienu metu pavyksta sukurti, galutinį sprendimą priima pora (įkeliamas ne daugiau 3-jų); Embrionų šaldymas įteisinamas, perteklinių embrionų naikinimas - draudžiamas	sukuriamas tiek, kiek vienu metu bus perkelta į moters organizmą, bet ne daugiau 3-jų ; pertekliniai embrionai šaldomi ir saugomi

		jų žūva); Skatinamas kiaušialąsčių šaldymas.			
Embrionų donorystė	neminima	embrionų donorystė draudžiama (grindžiant vaiko gerove ir biologinės tėvystės ryšių svarba bei siekiant užkirsti kelią neteisetai lytinių ląstelių ir embrionų prekybai)	Embrionų donorystė taip pat draudžiama	Sukuriama embrionų donorystės programa	
PA su donorinėmis lytinėmis ląstelėmis	galima naudoti partnerio ar donoro lytines ląsteles, naudojant donuotas lytines ląsteles, jos turi būti sunaikinamos iš jų gimus penkiems gyviems vaikams,	draudžiama ties lytinių ląstelių, tiek embrionų donorystė	procedūra gali būti atliekama naudojant partnerio ląsteles, o ryšiais nesiejamo donoro ląsteles naudoti draudžiama,	procedūra gali būti atliekama naudojant partnerio ląsteles, jei jos pažeistos/neti nkamos ar yra genetinių ligų rizika, galima naudoti donorines.	

Duomenų šaltinis – <https://e-seimas.lrs.lt/>

Priedas Nr. 4. Atliktų interviu transkripcijos

Informantas (-ė) Nr. 1: S. M.⁷

Amžius: 37

Šalis/Miestas: Vilnius, Lietuva

Išsilavinimas: Auštasis

Ar laiko save tikinčiu (-čia): Katalike savęs nelaiko, bet pamatines šios religijos vertybes propaguoja. Ritualai ir institucijos ne visai priimtinos.

G. G. Gali pabandyti trumpai tą savo kelią papasakoti, kaip nusprendei bandyti? Kokia yra tavo vaisingumo istorija.

S. M. Tai iš tikrųjų, jeigu taip metais apibrėžti, kiek pati bandau susilaukti vaikų, tai sakyčiau nuo kokių 26–27 metų. Tai dabar tikėtina būtų 10 metų, kai jau tai yra tokie rimti svarstymai, o ne kažkokie pasvajojimai. Bet svarstymai ir bandymai. Iš tikrųjų patirtis yra tokia, kad pati turėjau santuoką ir nuo to amžiaus, nuo 27 metų, gal 28–ių. Su vyru, gal praėjus metams po vestuvių pradėjom planuoti vaikus ir gal po metų tų bandymų nebuvo jokių rezultatų. Iš pradžių apie tai labai rimtai negalvojau, nes galvojau, kad spėsiu ir tikėtina, kad kažkokios kitos priežastys. Tiesiog nepriėmiau, kad kažkas galėtų būti negerai.

G. G. Jei galiu, labai trumpai įsiterpsiu. Ar tas jūsų sprendimas – jau turėti vaikų – buvo tiesiog nesisaugom ir jei „išeis, tai išeis“. Ar ėmėtės ir papildomų priemonių tam, ieškojote informacijos ir t. t.?

S. M. Tiesiog taip. Ir iš tikrųjų man gal ir iki to laiko irgi buvo tam tikrų dvejonų. Nes su vyru mes draugavome prieš tai daug metų, 10 metų prieš santuoką. Vis tiek ir buvo tas lytinis gyvenimas ir visą kitą. Ir atrodo vat tokių atvejų, kai tikrai galėjo kažkas būti. Ir kažkaip nieko nebūdavo. Tai jau iki to laiko, kažkas kažkiek kirbėjo, bet niekada rimtai to reikalo nesiėmėm. Bent jau aš pati. Tai vat. Jau tada buvo kaip ir nuspręsta, po metų kažkur tokių nesėkmingų bandymų, pradėjom ieškoti priežasčių ir eiti tirtis pas medikus. Šiaip nežinau, pagal tą nuostatą tokią, kad gal moteris vis tiek visą laiką pirma. Tai pradėjau viską nuo savęs ir tokiu labai paprastu

---

⁷ Informantas (-ė) Nr. 1 = I.1., informantas (-ė) Nr. 2 = I.2. ir t. t.

būdu. Nedaug ir informacijos turėjau. Ir tai buvo lyg ir aktuali tema, bet, sakyčiau, aš buvau nepasiruošusi tam tyrimų periodui tinkamai. Aišku, pradėjau nuo to paprasčiausio – kreipiausi į polikliniką, į šeimos daktarę su tokiais nusiskundimais, kai viskas prasidėjo, tokiam valstybiniam lygmenyje, ne privačiam sektoriuje. Iš karto supratau, po tos pirmos konsultacijos, kad valstybinėse poliklinikose ar įstaigose tokios paslaugos iš vis kaip ir neteikia. Ten žmonės kreipiasi, į ginekologijos skyrių dėl kažkokių kitokių priežasčių. Žodžiu, supratau, kad kelias tik prasideda. Aš tada gavau siuntimą į Santaros klinikas. Ir ten jau, kadangi įstaiga yra didesnė, veikia jau konkrečiai ir atskiras akušerijos, ir ginekologijos korpusas, didelis skyrius. Tame skyriuje konkrečiai dirbo akušeriai, ginekologai įvairių sričių ir keletas iš jų būtent dirbo su šituo nevaisingumo klausimu. Pakliuvau pas daktarą, kuris pradėjo rimtesnius tyrimus daryti, visų pirma hormoninius tyrimus. Tai yra tiesiog visus tavo tiek išorinius, tiek vidinius lytinius organus, tą visą reprodukcijos ciklą ir t. t.. Kaip ir bendri tokie tyrimai. Koks daktarų požiūris? Tas daktaras pirmas, tai būtent pirmas žmogus, su kuriuo aš susidūriau, tai buvo vyresnio amžiaus. Jis buvo ne tik, kad grubus, sakyčiau buvo, bet toks trūko empatijos. Šiaip jis viską darė teisingai, bet gal žmogus, kai jau daug metų dirba, daug visko mato, tai jis neprivalo įsigalinti. Bet man, kai tu pirmą kartą kreipiesi, palaikymo, na kažko tokio. Tai va ir prasidėjo visi tyrimai, visi atsakymai. Jokių pakitimų, nieko nebuvo. Ir galutiniam, šiaip dažniausiai moterų nevaisingumo, jeigu nėra išorinių pakitimų arba hormoninių, tai tikėtina, kad tai yra kažkokios kiaušintakių bėdos.

Tai vat jis (daktaras) po visų tyrimų nusiuntė atlikti kiaušintakių pratekamumo tyrimo. Jį tik privačios įstaigos atlieka. Vėl klientas yra priverstas eiti kažkur kitur. Taip, bet man pasisėkė, kadangi jis dirbo privačioje įstaigoje ir jis galėjo pats man tą tyrimą padaryti. Šiaip man buvo gerai, kad tas pats žmogus, nes jis žino mano istoriją ir visą kitą. Tai va ten aš tada nuvažiavau ir atliko tyrimą. Jis pakankamai skausmingas yra iš tikrųjų. Ir va tada aš sužinojau savo problemą, nes kai tik pradėjo daryti tyrimą, ten tokį kontrastinį skystį į gimdą leidžia ir tada, žodžiu, žiūri ar tavo kiaušintakiai yra pratekami. Ir gydytojas sėdi kitoje patalpoje, bet yra garsinė įranga ir jis gali tau sakyti, ką jis daro. Ir kai tik pradėjo daryti tyrimą, nežinau, gal po kokių 4–5 minučių jis sako „stabdom – nepratekami“.

G. G. Abu?

S. M. Taip. Tai vat ir ne tai, kad pasakė. Net nepaaiškino. Nepratekami, užakę – kažkas tokio kaip ir nuotrupos. Man liepė apsirengti, bet aš tada gulėdama iš karto supratau, kad kažkas negerai. Aš tada net apsiverkiau. O jis mane pasikvietė greitai pas save į kabinetą, nes šiaip

supratau, kad laukia kiti pacientai ir to lauko nebuvo daug. Kas man iš tikrųjų taip ir liko neaišku, kad jis man kaip ir normaliai nepaaiškino, kas tai yra. Jis sako „va tau duodu dabar dokumentus“. Davė tiesiog greitai surašytą diagnozę ir jis man pasakė, kad „ateik kitą kartą pas mane, pati turi užsiregistruoti“ ir mane išleido su dokumentais, su kompaktiniu disku. Ir aš iš tikro per daug į tuos dalykus... Turiu omeny, aš nežinojau, kas yra tas nepratekamumas. Aš neturėjau tos informacijos ir man kaip ir buvo diagnozė, bet be jokių paaiškinimų.

G. G. Jokių gydymo galimybių?

S. M. Tiesiog jis man viską surašė ant popieriaus, bet nepaaiškino. Pasiūlė ateiti užsiregistruoti, kad viską paaiškintų. Bet aš popierius tai turiu. Ir aš išėjau net nelabai suprasdama, kas man iš tikrųjų yra. Tada mes su vyru... Jis kartu nebuvo, bet jis mane pasiėmė. Mes gal ir atskirai ėjome tą kelią, gal ir nebuvo to bendrumo. Tai nieko – tą visą vakarą praleidau prie *google'o*. Ir šiaip man buvo negera ir, ta prasme, aš nesupratau, kas tai yra per diagnozė. Ir aš aišku užsiregistravau. Bet šiaip ten buvo parašyta, kad tiesiog kiaušintakiai yra iš esmės netinkami ir jis rekomenduoja iš vis pašalinti visą kiaušidę ir daryti dirbtinį apvaisinimą. Viskas. Tai aš paskui pradėjau ieškoti informacijos, kas tai yra, kas tas nepratekamumas. Tokį bendrą vaizdą susidaryti. Bet šiaip tai buvo šokas tikrai stiprus. Ir nieko. Šiaip tame visame tarpe vyras irgi pasidarė tam tikrus tyrimus – spermogramos. Irgi rado tam tikrų pakitimų. Jis gėrė vaistus ir po kurio laiko, pas jį po to kurso viskas susitvarkė. O man kaip toliau viskas klostėsi? Paskui aš nuvykau pas tą gydantį daktarą mane. Jis man paskyrė operaciją, daryti laparoskopiją. Tai reiškia, kad jis man paskyrė, norėjo, kad pasidaryčiau ir jis siūlė kiaušintakius šalinti. Ir kiaušides. Bet aš nesutikau. Jis sako „tu registruokis bet koku atveju laparoskopijai, o ką tu jau ten darysi tai vietoje spręsk pati“. Ir vėl va toks... Aišku, gal buvo mano klaida, kad aš ne į privačius kreipiausi, bet taip ar taip tu dėl tos operacijos atsidursi valst. ligoninėje. Tai vat aš bet koku atveju operacijai užsiregistravau. Nors nu net pati nežinojau, dėl ko aš ten einu, ir ką aš ten darysiu, ir kas ten man bus.

Operaciją man padarė, bet kas man iš tikrųjų patarimą gerą davė... Kai aš nuvykau į operaciją, tai mane priėmė gydytoja, kuri buvo paskirta mano atvejui. Ir ji peržiūrėjo visą ligos istoriją. To gydytojo rekomendacijas. Ir ji man rekomendavo... Tikrai sako „aš tau nieko nešalinsiu, čia yra kraštutiniais atvejais. Jei nori, mes pabandysim tau padaryti tokį kaip kiaušintakių pravalymą.“ Taip, tai ten laparoskopiniu būdu su lazeriais ir operacija su pilna narkoze. Iš tikrųjų daug moterų tokias operacijas patyrusios. Ir man padarė tą operaciją ir padarė dar kartą tą tyrimą, kiaušintakių pratekamumo. Pusę dienos hospitalizavo. Aišku, ten gijimas buvo

dvi–tris savaites, bet, anot jos, iš karto po operacijos tie visi tyrimai buvo neblogi. Pratekamumas yra. Tik tai tiek, kad pas mane kairys iš viso <...>, plonas ir susiraitęs žodžiu. Ir iš esmės vaisius negali pasiekti gimdos. Po tos operacijos kiaušintakiai buvo patrumpinti ir viskas kaip ir gerai buvo. Ir buvo rekomendacija iš karto bandyti pastoti. Taip, iš karto bandyti ir... O jeigu ne, tai tada vėl pakartotinai kreiptis. Šiaip vėl įvyko tas bandymas, po pusės metų nieko, bet paskui tiesiog trupučiuoką kita situacija susiklostė asmeniniam gyvenime. Teko skirtis su vyru. Ir iš tikrųjų ta tėvystė, motinystė nuėjo į antrą planą, nes tai nebebuvo aktualu iš tikrųjų.

G. G. Toliau gal gali papasakoti, kokiam etape dabar esi? Kokia dabar yra tavo situacija?

S. M. Iš tikrųjų, jeigu taip apibendrinti požiūris į tave, kaip į moterį, požiūris į tave, jeigu tu esi šeimoje, yra labai įdomus. Vis tiek visą laiką tu jautiesi kitoks. Pavyzdžiui, kaip moteris tu visą laiką jautiesi kitokia, nes tavo amžiuje tikėtina dauguma turi vaikų. Iš pradžių tu jautiesi nejaukiai. Paskui, jeigu tu susitaikai su ta situacija, tai tu gal pradedi kažkaip kitaip tą matyt. Jeigu visi tada turi vaikų, tai taip, jiems yra gerai, džiaugiuosi dėl jų. Jie tai gavo lengvu, natūraliu būdu, bet gal ne veltui man taip yra iš tikrųjų? Ir kaip tu susitaikai. Bet iš pradžių tai labai nemalonu ir tu jautiesi kaip ir toks atstumtas. Ir šeimoje visi... Ir kažkokie tokie tikėjimaisi ir paskui jau po to niekas ir nebesitiki. O jeigu kalbant apie šeimą, kai tu esi santuokoje, tai kiti žmonės irgi... Kaip draugai priima? Priima gerai, visi kaip ir žino, kažkiek pašneka ta tema.

G. G. Prie to dar prieisime, bet esi sakiusi, kad vėl lankaisi pas gydytojus.

S. M. Taip, jeigu trumpai. Aš vėl turiu santykius ir ta tema yra vėl šiek tiek aktuali. Praeitais metais aš vėl turėjau operaciją, bet ten buvo tiesiog susiję jau su turimais kiaušintakiais. Ten man rado tokių augliukų ir aš dariausi operaciją. Tokią pačią – laparoskopiją. Ir vėl situacija kartojasi – aš esu santykiuose, mes kaip ir nesame santuokoje, bet iš tikrųjų, kaip pasakyti, vaikų norėtume abudu. Bet vėl nieko nesigauna. Ir tiek. Šiaip man buvo praeitos operacijos metu parekomenduota uždaryti kiaušintakius iš vis. Nes tikėtina, kad jeigu aš darysiu dirbtinį apvaisinimą, mano vaisius nueis į kiaušintakius ir bus negimdinis nėštumas.

Dabar aš eisiu šią savaitę pas gydytojus. Rytoj. Konkrečiai noriu pasižiūrėti. Eisiu į privačią. Noriu tiksliai pasikonsultuoti kaip toliau elgtis, nes jeigu aš pasiryžtu daryti dirbtinį apvaisinimą, aš turiu arba papildomai operuotis, man reikia pasižiūrėti, kiek pas mane kiaušialąsčių yra likę. Nu tokie einamieji dalykai.

G. G. Čia viską suprantu, bet, kaip minėjau, tai irgi yra svarbu ir iš valstybės ateinantis imperatyvas – tam kad dabar tau atsivertų šita va gydymo galimybė, jūs turite susituokti. Tai spaudžia?

S. M. Šiaip dėl dirbtinio [apvaisinimo] įstatymo. Iš tikrųjų niekad aš su juo konkrečiai nesusidūriau akis į akį, nes aš niekada šia paslauga nesinaudojau. Aš vis ėjau iki to, kad man kažką tai rastų, bet aš niekada pačia paslauga nesinaudojau. Ir aš ta paslauga, tikėtina, kad norėčiau pasinaudoti. Aišku, santuoka vėlgi... Ne visi žmonės, galbūt ir nori tos santuokos. Čia būtų idealiausias variantas, bet tavęs niekas neprivalo vesti vien dėl to. Tai va šiuo atveju...

Įstatymą interpretuočiau šiaip gerai, bet jis diskriminuojantis nesusituokusius žmones. Kaip viskas bus toliau? Aš vis tiek tirtis noriu. Ir svarstėm tą galimybę, mes kalbėjome apie tai su partneriu, kaip toliau daryti. Aš negaliu priversti žmogaus mane vesti ir visą kitą. Bet aš dabar einu prie pačios procedūros taip arti, nes man reikia tiksliai įsitikinti, ką man toliau daryti. Ir kai bus vėl padaryti visi tyrimai, tada spręsimė tikėtina. Arba taip, arba ne.

G. G. Ar tau per tą laiką, kai žinai, kad tau tai daugiau pastangų, daugiau kančios kainuoja, ar tu dabar kažkaip labiau susimąstytum apibūdinant, kas yra mama? Ar apibrėžimas tavo keičiasi? Ir galbūt, jeigu yra įmanoma, tai pabandyk apibrėžti, kas yra mama.

S. M. Mama man... Aš gal taip žiūrėčiau kaip pati suprantu ir kokia pati norėčiau būti. Mama tai yra tas žmogus, kuris tikėtina, kad 90 proc. savęs atiduoda vaikui. Ji padaro stebuklą atvedama tą vaiką į pasaulį ir ji kartu atlieka savo žmogišką prigimtį, ir tam tikrą pareigą valstybei, visuomenei. Ji taip ir save realizuoja, save taip pilnai išpildo. O vaikas mamai yra viskas, pats savęs išpildymas. O vaikui mamai teisinga, rūpestinga ir, aišku visko būna... Bet ji suformuoja vaiko asmenybės pagrindą. Tai yra taip – du viename.

G. G. Galima apibendrinus sakyti, kad tu motinystę laikai ir savo kaip asmenybės galutiniu išsipildymu?

S. M. Taip.

G. G. Ir kartu kaip ir galimybė užtikrinti kito asmens, kitos gyvybės išsipildymą? Kaip misija jau tada.

S. M. Aš tai iš tikrųjų savęs, jeigu atvirai, niekada... Aš tikrai noriu, bet aš savęs niekada... Kažkaip man tai atrodo taip tolima. Ir tie metai eina ir, ta prasme, tai man atrodo labai nerealu, bet vieną kartą realu, kitą kartą atrodo nerealu. Bet taip, aš pritarčiau. Ta prasme, tai yra... Tu nebūtinai privalai turėti, kiekvieno žmogaus tai pasirinkimas. Bet aš to noriu.

G. G. Ar gali apibūdinti aplinką, kuri spaudžia turėti vaikų būti tėvais? Tie įkyrus klausimai arba pradeda kankinti, kada vaikai?

S. M. Jo, bet aš tą aplinką kuo toliau, tuo labiau suprantu. Pas žmogų viskas ateina su etapais. Tu iš pradžių priimi tai labai asmeniškai, tai yra įžeidu. Paskui yra nepatogu, tada yra pikta. Bet kai ateina susitaikymas, tu supranti, kad kartais žmonės neturi daugiau ko tavęs paklausti, jie privalo tavęs paklausti. Neaišku, ar tai tave įžeis. O šiaip ta aplinka, nežinau kaip apibūdinti. Tai yra nauja. Niekas anksčiau apie tai negalvojo. Vyresnę kartą aš pilnai suprantu. Jie gyveno kitaip, viskas buvo priespauda, buvo bendri interesai, bendros taisyklės. Ir aš juos suprantu. Ir nesmerkiu. Aš tiesiog vyresnę kartą supratu. O kitus? Tie, kurie nežino tavo situacijos – vėl gali atleisti. Bet aš tai pavadinčiau tokiu siauru požiūriu.

G. G. Galvojant ne apie tai, kad sunku kalbėti apie vaisingumo problemas, bet būtent apie, tai, kad tu praktiškai esi pasiryžusi pagalbiniam apvaisinimui. Jeigu bus galimybė, tai tu manai, kad pasiryši?

S. M. Taip, aš tai taip. Bet čia daug faktorių dar yra.

G. G. Taip, be abejo. Bet yra žmonių, kuriems tas pagal pažiūras netiktų, o tu esi tam pasiryžusi. Ar yra žmonių, ar yra tokia terpė, kur tu tiesiog nesakytum, kad nori naudotis šiomis technologijomis?

S. M. Ne.

G. G. Kaip manai, kodėl kai kurie žmonės vengia apie tai kalbėti?

S. M. Nežinau, aš nesusiduriu su tokiais. Nėra mano aplinkoje tokių. Aš tai, manau, kad gal su religinėmis nuostatomis susiję, gal su auklėjimu. Artimieji gali atkalbėti tave nuo to. Tavo interesams tai padėtų, bet jų interesams tai pakenktų. Aš nežinau. Pati tokių žmonių nesutikau. Bet aš sakau mano šeimoje, ir šiaip, kiek aš esu bendravus, tokio klausimo net nesvarsčiau.

G. G. Dabar aišku yra finansiniai klausimai ir yra tie santykių įteisinimų klausimai, bet kas apskritai sunkina ar sunkino iki šiol, priimti sprendimą „gerai, aš naudojuosi tokią medicinine pagalba tam, kad tapčiau mama“.

S. M. Aš tai visų pirma, aišku ieškau savyje ir savo visame dvejojime tokių gal klaidų, ir neveikimo, ir delsimo. Iš tikrųjų tą reikėjo padaryti daug anksčiau. Jeigu susiejant su santuoka. Aš tai sakykim, truputiuką save dėl to kaltinu. Tai yra delsimas ir nepasiryžimas apskritai. Nes jeigu tu nori, tu imi ir darai. O dabar? Koks buvo klausimas?

G. G. Kas verčia delsti galutinai apsispręsti?

S. M. Žodžiu, aš dabar apsisprendus apskritai ir aš galiu pasakyti tiesiai šviesiai – mano amžius... Aš sutikčiau tą daryti viena ir viena auginti vaiką. Nereikėtų partnerio. Bet aš to negaliu padaryti iš vis niekur. Šiuo atveju aš noriu tam pasiryžti, bet vėlgi viskas priklausys ne tik nuo manęs. Viskas šiuo atveju ribojasi santuoka. Žmogus galbūt ir nori, bet gal ji nori su tavim būti, jei tikrai nenori. Bet aš išbandysiu viską, kas nuo manęs priklauso, nes tikėtina paskui aš iš vis negalėsiu nieko daryti.

G. G. Ir pats įstatymas – iki 42 metų.

S. M. Taip, taip, ir tas. Ir šiaip. Tu galų gale gali susituokti ir išsiskirti, jeigu tu jau ten labai... Tikėtina, kad man jau apskritai santykiai nublanksta prieš tą patį faktą. Arba tu bandai, arba nebandai. Tą reikėjo anksčiau daryti.

G. G. Minėjai, kad nelabai ten sekei diskusijų apie įstatymą.

S. M. Ne, aš tik žinojau, kad jis yra. Kad juo galima naudotis. Kad yra nuolaida ir visa kita. Ir paskui, kai pradėjau pati domėtis... Bet aš tų pačių disputų ir kažkokių, kaip jis atsirado, kaip žmonės jį interpretuoja... Aš dabar tiesiogiai susidūriau dėl tos santuokos, nes mano tokia situacija. Manau, kad tai užkerta sąlygas susilaukti. Tai, kad valstybė padeda yra gerai, bet vėlgi tai yra kaip tų pačių asmenų. Čia vėl viskas apsiriboja, kas yra šeima. Vienam šeima yra vienaip, kitam – kitaip. Tai čia irgi. Įstatymas yra gerai, bet jis iš esmės diskriminuoja. Neleidžia susilaukti vaikų nesusituokusioms poroms. Gal tiesiog yra kitas požiūris į santuoką ir vienišom moterim.

G. G. Dabar visai kitoks klausimas. Žinai, yra skirtingi pagalbinio apvaisinimo tipai. Viskas yra labai paprasta, jeigu abiejų partnerių lytinės ląstelės naudojamos. Tada vaikas turi tą pačią genetinę informaciją iš savo tėvų, kaip kad turėtų ir pačiu įprasčiausiu būdu. Bet yra atvejai, kai pavyzdžiui, vyro arba moters kiaušialąstė arba sperma nu tiesiog nepakankama. Ir tada reikia naudotis donoro lytinėmis ląstelėmis. Tai iškelia kitokių dilemų, atsiranda dar vienas, trečiasis asmuo. Tokie atvejai verčia galvoti apie tai, kad kaip pasakyti vaikui? Apskritai, kaip papasakoti vaikui? Ir ar reikia tai pasakoti? O tais atvejais, kai dar yra kažkur trečiasis biologiškai susijęs asmuo, ar tai didina reikmę kažkaip papasakoti gimimo istoriją? Ar apie tai galvojai kada nors? Arba gal galėtum apskritai galėtum pasvarstyti, kaip reikėtų papasakoti?

S. M. Šiaip jeigu atvirai pasakysiu, negalvoju. Nes tai nebebuvo taip svarbu kaip pats faktas, kad tą vaiką turėti. Ne pirminis. Kam galvoti apie tai, ko dabar neturi? Iš esmės. O šiaip tai. Aš apie tą trečią žmogų taip galvojau, kad tikėtina, jog nereikės. Bet, manau, kad taip reikia papasakoti vaikui. Būtinai. Taip pat, kai vaikas, aišku įvaikinimas yra kita tema, bet jis turi žinoti,

kaip jis atsirado. Taip su laiku, kai jis bus vyresnis, bet aš, manau, kad taip. Bet kokių atveju jis gimė, jis augo ar tai bus įvaikintas. Nes nežinau, kuo tai galėtų vaikui pakenkti jam pačiam.

G. G. Apskritai per visą šitą laiką, 10 metų yra tavo patirtis, kai tu neišvengiamai esi tarp tų klausimų, ar apskritai pastebi, kad aplinka keičiasi? Ar kažkas keičiasi, kas tau palengvina buvimą tame?

S. M. Manau, kad taip. Apskritai tai pats žmogus per tiek metų jis vienaip ar kitaip pasikeičia. Dažniausiai jis susitaiko ir apimsta. Viską kitaip priima. Ir tavo artima aplinka kitaip jau priima. O šiaip daugiau apie tai viešai kalbama. Gal atsirado netgi tokių trupučiuką skirtingų šeimų tipų, kuriuos apskirtai gyvena be vaikų. Arba pasirenka neturėti vaikų. Aišku, iš kitos pusės vėlgi... Taip, tai yra laisvesnė tema, bet tu niekada negali pasakyti, koks tu būsi tėvas. Vaikų tema dabar yra stipriai išaukštintas ir aišku vaikai, mano nuomone, yra labai lepinami. Ir tie naujieji super mamytės, super tėčiai. Ir tą priešpriešą, kai to aktyvizmo yra labai daug. Ir spaudoje, ir visur kur. Tai gal jie tave trupučiuką? Iš vienos pusės kaip ir laisviau, bet kita vertus – turi vaikų ir viešai džiaugiasi. Ta prasme, jie turi teisę, bet kartais tu pyksti dėl to. O šiaip, jeigu atvirai, tai pati problema... Nes pati esu ir aplinkoje sutikusi ir bendravusi su žmonėmis, kurie susilaukė po dirbtinio apvaisinimo. Ir kiti dar tais senais laikais važiavo į Latviją daryti tų procedūrų. Ir tie vaikai jau paaugę. Manau, kad visuomenėje laisviau. Aplinkui tokių žmonių daugėja.

G. G. Kokių turi omenų daugėja?

S. M. Daugėja tų, kurie negali susilaukti vaikų. Turi nevaisingumo problemų.

G. G. Per daug drąsus gal teiginys yra mano klausime ir nepyk, jeigu ką. Ar visgi tos šeimos, kuriuos tiesiog kitaip susilaukia vaikų ir tampa branduolinėmis šeimomis (tėtis, mama ir vaikai) yra kitokios nei įprastiniu būdu susilaukusios?

S. M. Manau, kad.... Aš negaliu pasakyti ir niekas negali pasakyti, nes tu nebuvęs toje patirtyje, tu negali nieko pasakyti. Bet mano asmenine nuomone, manau, kad tikrai ne, nes čia galima sakyti, kitokia šeima... O kas tada yra ne kitokia šeima? Turiu omenų, kad tai, kas atrodo iš vienos pusės viskas gerai, dažniausiai būna ne taip, kaip yra. Gal ten visai nėra gera šeima iš tikrųjų. Niekas to nežino. Tikrai nemanyčiau. Aš sakau gal liberalių pažiūrų. Tu negali niekad pasakyti, kokia tai yra šeima. O tu nepasakysi, kokia yra tradicinė šeima. Aš asmeniškai negaliu komentuoti, aš neturiu vaikų. Aš net nežinau, kokia aš mama iš tikrųjų būčiau. Tu tikrai savyje jauti, ką nori duoti ir ko tu nori. Bet šiaip tai yra tokia pati šeima. Gal ji netgi būtų stipresnė iš kitos pusės. Arba ji nuo to žiūrint kokia situacija, gal ir būtų stipresnės, nes suprasti kokį ilgą kelią nuėjo,

kaip jai buvo sunku. Kas yra vienam... Aš žinau tą. Atauginti plaukus, kas vienam yra visiškai natūralu ir kitas žmogus net gyvenime ten nesuktų galvos, viskas klostytųsi taip kaip reikia. Bet šiuo atveju galėtų tai sustiprinti šeimą. Arba galų gale, kai jau bus tas rezultatas, tai galėtų nuo tų kančių žmonės būna pavargę, netgi turint tą vaiką, kai viskas yra gerai, viskas galėtų sugriūti. Netgi būna ir taip.

G. G. Kaip manai, ar tave kaip asmenį keitė tai, kad tu nuolat turėjai kovoti su tomis mintimis „noriu, bet neišeina“? Ar manai, kad būtum kitokia kaip asmuo, jeigu viskas būtų kitaip?

S. M. Nežinau, vat vėl gi negaliu sakyti. Tokio nebuvo, aš net nežinau.

G. G. Bet tau galbūt teko imtis kažko, kad nuvyti mintis ir t. t.?

S. M. Psichologiškai tai taip. Turiu omeny, kad tu bandai save visada motyvuoti ir surasti tam tikro gyvenimo prasme. Nes ateina toks momentas, kai tavęs nelabai, kas džiugina. Nei tas darbas, nei kur tu gali dirbti. Ir tu žiūri kaip iš tikrųjų, nesekioji kitų žmonių gyvenimo, bet vienaip ar kitaip tai tave paveikia. Iš tikrųjų viskas aplinkui tavęs kaip ir nedžiugina. Netgi ir tėvai, kurių jau vaikai išėję, anūkų yra, bet jie vis tiek sau dviese sukasi ir yra kaip ir šeima. O tu esi kaip ir... Tai tos stiprybės save per naujo. Platesnė pasaulėžiūra. Gal tu stipresnis žmogus tiesiog tampa tam tikra prasme ir tiek.

G. G. Minėjau tą atvejį, kad kartais pagalbiniame apvaisinime reikia donoro. Tai yra tie vadinami donorų bankai. Ir ta pora, kuri bando susilaukti, gali išsirinkti donorą pagal tam tikras charakteristikas. Ta prasme, klinikos pateikia informaciją apie donorų ūgį, plaukų spalvą, akių spalvą ir t. t. Kaip, manai tos fizinės charakteristikos svarbios?

S. M. Man čia toks kaip ir pardavimų procesas. Aš pati asmeniškai niekada negalvojau, bet dabar, kai tu man pasakoji, tai grynai kaip marketingas. Aš tai, manau, dėl to, kad tai yra tokia jautri tema ir žmonėm ne tik tai, kad jie negali susilaukti vaikų, bet tai, kad jų vaisingumas yra dar blogesnė situacija negu jau yra. Tai reiškiasi aš noriu pasinaudoti tuo dirbtiniu apvaisinimu, bet ir tai aš negaliu normaliai pati panaudoti savų pilnavertiškai, turiu dar tokios tos trečios pagalbos. Gal kad kompensuotų tą tokį psichologinį nusivylimą. Kai žmogų priverčia galvoti, nors tu nežinai net ar pavyks. Šiaip iš esmės nežinai, ar tą akių spalvą iš tikrųjų ar bus. Tų apsigimimų visur gali būti. Tai aš, manau, kad tai yra būdas žmogų nukreipti pozityvia linkme, kad viskas gal bus gerai, bet pažiūrėk gal tau labiau mėlynakis labiau patiks sveikas, ar šviesiaplaukis. Bet niekas iš tikrųjų nežino, kaip bus. Aš manau, kad čia nuraminimo priemonė. Nes tu net nežinai, tu juk ten nebūni. Tu obuolį, kai nusiperki, tau sako „žalią ar raudoną“, tu matai. Bet ten tai nematai. Tai toks čia

psichologinis gal efektas. Jeigu vaikas kartu gims ir jis nebus rudakis, tai ką tu? Taigi tu net neprisiminsi iš tikrųjų.

G. G. Ar tą situacija, kai tau visokių pastangų ir medicininę intervenciją reikia atlikti tam, kad galiausiai atsirastų galimybė tapti mama, veikia kažkaip tavo moteriškumą? Ar iš partnerio pusės vyriškumą? Susidūrei su tuo, kad kaip prieš tai minėjai „šiaip jau moterys čia, jai daugiau tenka“, moters našta didesnė. O gal trūksta vieningumo su vyru? Su dvejais partneriais apie tai esi kalbėjusi. Kiek tai parodo, kad kokie mes vis dėlto skirtingi esam?

S. M. Aš, manau, kad priklauso nuo šeimos. Aš negaliu pasakyti, kad tie partneriai tinkami ar netinkami. Bet aišku, yra labai svarbu, kai yra palaikymas, tas toks tiesioginis. Tai moteriškumo pajautimas, tai jis krenta. Tikrai taip. Tiek, kiek kiekvienas vyras nesąmoningai įžiūri, tiek, kiek tu pati... Vis tik tai yra seksas, yra sakykim tam, bet tu viduje vis tiek susimąstai, kad tavo kaip moters tik tokia paskirtis.

G. G. Ką turi omeny moters paskirtis?

S. M. Aš tai bendrąja prasme. Mano įsivaizdavimu ji nesirealizuoja nesusilaukdama vaiko. Tai žinoma, moteris tai reiškia, kad ji yra gimdytoja. Nu taip.

G. G. Sakei, kad įstatymas diskriminuoja kai kuriuos piliečius. Tai tu iš principo pritartum tam, kad ir vieniša moteris turėtų teisę pasinaudoti pagalbinio apvaisinimu ir tos pačios lyties poros?

S. M. Aš apie tos pačios poras tai niekada negalvojau. Aš tai turiu omeny, bet nesusimąščiau. Bet aš, manau, kad taip, gali būti kažkokie papildomi saugikliai, kuriuos valstybė reguliuoja tam tikra prasme, nes parama niekada nebūna dalinama veltui. Gali būti, kad veda santykius tam tikrus – per du paskutinius metus, ar sakykim, tam tikri finansiniai susitarimai, ar yra būstas ir t. t. Tai aš, manau, kad taip. Pavyzdžiui, poros, kuriuos nesusituokusios, arba jei moteris yra vieniša, tai ji tada jokių iš vis galimybių čia Lietuvoje neturi. Aišku, aš pati jau domėjausi, toje pačioje Latvijoje, tai žinoma turi. Tai kaimyninės šalys tą turi ir kažkaip... Vėlgi tai yra susieta su apskritai, kas yra šeima. Labai daug kitų sričių, pagal šeimos sąvoką... Ji bus taip kitur perkeliama. Tai aš, manau, kad taip. Tai, kad tu negali turėti vaikų, ar tu būsi moterys santuokoje, ar ne santuokoje, galų gale gyvensi viena, bet nepakeis to fakto, kad aš negaliu turėti. Tai nepakeis tos pačios nevaisingumo problemos. Kai būna vienišos mamos? Tai kodėl jos gali tuos vaikus auginti? Jeigu jos liko, nors tie vaikai ir paaugę yra. Taip pat ir su įvaikinimu. Gi irgi, įvaikinti gali irgi, jeigu aš neklystu, irgi tik santuokoje.

G. G. Gal kažką norisi pasakyti, ko aš nepaklausiau? Arba apskritai žmonėm, kurie nesupranta ką tokios poros patiria?

S. M. Šiaip gal iš aplinkinių, ypatingai jaunesnių žmonių, draugų ratas ir visa kita... Iš tikrųjų gal patiems reikėtų truputį pasidomėti, kaip prie tokių žmonių prieiti galima būtų. Jeigu tu su jais bendrauji, tu esi su jų vienoje aplinkoje. Galbūt, kad visuomenė plačiau susipažintų. Pati visuomenė turėtų būti labiau empatiška.

G. G. Turi omeny, kad... nes dviprasmiš išpūdis susidaro. Užknisa tokie klausimai „kada vaikai?“ ir t. t. žmonės aišku, nepagalvoję pasako, bet pakankamai drąsiai. Tai ar verčiau neklausti, ar kaip tik domėtis, ką tu dabar patiri, kokius vaistus, kokias procedūras tau daro? Kiek to kišimosi, manai, yra ne per daug?

S. M. Tiesiog paklausti „kaip tu?“ ir jeigu žmogus norės, jis pasipasakos ir apie tuos vaistus, ir apie procedūras. Tu irgi kitų žmonių nenori užkrauti tom problemom. Tiesiog irgi toks paprastas, elementarus domėjimasis, ne per daug įkyrus. Bet aišku, kai klausia tavęs, kai žino, arba nutuokia. Nes kai žmonės dažniausiai neturi ilgai vaikų, tai jie tą pabrėžia visą laiką: „Mes nenorim, nes norim ten karjeros“. Iš jų elgesio supranti ne tai, kad jis negali, o jis pasirinko kitą kelią. O tas žmogus, kuris negali, susiduria su problema, dažniausiai nesakys, kad aš nenoriu. Jis tiesiog galbūt iš vis nieko nesakys. Arba nutylės.

G. G. Atgamintum kokių situacijų, kai tarp kitko įsilieja kažkokia tokia tema ir tau reikia žengti ir kažką pasakyti apie savo nestandartinę patirtį? Yra buvę tokių situacijų, kai kažkoks saugiklis suveikia? Čia sakyti, nesakyti?

S. M. Nežinau. Aš kažkaip niekada. Aišku, tu ne kiekvienam žmogui gali atsiverti, bet jeigu tu pajauti, tu žinai, tai man dažniausiai nebuvo jokių problemų, nes dar kažkokių ar patirčių, kartais yra gera tiesiog išsikalbėti. O iš tiesų... Dabar tai jau manęs nebeerzina, bet labiausiai erzindavo tos besaikės kalbos apie vaikus, arba apie drauges, kaip susitikdavom. Dabar aš jau viską pergalvojau ir dabar suprantu. Dabar tai jau manęs taip nebenervuoja. Bet labai erzindavo ypatingai nėštumo klausimai. Arba kai draugės susilaukia vaikų, kaip tas gimdymas vyko ir kaip tas vaikelis paaugo. Ir visą laiką, jeigu turi draugų, kurie turi vaikų, tai visada apie tai ir vyksta. O tu esi ten viena sėdėdavai, tu nieko negali pasakyti.

G. G. O tada, aišku čia gal per drąsu taip projektuoti ir gali mane nutraukti, bet ar esi sau kažkaip pasakiusi ir pažadėjusi, jeigu visgi pavyktų ir tas nėštumas būtų, stengtumeisi susilaikyti nuo šito džiaugsmo.?

S. M. Aš paskui... Va su viena geriausiu draugiu mes kelis kartus esame pasikalbėję. Aš sakau „Daiva, tu iš tikrųjų atsibodai. Man nebeįdomu. Mes kelintą kartą jau tas pačias istorijas“. Ir tikrai buvo *daėję* iki pykčių, bet tu irgi mane suprask. Bet aš, pavyzdžiui, dabar tai jau viską kitaip priimu. Gal dėlto, kad aš suprantu, jog jeigu tau taip yra, tai kitas žmogus turėtų neišsakyti to džiaugsmo. Jam tai yra džiaugsmas, jam tai yra gerai. Ir jis turi tą teisę. Jis tuo metu gyvena. Ta moteris tuo metu gyvena ir apie nieką kitą. Bet aš turiu omeny, kad visą laiką žmogus, kad ir kaip jam būtų gerai, jis turėtų truputiuką pamąstyti, kas yra tavo aplinkoje. Galima pakalbėti, tikrai būtų super, bet iki protingumo kriterijaus.

G. G. Galima sakyti, kad yra tokia tikimybė, jog tie tėvai, kurie nuėjo sunkesnę kelią, saikingiau skleis savo džiaugsmą?

S. M. Nemanau. Vėlgi negaliu pasakyti, nes pati... Bet jie gali, tas džiaugsmas būti dvigubai arba trigubai. Tam žmogui visa kita nublanksta prieš tą. Ir tas vaikas tikėtina bus mylėtas, bet tu negali komentuoti kol pats neturi. Nes tu gali net pats sveiką protą pamesti nuo to vaiko.

G. G. Čia toks paradoksas?

S. M. Taip, ir dėl ko aš sakau, kad kai kurie žmonės ilgai ir kai jie galų gale gauna žmonėm iš tikro nuo to net išsiskiria ir neišbando. Neatlaiko to, kas taip ilgai siekta.

G. G. Ačiū.

Informantas (-ė) Nr. 2: G. J.

Amžius: 35

Šalis/Miestas: Vilnius, Lietuva

Išsilavinimas: Aukštasis

Ar laiko save tikinčiu (–čia): taip

G. G. Kada pradėjote galvoti apie vaikus? Papasakoti savo bandymų susilaukti istoriją.

G. J. Tapimas tėvais – kai vaikas pasiekia namus. Susipažinau su vyru būdama 28 metų. Vyras vyresnis. Po kelių draugystės mėnesių žinojome, kad norime kurti šeimą, nes abu labai norim tapti tėvais, auginti bendrą vaiką. Kadangi pirmi draugystės mėnesiai, stiprus įsimylėjimas, tai tikrai neįtari, kad gali laukti kažkokie iššūkiai, nes abu prieš tai netūrėję rimtų santykių, nebandę tapti tėvais, tai mums buvo pirmi rimti santykiai, pirmi planai. Mes susituokėme labai greitai – po

9 draugystės mėnesių. Prieš tai nuėjau pas ginekologą, įsitikinau, kad esu sveika, kad galime planuoti nėštumą, ir mes pradėjom planuoti, prasidėjo bandymai ir nieks nevyko aišku, tada prasidėjo įtampa, kodėl taip yra, bet aš žinojau faktą, kad nevaisingumas diagnozuojamas tik praėjus metams po bandymų, dar save raminau, bet iš šiandieninės perspektyvos, praėjus septyneriems metams, manau, kad tas kažkoks planavimas, nenatūralus, prisidėjo prie tos nereikalingos įtampos ir hormonų disbalanso ir nedavė naudos, nes, jau kalbėjome prieš tai kad nutinka, kad neįmanoma pastoti, bet moteris pastoja, nes apskritai tą akimirką būna maksimaliai atsipalaidavusi ir tada įvyksta nežemiški dalykai. Manau, man pakenkė mano gyvenimo būdas – viską planuoti. Taip po metų mums diagnozavo nevaisingumą ir prasidėjo kryžiaus keliai, kodėl aš nepastuju, aišku visada patiriama iširti ir vyrą, kad būtų atmestas vyro nevaisingumas. Ištyrus vyrą paaiškėjo, kad ir jis yra nevaisingas. Bet kaip žinia, vyro nevaisingumas yra kintantis dalykas, spermogramos duomenys po kelių mėnesių gali rodyti visišką normą. Kartais vyrui pakanka tiesiog pakeisit mitybą. Mano vyrui taip ir nutiko. Jis stipriai pakeikė mitybą, atsisakė alkoholio visiškai, numetė 16 kg ir po šešių mėn. sperma buvo normos ribose. Bet mano pačios kelias buvo daug sudėtingesnis: vieni gydytojai sakė, kad esu visiškai sveika, kiti sakė, kad yra kažkoks hormonų disbalansas. Ir gavosi kažkoks užburtas ratas. Nerandi vieno specialisto, kuris aiškiai pasakytų, kokia tikroji priežastis ir kaip tave gydyti. PA mums nuo pat pradžių nesiūlė, bandė švelnesnius metodus – inseminaciją ir gydymą hormonais, ovuliacijos skatinimą, tai mes viską išbandėm. Nieks nebuvo veiksminga. Bet pagalbinis apvaisinimas buvo paliekamas kaip toks pats paskutinis žingsnis. Jeigu nepavyks natūraliai. Kažkuriuo etapu, gal kokiais trečiais bandymų pastoti metais, mano psichologinė būklė jau buvo.. visiškai jau ten garavo viskas per ausis. Nu tu tiesiog gyvenai tuo karštligišku noru pastoti ir tai darėsi patologiška, nebesveika ir man pačiai tai nebetiko ir aš.. Nutarėm mes viską paleist. Mes pavargom nuo procedūrų, važinėjimų į Santariškes ir gi atstumai, eilės. Darbovietės požiūris: tu nuolat vis kažkokius tyrimus atlieki, vis kažkur išvažiuoji, vis negrįžti, ar ten darbo vakarėlyje anksčiau pasišalini, nes tau reikia susileisti ovuliaciją skatinantį tirpalą. Ir po to tu turi eiti miegoti ir tai apsunkina gyvenimą ir tas gyvenimas toks nekokybiškas tapo.. ir mes viską paleidom. Ir tuo metu aš tik vartoju vieną hormoną mažinantį preparatą. Ir aš pastojau. Pastojau natūraliai. Ir... Bet taip nutiko, kad trečią nėštumo mėnesį persileidau. Tai irgi sukrėtė beprotiškai mus su vyru. Ir nors aplinkui visi sakė, tai valio tai Jūs galite! Bet ta akimirka, gi ne valio, tu tiesiog išgyveni tą netektį. Ir nebesvarstai. Tai aišku suteikė labai daug vilties. Bet mes buvom tokie pervargę jau nuo visko, ir nuo bandymų pastoti ir

nuo to išlaukto stebuklo ir galiausiai jo netekties, kad darėm ilgą pertrauką, gal metus laiko nieko nebedarėm, absoliučiai, nei gydėmės, tiesiog gyvenom įprastą gyvenimą, aišku seksualinis gyvenimas po tiek bandymų irgi pakrinka, nes jis tiesiog tampa darbu, tau nebeišeina tiesiog mylėtis (juokiasi) nes faina, tu tiesiog mąstai pastoviai apie pastojimą, tikrai, nes nevaisingumas yra psichologinė, ne tik fiziologinė liga. Tai labai yra labai stiprus psichologinis akcentas gydant nevaisingumą. Dėl ko ir mano knyga gimė. Visoms šeimoms rekomenduoju lygiagrečiai su procedūromis lankytis ir pas psichologą, nes kitaip gali labai nueiti į lankas. Taip po kažkur 4 metų bandymų, mes supratome, kad mes pavargom nuo visų procedūrų ir tai buvo priežastis kodėl mes atmetėm pagalbinį apvaisinimą. Mes pavargom. Mes suvokėm kas laukia, jeigu pradėsim pagalbinio apvaisinimo procedūras. Nes žinojom iš draugų, kad PAP dažnai būna su komplikacijom, moteris atsiduria ligoninėje, ir tenka išverti papildomą gydymą ir aš nenorėjau to. Mes nusprendėm, kad mums priimtinesnis globos, įvaikinimo kelias. Mes pradėjome ruoštis vaiko įvaikinimo procedūrai ir prieš trejus metus tapome mergaitės globėjais, tapom tėvais. Oficialiai globėjais, bet prisistatom tėvai–globėjai. Pagal situaciją. Dažniausiai tėvais aišku. Formaliai – globėjai. Bet nutiko taip, kad tapę tėvais mes supratom, kad mes vis tiek esam nevaisingi, kad nevaisingumas niekur nedingo ir čia yra irgi labai svarbus momentas, kad šeimos įvaikinusios vaikus, galvoja, kad tas vaikas, tarsi, pakeis tą negimusį biologinį vaiką, bet jis nepakeičia, tu vis tiek esi nevaisingas, ir tu vis tiek neturi biologinio vaiko ir tai yra irgi labai svarbu suvokti ir aš dažnai šeimoms kurios svarsto apie įvaikinimą jūs pirma suvokit, ar jūs tikrai susitaikėt su vaisingumo netektimi ir su to negimusios ir gal niekad negimsiančio vaiko netektim. Kad jūs niekada nebūsate savo, kad niekada neišnešiosite savo vaiko, o jūsų vyras niekada nelaikys ant rankų savo biologinio vaiko. Tik išgyvenę netektį tu gali būti globėju. Globa yra labai įpareigojantis dalykas, tu turi padėti tėvų netektį patyrusiam vaikui užaugti ir išgyventi jam jo netektį. Ir jeigu tu nesi išgyvenęs savo vaisingumo netekties tai tu žalosi sau ir tam vaikui gyvenimą. Yra daugybė atvejų Lietuvoje, kai nutinka būtent taip. Ir šeimos tai supratusios grąžina vaikus į vaikų namus. Tai antrinė traumatizacija. Ir tai siaubingi dalykai. Grįžtant prie mano patirties. Suvokę, kad mes vis tiek esam nevaisingi mes pradėjome galvoti apie tą paskutinį žingsnį, bandymą susilaukti vaiko PA būdu. Suvokėm savo amžių, kad arba dabar arba jau niekada. Turėjome pabandyti tam, kad gyvenime žinotumėm, kad mes pabandėme. Ne kai bus 45 metai, nebus ko ir bandyti. Ir mano vyras vyresnis, tai vis tiek, nors vyro amžius nėra toks svarbus, bet koks 60–metis vargu ar galės apvaisinti moterį. Tai mes būdami mergaitės globėjais–tėvais,

užsiregistravome į vaisingumo kliniką Santarose, ir nuvykome pas specialistą apžiūrai ir mes tada sužinojom tokį faktą, kuris niekur nebuvo labai taip stipriai viešinamas, lyg ir užsimenama kažkur, bet niekur nei skaičiai nei kažkokios lentelės tarkim galėtų būti pateiktos: kiek tiksliai kainuoja Lietuvoje vaisingumo, pagalbinio apvaisinimo procedūra, priėmus įstatymą. Tai yra – kai valstybė iš dalies palaiko šeimas ir finansiškai remia. Visur yra tarsi viešinama taip, kad visa procedūra yra padengiama. Tu atvažiuoji, tiesiog pasiruošęs pagalbiniam apvaisinimui ir viską padengia valstybė. Nu galbūt ten jeigu nori papildomai kaip būna ligoninėse, lovą ar vienvietį kambarį, atrodo kad dėl savo patogumo galbūt kažką ten, ar nusiperki papildų sau pastojimo pradžiai, o pasirodo kad nu taip nėra (Nusijuokia). Ir mes atvykę sužinome, kad ne tik kokių 30proc. pats turėsi susimokėti, bet mes sužinom ir tokį faktą, kuris mus kažkaip visiškai taip pakeičia mūsų nuomonę apie tą pagalbinį apvaisinimą, mes sužinom faktą, kad už likusių embrionų šaldymą mes turėsime mokėti, visą gyvenimą, kiekvieną mėnesį. Ir mes tada su vyrų sakom: „Ką mes darom?“, ta prasme tai yra, irgi kaip kažkokia vaikų gaminimo mašina, kažkoks mechanizmas, kažkoks, mums pasirodė chaotiškas, visas tas įstatymo priėmimas, mes suvokėm tada, kad tikrai įstatymą priėmė žmonės, kurie turbūt nesusidūrę su tuo, nesuvokia, ko išties toms šeimoms reikia, kad šeimos nori pastoti ir ramiai auginti vaiką. Ir nebeturėti jokių reikalų, kažkokių sąskaitų su įstaigom, valstybe, jos nori tapti tais normaliais tėvais, ir būtai tais kaip mano knygoje užsimenama būti tais tėvais nebe už borto. Tais įprastais tėvais su kuriais susitinki parduotuvėje, kavinėje, darželiuose. Ką reiškia sąskaitos už embrionų šaldymą? Tai reiškia, kad tu būsi kitoks visą likusį gyvenimą? Aš dar turėsiu galvoti, kas pasirūpins tavo embrionais po tavo mirties? Nors gal įstatyme apibrėžta, kad mirus jau gal valstybė padengia... Ir mums tai pasirodė taip nepriimtina ir taip, tai tapo mums tokiu atmetimu, kad mes suvokėme, ką mes darom, juk mes turim vaiką ir abu buvo nuvažiavę į santaros klinikas su savo dukra ir mes žiūrim į ją pašnibždom kalbam, ką daro, tarėmės, žiūrim į ją ir sakom, mes išprotėjom, mes jau turim vaiką ir džiaukimės juo. Ji buvo mažytė, jai buvo tik dveji, mes buvo tik metai laiko globėjais, ir sakom – užtenka. Nu paleidžiam nu visiškai ramiai paleidžiam, kad mes nenorim lįsti į tą chaotišką procedūrą, sąskaitų kažkokių skolų liūną, nes tai nebus ta laimė, ta išsvajota laimė, tai nebus ta tikroji tėvystė. Ir man pagalbinio apvaisinimo valstybės lėšomis tas mechanizmas, jūs rasite tikslesnį žodį, mes suvokėme, kad mūsų šeimai tai nepriimtina, ir tai yra taip nepriimtina, kad mes atsisakom noro būti biologiniais tėvais, nes tai mums nepriimtina. Savo lėšomis pagalbinio apvaisinimo privačioje klinikoje mes neturėjome, sąlygų, tai per dideli pinigai mūsų šeimai, o likti valstybei skolingais visą gyvenimą,

nes to sumos už embrionų šaldymą yra pakankamai didelės, žiūrint į šiandieninį minimalų atlyginimą, tai nėra adekvačios sumos. Ir mes atmetė tą galimybę ir džiaugiamės tėvyste tokia, kokią patys susikūrėm, kuriai patys apsisprendėm, tai yra tėvystė per globą, vaiko. Ne biologinė. Ir nebesvarstome apie papildomas procedūras.

G. G. Turiu iš to dar du klausimus: ar galima sakyti, kad tas galutinis apsisprendimas, kad pagalbinio apvaisinimo būdu jūs nebandysite yra tai, kad tai jus įpareigoję saugoti tuos embrionus ir už juos mokėti?

G. J. Taip. Ir kad tu vis tiek esi susaistytas su klinika, su valstybe, kad tai yra kažkokios skolos, ir jei užsimirši, kažkokie ten tiesioginiai debetai, apie ką mes kalbam? Tai nesu tik aš mano vyras ir mano vaikas, tai yra aš ir šalia dar klinika ir tiesiog valstybė. Aš nežinau, kam ten tu tas sąskaitas apmoki, klinikai turbūt, ir mums tai buvo taip prieš mūsų kažkokius įsitikinimus, kas yra šeima, kas yra natūralu, kas tas yra natūralus šeimos institutas.. Tai nėra natūralu. Tai kažkoks, tai tu vis tiek visada jausiesi kitoks tėvas, tas kuris valstybei turi mokėt, kurio embrionus valstybė saugo. O aš noriu natūralios tėvystės. Jei taip nepavyko, tai tebūnie. Gyvensim taip, kaip lemta.

G. G. čia toks paradoksas, tarsi vat valstybė bando užtikrinti, kad įvyktų ta tėvystė ir vis tiek palieka vieną komponentą, kuris viską apverčia. Ir pamenu Rūta iš vaisingumo asociacijos pastebėjo, kad štai poros praeina ilgą sunkų kelią, begales skausmingų procedūrų ir tada, kai joms galiausiai pavyksta, mes nusprendžiame, kad mes jiems amžinai, nes juos saugoti reikia amžinai, priminsim, kad buvo sunku ir štai dar susimokėkit už tai. Taip gaunasi baudžiam už žmogaus nesėkmę. Turbūt taip galima pasakyti.

G. J. Tikrai taip, taip. Jūs labai tiksliai sakote, nes tu tapęs tėvu, po ilgo nevaisingumo kelio, tu nori užsidaryti tam savo šeimos jaukiam butelyje, namelyje ir pasidžiaugti tuo. Sąskaitos jos tau primintų tai. Aišku čia gal nuo žmogaus požiūrio priklauso. Kitas tiesiog padarys, kaip juokauju, tiesioginio debeto perlaidą ir nesuks galvos. Aš nesu tokia. Žinau, kad buvo keliamas tas klausimas dėl embrionų, aš stebėjau tai labai, jautriai labai stebėjau, kokios diskusijos vyksta, ir kai nepavyko, aš tiktai pasidžiaugiau, kad mano sprendimas, mūsų šeimos sprendimas yra tinkamas, atitinkantis mūsų vertybes, mūsų požiūrį ir teisingas. Ir mes gyvenam ir nebekeliam to klausimo. Gyvenam normalų šeimos gyvenimą. Užsimirštam, kad esame globėjais. Kad reikės dukrai, artėja tas laikas, pagal psichologų rekomendacijas, kai reikės jai pasakoti apie jos tą pradžių gyvenimo ir jau laukia kiti nauji iššūkiai. Ir tiesiog tą jau nevaisingumo, pagalbinio apvaisinimo klausimą esam padėję, išmetę.

G. G. Tai tas etapas baigtas. Bet atleiskite jei klausimas per drąsus, bet jeigu netyčia, štai artėja seimo rinkimai, galbūt turėsime liberalesnę valdžią, ir tas klausimas apie embrionų amžiną saugojimą vėl grįžtų į svarstymus ir šį kartą būtų teigiamas rezultatas, ar galėtų taip atsitikti, kad ta mintis dar grįžtų?

G. J. Šiandien manau, kad ne. Nes manau, kad labai daug šeimos gyvenimo metų atidavėm tam nevaisingumo klausimui, vaiko planavimui, manau kad jau per daug. Per daug atimta. Per daug ir emocijų, išgyvenimų, norisi tiesiog ramiai gyventi ir džiaugtis šiandiena, kurią susikūrėme. Ir tikrai galų gale netgi be vaikų ir be tėvystės yra gyvenime gražių dalykų. Ir tai sunku suprasti kol neturi vaikų, bet mes turime jau vaiką ir manau nebesukčiau galvos, nes netgi atmetus tą mus erzinusį faktą PA procedūra vis tiek labai atimtų daug energijos ir sveikatos. Ir klausimas jau ar sveikata mano leistų, ar aš ryžčiausi tam.

G. G. Jūs labai daug pasakėte atsakydama į šitą klausimą, į daugelį vėlesnių klausimų atsakėt. Tas labai gerai. Bet dar užfiksavau momentą, sakot, kalbėjot prieš tai, kad atskirtis jaučiasi, bet taip pat kai kalbėjote apie procedūras, tai sakėte, kad pačios jos verčia atsiskirti tave, tu net neturi pasirinkimo, kaip neiti kažkur ar neatsisakyti kažko. Tai ar nėra taip, kad pati procedūra stumia į atskirtį? Sutiktumėt? Turiu omeny, ne būtinai PA, bet ir kitą gydymą.

G.J. Kadangi pačios procedūros neatlikome, minėjau ovuliacijos skatinimą vaistais. Taip. Vienas iš pavyzdžių: ovuliacija turi skatinti tam tikrą rytą ir vakarą, tam tikrą dieną. O man vat labai gerai atsimenu, kaip tik išpuolė tą vakarą darbovietės mokymai Druskininkuose, viešbutyje su SPA centru, vakare buvome pakviesti vakarienės, o po vakarienės į viešbučio baseiną ir SPA procedūras, o aš tiesiog negalėjau dalyvauti kartu, nes aš turėjau skatinti ovuliacija vaistais ir gulėti ramiai, pasisukus ant šono savo lovoje, ir natūralu tuo metu, kad na tu jautiesi ligonis ir tas vaiko laukimas netenka absoliučiai jokio natūralumo momento ir nebėra jokio žavesio pastoti. Tu esi kažkoks ligonis, kažkoks kitoks, kažkoks deformuotas, kažkoks negalintis ir ne tik negalintis pastoti, bet ir negalinti gyventi normalaus įprasto gyvenimo, kurį tuo metu gyvena tavo aplinka, tavo draugai. Didelė dalis šeimų bandydamos pastoti atsisako alkoholio, tai reiškia, apriboja vakarėlius, nes, nors kartais nueini, supranti, kad tau pačiam nesmagu tarp tų išgėrusių ar kad ir simboliškai vyną gurkšnojančių žmonių nu nes tiesiog natūralu, yra kitokios temos ir panašiai, tai įsivaizduokite jei tos procedūros ir pasiruošimas PA, trunka ir bandymai trunka kokius penkis metus. Tu prarandi penkis metus normalaus gyvenimo tavo gražiausių metų, mano atveju trisdešimtmečio, mes bandėm gyventi ir mes lyg ir neatsisakėm visko, bet atsisakėm daug ko. Ir

šiandien labai gaila dėl daugelio dalykų, kai galėjom tiesiog gyveni. Tiesiog leisti sau gyventi ir nesukti galvos, o tuo metu, kažkaip net neįmanoma, nes tu karštligiškai sieki rezultato. Ir natūralumo nebelieka jokio. Kai nebelieka natūralumo, nebelieka mėgavimosi, ir tai tam kaip kažkokiu mokslo darbu, ar kažkokiu planu, kurį turi, visos datos surašytos, dozės, valandos tikslios, ir tada savo asmeninį, procesinį gyvenimą, derini prie to plano pastoti. Ir dar klausimas ar pastosi. Tai beprotybė. Turi psichologiškai būti toks stiprus, kad galėtum tai išverti, todėl žinau istorijų, kad poros nepastoja nes psichologiškai moteris pasidavė kažkokiai įtampai, nerimui ir natūralu, kad organizmas į tai reaguoja, tu nesi pasiruošus motinystei, neatspari.

G. G. Kaip apibūdintumėte aplinką, kuri spaudžia tapti tėvais?

G. J. Reikia grįžti į tą laiką. Turbūt mane asmeniškai labiausiai veikė aplinkinių draugų kalbos. Tiek mano, tiek vyro mamos nebuvo tos, kurios užvertė klausimais, tai kada vaikučiai, tai kodėl nėra vaikučių. Buvo labai supratingos, korektiškos. Ir mes nepatyrėm spaudimo iš tėvų. Mano tėtis neįgalus/neveiksnius tai tas tiesiog nebuvo įmanoma. Mamos labai palaikė. Tai džiugino, kad nebuvo spaudimo iš giminės. Iš pačių artimiausių. Bet iš vėžių labai išmušdavo draugų kalbos. Ypač tų draugų, kurie turėjo vaikų. Nes na tos kalbos buvo tokios.. na natūralu, kad kalbos, kurie natūraliai pastoję jiems atrodo, kad tikrai, tuo labiau, kai aš tokia iš nerimastingų asmenybių, kad pasako, kad „nemokat atsipalaiduot“ arba „be reikalo to vyno atsisakėt“. O tuo metu, kai tai yra pajautrintas klausimas, tai bet koks komentaras yra labai stipriai smingantis ir dar labiau užaštrinantis tą klausimą. Pajutusi, kad skaudu tai ir nors suprasedama, kad draugai draugiškai, bet nu humoras netinka čia, kai liečiama nevaisingumo tema, čia su humoru sunkiai. Aš pajutusi, kad tai mane skaudina, aš nubrėžiau ribas, labai aiškias. Pasakiau, kad mums šita tema skaudė ir būkite supratingi, tiesiog nelieskime tos temos, kol patys nenorėsime kalbėti. Draugai suprato. Suprato ir kai atsisakydavom atvykti į jų vaikų gimtadienius. Nes buvo etapas kaip aš tiesiog ten negalėjau dalyvauti. Ne na ten visi būdavo su vaikais (šypsos). Mes buvome vienintelė pora iš šešių, kuri be vaikų. Ir tai buvo tolygu savęs naikinimui. Džiaugiuosi kad draugai tai ištvėrė. Tai patikrino draugystę.

G. G. Kaip patartumėte elgtis apylinkiams, kurie žino, kad šalia jų yra žmonių patiriančių sunkumų pastoti?

G. J. Priklauso nuo santykių, nuo asmens. Niekada nepakenks atviras pokalbis. Kaip aš tau galiu padėti? Gal tau smagiau susitikti, kai aš be vaiko? Susitikime kaip draugės dvi. Mokyti atvirumo santykiuose. Be atvirumo kyla nesusikalbėjimai. Paklausti, gal tau sunku ta tema kalbėti.

Jei nenori nekalbėk. Ir jokiū būdu nejuokauti. Juokai visada priešingai suveikdavo. Atrodydavo, kad draugai visiškai nesupranta. Ir jie tikrai visiškai nesuprasdavo. Kol nepasakydavai. Tai atvirai bendrauti ir klausti kokios pagalbos reikia. Ir nesupykti jei tavo nevaisingas draugas nori kurį laiką atsiriboti. Reikia sureaguoti atlaidžiai. Gali būti etapų kai nenorės bendrauti. Nes juk gal moteris nevaisinga patiria skausmus, dėl procedūrų, jaučiasi fiziškai blogai, norės gulėt lovoj ir niekur nedalyvauti, kokiam filmo premjeros pristatyme ar vakarėlyje.

G. G. Kodėl poros pradėjusios procedūrų kelią vengia dalintis tuo ką patiria? Kokios priežastys nesakyti?

G. J. Manau tai susiję su krikščioniškuoju kampu. Lietuvoje dar labai stipri nuomonė, kad PA yra kažkoks įsikišimas į Dievo sprendimą. Ir yra baimė sulaukti skeptiško vertinimo. Ar padidinto žvilgsnio į tavo gimusį vaiką, ar tikrai jis sveikas, ar su jo psichika viskas gerai, jis gi čia iš kažkokio mėgintuvėlio, tai manau ir valdžios požiūris, na pavyzdžiui tos vykusios tragiškos diskusijos apie tą kas yra embrionas, kas yra žmogus, tai tie, kas sėdi valdžioje žmonės, nori nenori perša nuomonę. Ypač tam kuris yra nekritiško mąstymo žmogus. Kuris, pavyzdžiui, gyvena provincijoje, nebūtinai provincijoje, bet tam kuris neturi nuomonės stiprios. Tai tos diskusijos embrionas žmogus ar ne žmogus, čia žudyt nežudyt, tai nori nenori tau įkiša nuomonę, kad tai baisūs dalykai, ir kad norėdamas susilaukti vieno nužudai dar tris, ir natūralu, kad ar vyresnio amžiaus moterys ar apskritai, tie nekritiško mąstymo žmonės, jiems tai PA procedūros bus lygios kažkokiems baisiems dalykams, kels iš karto neigiamą reakciją. Žmonės, kuriems svarbi kitų nuomonė, ar šiaip jautresni, vengs sakyti tiesą apie jų vaiko atsiradimo pradžią bijodami etiketės vaikui ir šeimai. Ir aš juos suprantu.

G. G. Kaip jūs formavote savo stiprią poziciją, kad liktumėte atsparūs toms diskusijoms?

G. J. Mes su vyru klausėmės to iš šono, bet turėjom aiškią savo vertybinę poziciją. Mes tikim mokslu, mes tikim technologijų pažanga ir nematau, kad yra kas nenatūralaus PA procedūroje, kai tai yra tavo kiaušialąstė ir tavo vyro sperma. Tai yra pagalba. Medicinos pagalba.

G. G. O jeigu nėra? Jei naudojamos donuotos lytinės ląstelės?

G. J. Čia požiūrio reikalas. Man tai nebūtų priimtina. Bet jei kam priimtina – gerai, aš nesidomiu kitų gyvenimu. Man įdomus tik mano pačios gyvenimas.

G. G. Kodėl nepriimtina?

G. J. Turite omeny, jei pavyzdžiui būtų naudojama mano vyro sperma ir kitos moters kiaušialąstė? Mano supratimu, tai būtų ne mano vaikas. Ir tada man daug prasmingiau atrodo

globoti vaiką, kurio tėvai atsisakė. Man tėvystė, man vaikas yra būtent tavo kiaušialąstės ir tavo vyro spermos sukurtas stebuklas.

G. G. Kaip manote, ar tos diskusijos erzino ir net kažką atgrasė naudotis pagalbinio apvaisinimu?

G. J. Mane labai erzino neįsigilinimas į situaciją, kad kalbėjo tie žmonės, kurie net nenutuokia, kas yra nevaisingumas, nenutuokia kas yra bent viena procedūra santarų klinikose, kai tau ar pasiruošimas ar tyrimai, kai tiria ar esi nevaisingas, laparoskopija, tai yra tokios nemaloningos procedūros ir mane skaudino kaip moterį, nes tu per tą kiekvieną procedūrą esi tokia pažeidžiama, tave tiria, bado pačius pažeidžiamuosius, tavo moteriškumo simbolį, liečiasi prie tavo gimdos, kiaušintakių, ir dabar apie tai kalba vyrai, sprendžiantys tokius svarbius dalykus, kurie net nenutuokia, kas tai yra, ką toms moterims tenka išgyventi, ne tik psichologiškai, bet ir fiziologiškai, net nežinau, kas sunkiau, tiesiog ir tas ir tas lygiagrečiai eina. Ir tada tu tampi dar labiau pažeidžiama, tu jauti kažkokią pašaipą jų politinėse diskusijose, kalbose. Jų pašaipų žvilgsnį. Tokį plaukimą paviršiumi. Absoliučiai nemačiau žmogiškumo jų kalbose. Neįžvelgiau žmogiškumo, supratingumo ir tai labai liūdino.

G. G. Paminėjote, kad žeidžia politikų vyrų kalbos? Ar gebėjimas suprasti, ką patiria moterys procedūrų metu priklauso nuo lyties?

G. J. Ne, ne. Turėjau omeny apskirtai politikus ir politikes. Kurie nesuvokia. Bet kuris žmogus, kiek kalbėjau su nevaisingomis šeimomis, tol kol tu pats nesusiduri su tuo, neįmanoma įsivaizduoti ką reiškia jausmas sužinoti tą diagnozę ir pirmą kartą į Google vesti žodį nevaisingumas ir kai iškrenta ta informacijos gausa, ir kai tu pradedi skaityti ir suvokti koks kelias tavęs laukia, neįmanoma nupasakoti, to jausmo kaip tavo gyvenimas tą akimirką pasikeičia, tą pačia akimirką tampi kažkokiu ligoniu, nesveiku, brokuotu ir iš to labai ilgai neišlipi. Kad išliptum labai reikia psichologo pagalbos.

G. G. Kitas klausimas apie kalbėjimą su vaikais apie jų gimimo pradžią? Vienoks turbūt įsivaikinimo atveju, o kaip manote, ar reikia specialaus paaiškinimo vaikams, kad tėvai tam, kad jis gimtų naudojosi pagalbinio apvaisinimu?

G. J. Manau, kad taip. Nes tiek ar globa ar įvaikinimas ar gimimas pagalbinio apvaisinimo pagalba yra to vaiko gyvenimo pradžios tiesa, ta prasme tu, gali neslėpti nieko, bet gali gyvenime nutikti aplinkybių, kad vaikas sužinos kitais kanalais, netyčia, atsitiktinai, ir taip galima padaryti vaikui žalos, jo suvokimui, apskirtai apie pasitikėjimą tėvais. Todėl manau, būtina vaikui pasakyti,

jei yra tokios šeimos vertybės, kad mes gyvenam tiesoje ir bendraudami atvirai ir nieko viens nuo kito neslėpdami. Tiesiog reikia pasikonsultuoti su psichologu reikia pasirinkti tinkamą amžių vaiko ir tinkamą laiką ir jei nesakysi kokiam penkiamečiui, tai aštuonmečiui, ypač jei jis klausia, kaip aš gimiau, kaip aš ten tavo pilvelyje ar ne tavo pilvelyje surogacijos atveju, manau, būtina apie tai kalbėti pasirinkus tinkamas formas.

G. G. Kadangi pati auginate įsivaikintą vaiką ir turbūt svarstėte apie kalbėjimą su juo, bet kaip manote ar šis kalbėjimas skiriasi nuo kalbėjimo su vaiku gimusiu po pagalbinio apvaisinimo?

G. J. Iš tiesų dėčiau lygybės ženklą, nes bet kuriuo atveju tai yra kitoks kelias negu natūralus apvaisinimas, natūrali tėvystė, bet neišskirčiau, kad kažkuris iš šitų kelių yra sudėtingesnis ar komplikotesnis.

G. G. Kaip galvojate, ar tai kad šiandien valstybė bent finansiškai prisideda prie PA ir tokiu būdu bent kiek supaprastina šią problemą, ar tai prisidėta į požiūrio į tai kismą? Ar kismą galima sieti su politiniu veiksmu?

G. J. Sunku vertinti, nes jau nuo tos temos esu atsiribojusi, tiesiog gyvenu, išgyvenu tėvystę, bet kuriuo atveju džiaugiuosi, kas įvyko 2017 m., tas perversmas, ir kad daugybė šeimų, jau tūkstančiai šeimų jau turėjo galimybę susilaukti biologinių vaikų ir gavę valstybės finansinę paramą. Tai vis tiek progresas vyksta, ir yra kuo pasidžiaugti. O dėl spragų, trūkumų tu vis tikiesi, kad jis bus koreguojamas.

G. G. Kas tada duoda didžiausią postūmį kismui?

G. J. Galbūt temos viešinimas, tų šeimų kurios pastojo pagalbinu būdu atviras kalbėjimas apie nueitą kelią ir manau, kad teigiami atsiliepimai apie valstybės paramą, nes yra daug šeimų, kurios džiaugiasi, kad ir didžiąja dalimi padengtos sumos ir džiaugiasi tėvyste ir sveikais vaikais po procedūrų. Viešinimas turi labai didžiulę reikšmę. Manau, kad išleidus knygą padariau nemenką darbą, nes ta tema iki tol buvo visiškai tabu, o man atrodė, kad o kodėl tai turėtų būti tabu, kalbame apie įprastus dalykus ir ko čia gėdytis, kad negalu pastoti. Kažkas serga cukriniu diabetu ir leidžiasi insulina, aš negaliu pastoti leidžiuosi ovuliaciją skatinančius medikamentus, aišku normalu, ta tema intymi ir tarsi išneši savo miegamąjį į viešumą, bet užsisklendimas daro didesnę žalą.

G. G. Dar klausimas apie moteriškumo ir vyriškumo pojūčius bandant. Ar visuomet vieningai jautėtės su partneriu? Visgi moters kūnui ta našta tenka didesnė.

G. J. Manau iš dalies jau atsakiau į tą klausimą. Kaip ir minėjau jaučiau pašaipų toną iš politikų ir kažkokį absoliutų nesupratimą ir mane tai skaudino kaip moterį. Bet manau nemažiau skaudino ir mano vyrą. Kuris gal ir nepatyrė tokių skausmingų procedūrų, bet tai gi susiję su jo partnere, jų intymiu gyvenimu. Tai jam taip pat bus skausminga klausytis ir stebėti. Bet iš kitos pusės džiugino atsvara politikų kalboms – palaikymas, reakcija visų viešų žmonių, influencerių, kurie sukritikavo valdžios nuomonę ir buvo daug įrašų socialinėje erdvėje ir tuo metu tu jauteisi dalimi tos kritiškos bendruomenės ir jausdamas tą palaikymą supratai, kad teisingai mąstai.

G. G. Kaip manote ar kitos poros, ypač uždaresnės ir taip pat kovojančios su nevaisingumu, irgi galėjo jausti tą tam tikrų grupių palaikymą?

G. J. Manau, joms buvo daug sunkiau, tiek palaikymo nejautė. Ir nepastebėjo, neatrado. Tai nebuvo „Delfi“ straipsniai, tiesiog socialinė erdvė. Joje buvo daug reakcijų, pamenu jas fotografavau ir saugojausi, mane tai kažkaip ramino.

G. G. Ar tai būtų geras patarimas visiems einantiems šiuo keliu rasti kanalus, kur buriasi bendraminčiai ir dalinasi savo patarimais? Ar tai gali ir slėgti?

G. J. Ne tai jokių būdu negali slėgti. Suradimas bendruomenės išgyvenančios tą patį, ką tu, negali slėgti. Priešingai. Tai labai sutvirtina ir tau parodo realią situaciją. Kad ne tu vienas, ne tavo šeima viena išgyvena tai. Tu po to matai laimingas pabaigas ir tai be galo įkvepia ir mane pačią būtent nuramino mano draugės draugės pasidalijimas. Užsiminusi, kad negaliu pastoti, išgirdau visą jos sudėtingą kelią. Tai sužinojau, kad jos abi dukros po PA, mes tiesiog apie tai nekalbam ir nuramino, kad viskas bus gerai. Ir tai man padėjo atsispirti nuo dugno ir supratau, kad viskas išsispręs vienaip ar kitaip ir pati tada pradėjau lipinti tą žmonių tinklą ir tada kuo jis labiau plėtėsi tuo geriau ir stipriau jauteisi. Vėliau mano atveju, jau susikūrė globėjų tinklas.

G. G. Ir taip atgimsta viltis. Kaip Jūs sakote savo knygoje.

Po interviu pokalbio papildomai atsakyta raštu.

G. G. Kaip manote, ar ypatingas kūdikio pasikvietimo į šį pasaulį kelias, šeimas daro kuo nors kitokiomis? Kuo?

G. J. Neiškirių šių šeimų. Mano draugų rate yra žmonių, susilaukusių vaikų pasitelkus pagalbinio apvaisinimo procedūrą. Šiandien džiaugiamės savo vaikais ir su jais susijusiais kasdieniais džiaugsmiais bei iššūkiiais ir niekada nekalbame apie vaikų atėjimo į mūsų šeimas

pradžią ar būdus, nes dabar yra daug aktualesnių temų (kaip pavyzdžiui, vaiko darželio adaptacija, pykčio valdymas ir pan.).

G. G. Viename interviu, sakote „...poros, negalinčios susilaukti vaikų, jaučiasi taip, lyg būtų už borto. Visi kiti juda pirmyn, o jie tūpčioja vietoje. Tarsi egzistuoantų uždaras tėvų klubas, į kurį niekaip negali patekti“. Kaip manote ar tas tėvų klubas lengvai įsileidžia tuos, kurie pagaliau tapo tėvais, tačiau tai jiems pavyko su medicinos pagalba arba įsivaikinant?

G. J. Mano patirtis rodo, kad tėvų klubas sako: „Pagaliau prisijungei prie mūsų! Drąsiai užėik ir jauskis savu.“

G. G. Vaisingumo klinikos užtikrina donorų anonimiškumą, tačiau leidžia sužinoti jų ūgį, plaukų ir akių spalvas. Kaip manote, kiek svarbu žinoti embrionų/spermos/kiaušialąstės donorų fizines charakteristikas? Kodėl?

G. J. Galiu vertinti tik per savo mąstymo ir įsitikinimų prizmę. Donoro paieška pagal akių spalvą man primena girdėtas situacijas apie įvaikinti norimo vaiko piešiamą portretą – „norime tik sveikos šviesiaplaukės žydraakės mergaitės“. Jei mes vaikus ar donorus rinksimės pagal tokius kriterijus, tarsi sudaiktinsime juos. T. y., išsirenku ir nusiperku „lėlę“ pagal grožį. Mano supratimu, žinoti donoro sveikatos būklę – būtina, bet ne fizines charakteristikas.

G. G. Ar sutiktumėte, kad lytinių ląstelių donoras yra iš jo gimusio kūdikio giminaitis?

G. J. Nesutikčiau.

G. G. Ką manote apie lytinių ląstelių donorystę? Ar, jei galėtumėte, sutiktumėte būti donoru(-e)? Ar jums svarbus donuotų embrionų/kiaušialąstės/spermos likimas?

G. G. Lytinių ląstelių donorystė rodo fantastišką mokslo pažangą, tačiau man pačiai labiau priimtini natūralūs gamtos dėsniai. Visgi, jei būčiau sveika moteris ir žinočiau, kad kažkam galiu padėti susilaukti vaikų, sutikčiau būti donore. Embrionų likimas man būtų svarbus /įdomus, tačiau būčiau susitaikiusi su mintimi, kad greičiausiai niekada apie juos nieko nesužinosiu.

G. G. Kaip manote, ar pagalbinio apvaisinimo paslaugos turėtų būti prieinamos ir tos pačios lyties poroms arba vienišoms moterims?

G. J. Mano supratimu, kiekvienas iš mūsų turime teisę gauti pagalbinio apvaisinimo paslaugas ir išgyventi mamystę / tėvystę.

Informantas (-ė) Nr. 3: R. V.

Amžius: 45

Šalis/Miestas: Vilnius, Lietuva

Išsilavinimas: Aukštasis

Ar laiko save tikinčiu (–čia): Ne

G. G. Kaip ir kodėl ėmėtės ginti su vaisingumo problemomis susiduriančių asmenų teises?

R. V. Tas darbas visus tuos metus yra visuomeninis darbas. Pinigų nei imdavau, nei gaudavau, tai visuomeniniu pagrindu buvo daroma. O viskas kilo tai nuo asmeninės patirties. Kada buvau 29 metų, kai nusprendėm turėti vaikų. Ir nesusilaukėm pabandę. Pakankamai neilgai, pusę metų. Sprendimą imtis greito veiksmo lėmė mano vyro vyresnis amžius. 17 metų vyresnis. Ir tai, kad aš tuo metu dirbau šalia vaisingumo klinikos. Mes pabendraudavom. Ir apskritai gyvenime aš neturiu didelių tabu. Nuo auklėjimo ar šiaip nuo asmenybės. Ir taip po pusės metų mes kreipėmės į privačią kliniką, tuo metu valstybinių klinikų nebuvo, kad išsirtinti, sužinoti, kame bėdos ir kuo greičiau susilaukti vaikų.

G. G. Ar tos poros, iki įstatymo priėmimo kiek jos pačios būdavo aktyvios ieškoti, ne tik medicininės, bet ir teisinės pagalbos?

R. V. Nežinau, kiek tada teisinė pagalba buvo aktuali. Viskas buvo tik privačios klinikos rėmuose. Ir kaip po teisinės, net nelabai buvo iš ko ir dėl jos ieškoti. Labiausiai informacija buvo pasiekama didžiuosiuose miestuose. Tada veikė Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje. Buvo dvi, trys klinikos. Procedūrų atlikimas buvo pakankamai šiuolaikiškas ir gal, kad va kažko tai negautumėm, kiek tai buvo kokybiška tai sunku pasakyti, bet šiaip gydytojai ir užsienyje stažuodavosi, aš jais kaip ir pasitikėčiau, gal buvo niuansų, kai tu vis tiek negali nueiti pasikonsultuoti kitur, nes vieni kitu pažįsta, atsiranda kažkoks pavydas. Aš ir pati su tuo susidūriau, kad gydžiausi vienoje klinikoje, atvažiavo profesorius iš Izraelio į kitą kliniką, aš nuėjau į konsultaciją, kadangi vis tiek buvau įsimenamas žmogus, aktyvistė, apie mane kažkas papasakojo, kažkas klinikoje supyko, atrodo klientu neapsidalino. Bet kai ateini į kliniką ir sumoki iš tikrųjų didžiulius pinigus ir tau nepasiseka, tai man atrodo jau iš ko, iš ko tai iš gydytojo teisės pykti, kad tu nueini pasikonsultuoti kitur. Gal buvo tokių situacijų kai iškildavo kažkoks, kažko nepadarė. Bet net ir paskūsti tada nelabai galėjai. Klinikos tik kelios, o gydytis vis tiek reikia. Ir tai komplikuoti dalykai. Šiaip paslaugos tiek inseminacijos tiek IVF buvo prieinamos, tik tiek, kad už savu pinigus.

G. G. Kas sunkiausia buvo pagalbinių apvaisinimo įstatymo priėmimo? Ir bendrai ar esate juo patenkinta? Kas liko neišspręsta?

R. V. Priėmimo metu buvo sunkiausia stebėti visuomenės nuomonę ir vyskupų pasipriešinimą ir galimybes priešintis. Jų kišimasis į politinius sprendimus, atitinkamai politikų klausymas, aišku gal dėl rinkimų ar kitų interesų, paprastam žmogui nesuvokiamų. Vyskupai formavo nuomonę, kad mes kažką blogo darom, tai mes turėdavome atsimušti, kad mes nieko blogo nedarome, ne – mes negyvenom palaido gyvenimo, ne – mes tikrai neturėjom daug lytinių santykių ar skirtingų partnerių. Ir žinote, kai esi toje pozicijoje „ne aš taip nedariau“, tu vis tiek esi besiteisinantis. Ir tas tave puolantis yra psichologiškai aukščiau. Ir kai visuomenės diskusijose tai vyksta, kad tu vis atsimušinėji, nes mes taip nedarom, ne mes žmonių nežudom, mes tik gydytis norim. Ir tu gauniesi žemiau. Nors ir tai yra mūsų teisė gauti gydymą. Tokie psichologiniai momentai, kada tu turi įtikinėti. Va tokie atsimušinėjimai. Tai tas buvo sunkiausia. Taip pat buvo sunku dėl žmonių atvirumo. Tokio atvirumo nebūdavo. Tie keli žmonės, kelio panos, kurios sutikdavo kalbėti, jos eidavo kalbėti visur. Iki kažkurio laikotarpio net žiniasklaida nesiimdavo mūsų temų. Aš atsimenu kažkada skambinau žurnalistui, pažįstamam, pakankamai garsiam ir sakau, iškelk, padėk iškelti šią temą. Ji sakė ne, nėra intrigos, nėra kažko, o reikia kažkokio karo. O tas karas tuo metu ir buvo tarp vyskupų, religijos, jų etikos normų visiems primetamų ir žmonių poreikių, atsimušinėjimo, įrodinėjimo, kad mes dėl to nekalti, o na vargšiukai. Aš atsimenu, kažkada mes darėm tokia kampaniją, pakankamai agresyvią, „en den du, vaikų neturėsi tu“. Ir tokiu velnio balsu per radiją. Sulaukėm didžiulio atgarsio. Bet reikėjo kažkaip. Buvo daug pasipiktinimo į radiją. Bet iš tikrųjų tai ir sujudino, žmonės atkreipė dėmesį. Ne vis dėl to taip ir yra – „en den du, vaikų neturėsi tu“. Ir dėl to visai nesi kaltas. Viena iš šešių porų pasaulyje negali susilaukti vaikų. Tai mes taip juokaudavom, kad jei penki tavo draugai, jau turi vaikų, tai žinok, kad nevaisingas esi tu. Informacijos pasiekiamumus nebuvo labai didelis. Paprastų poliklinikų gydytojai daug informacijos netūrėjo. Žiniasklaidoje, per televiziją labai tai neskambėdavo. Kaip dabar. Kad va dabar mes jau tiek tų vaikų turime, tiek va valstybė kompensuoja, daug kas net kainas žino, net paprasti gydytojai žino, kur nukreipti, ką daryti. Bet tada mes bendraudavome forumuose. Mes susitikinėdavome. Dabar atrodo ne taip, nors irgi susitikinėja. Bet tada tai, turbūt kad nedaug būdavo, tokios komunos susidarydavo mūsų. Vilnius, Kaunas, Klaipėda. mes važiuodavom vieni su kitais susitikti. Darydavom *meet'us*, prisigalvodavome kulinarijos, fotografijos kursų. Taip bandydami sau padėti psichologiškai. Nes realios psichologinės pagalbos

nelabai buvo. kažkas bandydavo nueiti pas psichologą. Bet labai nusivildavo. Nes duodavo paskaityti knygų apie likimą, žodžiu laikydavo, kad tai nulemta. Pasijausdavai dar kaltesnis, nei jau jautiesi. Ir taip gyvendavo pakankamai linksmai. Gal ne visiems taip linksma buvo, bet tie kurie bendraudavom forumuose, tai dalindavomės ir patirtimi ir palaikymu ir organizuodavom susitikimus. Dabar jau neskaitau forumų, bet kažkaip pasirodė, kad žmonės net vienišesni, kai pagalba tapo prieinama. Nors ir ta psichologinė pagalba. Kai klausi kitų, tai sako reikia, reikia, kaip gerai būtų. Bet kai startavom ir iki pat šių dienų nelabai eina žmonės. Juk tau tai padeda išgyventi skirtingus laikotarpius. Bet žmonės kažkaip uždari. Vis dar yra psichologų stigma nuo senų laikų.

G. G. Ar sietumėte neišspręstus įstatymo klausimus, kaip kad embrionų apsaugą, ar procedūrų prieinamumą tikrai susituokusioms, su ta vyskupų įtaka?

R. V. Aišku tai sustiprino, bet ne tik tai. Reikia pripažinti, kad ir kaip valstybė, visuomenė mes esame konservatyvūs, nelabai toleruojantys kitus. Kad ir prisiminkime kiek metų partnerystės įstatymas nepriimamas ir tik dėl to, kad bijoma tuo naudosis tos pačios lyties poros. Tai todėl tai ir valstybės požiūrio klausimas. Nors ir religija labai svarbus dėmuo šioje situacijoje. Nes štai pasižiūrėjus, tiek Italija, Lietuva, Lenkija tai visos mes tokios krikščioniškos šalys nuo senų laikų užprogramuotos tokiam konservatyviam požiūriui. Tai ne vienos kartos pasikeitimas, kada tas požiūris turi keistis. Turi dvi kartos išmirti, kad pasikeistų požiūris, visiškai. Tas požiūris dar keisis. Dar mano karta turi išeiti. Bet štai jūsų karta galėtų daryti kažkokias reformas. Nors tikiuosi, kad jos jau prasidės nuo šios kadencijos. Žmonės jau nori išsilaisvinti iš tų tokių pančių. Surogacijai, partnerystei dar neatėjo laikas, bet panašu po biški jie vis tiek kažkur tais nueis. Mūsų jaunimas auga situacijoje, kur tėvai neužmerkia akių. Aš savo dukrą vedžiausi į gėjų eitynes. Ir šiaip savo draugams liepiu kalbėti taip kaip yra. Nors jie klausia, kaip paaiškinti penkių metų mergaitei, ką per tas gėjų eitynes jie daro. Bet aš supratau, kad jiems nereikia nieko aiškinti, jiems tiesiog reikia neuždengti akių. Jie patys viską supras ir priims. Ir suvoks tai kaip normalų gyvenimą.

G. G. Surogacija nėra mano problemos lauke, bet tai turbūt dar tolimesnė perspektyva?

R. V. Sunku pasakyti. Kad apmokama surogacija atsirastų tai gal 10–20 metų perspektyvoje nematau. Bet, kas iš tikrųjų yra aktualu, ir ką net konservatyvi visuomenė galėtų priimti, tai surogatinę motinystę artimojoje aplinkoje. Kai iškilo tas per karantiną, iš neturėjimo, ką veikti „užblokuosim visiems“ tai kalbėjau apie tai. <...> Man tai tie trys politikai juoką kelia.

Kiek čia galima vaidinti reikšmingus dalykus, kurie niekam neįdomūs. Ta intencija nesuprasti, ko vis dėl to reikia žmonėms. Kyla klausimas kam jie tarnauja, atrodo žmonėms, bet kurių visiškai negirdi. Tai kokia politikos prasmė? Tarnauti savo ar kažkieno interesams? <...> Altruistinė surogacija, kaip toje LRT „Spalvos“ laidoje, Lietuvoje irgi nematau. Nors aš altruistė. Nors ir nelabai galėčiau. Bet tą artimojoje aplinkoje, kai dėl onkologinių, vystymosi sutrikimų negali moteris išnešioti, tada mama, sesuo ar iš giminės artimųjų galėtų altruistiškai pagimdyti, dokumentus sutvarkyti, tai galėtų būti ir privalo būti artimiausią dešimtmetį įteisinta. Bent labai tikiuosi. Tokių daugėja, forumuose mačiau sunkiai kalba moterys, bet tokių situacijų yra ir poreikis yra. Ar tam kažkas moraliai nepriimtino? Visuomenei? Tikrai ne.

G. G. Jei šiek tiek apie, bent fiziškai, lengvesnį altruizmą? Turiu omeny lytinių ląstelių donorystę? Kaip ji šiandien veikia Lietuvoje? Ar yra pasiryžtančių?

R. V. Šiaip tai sunkiai veikia. Bet galvoju, tai turėtų būti ir pačių klinikų įdirbis. Galbūt ir pacientų organizacijų. Ir viešumo. Kad keisti žmonių požiūrį. Kad nekompleksuotų dėl donavimo. Vyrams aišku tai yra lengviau. Tai paprasta procedūra. Masturbacija ir viskas. Ir emociškai jie tokie, ne tiek galvojančios, kaip moterys: „o kaip bus?“. Yra reikalavimai, kad jau turi turėti vaikų, jau turi būti atlikti tyrimai, kad jos kiaušialąstės yra kokybiškos. Latvijoje kiaušialąstės donorystė yra mokama. <...> Tai ne kraujo donorystė, tai ir ne organų, kuri kaip atliekama po mirties. O čia juk *dealini* su savo gyvenimu. Ar tu sugebėsi negalvoti ir nestresuoti, kur tas mano vaikas, bet tiek kurie stresuoja, to ir nesiima. Čia žodžiu leidžiama. Bet bendrai tai su vyrų sperma nėra bėdų, nes yra užsienio bankai. Su kiaušialąsčių donoryste sunku ir daugeliu atveju tenka išvykti. Nes susirasti, kas donuotų čia sunku. Aišku galima būtų naudoti dovanotas lytines ląsteles, bet vėlgi, donorystės tvarka nėra iki galo paruošta, nei lytinių ląstelių nei embrionų donorystės, yra ką vos ne ties po kiekvienu punktu pataisyti. Kiek tai metų užtruks, sunku pasakyti. Čia kada santarų gydytojai sakė, kad kaip ir yra kas sutiktų donuoti ir nebemokėti, bet irgi iki galo ten kažkas nesutvarkyta.

G. G. Apie savo patirtį jau šiek tiek užsiminėte. Kiek laiko truko viskas kelias iki kol pavyko susilaukti? Kokia ta istorija?

R. V. Kelias užtruko nei daug nei mažai – 10 metų. 3 – daug, 5 – nu kažkaip, bet 10... Tai jau žiauriai daug. Ir pačių gražiausių žmogaus gyvenimo metų. Tokių efektyviausių. Nuo 30 iki 40. Mano dešimt metų buvo labai sudėtingi. Pradžioje prisimenu urologo pasakymą „pasidarysit kelias inseminacijas ir tikrai susilauksit vaikų. Ne problema“. Po to jis sakė, kad daugiau taip

niekam nesako. Nes ne visada gali prognozuoti. <...> Mes kaip ir visos poros, kurios neturėjo labai prastos diagnozės. Pradėjom nuo inseminacijų. Pasidarėm penkias. Tada sekė IVF procedūros. Darėmės penkias procedūras Lietuvoje, skirtingose klinikose ir tada išvažiavom į Latviją, kuri po 3 ar 4 procedūrų pavyko. <...> Galbūt suveikė, kad ten kiek kitoks požiūris, galbūt, kad vyras ginekologas. <...> Vyro visai kitoks požiūris, nėra kad atitinka ar neatitinka biolaukai, kaip būna tarp moterų, tarp moterų gydytojų ir pacienčių daug nesusišnekėjimų būna.

G. G. 10 metų tikrai daug. Ar galėtumėte išskirti kažkokius etapus, lūžius su kuriais teko tvarkytis? Ko ėmėtės, kai reikėjo vėl ir vėl save suimti į rankas ir bandyti dar?

R. V. Tai lyg amerikietiški kalneliai, nuolatinis kylimas į kalną, kai ruošiesi procedūrai, net ir neturėdamas vilties ar bent sakydamas, kad neturi vilties, vis tiek tą užslėptą viltį kažkur pakasęs giliai turi. Ir kritimas į visišką dugną iš kurio su kiekvienu, metais kiekviena nesėkme yra kuo toliau tuo sunkiau. Pradžioje aišku ašaros ir visa kita. Gal aš ir šiaip kovotoja, taip lengvai nepasiduodanti. <...> Paskutinius keturis metus lankiausi pas psichologę. Tokią paslaugą ir asociacijoje įkūriau, suradau. <...> Tas suvokimas, kad tam, kad turėčiau galimybę laimėti, turiu pirkti bilietą, mes piko ir pirkom tuos bandymus, kurie kainavo žvėriškus pinigus. Laimei finansinė situacija buvo gera. Ir mes turėjom galimybę. Nežinau kaip būtų buvę, jei nebūtumėm turėję. Gal tai būtų paskatinę įsivaikinimui ar kam kitam. Bet tiek etapai kiekvienu atveju skirtingi. Pradžioje kažkas pasakė, kad viena procedūra yra 30 procentų sėkmės, tai be 3–jų 100 proc. sėkmės nereikia tikėtis. Tai sakoma, be trijų procedūrų net nedrįsk verkti. Taip ir dažnai pacientams sakau. Reikia daug išbandyti ir tada sakyti stop. Aišku po kiekvieno karto skaudu. Nors mano jautrumas pacientams irgi sumažėjęs. Anksčiau labai jautriai reaguodavau. Buvo ir dviejų metų periodas, kai aš bandžiau susitaikyti, su tuo kad aš neturėsiu vaikų. Bandžiau neva tai išmokti gyventi be vaikų. Na ir tada jau atsitokėjau ties 38, kad nėra prasmė Kad reikia daryti arba dabar arba dabar. Nes paskui tai aš ir norėdama nebegalėsiu. Buvo ir savižudybės minčių. Ir netgi tokių stiprių, sakyčiau. Ir apsisprendimo ir vaizduotės. Nu labai sunku, nesvietišškai sunku. Aš kažkaip kitame prasmės nemačiau, o gal ir nenorėjau matyti. Kai kas sakydavo, gal tavo misija kažkokia kitokia. Nu bet *da'fuck*, nu kokia misija, jeigu aš tik tokią savo misiją matau <...>.

G. G. Nusikeliant į gražesnę akimirką: kaip atrodė momentas, kai sužinojote, kad laukėtės? Kaip atrodė dalinimas šia žinia?

R. V. Kadangi buvo užkibę du embrionai, nors pagimdžiau vieną, tai kaip vyras sakė, ar čia juoktis ar čia verkti. Pradžioje, kaip čia aš sugebu neapsiverkti, kaip pasidarėm kraujo tyrimą,

pamaniau, kad taip būti negali, kad čia kabelis ne ten padėtas, aišku tarp to, kad turi niekam nesakyti, to jau po tiek metų negali susiturėti, aišku mane nuo viešo džiaugsmo sustabdė tai, kad vienas embrionas nustojo vystytis 7.5 savaitės. Bet galėčiau tris dienas pasakot, kaip jaučiausi. Stengiuosi ribotis. <...> Stabdė tas, kad vienas embrionas nustojo vystytis ir rizika, kad gali prasidėti kraujavimas ir išplauti ir tą antrą embrioną. Ir kažkaip ta baimė ilgai buvo. Ir ieškant vežimėlio kilo klausimas ar jau drąsiai galim tą daryti. Tai neleido efektyviai džiaugtis ir mėgautis. Po gimimo aš turbūt dar pusę metų verkiau. Nesuvokdama kas čia nutiko. Dabar jau praradau nemažą dalį jautrumo, pagaunu save, kad pasakau, poroms, kurios negali susilaukti, tai, ko pati nenorėdavau girdėti. Matyt gyvenimas nukreipia į kitą pusę ir tu automatiškai prarandi tą jautrumą, kitų atžvilgiu. <...> Kiekvienas savo sėkmės formulę turi susikurti pats. Dažnai pavyzdys, kuriuo seki gali būti labai skausmingas, nes jis nebūtinai tau suveiks. <...> Sunku ir beprisiminti, kiek ten to beviltiškumo buvo. Bet buvo daug. Visokių alternatyvių dalykų. Kuriu gyvenime nesiimčiau. Kažkokiam atsidurti Užupy apleistam name be langų, kur man masažuoja antinksčius, dabar tai atrodo kažkas kraupaus, kita vertus suvoki kiek beviltiška situacija žmogų priveda. Nevaisingumas dažnai prilyginamas vėžio ligai. Tai toks gyvenimo būties, prasmės, beviltiškumo panašumai. Visi klausia, kodėl man taip nutiko. Daug kritinių klausimų apie gyvenimo prasmę, ar verta gyventi. Ir tos beviltiški ieškojimai velnias žino kokio gydymo. Kas dažna ir onkologijoje pasitaiko. Gretinamos šitos ligos pagal emocinę skalę.

G. G. Papasakokite apie santykį su aplinka esant tame bandymų laike.

R. V. Aplinka totaliai keitėsi. Aš nebendravau su klasiokai, nevaikščiojau į susitikimus, vengdavau. Atrodė, kad neturiu, ką pasakyti. Dabar suprantu, kad vaikų turėjimas arba neturėjimas nėra vienintelė tema. Bet, kaip moteriai, vis tiek tarp jau esamų mamų šita tema, pavyzdžiui tarp klasiokių, susitikusių 10 metų po baigimo, jų kalbos vis tiek yra apie vaikus, na nebent kokia viena karjeristė apie darbą šnekėtų. Todėl vengdavau. Kažkada mano brolienė nesupratusi, mano jautrumo, vengimo, kai jie pradėjo lauktis antro vaiko, o aš šeimoje iš trijų vaikų, dar turiu sesę ir brolių, vyriausia. Tai per pirma brolio šeimos nėštumą, dar viskas gerai, o per antrą aš ne tik kad vengdavau susitikti, aš net susitiktus per giminių balių, aš tuo metu gana stipriai užsiiminėjau fotografija, aš dariau nuotraukas ir tiesiog nesąmoningai iškirpdavau ją, nes ji man netilpdavo su savo pilvu į kadrą. Ir aš dabar suprantu, kad tai visiškas negalėjimas būtoje tame. Aš šiaip emocionalus žmogus ir kai išgyvenu, tai išgyvenu maksimaliai. Net ir nuotraukas iškirpdama. Tai stipri būseną. Aišku manęs nesuprato ir ji (brolienė) sako ir aš tada va kritinėje situacijoje buvau,

man sunkiai sekėsi, ir tu man nepaskambinai ir nepasveikinai, kad aš pastojau. O Aš sakau, nu tu įsivaizduok, ar kam nors kiltų idėja, ateiti į neįgaliųjų ratukuose vakarėlį ir sakyti, o žiūrėkite, kokios mano gražios kojos, kokie mano batai ir kaip aš nuostabiai judu. Ne. Turbūt nekiltų. Vat mes tai žinom, kas yra vaikai per savo kraujus, o kas tiems žmonėms, kuriems jie lengvai gimė, yra vaikai, tai mes nežinome. Taigi vengimo ir skausmo aplinkoj ir nebendravimo buvo daug. Šeimos įvykius teko iškęsti per sukąstus dantis arba verkiant po. Tu kaip ir pirmas norėjai močiutei pagimdyti anūką, bet tave aplenkia jaunesni broliai, seserys. Na labai skaudu buvo. Aplinka apsikeitė ir draugai taip pat. Ir turbūt negyžtamai.

Negrįžtamai pasikeitė ir daug kitų dalykų: profesiniai dalykai, pasitikėjimas savimi, jį ilgai truko susigrąžinti, metai prabėgę. Taip pat pasikeitė ir santykiai su vyru, šeimoje. Tai kiekvieną šeimą paliečia. Nuo romantikos. Seksas tampa visiška rutina. Jis darbas. Ir jis lieka tuo darbu, net kai jau taip neturėtų būti. Bet kai dešimt metų darai darbą. Kas trumpesnę laiką einą tą kelią, tai tiems gal viskas greičiau atsistato, nespėji karjeros prarasti, nei draugų, nei santykių. Bet kai tai užsitęsę aišku traumuoja.

G. G. Tai kaip aplinkai elgtis teisingai, kai aplink juos yra žmonių, kuriems sunkiai sekasi susilaukti kūdikio ir jau yra tame sunkių bandymų kelyje?

R. V. Kaip aš sakau, kai klausia blogai, bet ir kai neklausia irgi ne ką mažiau blogai. Vis tiek tu esi įkaitas. Kai neklausia, tai galvoji, ką jau esu toks beviltiškas, kad net nebeklausia niekas. <...> Aš buvau nebijanti, kad mane kas įžeistų. Aišku, jei jauti kad atstovėsi įžeidimus, dabar jų mažiau, bet būna dar, kai sako, o tai ką jūs darot, gal jus pamokinti ir t.t. Iš vienos pusės slėpti pačiam lengviau, iš kitos – slėpti ir sunkiau. Kai tu turi kurti kažkokias istorijas. Aplinka darosi labiau tolerantiška. Kiekvieno paklaustum gatvėje, ar jūs žinote, kad kažkas gali neturėti vaikų, kad kažkam dėl to skauda ir ką patartumėt? Tie, kurie sako bandyk, o tu gi bandai, reikia suvokti, kad geriausiai supranta, tie kurie tai perėjo. Aišku internete apstu patarimų, ko nesakyti, – gal tavo misija kažkame kitame, gal nusipirk šunį.<...> Gal apskritai nieko nepatarinėti. Nes juk nežinai, ką patarti. Susilaikyti nuo patarimų ir kai reikia atkišti ausį, petį.

G. G. Turbūt visgi vienas iš patarimų yra ieškoti bendruomenės, kuri tave supratų?

R. V. Vienareikšmiškai. Ten tikrai supras, ką tau skauda, kartu pabliaus ir net humoras, pajuokavimas apie situaciją. Nes humoras, vienas iš gelbėjančių dalykų, tarp likimo žmonių apie tai ir su tais, kurie to nepatyrė yra absoliučiai kitoks. Būtinai reikia ieškoti su kuo pasikalbėti, išsikalbėti. Mūsų psychologė, sako žmonės vis dar jaučiasi vieniši. Nors ir pagalbos galimybių

daug. Aš tai nesijaučiau vieniša. Mes daug bendravom. Aš siekiau to bendravimo. Pati atėjau į asociaciją. Pati organizuodavau tuos susitikimus. Į kuriuos beje mes nepriimdavom, tų kurios jau susilaukė. Nors atrodo tą patį išgyveno, bet viskas situacija pasikeitė ir kažkam skaudu matyti tą pilvą. Reikia bendro likimo žmonių, su kuo pasikalbėti, o tai įmanoma, su tais kas tą patyrė. O jei tai yra artimieji. Svarbus palaikymas. <...> Ne veltui, kad ir kokia liga besirgtum, yra tos savitarpio pagalbos grupės. Bet svarbu būti tolerantiškais ir su tais kurie nepataiko su patarimais.

G. G. Kaip ieškoti, kur tie žmonės buriasi?

R. V. Yra forumai, kur mes bendraudavom. Ir dabar dar jie veikia. Yra mūsų asociacijos psichologo nuotolinės, grupinės konsultacijos, paskaitos.

Dažnai su vyru nesusišnekėjimas būna, kitaip tą priima, kitokį dėmesį skiria. Nors asmeninius santykius tai kaip ir minėjau labai keičia. Mes su vyru atsiskyrėm. Pastebėjau, kad forume su moterimis daug lengviau kalbėti. Jos viską žino, viskuo domisi, joms gali valandų valandas pasakoti. O vyras nieko nežino, tik kada ir kiek. Tai labai skiria. Tai ir dėl to reikia psichologų. Santaros vaisingumo centre irgi yra psichologė Evelina. Visgi taip suburiame pacientus tik mes ir tik Vilniuje. Patiems reikia burti iš forumų. Patiems ieškoti. Aš pati būriau. Organizavau susitikimus. Man reikėjo to. Nors tai ir atskyrė su vyru. Man buvo ženkliai lengviau, buvo gera dalintis. Jei nori anonimiškumo, kuris šioje situacijoje, dar išlieka svarbus. Ir kartais susitikimus neateidavo dėl to, kad na o jeigu aš susitiksiu su savo bendradarbę ar giminaitę. Bet juk na ir kas. Abi tokias pačias patirtis turi. <...>

G. G. Stabtelkime dar prie santykių su partneriu. Našta moters ir vyro kūnams nepalyginamai skiriasi. Ką pastebite apie vyro/moters lytiškumą šiose situacijose?

R. V. Turbūt toks jau moters gyvenimas, kad ji daugelyje dalykų turi tą fizinę kūno našta prisijimą. Ir to negali pakeisti. Taip jau yra. Juk ir menstruacijos, gimdymas, maitinimas. Tai taip pat ir šioje situacijoje, moteris leidžiasi vaistus, taip surėdyta. Vyras lengvai išgauna spermą, o štai moteris juk niekaip pati negalėtų kiaušialąsčių išsiimti. Moteriai tenka ir didžioji dali išgyvenimų, hormonų pokyčių, emocijų. To niekaip nepakeisi. Taip turbūt taip ir prie išskyrimo prisideda. Tu daugiau gilini, nes tu daugiau į savo kūną dedi ir jo imi ir taip vat ir yra. Reikia priimti, kad didžioji dalis naštos guls ant moters pečių, nes taip yra.

G. G. Kas sunkina apsisprendimą naudotis pagalbiniu apvaisinimu, kai žinai, kad tai vienintelė tavo galimybė susilaukti biologinių vaikų?

R. V. Iš patirties, tai mane labai stebina tie žmonės, kurie dėl religinių, etinių dalykų nesiryžta toms procedūroms, bet taip pat su psichologe pastebėjime, kad yra religingų žmonių dalis, kurie ieško pateisinimo religijoje, kad ryžtųsi atlikti šią procedūrą, o kita dalis, kurie ieško priešasčių – neatlikti. Tai yra dvi skirtingos interpretacijos. Toks jausmas, kad ieško kaip drausti sau. Turbūt geriausi atsakytų, tiek kurie nesiima to. Net nežinau, kažkoks dirbtinumas, kažkokia ta primesta religinė nuostata, bet gi niekas netrukdo įsiskaityti, kas vyksta tų procedūrų metu, kokie vaistai. Aišku taip pat baimė, jautrumas, noro, motyvacijos stiprumas. <...> Dalis religingų žmonių randa kompromisą, jie ieško. Dirbtinumo tame, kiek kažkada primetė religija, kad kai kam nelemta, kad Dievas taip lėmė, <...>.

G. G. Kaip apie tai kalbėti su vaikais? Ar reikia papasakoti apie jų atėjimo į pasaulį būdą?

R. V. Kažkada kalbėjomės apie tai su vienos draugės vyru. Ar sakyti, ar ne. Dėl pačio vaiko tai ne. Bet dėl visuomenės. Nes sakys, kad dirbtinis, dar kažkoks, bet na gi antenų nesimato, kojų daugiau tikrai nėra, vis kita irgi visiškai taip pat. Na tai atrodo, ko gi čia slėpti, bet tai yra kaip tik pasididžiavimas, jau dabar kai visuomenė tolerantiškesnė, tai kas čia bloga, juk tai gražu, kad šitiek laukt, laukt, dirbt, dirbt, dirbt, dirbt. Ir koks gi tu man svarbus, kad aš praėjau visus kryžiaus kelius kad galėčiau tavimi džiaugtis. Kaip sakyti, tai dar mano dukrai tik penki metai, tai mes iš žirniukų dar gimėm. Tiesa, yra klausiusi, ar mamytė galėtų dar veną žirniuką užauginti. Kad sesė turėčiau. Tai teko aiškinti, kad nu vat jau negaliu. Bet tame nėra visiškai nieko blogo žinoti. Kad gydytojai padėjo susitikti ląstelėm ir taip gimė.

Ar sako, nesako donorystę pasinaudojantys, tai šitoje vietoje įvairiai. Pasaulyje, kaip ir įsivaikinime, reikia pereiti tam tikras stadijas, nemeluoti, kad žinotų kaip yra, kad nebūtų šoko. Kaip yra donorystės atveju, tai pas mus greičiausiai yra nutylima. Bet pasaulyje tendencija, kad rekomenduoja irgi pasakyti, papasakoti, kad tu gimei su donoro pagalba, kad kažkas kai ką atidavė, padovanojo, kad galėtum būti. Čia jau daug intymiau ir individualiau. Ir apsispręsti sunkiau.

G. G. Kaip manote, ar tas tėvų klubas lengvai įsileidžia tuos, kurie pagaliau tapo tėvais, bet tai pavyko su medicinos pagalba?

R. V. Jo, manau, kad taip. Nes vis tiek, galbūt, kartos dalykas. Nors vėl prisimenu, mano brolienė man pagimdžius, sakė, va aš paskaičiau, kad po pagalbinių gimę vaikai būna tokie, tokie, kaip ir kontekstas buvo gerąja prasme, bet apskritai, o kam reikia skaityti, ko ieškoti, tai tik parodo, kad štai vis tiek žmogui įdomu, o koks tas vaikas yra gimęs po pagalbinių.

G. G. Jūs jau daug kartų pakartojote, kad visuomenė keičiasi. Bet vis tiek, ar visgi yra tokia terpė, kur jūs nutylėtumėte, kad taip susilaukėte?

R. V. Aš gal ir galvojau nutylėti. Bet kažkaip man nepavyksta. Gal tarp vyresnio amžiaus žmonių, senjorų, vien Marijos radijo besiklausančių. Arba Bažnyčioje, tikrai neičiau ir nerėkčiau. Viena priežasčių, kodėl aš, aišku aš ir nesu tikinti, bet ir man nepriimtinas yra krikštijimas. Dėl to, kad ta visuomenės dalis prieštarauja. Ir aš nelabai suprantu, kodėl reiktų krikštyti. Tai būtų veidmainystė. Nesakyčiau vyresnio amžiaus žmonėms. Dar pamenu, kai gydžiausi turėjome tokią kaimynę, močiutę, kuri man leisdavo vaistus, kai vyro nebūdavo. Tai ji buvo religinga, eidavo į Bažnyčią, klausydavosi Marijos radijo ir man buvo baisu. Aš jau po to prisipažinau, bet pradžioje tai ji sakydavo, vaikelį, kai ateidavau su krūva vaistų, klausdavo, kas tau yra tokiai jaunai, tai nedrįsau iš karto pasakyti, kas yra. Sakiau na sergu. Dar kitaip – nepasakyčiau netolerantiškiems žmonėms. Tai reikia atsargiai pasižiūrėti ir pamatyti. <..>

Informantas (-ė) Nr. 4: V. Bu. (atsakyta raštu)

Amžius: 44

Šalis/Miestas: Melburnas, Australija

Išsilavinimas: Aukštasis

G. G. Papasakokite savo bandymų susilaukti istoriją (etapai, lūžiai, pauzės ir t. t.).

V. Bu. Mūsų vaikai gimė po IVF procedūros. Abu vaikai gimė iš užšaldytų ir persodintų embrionų. Prieš IVF procedūrą atlikau daug IUI procedūrų, viena jų buvo sėkminga, tačiau įvyko persileidimas.

G. G. Ką Jums reiškia būti mama/tėčiu?

V. Bu. Pilnatvę.

G. G. Ar tai, kaip tampama tėvais kažką keičia? Ar Jums asmeniškai tai ką nors keičia?

V. Bu. Manau, kad tėvai, kurių kelias į tėvystę buvo sudėtingas, labiau vertina (ypatingai pradžioje) tapimą tėvais, džiaugsmas yra beribis, nes kad pasiekti tą džiaugsmą teko daug patirti ir išgyventi. Tai nereiškia, kad tėvai natūraliai ir greitai susilaukę vaikų nevertina savo tapimo tėvais, tačiau esu įsitikinusi, kad sunkiai pasiektas rezultatas ne tik vaikų laukime, bet daugumoje gyvenimo sričių yra „saldesnis“ ir labiau vertinamas.

Tapusi mama buvau pati laimingiausia pasaulyje, netgi kiek „pakvaišusi“ dėl pirmagimės gerovės, sveikatos ir pan. Tuo metu, tapusi mama, jaučiausi visiškai „išsipildžius“, esanti savo vietoje ir vardan to stebuklo, greičiausiai vėl būčiau kartojusi visą procedūrą karuselę. O kad mano vaikai gimė su medicinos pagalba laikau stebuklu ir pasisekimu, nes kitaip nesu tikra kur būtų pakrypusi mūsų santuoka ir koks mano gyvenimas būtų jei nebūčiau tapusi mama. Tai, kad mano pastojimai buvo su pagalba manęs nei kiek netrikdo.

G. G. Ar tėvystė įgalinta pagalbinių apvaisinimo technologijų kuo nors kitokia? Ar Jūs ir Jūsų partneris galvojate taip pat?

V. Bu. Tiems tėvams, kurie turėjo daug išgyventi, manau, tėvystė yra kiek kitokia, ji labiau išgyventa, trokšta, laukta, pažymėta ryškiais išgyvenimais, nors nuo to nesikeičia vienokių ar kitokių tėvų meilė savo atžaloms.

G. G. Kaip atrodo aplinka spaudžianti susilaukti vaikų? Apibūdinkite ją.

V. Bu. Klausimas, „kada ruošiatės turėti vaikų?“ – žudikas ir jo dažnai klausia žmonės visai nenorėdami užgauti. Esant santuokoje daug metų natūralu, kad aplinkiniams kyla toks klausimas, tačiau dabar žinau, kad geriau jo neužduoti arba klausti kitaip. Iš esmės savo aplinkoje mes jautėme netiesioginį spaudimą, t. y. matėme vaikus aplinkui, kurių patys negalėjome susilaukti, tačiau gyvenant Australijoje buvo paprasčiau, čia daug didesnė tolerancija įvairiems dalykams. Tiesa, šeimos buvo toli ir tai savotiškai padėjo, nes klausinėjimas nebuvo pastovus, bet žinoma buvo jaučiamas.

G. G. Kaip manote, kodėl kai kurios pagalbinių apvaisinimo procedūrų būdu tėvais tapusios poros vengia savo istorija dalintis su aplinkiniais? Ar tai keičiasi? Ir atvirkščiai, kokios dalinimosi priežastys? Kokie dalinimosi kanalai?

V. Bu. Manau, labai priklauso nuo aplinkos ir kultūros. Aš savo vaikų laukimo periodu gyvenau Australijoje, čia poros susilaukusios vaikų „su pagalba“ kalba apie tai nesislėpdamos, visiškai ramiai ir tikrai neatrodė, kad kas nors jas teistų, kaip tik, yra labai ok ir natūralu kreiptis pagalbos į medikus. Lietuvoje (penkiolika metų atgal, kai man tai buvo aktualu) situacija buvo tikrai kitokia. Netgi mano mama, grįžtančiai į Lietuvą su kūdikiu švelniai patarė neprasitarti aplinkiniams, kad vaikas gimė pasitelkus pagalbinių apvaisinimo technologijas. Grįžusi į Lietuvą tikrai susidūriau su „tabu“ apie tai kalbėti, nes tai kažkaip ne taip... buvo labai keista ir gaila tų porų, kurios ne tik kad negaudavo reikiamos ir prieinamos medicininės pagalbos, bet negalėjo

atvirai dalintis savo skausmu su aplinkiniais. Jei aplinka nepitaria, tuomet natūralu, kad poros slepia savo pastangas ir istorijas.

G. G. Kas sunkina apsisprendimą naudotis pagalbinio apvaisinimo procedūromis? Kas ir kaip galėtų jį palengvinti? Kas suformavo Jūsų poziciją pagalbinio apvaisinimo klausimus? Kokiais šaltiniais pasitikėjote?

V. Bu. Mūsų atveju sunkiausia buvo laukimas ir nežinomybė. Nežinomybė ar tai (vaiko gimimas) iš viso kada nors įvyks. Be to šalyje buvome vieni, be savo artimųjų. Lietuvoje labiausiai reikia tolimesnio visuomenės švietimo, kad nevaisingumas yra tokia pati liga kaip ir daugelis kitų, ją reikia gydyti pasitelkiant mokslą ir džiaugtis, kad pasiekimai šioje srityje yra tikrai dideli. Mūsų pozicija buvo paprasta – tapti tėvais ir naudotis visomis įmanomomis priemonėmis tai pasiekti. Pasitikėjom IVF klinikos gydytojais ir jų patirtimi. Australija šioje srityje yra pasaulinė lyderė.

G. G. Ar dalyvavote pagalbinio apvaisinimo reglamentavimo svarstymuose? Kas juose erzino labiausiai? Kas apskritai kitų kalbose apie pagalbinio apvaisinimo procedūras erzina labiausiai? Kas džiugino (piketai)?

V. Bu. Šiuo metu esu labai nutolusi tiek fiziškai, (nes vėl persikraustėme gyventi į Australiją), tiek morališkai, nes ši dilema, mums jau praeityje. Tačiau pamenu kaip sujaudino ir iki šiol skamba ausyse geros pažįstamos žodžiai mano vaiko gimtadienio metu „Apie tai (pastojimą su medicinos pagalba) nėra ko diskutuoti, tai visiškai nepateisinama, ne vis turi tapti tėvais...“

Tuo tarpu jos vaikai žaidė su mano vaikais. Nežinau kaip paaiškinti tokį siaurą požiūrį. Prieš akis žaidžia du stebuklai, kaip galima kalbėti apie tai, kad ne visiems duota, tai reiškia ne visi turi tapti tėvais. Turiu pridurti, kad ši mano bičiulė buvo nuoširdi katalikė. Žinoma, ne visi tikintys mano draugai mąsto taip pat, tikrai yra nuoširdžiai tikinčių ir suprantančių mūsų pasirinkimą.

G. G. Kaip manote, ar vaikai turėtų žinoti savo gimimo būdą/istoriją, ypač jei jų gimimui reikėjo naudoti donuotas lytines ląsteles? Ar esate svarstę, kaip apie tai reikia kalbėtis su vaikais?

V. Bu. Žinoma, nes tai ypatingas būdas užgimti, todėl ir vaikai – ypatingi tuo savo atėjimu į šį pasaulį. Mano abu vaikai buvo užšaldyti embrionai, vienas jų atšildytas ir įsodintas į gimdą po trijų metų. Kaip galima nelaikyti tokio dalyku stebuklu, kuriam padėjo įvykti mokslas. Aš mokau savo vaikus džiaugtis savo unikaliu atėjimu į pasaulį.

Paprastai, mes apie tai kalbamės taip kaip yra ar buvo. Mums labai pasisekė, kad tuo metu kai laukėme savo vaikų gyvenome Australijoje, kur pagalbinis apvaisinimas jau buvo standartinė procedūra ir visuomenė tai priėmė kaip bet kokį kitą gydymą.

„Vogti šokoladą“ yra apie šias dilemas (kai vaikui gimimui reikėtų naudoti donorių ląsteles, embrionus), paskaitykite. Australijoje, jei šeima, kuriai gimsta vaikas iš donorių embriono, sutinka, duomenys gali būti atskleisti donorių šeimai. Tai reiškia šeimos gali bendrauti. Vienoje auga vaikai natūraliai gimę ir bendrauja su savo „sese ar broliu“ gimusiu kitoje šeimoje iš tėvų donuoto embriono. Tokie vaikai vienas kitą vadina ne „siblings“ o „diblings“ ir tokių šeimų Australijoje tikrai yra.

Jei aš būčiau mama kūdikio gimusio iš donuoto embriono, manau vaikui nuo mažų dienų atskleisčiau jo kitokį atsiradimą. Ar vaikas jaustų norą susirasti biologinius tėvus, nežinau, manau, kad tikrai aplankyto tokios mintys ir tokią teisę tas vaikas, mano nuomone, tikrai turėtų turėti. Tačiau aš nebuvo tokioje situacijoje, todėl negaliu sakyti kad tikrai taip mąstyčiau jei mano vaikas būtų gimęs iš donorių embriono.

G. G. Kaip manote, ar tai kad valstybė finansiškai prisideda prie pagalbinių apvaisinimo paslaugų dar kaip nors palengvina apsprendimą jomis naudotis? Ar tai daro įtaką bendram visuomenės požiūriui į tai? Kas labiausiai prisideda prie visuomenės požiūrio kismo?

V. Bu. Žinoma taip, manau, kad tikrai keičiasi, nes tai, kad valstybė remia nevaisingumą patiriančias šeimas – formuoja naują/teigiamą visuomenės požiūrį. O bendrai pokytis atsiranda keičiantis ir laisvėjant visuomenei, Lietuvoje ne tik į šeimas susilaukusias vaikų pagalbiniu apvaisinimo pagalba žiūrima su nepasitikėjimu, bet ir į visų „kitokių“, nestandartinių žmonių grupių veiklą ir gyvenimą. Manau, kryptis Lietuvoje teisinga, žingsniai žengiami, reikia laiko.

G. G. Kaip manote, ar ypatingas kūdikio pasikvietimo į šį pasaulį kelias, šeimas daro kuo nors kitokiomis? Kuo?

V. Bu. Ne, nemanau.

G. G. Ar sunkumai natūraliai tapti mama (tėčiu), kaip nors veikė Jūsų moteriškumo/vyriškumo pojūtį? Ar procedūrų, gydymo, vaistų vartojimo metu jautėtės su partneriu vieningai? Ar kilo minčių, apie moters kūnui tenkančią procedūrų našta?

V. Bu. Taip, labai stipriai. Negalėdama susilaukti vaikų jaučiausi nepilna. O mechaninis seksas tikrai atsiliepė mūsų intymiam gyvenimui. Manau tas „antspaudas“ kaip randas, kuris su laiku blanksta, bet niekur nedingsta ir tiesiog reikia su juo išmokti gyventi.

G. G. Vaisingumo klinikos užtikrina donorų anonimiškumą, tačiau leidžia sužinoti jų ūgį, plaukų ir akių spalvas. Kaip manote, kiek svarbu žinoti embrionų/spermos/kiaušialąstės donorų fizines charakteristikas? Kodėl?

V. Bu. Manau, jei man tektų rinktis tokį kelią, norėčiau žinoti odos spalvą ir minimalias fizines charakteristikas (nors tai nebūtų pirmoje vietoje pagal svarbumą). Be to, manau teisinga sistema yra abipusio susitarimo, jei donoras sutinka, jo/jos asmenybė galėtų būti atskleista. Galbūt donoras norėtų dalyvauti vaiko gyvenime ir jei su tuo sutinka ne biologinė šeima, tai galėtų būti naujos sandaros šeimos bendravimas.

G. G. Ar sutiktumėte, kad lytinių ląstelių donoras yra iš jo gimusio kūdikio giminaitis? Ką manote apie lytinių ląstelių donorystę? Ar, jei galėtumėte, sutiktumėte būti donoru(-e)? Ar Jums būtų svarbus donuotų embrionų/kiaušialąstės/spermos likimas?

V. Bu. Manau sutikčiau būti kiaušialąstės donore. Čia reikėtų atskirti lytinių ląstelių donorystę nuo embrionų, mano nuomone tai – nesulyginama. Embrionas, tai jau besiformuojantis žmogus. Apie embrionų donorystę ir galimus pašalinius efektus parašiau romaną „Vogti Šokoladą“.

Man būtų labai svarbus mano donuoto embriono likimas, deja jokių duomenų, net jei gimusiam vaikui iš mano embriono gręstų pavojus, negalėčiau gauti, jei embriono gavėjai nenorėtų suteikti informacijos (kalbu apie Australiją). Todėl turėdama galimybę donuoti perteklinius embrionus, pasirinkau bandyti dar kartą pastoti. Nenorėjau jų nei donuoti, nei atiduoti moksliniam tyrimam, nei atšildyti. Mano pasirinkimą (buvau tvirtai pasiryžusi donuoti, žinodama, kad yra šeimų kurioms net pagalbinio apvaisinimo procedūros negali padėti susilaukti vaikų) pakeitė pokalbis su IVF klinikos psichologe (toks pokalbis Australijoje yra privalomas, jei pora nusprendžia donuoti embrionus). Psichologė labai detalai išaiškino mūsų, kaip embrionų donorų teises ir jausmus, kuriuos galbūt jausime sėkmingai „svetimoje“ šeimoje gimusiam kūdikiui. Po pokalbio abu su vyru nusprendėme netapti embrionų donorais.

G. G. Kaip manote, ar pagalbinio apvaisinimo paslaugos turėtų būti prieinamos ir tos pačios lyties poroms arba vienišoms moterims?

V. Bu. Taip, žinoma. Jokia grupė neturėtų būti diskriminuojama. Kuomet laukiausi pirmagimės Melburne (beveik keturiolika metų atgal) mūsų būsimų tėvų grupėje buvo pora, kurią sudarė dvi moterys. Džiaugiuosi, kad jos tokią galimybę turėjo. Linkiu tokio supratimo, tolerancijos ir pagarbos Lietuvai ir jos žmonėms.

Informantas (-ė) Nr. 5: V. Be.

Amžius: 35

Šalis/Miestas: Vilnius

Išsilavinimas: Aukštasis

Ar laiko save tikinčiu (-čia): Labiau taip, laikosi kai kurių tradicijų susijusių su katalikybe

G. G. Kada pradėjote galvoti apie vaikus? Papasakokite savo bandymų susilaukti istoriją (etapai, lūžiai, pauzės ir t.t.).

V. Be. Kai susipažinome su vyru, mes jau buvome tokie subrendę šeimai ir mes iš karto pradėjome apie vaikus kalbėti, galvoti ir planuoti. Per pirmus planavimo metus kažkaip pastoti nepavyko, bet aš negalvoju, kad yra kažkokia problema, nes nuėjus pas ginekologę dažniausiai sako, kad metai, du sveikiems žmonėms yra visiškai normalu ir kad nėra ko pergyventi. Tai mes kažkaip ir nepergyvenom. Vėliau jau kai laikas ėjo, praėjo pusantrų, du metai ir aš kažkaip, man atrodo moterys vis tiek turi tą vidinę intuiciją, kad kažkas visgi yra negerai ir mes pradėjome ieškoti sprendimų. Pradėjom lankytis pas gydytojus. Aš pakeičiau penkias institucijas ir penkis gydytojus. Ir man nei vienas nepasakė, kad problema gali būti kiaušintakiuose. Aš tyriausi hormonus. Tada tyrėsi vyras, čia lengviausia yra išsitiirti. Nes iš karto galima vieną problemą atmesti. Tada prasidėjo ieškojimai, kas yra negerai. Nueini pas vieną padarai hormonų tyrimą, sako „čia viskas gerai, nepataikot ant vaisingų dienų“, tada bandėm ovuliacijos testus, visus skaičiavimo metodus ir vis tiek nepavyksta, paskui nueini pas kitą gydytoją, jis vėl iš naujo turi atlikti visus tyrimus, tai vėl iš naujo visi kraujo tyrimai, vėl sako, kad viskas gerai, bet nu negerai jei per tiek laiko nepavyksta. Sakė „ieškot problemų, kurių nėra“. Ir taip kol patys nepradėjom keisti gydytojų, ieškoti kažkokių alternatyvų, tai nežinau, kiek mes laiko būtumėm praleidę tuose kabinetuose. Paskui vienas dalykų, kuriuos išbandėm buvo inseminacija, tai jeigu rekomenduoja padaryti tris keturias procedūras ir jei jos yra neveiksmingos, tai rekomenduoja kreiptis pas vaisingumo specialistus, o pas tą gydytoją pas kurį mes darėme tas inseminacijas, tai jis kažkaip sakydavo, nu tai pabandykit dar kartą, dar kartą. Tai vat irgi gydytojo kompetencija, kai jis net nepatikrino kiaušintakių, kai realiai jei yra problemos su kiaušintakiais, inseminacija yra niekinė pinigų metimas į balą. O mes pasidarėm 8 procedūras. Kiekvieną kartą kai tos mėnesinės ateidavo laikrodžio tikslumu, aš per tuos daugiau nei tris metus, niekada nebuvau mačiusi tų dviejų

juostelių. Kiekvieną kartą, kai tos mėnesinės taip ateina, tai toks nusivylimas savimi, viskuo, na ir galiausiai, kai mes atėjome į vaisingumo kliniką, pasakė, kad reikia patikrinti kiaušintakių praeinamumą. Čia yra kaip operacija. Padaro skylutes pilve, pažiūri ir daro su narkoze, kadangi tuo pat metu, jei yra nepraeinamumas jį pašalina. Ir dažniausiai jei yra problema kiaušintakiuose, juos pravaldo, aš iš artimo žmonių rato, žinau, kad per ateinančius kelis mėnesius ne viena pastoja. Ir aš jau tikėjau, kad problema čia, kad pagaliau radom, kad išvalys ir tuoj viskas bus gerai. Bet gydytoja, kuri darė operacija, atėjo ir pasakė, kad greičiausiai tai buvo arba įgimtas dalykas arba vaikystėje kažkoks persirgimas, nes sakė čia turėjo būti žiaurus skausmas. Aš sakau niekada nieko, net to mamos klausiau, nebuvo. Tada pasakė „nu žinok tavo kiaušintakiai neveikia“, tai dar toks vienas buvo šokas, nes tikėjau, kad po operacijos viskas gerai bus.

Tada beliko mums pas pagalbinių apvaisinimo specialistus kreiptis. Lankiausi ir pas psichologus, nes sunku buvo su emocijomis būsena tvarkytis. Kaip tik tyčia, tuo metu, nes buvo toks amžius, visos draugės, po vieną, po kitą vaiką gimdo, ir kaip tyčia aplinkui matai vien pilvus ir nėščias moteris, žvaigždės vienos po kito gimdo, o tu jautiesi tokia nepilnavertė. Tai visa laimė, kad mums pavyko iš pirmo karto. Nes manau, kad psichiškai ir emociškai galėjo baigtis blogiau.

G. G. Jūs juk du vaikus turite. Antrą kartą teko kartoti procedūrą ar liko užšaldytų embrionų?

V. Be. Neliko visiškai jokių šaldytų embrionų, teko kartoti viską nuo pradžių. Ir vėlgi mums pavyko iš pirmo karto.

G. G. Kaip atrodo aplinka spaudžianti susilaukti vaikų? Apibūdinkite ją.

V. Be. Iš tikrųjų labai spaudžianti. Ir aš pasakyčiau, kad žmonės tikrai, na ne tai kad kišasi, ne iš blogos valios, bet yra tam tikri standartai. Va baigė universitetą, susituokė, tada vaikai, tada antras, tada trečias ir tai kaip ir yra normalu. Ir kai žmonės klausia „tai kada vaikai“ akivaizdu, kad jie su tuo nesusidūrę, jie nepagalvoja ant kiek tai gali būti skausmingas klausimas. Tas kiekvienas „nu tai kada, nu tai kada“ na tikrai norisi verkti, nes na tu nežinai kada, ne nuo tavęs čia priklauso. Ir mano netgi, aš užaugau su močiute, ji irgi „tai kada aš čia anūkus turėsiu, gal mirsiu nesulaukus“ tokie atrodo, kaip ir iš geros valios, bet vis tiek jie labai skaudina. Todėl aš iki pat procedūros, kol sužinojau, kad ji sėkminga, nesakiau niekam visiškai. Kad mes einam tuo keliu, kad mes daromės tą procedūrą, nes nesinorėjo jokio papildomo dėmesio. Ir taip jau buvo prastai. Nesinorėjo, kad atakuotų klausimais. Po to kai jau darėmės pagalbinių apvaisinimą, kai susidūrėm su vaisingumo problema, aš pati niekada neklausiu žmonių, nes tu suvoki ant kiek tai yra skaudu, yra žmonių,

kurie negali turėti vaikų, yra kurie nenori turėti vaikų, ir čia yra jų pasirinkimas, tai nereiškia, kad jiems kažkas yra blogai, jie kažkokie nenormalūs, nu tiesiog taip yra, reikia priimti tą tokį, žmonių sprendimą ir pasirinkimą.

G. G. Kartais kai kalbu su informantėmis, vienos sako humoras padėjo, jis gelbėja pasaulį, kitos atvirkščiai, sako, kad čia jokių būdu juokauti negalima. Kaip Jums atrodo?

V. Be. Man atrodo, kad ne. Nes vieną kartai, kai vienas kolega irgi kažkaip, vyras tarp kitko, sako „nu tai kada jau čia bus vaikai“, o jam pačiam buvo apie 40 ir jis ką tik susilaukė pirmo vaiko, natūraliai. Ir klausia „nu tai kada jau čia tie vaikai, kada“, aš sakau, kad bus tada, o jis „tai gal jums reikia parodyti kaip vaikus reikia daryti, man va tiek metų ir aš va pasidariau, o jūs jaunesni ir stabdot“. Tai norėjosi tvoti su pirmu pasitaikiusiu daiktu. Aišku čia vėl žmogus nenorėjo nieko blogo, jis tik pajuokavo, bet tas juokelis tai toks.. Man jokie juokai, tikrai nepadėjo.

G. G. O teko kažkaip edukuoti savo draugus? Nes juk neišvengiamai apie tai sukasi kalbos. Ar teko jiems pasakyti, kaip su jumis būti tame laike?

V. Be. Ne žinokit, kažkaip draugų, artimam rate, tai vieną kitą kartą paklausė ir kažkaip nelindo. Gal buvo vienas kitas, kuris „nu kada, kada“, tai pasakė, kada bus tai pranešima, tai kažkaip va taip. Kelios draugės buvo kurios žinojo, iš arti situaciją, jos kažkaip labai palaikė, klausė, kaip pas gydytoją, ką sakė, kokios prognozės, o taip tai labai nelindo.

G. G. Kaip manote, kodėl kai kurios pagalbinio apvaisinimo procedūrų būdu tėvais tapusios poros vengia savo istorija dalintis su aplinkiniais? Ar tai keičiasi? Ir atvirkščiai, kokios dalinimosi priežastys? Kokie dalinimosi kanalai?

V. Be. Mano atveju, man buvo gėda. Aš nebuvo susidūrusi, man atrodė, kad aš kažkokia brokuota, kad su manimi kažkas negerai, nes moterų prigimtis yra gimdyti vaikus, čia natūralus dalykas. Ir kai tu negali, o visos aplinkui gimdo, gali, ir ne po vieną, man iš viso buvo, kad išgirsti, kad į konteinerį išmetą vaiką ar palieka gyvybės langelyje, nu tu galvoji, nu kodėl, kai asocialios moterys, kur po dešimt vaikų gimdo, ir numeta ir vaikai.... Tai buvo gėdos jausmas, bet kai jau viskas pavyko, aš pagalvojau, kitaip – kodėl aš turiu gėdytis, aš jau viename interviu sakiau, jei mes susergam, mes einam eina pas gydytoją, jei mums yra vėžys, mes jį bandom gydyti, taip pat plaučių uždegimą, ar dar kažką. O tai juk tas pats yra. Tai irgi yra liga, čia kitų organų liga, tai kodėl apie tai negalima kalbėti. Ir aš kai sulaukiau labai daug laiškų iš moterų, kurios tiesiog nesusidūrė, nežinojo kur kreiptis, kur eiti, bijojo pasakyti draugėms, irgi galvojo bus gėda, bus

išjuoktos, tai aš vien dėl to pradėjau kalbėti, kad suteikti žmonėms vilties, kad gali būti gerai, kad gali pavykti ir, kad tai yra normalu. Bet iki pastojimo man tai visiškai tabu buvo.

G. G. Ar apskritai pastebėtumėte, kad tai darosi laisviau, kad žmonės dalinasi laisviau?

V. Be. Tikrai keičiasi tai, aišku dar yra, kam sunku. Štai turiu pažįstamą, kuri net savo mamai nepasakė, kad jos dvynukai gimė pagalbinio apvaisinimo būdu, ir dabar nesako, nes mano, kad mama yra sovietinio požiūrio, ji sako, jei tau neduota, vadinasi dievas nenori, kad tu turėtum vaikų, ir ji bijo. Bet šiaip tikrai matau, kad laisvėja, kad daugiau apie tai šneka. Moterys rašo, kad pasisako ir tėvams, kad eina tuo keliu. Man atrodo tikrai laisvėja, kuo augiau pavyzdžių, kad ir nebūtinai sėkmingų, man atrodo žmonėms reikia išgirsti, ir jiems reikia išgirsti ir kad ne tik iš pirmo karto pavyksta yra kam pavyksta iš aštunto karto. Tai koks čia krūvis moters organizmui. Koks išbandymas santykiams ir apskritai viskam. Bet reikia ir tokių istorijų. Ne visą laiką būna sėkminga.

G. G. Ar galima sakyti, kad jūsų polinkis pradėti blogą ir įkurti šių patirčių vienijamų moterų grupę susijęs su nori sklaidyti tas baimes?

V. Be. Tikrai taip, aš to ėmiausi jau po to.

G. G. Kas sunkina apsisprendimą naudotis pagalbinio apvaisinimo procedūromis? Kas ir kaip galėtų jį palengvinti? Kas suformavo Jūsų poziciją pagalbinio apvaisinimo klausimus? Kokiais šaltiniais pasitikėjote?

V. Be. Vėlgi priklauso nuo žmonių, nuo įsitikinimų, manau, kad kai kuriais atvejais, tikrai stabdo ir religija. Nes, štai esu skaičius ne vieną komentarą po straipsniu, kuriame moteris dalinosi dvynukų susilaukusi, su klausimu, kodėl tu eini prieš dievo valią? Aš manau, kad tas pats gali būti žmonės, kurie yra labai tikintys ir gal jiems atrodo, kad tai yra ėjimas prieš dievo valią. Aš nežinau. Dar mano vienos pažįstamos vyras labai nenorėjo, nes problema buvo pas jį ir vyrams gi sunkiau pripažinti, kad kažkas yra blogai. Ir jis pasakė „nu jau aš tai neisiu“ ir jie iki šiol vaikų neturi. Nes jis atsisako, sako „kad man viskas yra gerai“ ir vaikai bus. Gal kažkada jie ir bus. Bet žmogus nepripažįsta, kad kažkas blogai.

G. G. O kas formavo jūsų poziciją? Ar buvo momentas, kai bandėte išsiaiškinti iš kur čia ateina visi tie pasipriešinimai? Ar teko domėtis ir kokie tie šaltiniai?

V. Be. Žinokit, niekuo nesidomėjau. Nes aš aišku *googlinau* daug apie savo simptomus, bandžiau ieškoti priežasčių, nes iš gydytojų ilgai nesulaukėm atsakymų, bet šiaip, kai mums pasakė, kad vienintelis kelias yra vaisingumo klinikoje, mes kažkaip net nesvarstėm. Kaip ir

minėjau, kažkaip buvo toks gėdos jausmas, nes galvojau ateisime ir būsime ten vieninteliai, bet kai pamačiau, kiek ten žmonių, nežinau nedvejojome nei kiek, negalvojome, gal čia nesidaryti, gal čia kažkas negerai, tiesiog ėjom ir darėm. Nes tai vienintelis šansas buvo.

G. G. Ar Jūs pasinaudojote ta valstybės pagalba?

V. Be. Su Atėne pasinaudojome. Su Nojumi dar ne, viską patys mokėjome.

G. G. Ar Jūs sekėte tuos visus PAĮ svarstymus ir diskusijas?

V. Be. Žinokite, ne. Nes tuo metu kažkaip kai darėmės, dar žinojome, kad tais metais nebus. Tai kažkaip ir nesekėme. O kai atėjom antro vaiko, tai jau žinojome, kad gali kompensuoti. Bet iš esmės aš galvoju, kad mes nesekėme dėl to, kad mums finansai leido tai pasidaryti iš savo kišenės. Bet aš žinau žmonių, kurie paskolas imasi, kad pasidaryti šią procedūrą. Manau, kad jiems buvo skaudžiausia, kai dar nebuvo finansuojama. O mes na kaip ir galėjome tą sau leisti. Tai ir nesidomėjome.

G. G. Kas apskirtai labiausiai erzina tose viešosiose diskusijose, juk tos politinės kalbos vis tiek pasiekia kažkiek?

V. Be. Žinokite, ant tiek esu nutolusi. Aš atvirai pasakysiu, aš nelabai ten ką ir skaičiau. Nieko negaliu pasakyti. <...>

G. G. Kaip manote, ar vaikai turėtų žinoti savo gimimo būdą/istoriją?

V. Be. Manau tikrai reikia. Nes tai yra šio amžiaus problema. Pagal statistika kas penkta pora su tuo susiduria. Ir tai nėra norma. Tai nėra normalu, tai be abejo tai yra kažkoks sveiktos nukrypimas, bet tai yra šių dienų aktualijos. Manau vaikai tikrai turi teisę žinoti, kad jie atėjo su pagalba, o galų gale jeigu jiems kada nors ateityje taip atsitiktų, kad turėtų tokių problemų, kad jie nebijotų ir žinotų, kad tai yra normalu.

G. G. Ar esate svarstę, apie būdą kaip tą reikia padaryti?

V. Be. Iš tikrųjų dar apie tai negalvojome, kad jau užklausėt tai manau, kad reikės pasvarstyti. Tai manau, kad reikės pasakyti. Manau pasakų mes nekursime. Ateis laikas, kai vaikai jau bus sąmoningi su tuo apsiprasti, tai papasakosime. Tikrą istoriją.

G. G. Psichologė Romėna Kačiniienė yra sakiusi „...poros, negalinčios susilaukti vaikų, jaučiasi taip, lyg būtų už borto. Visi kiti juda pirmyn, o jie tūpčioja vietoje. Tarsi egzistuočių uždaras tėvų klubas, į kurį niekaip negali patekti“. Kaip manote ar tas tėvų klubas lengvai įsileidžia tuos, kurie pagaliau tapo tėvais, tačiau tai jiems pavyko su medicinos pagalba?

V. Be. Mes, žinokite nepatyrime kažko tokio. Kai aš pradėjau viešai apie tai kalbėti, kažkaip niekada aš nesulaukiau nei kreivų žvilgsnių, nei kažkokio atstūmimo. Štai Nojus lankė privatų darželį, kuri auklėtojos mane sekė *instagrame*, ir jos tikrai buvo mano gerbėjos ir niekada nieko nesakė, puikiai sutaria su vaiku ir labai mylėjo mano vaiką. Dabar jis jau valstybiniame darželyje. Kažkaip niekada nesulaukiau jokių replikų, nieko visiškai.

G. G. Bet vis tiek ar yra kažkur tokia terpė, kur Jūs sakytumėte, gal nutylėsiu, gal nesakysiu?

V. Be. Ne. Bent kol kas taip niekada nesu pasielgusi.

G. G. Bet prieš tai minėjote, kad štai draugė mamai senesnių pažiūrų nesakė, dar kiti gal savo draugams katalikams nesako? Tai gal iš tų ką pažįstate kažkas taip daro?

V. Be. Tai tik tie vat atvejai. Kad dėl sovietinio požiūrio nesakė. Tiesa, mano močiutė, kai tik sužinojo, kad mes darėmės pagalbinio apvaisinimo procedūrą, ji sakė „gal mes niekam nesakykim“, bet aš pasakiau, mes tikrai sakysim, nes aš džiaugiuosi ir didžiuojuosi, kad mes perėjimo šitą kelią ir aš nemanau, kad čia reikia kažką slėpti. Čia yra visiškai normalūs vaikai. Jie visiškai niekuo nesiskiria. Tai ką čia slėpti. Tai sakė „gal tu ir teisi“. Bet čia toks tiesiog požiūris senesnio amžiaus žmonių. Jie mažiau linkę priimti naujoves.

G. G. Jūsų kelias sąlyginai buvo lengvas, jums pasisekė iš pirmų kartų. Bet vis tiek ar tas procedūrų kelias veikė jūsų moteriškumo pojūtį?

V. Be. Nežinau iki tol ko mes įžengėm pro vaisingumo klinikos duris, tai man atrodo aš buvau visa užsikompleksavusi, užsidariusiu, aš jaučiuosi kažkokia brokuota, kažkokia atskirta nuo kitų moterų, nuo visuomenės apskritai. Bet po psichologų konsultacijų, po visų procedūrų aš supratau, kad čia viskas yra absoliučiai normalu ir nėra ko gėdytis. Tai nereiškia, kad esi kažkokia prastesnė. Taip, aš negalėjau pastoti pati, bet buvo panaudotos mano ir vyro ląstelės, ir tie vaikai padaryti iš mūsų. Ir galvoju, kodėl aš turiu jaustis blogai. Nežinau kažkaip viskas gerai.

G. G. Bet yra ir tokių atvejų kai pagalbinis apvaisinimas iš abiejų partnerių lytinių ląstelių neįmanomas, kai reikia donoro. Ar tai keistų apsisprendimą?

V. Be. Nei kiek. Absoliučiai nei kiek. Vis tiek tuo naudočiausi.

G. G. O pati, jei galėtumėte, ar sutiktumėte būti kiaušialąstės donore? Arba jei reikėtų net embriono?

V. Be. Dabar tikrai taip. Bet iki visų mūsų problemų. Aš žiūrėčiau skeptiškiau. Nes na kol nesusiduri, tol nesupranti problemos mąsto, tu nesupranti su kuo susiduria žmonės. Ir kažkaip

žinai, kad kažkur yra problemos, bet tu to nepriimi asmeniškai. Bet dabar tai manau tikrai galėčiau. Aišku reikėtų apsvarstyti, gal ir su vyru pasitarti. Bet šiaip manau tikrai drąsiai.

G. G. Nepasiteiravau, dabar po procedūrų neturite užšaldytų embrionų?

V. Be. Ne, mums neliko. Po abiejų kartų neliko. Ir jei būtų likę būtų dabar žymiai paprasčiau. Aišku tikimybė biški mažesnė, nes kai jie atšyla, prastėja kokybė, bet reikėjo viską daryti iš naujo. Tai vėlgi yra hormonų terapija. Vėl viskas iš naujo.

G. G. Jei būtų likę, ar galvotumėte gausinti šeimą? Ar ką planuotumėte su jais daryti?

V. Be. Mano vyras nori penkių vaikų. Aš pati galvoju ar aš benoriu trečio. Bet iš tikrųjų jeigu būtų likę embrionų aš manau, kad va dabar. Nes antro vaiko mes susilaukėm kai pirmam buvo metai ir trys mėnesiai, o dabar Atėnei yra pusantrų. Tai dabar būtų pats laikas. Ir aš garantuoju, kad aš eičiau ir daryčiausi. Didelė šeima man visada kėlė susižavėjimą, visada atrodė, kad tai labai smagu. Aš užaugau viena, be brolių, be sesių. Ir aš noriu, kad vaikams būtų smagu augti. Tai jei būtų likę tikrai eitumėm darytis. Bet dabar aš noriu padaryti pertrauką. Aš nesakau, kad mes nebeturėsime vaikų, aš galvoju, kad dar turėsime, bet noriu pertraukos, nes organizmas yra išsekintas, nėštumai, gimdymai, maitinimai išsekina, o dar hormonų terapija buvo, tai norisi sveikata pasitaisyti. Man labai suprastėjo skrandžio veikla, visokių smulkmenų yra, kur reikia pataisyti sveikata. Iš kitos pusės vėl man 35, su kiekvienais metais gi sėkmės tikimybė mažėja, net ir tada kai ėjomės darytis, man buvo 31, tai buvo 33 proc. sėkmės tikimybė, o ji mažėja. Tai mes su vyru dabar tokiuose pasvarstymuose. Jis kaip ir jau norėtų 3, o aš irgi kaip ir norėčiau, bet taip pat noriu ir atsigauti. Bet vėl svarstai apie einančius metus. Kad galbūt kitą kartą iš pirmo karto nepavyks. Ir čia vėl bus ir pinigai, ir žala sveikatai, tai va tokie dabar pasvarstymai. Gaila kad nepavyko dvynukai arba trynukai, nes, na taip žiauru sakyti, bet būtų buvę ir pigiau ir paprasčiau, vienu kartu.

G. G. O pats procedūrų pobūdis? Jūs sakėt neįjautėt atskirties, bet juk leidžiantis hormonus negali susileisti ir eiti kažkur, ar ji nevertė apriboti socialinio gyvenimo?

V. Be. Kodėl? Gali, gali. Čia aišku priklauso nuo savijautos. Aš abu kartus tikrai jaučiausi puikiai, aišku leisti vaistus į pilvą nėra malonu, tai ganėtinai skausminga, bet čia minutės reikalas. Bet žinau atvejų, kai moterims buvo ir silpna ir kad reikėjo gultis į lignonę, kad prižiūrėtų. Tai labai individualu turbūt. Aš susileisdavau vaistus ir mes su vyru džiaugėmės vasara, varydavom į koncertus, į miestą pasivaikščiot, tai mano savijauta buvo puiki.

G. G. Ar visada su vyru jautėtės vieningai? Nes juk našta moters kūnui didesnė.

V. Be. Iš tikrųjų, aš galvoju, kad jeigu problema būtų vyro sveikatoje, aš gal kiek ir kitaip žiūrėčiau, bet kadangi aš žinojau, kad problema yra pas mane ir kad dėl manęs mes turim. Iš tikrųjų aš labai džiaugiuosi vyro palaikymu. Nes kitas gal ir sakytų, kam man čia nesveika žmona reikalinga, jei aš galiu nueiti susirasti tokią, kuri pagimdys ir 10 vaikų be jokių procedūrų. Niekada jokio priekaišto aš negirdėjau. Ir kai sužinojau, kad reikės PA, pagalvojau, o Jėzau kiek čia dabar pinigų reikės, kiek čia ko, o jis sako nu tai reikia, jei čia vienintelis būdas susilaukti vaikų. Mes esame šeima, pora mes turime tą padaryti. Visą laiką, ypač su pirmu vaiku, jis į visas procedūras lydėjo visą laiką buvo kartu ir tuos vaistus į pilvą leido, nes pati sau negalėjau susileisti. Kažkaip niekada iš jo negirdėjau jokio priekaišto, visada stengėsi suprasti, palaikyti ir visada buvo šalia.

G. G. Tik jūsų poroje esu girdėjusi, kai vyras viešai apie tai kalba. Kodėl tai visgi lieka moters tema?

V. Be. Nes moteris gimdo tą vaiką, vis tiek didesnė atsakomybė tenka moteriai. Šiuolaikinėje visuomenėje priimta, kad vyras yra tvirtas, stiprus, kaip sakoma tą mamutą namo parneša, uždirba pinigus, ir nepriimta vyras emocijas garsiai reikšti. Kas manau normalu. Ir dabar link to einama, kiek yra knygų, apie tai kaip auginti berniukus, kad reikia jiems leisti patirti visas emocijas, žinoti, kad jos yra ir kad yra normalu berniukams ir verkti ir pykti ir jausmus jausti, kurie galbūt sovietiniu laiku buvo priskiriami mergaitėms. Manau jau mūsų kartos vyrai, jie tokie bus atviresni, visom tom temom.

G. G. Tai sakytumėte tokio emocinio aklėjimo pasekmė?

V. Be. Taip, taip.

G. G. Vaisingumo klinikos užtikrina donorų anonimiškumą, tačiau leidžia sužinoti jų ūgį, plaukų ir akių spalvas. Kaip manote, kiek svarbu žinoti embrionų/spermos/kiaušialąstės donorų fizines charakteristikas? Kodėl?

V. Be. Jei kažkas nenori pasisakyti, kad tokiu būdu buvo susilaukta vaiko, nori kad būtų panašus į abu tėvus. Nu tai yra normalu, kai norisi, kad tavo vaikas būtų panašus. Gal dėl to. Gal ir reiktų dar pagalvoti.

G. G. Kaip manote, ar pagalbinio apvaisinimo paslaugos turėtų būti prieinamos ir tos pačios lyties poroms arba vienišoms moterims?

V. Be. Nežinau, visam pasauly, jau leidžia ir įsivaikinti tos pačios lyties poroms, tai gal kažkada ateis ir į Lietuvą, toks liberalesnis požiūris. Man atrodo tai yra normalu. Mes laisvėjam, man atrodo tai turėtų būti visiškai normalu. Absoliučiai.

Informantas (-ė) Nr. 6: I. U.

Amžius: 32

Šalis/Miestas: Utrechtas, Olandija

Išsilavinimas: Aukštasis, Magistras

Ar laiko save tikinčiu (-čia): Nebe. Penkis metus studijavo teologiją ir buvau labai tikinti. Dabar jau nebe. Prie to prisidėjo mūsų nevaisingumo kelionė.

G. G. Kada pradėjote galvoti apie vaikus? Papasakokite savo bandymų susilaukti istoriją (etapai, lūžiai, pauzės ir t.t.).

I. U. 2017 metais, kai susituokėme iš karto pradėjome planuoti šeimą ir kadangi žinojome, kad tam tikrų problemų galėsime turėti, dėl to iš karto pradėjome ir gal po metų nuėjome išsitiirti į privačią kliniką. Vyriui buvo padarytas sėklos tyrimas ir buvo nustatyta, kad yra labai blogai. Tada nuėjome pas urologą patikrinti tą visą vyro sveikatą. Taigi klausimą pradėjome spręsti nuo vyro nes žinojome, kad tikriausiai ten problema. Mums buvo pasakyta, kad su tokiais rezultatais, iš karto per pirmą susitikimą, jūs natūraliai vaikų nesusilauksite. Jums padės tik pagalbinis apvaisinimas. Aišku buvo didžiausias smūgis, kad iš karto išgirsim tokį atsakymą, tokį griežtą, 100 procentinį gydytojo atsakymą. Kažkaip manau, kad gydytojau turi palikti vietą tam stebuklui. Bet taip nebuvo, buvo pasakyta, kad jūs natūraliai nesusilauksit. Tikrai buvo didžiulis smūgis. Tais pat metais buvo išrinkta nauja valdžia ir mūsų sprendimus visiškai įtakojo tuo metu vyraujanti politinė nuotaika Lietuvoje. Kiek prisimenu buvo naujai išrinkta valdžia, buvo ruduo, ir vienas pirmų klausimų, kuriuos jie pradėjo spręsti buvo dėl embrionų šaldymo, ar bus galima šaldyti, ar nebus, kad šaldysit visą gyvenimą, ir atsimenu labai gerai protestus prie seimo, kaip žmonės ėjo protestuoti, kad negalima žudyti embrionų ir panašiai. Ir atsimenu, mano vyras grįžo iš darbo ir pasakė, viskas ieškasi darbo užsienyje. Mes baigėme mokslus užsienyje ir buvome grįžę į Lietuvą abu. Mano vyras yra užsienietis. Mes atvykome į Lietuvą gyventi. Dirbome abudu. Ir turėjome gerus darbus. Buvo viskas gerai. Neturėjome jokių planų važiuoti į užsienį. Ir kadangi sužinojome, kad šitą problemą turime, ir tada pradėjom skaičiuoti, juk jauni žmonės, nuoma, o reikia ir būsto, reikia ir vaikų (juokiasi) ir tiesiog pradėjom skaičiuoti ir negalėjom suteikti kažkokio prioriteto arba dabar vaikam taupom arba dabar namui taupom. Ir supratom, kad apart to finansinės nepamamos, buvo ir visuomenės nepamama, buvo per daug komplikuota mums atviriems,

šiuolaikiniams žmonėms, na mums netiko ta visuomenė, požiūris, visuomenės susiskaldymas, tiesiog tai tikrai nepadėjo gerai jaustis, kažkaip nesijausti kažkokiam ne tokiam, gal atvirkščiai.

G. G. Įsiterpsiu pasitikslinti: ar jūsų pagrindinė emigravimo priežastis buvo tas nepalankus visuomenės požiūris į PA?

I. U. Tikrai taip, 100 procentų. Jei tokią pačia sistemą turėtumėm Lietuvoje (kaip NL) mes iki šiol būtumėm gyvenę ten. Mums nebuvo jokių minčių išsikraustyti iš Lietuvos, kol neatsirado tokia problema, kuri visų pirma yra didelis krūvis finansiškai, bet kokius pinigus uždirbančiai šeimai, taip pat tai psichologinis spaudimas, jutimas, kad esi nepriimtas šalyje, kad visada atsiras, kas pakomentuos, pasakys, pamokys. O tai priveda prie uždarumo, kad tu užsidarai, kad tu nekalbi apie šia problemą, tai tampa tavo asmenine problema. Dar irgi žmonės linkę klausinėti, kada vaikai, tiesiog nepalikti šeimos reikalai šeimai. Visos institucijos, viskas aplink labai kišasi į tavo šeimos reikalus ir bando juos įdėti į kažkokių rėmus. Tai tiesiog tada labai paprastai internete pradėjome ieškoti šalių Europoje, kurios turi palankiausią PA sistemą. Visiškai va šitaip. Viena pirmų šalių buvo Švedija, Norvegija apie kurias galvojom. Ir mano vyras pradėjo *LinkedIn'e* ieškoti darbo. Ir jis rado labai greitai. Rado Olandijoje. Ir mes Spalį sakykim nusprendę, Vasarį atsikraustėme į Olandiją. Mes palikome darbus, išėjome, išsikraustėme, palikome viską, ką užgyvenome, visus namus susikrovėme ir išvažiavome. Ir negaliu pasakyti, kad tai buvo sunku. Mes žinjom, koks mūsų tikslas. Aš galvojau taip: va važiuojame į šalį, kuri mus priima, kuri į mus žiūri normaliai, kurioje medicina taip pažengus, kad tai yra tiesiog gydymas, nevaisingumo gydymas. Olandijoje tai padengiama šimtu procentų, nuo a iki z. Atsikraustėm čia pradėjom dirbti abu, praėjo metai, tada pradėjom eiti pas gydytojus. Pradėjo vėl daryti visus tyrimus. Nors mes juos darėmės ir Lietuvoje. Ir prasidėjo eilė procedūrų. Nuo tos dienos kai įžengėm į ligoninę ir kai mes pastojome, praėjo metai. Tiesa, jau ir vyro rodikliai buvo pasitaisę, buvo šansų, kad galėtume pastoti ir natūraliai. Bet gydytojai žinojo, kad specialiai dėl to atvykome į šalį ir iš karto pradėjo daryti procedūras. Kelias buvo psichologiškai sunkiausias. Fiziškai ne tiek, nes iš tikrųjų pripranti. Manau, kad moteris labai daug gali iškentėti. Tas fizinis skausmas, aš jo net neprisimenu, man atrodo, kad jo nebuvo, tie tyrimai yra niekas, aišku kiekvienai skirtingai turbūt. Bet man psichologinis sunkumas buvo didžiausias. Aš bandžiau įsivaizduoti, kaip aš būčiau jautusis Lietuvoje, kai pats viską susimoki, taupai, taupai, taupai, gal imi paskola, tada viena, antra, trečia, ketvirta, penkta, šešta procedūra nepavyksta ir apart to psichologinį stresą, tai dar ant visko ir finansinis spaudimas. Aš neįsivaizduoju, kaip tos poros išgyvena. Man pasisekė, kad visi vaistai,

visos procedūros yra apmokamos ir tau nereikia nieko mokėti. Pasiimi vaistų už porą tūkstančių eurų, kur pačiam jų ne turėti nereikia, tai, kai nepavykdavo, man teikdavo vilties, nes žinai, kad nors ir nepavyko, po trijų dienų vėl gali pradėti leistis ir nebuvo taip, kad šį mėn. nebandom, nebandom nes neturim pinigų, ir reikia laukti kol susitaupysim, tai tikrai buvo pozityvus dalykas baisioje situacijoje. Tai teikė vilties: va naujas mėnuo, naujas ciklas, nauja viltis. Aišku tikrai reikėjo psichologinės pagalbos. Mane ten nusiuntė gydytojai pamatę, kad vieno susitikimo metu aš jau nebegaliu žiūrėti į tą ekraną, kur ten viską žiūri, kaip kas auga, nes viską ten supranti, jau viską matai, žiūri ir tau nebesmagu ir apsiverki ir tada mane išsiuntė pas psichologą ir mes pirmą susitikimą turėjome akis į akį, tai pusantros valandos praverkiau, o po to jau turėjom kas savaitę telefoninius susitikimus.

G. G. Buvo keletas IVF ciklų?

I. U. Šiaip mums stengėsi, kuo mažiau invazinę procedūrą pritaikyti, kadangi tai valstybinė ligoninė, tai jų interesas, kad tu pastotum ir kuo greičiau, ir kad būtų išleista kuo mažiau pinigų ant tavęs. Pradžioje buvo paskirta inseminacija. Padarė šešias inseminacijas, bet nei viena nepavyko. Kelias daug sudėtingesnis nei visiems atrodo. Po to sekė IVF ciklai. Pirmo ciklo metu, nebuvo užauginta pakankamai folikulų ir jis buvo atšauktas. O tada kelias labai vingiuotas. Antroji procedūra – buvo pakelta hormonų dozė, folikulų vėl pakankamai nepriaugo, bet daktarai surizikavo iš mažo skaičiaus padaryti operaciją, ištraukė aštuonias kiaušialąstes, tada sujungė jas su sėkla ir laukti, ar užaugs kažkas ar ne. Jei užaugs, ar jie yra teisingos formos. Todėl aš galvoju, kad kaip perteklinių embrionų šaldymą įvardiją kaip problemą, tai nėra problema, nes ji yra gal tik Amerikoje, kur prišaldo 20 embrionų, bet manau, kad Lietuvoje procedūros gana konservatyvios ir ten kiaušialąsčių nepriaugina per daug. Kas užauga tas užauga. Tai sėkmės reikalas. Todėl pertekliniai embrionai yra retas reikalas. Didesnė problema yra ar bus pakankamai embrionų įsodinimui. Tai juokinga, tai kad problemą kelia žmonės, kurie su tuo nesusiduria ir kurie galvoja, kad tai yra problema. Bet situacija yra atvirkštinė. Visgi mums pavyko sukurti šešis embrionus, bet įsodino vieną. Ir mums pavyko pastoti su tuo vienu. Tai viršijo mūsų lūkesčius, nes juk rezultatai buvo prasti. Tai turime penkis užšaldytus. Tas ramina, nes nežinom ar antro vaiko pavyks susilaukti natūraliai. Tai nebe taip baisu.

G. G. O Olandijoje irgi mokamas šaldymas?

I. U. Po antrų metų pradeda būti mokamas, bet tai apie 80 eurų į metus. Bet dar negavau jokios sąskaitos. Bet tai nėra didelė suma, tai apie tai net negalvojam.

G. G. Kas sunkina apsisprendimą naudotis pagalbinio apvaisinimo procedūromis?

I. U. Sunkiausias yra finansinis aspektas. Kai mes išvykome, dar nebuvo kalbos apie jokiais pagalbas. Vėlgi ir dabar ta pagalba yra procedūrai. O tai visame tame mažiausiai kainuojantis dalykas. Daugiausia kainuoja vaistai. O jų tikrai reikia daug. Kartais net iki procedūros gi nenuėini. O vaistus, kurie yra begali brangūs naudoji mėnesių mėnesius. Todėl tik procedūros finansavimas rodo, kad vėl nematoma kai ta situacija iš tikrųjų atrodo. Svarbu palaikymas. Mano vyras visada labai palaikė. Tai mus suvienijo. Nebuvo jokios krizės ar kaltinimų. Tai sunkiausia iš finansinės pusės. Bei būti priimtai, kur esi. O ne engiamai. Normaliai, o ne kad kažkas tau negerai. Tai yra svarbiausi dalykai. Gi būna ir iš šeimos narių kažkas nesutinka.

G. G. Pati tą nepalaikymą jautėt ir artimoje aplinkoje, ar toje viešojoje erdvėje?

I. U. Viešojoje erdvėje. Nes kaip ir minėjau tą problemą dažniausiai laikaisi sau ir pasidalini tik su žmonėmis, kurie gali tą suprasti. Tai iš asmeninės pusės nesulaukiau jokių blogų dalykų. Nes dalinausi su tais kuriais pasitikiu. Todėl visi mane suprato. Suprato ir emigracijos priežastį. Viešoji nuomonė labiausiai trikdė. Būtent todėl, kai teko duoti interviu pasirinkau likti anonime, nes komentarai buvo per jautrūs. Tai viešoji nuomonė.

G. G. Kaip savo poziciją formavote? Kokiais šaltiniais rėmėtės?

I. U. Kadangi dėl teologijos studijų turiu labai daug religingų pažįstamų, draugų iš Bažnyčios, tikinčiųjų ir jų nuomonė labai aiškiai matosi kai kažką pasidalina. Tai to užtenka kad tu nesidalintum. Nes būtų skaudžiausia išgirsti tam tikrą komentarą iš žmonių, su kuriais dirbai, studijavai. Turėjai kažkokio reikalo. Tai labiausiai skaudu. Todėl stengiausi atsiriboti nuo to, kas man liūdina. Teko daug draugų iš FB išmesti, kad nebūtų prieigos prie informacijos, kuri mane liūdina. Tiesiog renkiesi informaciją, kuri tave tenkina. Ir tikrai buvo liūdina, tie komentarai iš žmonių, kurie apie tai nieko nežino. Nervas ėmė kaip žmonės su tuo nesusidūrę, sureikšmina tą dalyką. Kaip atrodo, kad tai vienintelis blogis su kuriuo reikia kovoti. Teko pačiai ieškoti visos informacijos. Ir kai gyveni kitoje šalyje, kur tai normalu, nesijauti kad eini kažkokiu specialiu keliu. Atrodo, kad čia kas trečias–ketvirtas tokį eina.

G. G. Nepaisant to, kad esate jau kiek atitrūkusi nuo tos temos. Ar visgi matytumėt, kad vyksta Lietuvoje pokytis, kad va po tų 17–metų keičiasi situacija. Kokius kismo momentus pastebit?

I. U. Tikrai negaliu pasakyti, kad labai stebiu ir jaučiu, kad vyksta pasikeitimas. Ir va kai sakėt, kad Veryga skatino eiti darytis, tai mane nustebino, nes pro mano akis tai praskriejo ir sunku

patikėti, kad tokie dalykai buvo. Nes dar neseniai buvo kitokie klausimai, galvota kaip čia ką su tom klinikom daryti. Aš aišku pastebėjau, kad daugiau kalbama apie tai. Tikrai daugiau. Bet vėl labiau iš žurnalistų pusės. Pati visuomenė ar keičiasi. Tai aišku, kad keičiasi. Galų gale daugiau porų susiduria su nevaisingumo, tai daugiau ir kalba. Mes turim tokią grupę Stebuklo belaukiant, kurią sukūrė Viktorija, tai kuo kartais ten pasidalina moterys, tai ir sunku patikėti, dėl tam tikrų daktarų poelgių, tai vėlgi, tai keičiasi, bet ar taip sparčiai, kaip norėčiau tai ne. Vėlgi po gyvenimo užsienyje norėtuši, kad tas pokytis greičiau ateitų. Ypač jaunam žmogui tai tikrai gali atrodyti, kas dalykai Lietuvoje labai lėtai keičiasi.

G. G. Kaip ieškojote dalinimosi kanalų? Kaip jie atsiranda?

I. U. Tai labai svarbus šitos kelionės momentas – turėti tą žmonių, kurie praeina pro tą patį, ratą. Nes pats procesas yra sudėtingas ir jis reikalauja daug žinių, kuriu neišmoksi, kol to nepraeisi. Tai dalinimasis patirtimi yra labai svarbus ypač iš praktinės pusės, nes ten žinai, kaip kas vyksta ir kodėl. Buvo svarbu matyti kaip kitiems sekasi. Buvo gerai taip pat matyti, kad būna ir blogiau nei man. Tai padeda išgyventi. Dar buvau įstojusi ir tarptautinę grupę. Tai labai svarbu ieškoti tokios pagalbos ir neužsidaryti savyje. Taip pat labai svarbu ir psichologą turėti, nes kartais apima mintys, kurių ir pati bijai ir net su artimiausiais negali pasidalinti.

G. G. Tai tos pagrindinės dalinimosi grupėse priežastys yra – kad pasisemti vilties, motyvacijos iš kitų to paties likimo moterų, kad gauti informacijos, kad suvokti po žingsnelį kaip vyksta tos procedūros. Tai padeda įsivaizduoti, kas mūsų laukia.

G. G. Kaip paaiškintumėte, tai kad tose grupėse, kurių šiaip jau daug yra, nėra vyrų?

I. U. Taip tai yra dviejų žmonių problema, o kartais ir liga yra net ne moters, kas tikrai būna skaudu, kad mes moterys savimi sprendžiame kažkieno kito problemą. Bet kadangi tai vyksta mumyse ir su mūsų kūnais, tai mums ir yra svarbiausia, o vyrai apart to, kad mažiau atvirauja, linkę išgyventi viduje arba labai mažai rate arba tik su artimiausiu, tai dėl to ir nėra jų tose grupėse. Gal net ir gerai tai. Mes kartais ten kalbam net labai specifiniais dalykais, labai intymiais, todėl net nemanau, kad vyrai norėtų tame dalyvauti. Vyrams svarbu kalbėti, bet nemanau, jų kalbėjimo būdas yra kitoks, ir jiems tų grupių nereikia tiek. Aišku būna ir vyrų, bet tai minimumas. Dėl to moterims svarbu turėti kitų moterų palaikymą, ji viską patiria, jai sunkiausia. Vyrams taip pat sunku, mano vyrui manau buvo taip pat sunku kaip man, ne visada fizinis skausmas yra sunkesnis nei moralinis, tai mūsų atveju, kitaip vyrai ir moterys randa paguoda. Tai nestebina, kad vyrų mažai, tai natūralu. Bet visgi jų yra, yra. Ne lietuviškoje grupėje, užsienietiškoje, bet yra.

G. G. Kas juose erzino politiniame diskurse apie pagalbinių apvaisinimą labiausiai? Kas apskritai kitų kalbose apie pagalbinių apvaisinimo procedūras erzina labiausiai? Kas džiugino (gal pozityvūs piketai)?

I. U. Man iš tiesų sunku rasti, kas ten džiugino. Nes mes kaip tik tuo metu atradom, kad negalėsime susilaukti, buvo didžiulis šokas ir nebuvo, kad mane kas nors ten džiugintų. Kitaip nebūčiau išvažiavusi, jei bet kažkokią prošvaistę būčiau radusi. Tuo mane viskas labai liūdino ir viską mačiau tik neigiamai ir tik piketus prieš, prieš įstatymą, iš krikščioniškos bendruomenės labiausiai, tai mums viskas buvo per šviežia, kad matytum kažkokį tai džiugesį. Tuo metu tikrai viskas labai liūdino, dėl to ir išvykome iš Lietuvos. Jūs sakėte, kad buvo ir palaikančių piketų, bet jų nemačiau. Man pasiekė vien neigiama informacija. Visada neigiama labiau pasiekia nei teigiama. Ir santykis palaikančių ir nepalaikančių buvo skirtingas. Buvo kas garsiau rėkė. Labiausiai liūdino kišimasis į privatų žmogaus gyvenimą. Stengiamasi reglamentuoti jautriausią žmogaus gyvenimo dalį, tapimą šeima ir vaikų susilaukimą, o niekas neturi tokios teisės. Aš manau svarbiausia iš to išimti religinį aspektą, nes Lietuva taip pagal statistiką yra katalikiška, bet tai neatspindi tikrovės ir tai nėra religinis klausimas, tai yra medicininis klausimas. O kam svarbi religija, jis tegu ir elgiasi taip kaip jam svarbu. Todėl tame nėra problemos. Jei tai prieš tavo vertybes ir įsitikinimus, tai tu to ir nedarai. Tu neini tuo keliu. Ieškai kitų alternatyvų. Ir kažkas randa ir aš tu džiaugiuosi. Bet nereikia to savo kelio padaryti kaip vienintelio. Tai nėra vienintelis kelias, yra labai daug nevaisingumo atveju, negali visko sudėti į vieną dėžutę, nėra vieno atsakymo. Mums pavyzdžiui natūralus šeimos planavimas, ta NaProtechnologija, pavyzdžiui mums tai visiškai netiko. Vėlgi kai katalikai rašo, bandykit NaPro, jis pats geriausias, bet juk tam tikriems žmonėms tai padeda, bet juk nei vienas nesirenka IVF dėl to, jam smagu ar jis nori, čia yra kritinės situacijos sprendimo būdas. Nesuprantu, kodėl kažkam galima į tai kištis. Olandija gal labai išsiskiria iš kitų, iš Lietuvos. Bet čia yra ir labai tikinčių žmonių yra ir labai netikinčių žmonių. Bet sistema turi tarnauti žmogui, o ne religijai. Kodėl ta ne taip aišku Lietuvoje, tai nežinau. Kiekvienas elgiasi pagal savo tikėjimą. Aš neturiu būti priversta būti toje sistemoje ir elgtis pagal tikinčių žmonių valią. Tas labai piktino.

G. G. Kaip manote, ar vaikai turėtų žinoti savo gimimo būdą/istoriją, ypač jei jų gimimui reikėjo naudoti donuotas lytines ląsteles? Ar esate svarstę, kaip apie tai reikia kalbėtis su vaikais?

I. U. Tikrai labai reikia, net nekilo minčių, kad slėpsime ar kažko nesakysime. Manau tai svarbu. Tokia ateitis. Ir aš manau, kad tai mano vaikui nebus nieko keisto, nes tuo metu kai jis vaikus darysis, gal jam pačiam tokios pagalbos reikės, o gal bus kas antras, kas tuo naudosis. Nes

skaičiau tai auga. Kuo toliau, tuo ta problema bus opesnė. Bet ir natūralesnė. Norim vaikų – einam į ligoninę. Bus manau tai labai natūralus dalykas. O dėl donorystės, tai žinau, netiesiogiai, bet vat tiek kurie Olandijoje susilaukę su donoro sperma vaikų. Ir tai įdomus klausimas. Manau vėlgi nėra vieno atsakymo. Yra kiekvienai šeimai labiausiai tinkantis atsakymas. Tą atvejį, kurį žinau. Tai buvo viena moteris susilaukusi vaiko su spermos donoro pagalba. Tai tokiu atveju apskritai neįmanoma nepasakyti. Nes klausimų vis tiek kils. O poros atveju, jei buvo naudotas donoras, tai aš manau, pati šeima turi pajauti, kas yra teisinga ir gerai jų vaikui, jiems patiems, aplinkiniams. Aš pati nežinau kaip elgčiausi, tai sunkus klausimas, teko mums galvoti, ką darytumėm jei reiktų, bet tai labai sunkus klausimas sau, ir džiaugiuosi, kad to neprireikė, nes gal tada jau ir pats įsivaikinimas turi daugiau prasmės. Bet čia mūsų buvo toks požiūris. Bet svarbiausia, kaip jaučia žmogus, taip jis ir turi daryti. Tai neturi būti reglamentuota, kaip kas turi elgtis. Tai labai asmeniška ir jautru.

G. G. Kaip manote, kas daro įtaką visuomenės požiūrio kismui? Kas duoda postūmį laisvesniam, labiau palaikančiam požiūriui?

U. I. Visų pirma, girdimumas, tai ką tu darai, tai ką žurnalistai daro, kurie gvildena šią temą. Anksčiau nebuvo tiek kalbama ir žmonėms atrodė, kad tai nėra problema ir kai prasidėjo tie didieji kalbėjimai atrodė, kad tai baisu ir nesąmonė, nes tai buvo labai nauja. Kuo daugiau kalbėsime, tuo daugiau tai pasidarys natūralu ir mūsų gyvenimo dalimi. Palaipsniui išsivystys į visiškai normalų dalyką. Ir taip pat prieinamumas prie procedūrų. Jei tai bus laikoma normaliu sveikatos sutrikimu, kurį reikia gydyti kaip ir bet kurį kitą sutrikimą ir tai būtų sveikatos sistemos dalis, kursis būtų visiems prieinama, ne tik tiems kurie turi pinigų, kurie gerai uždirba. Ar kurie gali pasiimti paskolą tam. Tai turi būti visiems prieinamas dalykas. Šiuo metu gaunasi, kad vaikų gali susilaukti tik turtingi žmonės. O jei tu vos galą su galu suduri, bet vis tiek vaikų nori, tai tu to negali. Tai motyvacija tapti tėvu atsiremia į pinigus. O dar būna ir taip ir tas labai skaudina, kad visiems, kas nelaukia vaiku, tiems gaunasi, o tau kur labai nori, turi visas finansines galimybes, viską jam duoti, tau nesigauna. Tai skaudina. Ir Lietuvoje tai turėtų būti visiems prieinamas dalykas. Kad visos poros galėtų jaustis vienodai gerai. Tai du dalykai – girdimumas/viešumas/kalbėjimas ir finansinis prieinamumas.

G. G. Ar jūsų santykis su aplinka, su draugais turinčiais vaikų, einant tuo keliu buvo pakitęs?

I. U. Iš tikrųjų labai. Prisimenu tą. Aišku, dabar mano nuomonė tokia, kad tu tėvu tampi dar prieš atsirandant vaikui, prieš pastojant. Tai tu sunkiu metu, mes jau buvom tėvais ir vaikui gimus mes jautėmės natūraliai, mąstėme „pagaliau tu čia“, tu tuo tėvu taip ilgai esi, kad tai buvo toks natūralus jausmas. Jau ilgai buvo tėviški, tėviški aplinkiniams. Bet tas noras būti šalia tų kas turi vaikų, dar prie pačių vaikų gerai, bet prie nėščių moterų man buvo labai sunku ir aš labai prisimenu, kaip man nepavyko džiaugtis, kada kažkas pasakydavo, kad laukiasi ir tokie momentai, kada žmonės, vyresni už tave ir daug ir kurie pastoja ir kurie ilgai nebandę pastoja, kuriems o va pora mėnesinių ir gavosi, kurie net nelabai rūpinasi savo sveikata. Ir aš prisimenu, kai sužinojau, kad laukiuosi, tai gerai prisimenu, tai nebuvo toks pats džiaugsmas, kai tu po keturių metų laukimo sužinai, kad laukiesi, tai nebuvo toks pats džiaugsmas, tai buvo šokas, aš galvojau, kad kai pastosiu bus daug laimės, bet buvo priešingai, buvo suglumimas ir manymas, kad kiekvieną minutę kažkas atsitiks. Todėl tapti tėvu natūraliai ir po PA yra du skirtingi dalykai. Ir tikrai pavydu žiūrėti į tuos kurie natūraliai pastoja. Visada buvo sunku girdėti naujienas apie kitų nėštumus, ypač vyresnių. Šiuo metu pastoja mano 42 metų kolegė, kuri turi viršsvorį, kur labai nesveikai gyvena ir aš galvoju, kad ačiū Dievui, kad aš turiu vaiką dabar, nes kitaip dabar kitaip reaguojau, džiaugiuosi nuoširdžiai, nes prieš tai džiaugiausi ir pavydėjau vidui. Nes kita laukdavosi man primindavo, kad tu nesilauki. Tai dabar kai turiu vaiką nėra to baisaus jausmo.

G. G. O ar žinant, kad ta nėštumo žinia, kažkam gali būti skaudi, turėjote sau kažkokių pasižadėjimų nesidžiaugti taip? Riboti savo džiaugsmą?

I. U. Tikrai taip. Pirmas dvylika savaitių buvo labai sunkus ir tai pačios pavojingiausias savaitės, dėl ir mažai kas iš anksto skelbia, kad laukiasi ir tai lieka tarp dviejų žmonių. Tai ilgai atrodo netikra. Ir tik po tų dvylikos savaitių, kai galėjome pranešti šeimoms tai tapo tikra. Tada susitaikiau, kad laukiausi. Iki tol buvo daug, plius dar hormonai labai emociškai veikė, buvau labai nervinga ir kolegos tą jautė. O tose grupėse, kur niekas tavęs nepažįsta tai pasidalinau ir tai buvo labai gera, kad gali kažkam pasakyti, kad laukiesi ir kad pavyko. Tai buvo didžiulis palaikymas. O šiaip tai buvo neįtikėtina. Aš tikrai negaliu pasakyti, kad aš labai džiūgavau tuo savo nėštumu. Pradžioje buvo neįtikėtina, nesuvokiama, netikėjau tuo net nėštumo testu, tai buvo sunku suvokti. Tuo metu atrodo supratau visas mamas, kurios pasidaro abortus, šiaip aš prieš abortus, bet tuo metu supratau jas, nes ta situacija labai emociškai sunki, supratau, tas kurios pastoja nuo kažkoko nepažįstamo arba kurios neturi darbo. Tuo metu man viskas taip atsivėrė. Kad viskas taip

spalvota. Kad nėra juoda balta. Tikrai nebuvo taip kaip tikėjausi, kad džiaugsiuosi ir dalinsiuosi, buvo per daug emocijų, buvo labai keista.

G. G. Psichologė Romena Kačiniene yra sakiusi „...poros, negalinčios susilaukti vaikų, jaučiasi taip, lyg būtų už borto. Visi kiti juda pirmyn, o jie tūpčioja vietoje. Tarsi egzistuočių uždaras tėvų klubas, į kurį niekaip negali patekti“. Kaip manote ar tas tėvų klubas lengvai įsileidžia tuos, kurie pagaliau tapo tėvais, tačiau tai jiems pavyko su medicinos pagalba?

U. I. Tikrai labai gerai pasakyta. Tikrai tai atrodė, kaip užburtas tėvų klubas į kurį negali patekti. Niekada taip nepagalvojau. Bet iš tikrųjų taip ir yra. Atrodo visi aplinkui, tik ne tu. Ir tada bandai neprileisti. Nors supranti, kad gal niekada nebūsi tam rateyje ir tėvu netapsiu. Tai baisi mintis ir labai gąsdinanti. Ir niekam nelinkėčiau pagalvoti apie tai. Tai buvo kritinis momentas, aš negalėjau prisileisti minties, kad nebūsiu mama niekada (verkia). Tuo metu dar pavyzdžiui klausimas, kodėl neįsivaikinat, iš viso toks skaudus. Nes kiekvienas turi teisę išgyventi motinystę, tėvystę tokiu būdu kokių jis nori išgyventi. Jei kažkam yra gerai įsivaikinti, tai yra nuostabu, bet tai ne visiems tinkantis kelias. Ir kai kas sakydavo, įsivaikinkit, kam jūs darot naujus vaikus, jų tiek vaikų namuose, tai visiškai nelogiškas teiginys ir neturintis jokios vertės. Nes tiems, kurie nori susilaukti, tai yra tuščias klausimas.

G. G. Ar sunkumai natūraliai tapti mama (tėčiu), kaip nors veikė Jūsų moteriškumo/vyriškumo pojūtį? Ar procedūrų, gydymo, vaistų vartojimo metu jautėtės su partneriu vieningai? Ar kilo minčių, apie moters kūnui tenkančią procedūrų našta?

U. I. Labai geras klausimas. Vaiko pradėjimas turėtų būti dviejų žmonių lytinių santykių, iš meilės geriausia, vaisius. Einant tuo keliu supranti, kad tikriausiai tai taip nebus. Ir lytiniai santykiai su artimiausiu žmogumi pasikeičia, jie tampa iš reikalo, keisti, jie pakeičia formą, tai pavojingas momentas porai, prarasti tą tikrą intymumą. Tai tampa darbu. Net dingsta noras suintymėti su savo vyru, nes tu žinai, kad taip vis tiek mes nepastosis. Tai labai sudėtingas momentas porai. Aišku dėl moters kūno, tai aš galvoju, mes galim viską iškęsti, taip tavo kūnas keičiasi nuo hormonų, tu sustorėji, vėl visokie skirtingi poveikiai tavo kūnui, bet labiausiai paveikia tas intymumo pasikeitimas. Savo kūnu aš visada tikėjau ir kai laukiausi ir visada galvojau, kad viskas bus gerai ir mano gimdymas buvo labai lengvas, pavyzdinis. Visada sakau, kadangi man buvo sunku pastoti, tai aš nusipelniau lengvo nėštumo ir gero gimdymo. Tai taip ir buvo. Aš nusipelniau lengvo gimdymo. Trijų *papušinimų* ir vaikelis išėjo. Laukimosi metu aš labai pasitikėjau savo kūnu. Kitaip nei kai vartojau vaistus gydantis. Galvojau kaip čia mano kūnas taip

feilina prieš mane. Aišku dar mūsų atveju buvo kitaip, nes problema buvo vyro, nebuvo kažkokio savo kūno nekeitimo, aš laikiau, kad aš sveika, aš jaučiuosi pasiruošus ir visada jaučiausi tokia vaisinga. Aš visą gyvenimą jaučiausi, kad aš tokia vaisinga.

G. G. Ar tai, kad katalikų Bažnyčia nepitaria pagalbinių apvaisinimo procedūroms, sunkina apsisprendimą krikštyti vaiką?

U. I. Aišku mano santykis pasikeitė ne tiek su tikėjimu, bet kiek su Bažnyčios institucija. Aš tikiu, bet nepasitikiu institucija. Nes man toje institucijoje nėra vietos. Su tokiu gyvenimu, kokį gyvenu ir su tokiu keliu, kokį praėjau. Mes nusprendėme vaiko nekrikštyti. Kas sukėlė daug klausimų ir pykčių šeimoje. Klausimų, kaip taip galima. Nes tai taip giliai tradicijoje, kad žmonės tai daro net negalvodami ar jie tikintys ar ne. Mes nusprendėme būti nuoširdūs šiuo klausimu ir nevesti vaiko į bendruomenę, kuri jo nenorėjo. Net nežinau, kokia reakcija būtų Bažnyčioje, jei ateitumėm ir pasakytumėm, kad mes vaiką pradėjome PA būdu, kuris Bažnyčiai nėra priimtas, gal dabar jau tas požiūris keičiasi Bažnyčioje, gal jau viskas gerai, bet vėlgi, kai aš studijavau *in vitro* apvaisinimas Bažnyčiai nebuvo priimtinas, buvo priimtinas tik *in vivo*. Taigi mano vaiko Bažnyčia nenorėjo ir nepripažįsta kaip moralaus, todėl aš jo nežadu per prievartą įvesti į tokią bendruomenę. Jei jis ateityje norės, esu visiškai atvira, tai jo pasirinkimas, bet aš jo neversiu. Tai santykis su Bažnyčia labai pasikeitė, anksčiau ten eidavau kiekvieną sekmadienį, tai dabar visai neįmanoma ir man, aš gerbiu tą bendruomenę ir po dešimt metų ji gal bus visai kitokia, bet šiuo metu tai nėra bendruomenė, kuri manęs laukia. Ir tikrai buvo pikta stebėti jų keliamus klausimus. Dar prisiminiau dabar vieną draugę kuri gyvena Olandijoje ir kuri susidūrusi su nevaisingumu, yra taip pat labai religinga, ir jie naudojami NaProtechnologija Lenkijoje.

G. G. Vaisingumo klinikos užtikrina donorų anonimiškumą, tačiau leidžia sužinoti jų ūgį, plaukų ir akių spalvas. Kaip manote, kiek svarbu žinoti embrionų/spermos/kiaušialąstės donorų fizines charakteristikas? Kodėl?

I. U. Įdomus klausimas. Mes buvome nusprendę, kad jei mums reikėtų, mes donoro nesitelktumėm. Bet iš tikrųjų, tai nėra kažkoks produktas, kurį nuėjęs į parduotuvę renkiesi, bet ir kažkuria prasme taip, nes tai nebuvo iš tavo laisvos valios. Tai kritinis sprendimas. Žinoma norėtusi žinoti minimaliai dalykų apie donorą, svarbi sveikatos istorija, tai svarbu tokius dalykus žinoti, nes ir vaikas turi teisę žinoti, tokius dalykus.

Informantas (-ė) Nr. 8:

Amžius: 33

Šalis/Miestas: Vilnius

Išsilavinimas: Aukštasis, 2 aukštieji.

Ar laiko save tikinčiu (–čia): Kažkiek save laikė anksčiau. Bet po PA nusprendė, kad nekrikštys savo vaiko, nes Bažnyčia yra prieš. Nesutinka su Bažnyčia.

G. G. Kada pradėjote galvoti apie vaikus? Papasakokite savo bandymų susilaukti istoriją (etapai, lūžiai, pauzės ir t.t.).

K. R. Čia iš tikro ilgas laiko tarpas. Nusprendėm bandyti po vestuvių, tai jau 7 metai atgal. Gal net daugiau – 8. Ir tada prasidėjo bandymai, bandymai, iš pradžių nieko nepavyko. Tada prasidėjo tyrimai. Ėjimai per gydytojus. Aiškios priežasties taip ir nėra nustatyta. Tyrimai visi atlikti, išbandyti visokie gydymai, vaistai. Ir tos laparoskopijos. Tos priežasties niekas ir nenustatė. Tada prasidėjo tas ieškojimas išeities. Tai pradėjome pirmiausiai nuo tų paprastesnių procedūrų, tai yra inseminacijos. Ir pabandėme čia Lietuvoje. Tada toks iš karto susidarė įspūdis – tos procedūros Lietuvoje privačiame sektoriuje yra gryna komercija, bent jau ten kur buvome, neatsižvelgiant į žmogaus poreikius, į tuos visus dalykus. Tiesiog vaistus parduoda, procedūrą atlieka ir jiems nelabai įdomu kokia tolimesnė eiga. Tai, žodžiu, ta procedūra mums nepavyko. Praėjo dar kažkiek laiko ir tada nusprendėme, kad reikia bandyti kitoje šalyje.

G. G. Kokioje šalyje?

K. R. Lenkijoje. Lenkijoje kažkaip į tuos vaikus, į tą visą rimtai žiūri, atsakingai. Gavau daug rekomendacijų. Ir forumų skaitymas. Tai darbas ne tik medicininis, bet ir kita pusė – forumai, bendravimai, ieškojimai, kur geriau. Ir buvo daug gerų atsiliepimų. Ir susiradome konkretų gydytoją, konkrečią įstaigą ir pradėjome tenai atlikinėti visą gydymą. Procedūros pavyko iš pirmo karto. Ačiū Dievui.

G. G. Ar turite vieną vaiką?

K. R. Vieną. Kol kas vieną. Dar turim 4 užšaldytus.

G. G. Tai ramina?

K. R. Taip.

G. G. Nuo tos dienos, kai nusprendėte bandyti ir iki tada, kai pavyko, kiek laiko praėjo?

K. R. Tai dabar dukrytei bus 2 metai lapkritį. Tai dabar kokius 5 metus bandėm. Tie 5 metai grynai tokių stiprių bandymų. Bet prieš tai irgi būdavo visko.

G. G. Ar būdavo tame laike lūžiniai taškai? Kartais poros nusprendžia pristabdyti, atsitraukti, o vėliau grįžti. Arba „susiimu kaip karys ir einu toliau“. Ar atpažintumėte kažkokius etapus, lūžius?

K. R. Nežinau, nei lūžių, nei tokių susvyravimų. Kažkaip viskas natūraliai ėjo, ėjom ir darėm.

G. G. Kryptingai link tikslo?

K. R. Taip.

G. G. Ar buvo lengva apsispręsti, kai sužinojote, kad tai yra vienintelis būdas tapti biologiniais tėvais? Ar kažkas sunkino apsisprendimą naudotis pagalbinio apvaisinimo procedūrom?

K. R. Sakyčiau pakankamai lengva buvo. Mes taip įdomiai. Prieš tai, prieš šias procedūras ir apsisprendimą, galvojome net apie įsivaikinimą. Ir įsivaikinimas buvo ne po to, jeigu nepavyks, bet prieš tai. Galvojom, galvojom ir kažkaip. Nu tiesiog – šovė mintis, kad imam šitas procedūras. Pagalbinį apvaisinimą. Ir tokių nebuvo.

G. G. Esate ir toje bendruomenėje, sakėte, kad įsiliejote į forumus. Man įdomu priežastis, kas ir kodėl, ko ten ieškoma. Aišku, ten ieškoma palaikymo, informacijos ir t. t. Bet galbūt yra tekę girdėti iš žmonių, kas panašias patirtis yra turėję, kas jiems sunkina apsisprendimą? Aš linkstu prie to, ar pati ta nuotaika Lietuvoje... Ir paminėjote kalbėdama apie Lenkiją, kad kažkaip ten kitaip. Ar buvo tokių dirgiklių, kurie sunkintų apsisprendimą?

K. R. Aš manau, kad pagrindiniai du dalykai yra finansinė pusė. Nes tai yra tikrai labai brangu. Ir jeigu nepavyksta iš pirmo karto, tie keli kartai, esu mačiusi, kad žmonės ir paskolas ima ir visa kita. Tai čia vienas apsunkinantis, o kitas tai požiūris. Dabar tai jau gal, kai pradėjo šnekėti va visi, daugiau priima. O pačioje pradžioje tai buvo toks, kad čia vaikai iš mėgintuvėlio. Jie tokie kažkokie kitokie. Moteris neproduktyvi. Tai kažkas čia toje šeimoje iš vis negerai. Tai vat tas neigiamas požiūris ir finansai. Pagrindiniai tokie dalykai.

G. G. Tai jūs irgi fiksuojate, kad visgi situacija keičiasi?

K. R. Tikrai labai keičiasi.

G. G. Tada kaip manote, kodėl žmonės dalinasi ir atvirkščiai, kodėl žmonės vengia dalintis?

K. R. Žinokite, sunku pasakyti. Aš, pavyzdžiui, pradėjau dalintis ir kalbėti ir man ta tema visai nėra gėdinga, nei kažkokia... Net sakyčiau, gėrį nešanti, su pasididžiavimu. Dėl to, kad... nu nežinau... Kaip ten?

G. G. Kodėl dalinasi, tai gal ir aiškėja, bet va kartais, kodėl vengia, kodėl nuslepia, kodėl kartais nusprendžia va čia šitoje aplinkoje šitiems žmonės, aš nesakysiu? Yra ir tokių.

K. R. Tai man atrodo neigiamo požiūris labiausiai.

G. G. Kas konkrečiai gąsdina, koks tai požiūris?

K. R. Nu kaip. Nežinau. Jeigu paėmus tą aplinką iš visos mūsų aplinkos, tai yra vis tiek daugiau tų vyresnių žmonių, kuriems tai nėra priimtina. Jie tiesiog. Kiek Dievas duos, tiek ir gimdysi. Jiems nėra priimtina ir tada gaunasi tas neigiamas požiūris, neigiamos emocijos. Nėra to palaikymo. Tai galbūt dėl to vengia žmonės kažkam būtent sakyti ar su kažkuo būtent pasidalinti. Mano aplinkoje iš tikro mes ne vieni su tokia problema – pasirodo, kad nemažai tokių. Tai mes nevengiam ir nebijojome niekam sakyti. Pačioje pradžioje galbūt buvo toksai, ypač tas laikotarpis tik po vestuvių, tai gal ir privengdavome, nes tų klausimų, kada jau čia tie vaikeliai bus, buvo labai daug. Ir buvo tas klausimas pakankamai skaudus. Tai vengdavome to klausimo ir atsakymo, tiesiog kad savęs neskaudinti. Bet paskui, kai jau susigyveni pats su ta problema... Ir pamatai, kad aplinkoje nėra. Tai tada nėra ko čia nei slėpti, nei vengti.

G. G. Iš to du klausimai plaukiantis. Kas, kokios priežastis, kurios prisilietė prie to lengvėjimo. Tikrai vienos informantės sako, kad paprasčiausiai ta vaisingumo statistika vis dar blogėja ir porų daugėja. Ir akivaizdžiai dėl to. Kas dar prisideda, kad ta situacija ir dalinimasis savo patirtimi būtų dar paprastesnė?

K. R. Man lengvėjimas prasidėjo dėl to skaudulio pergyvenimo, jau kai būna skaudžiausias taškas, tai vėliau ateina palengvėjimas, nes anksčiau kiekvienas nėštumas aplinkoj tai lyg ir džiaugiuosi, tada savaitė ašarų ir kai pasibaigia tos ašaros ir nervai, pradedi kalbėti, bet žmonės klausia, kodėl neturit vaikų, sakom, kad negalim turėti vaikų, tada jiems patiems pasidaro nesmagu ir tas kalbėjimas, kažkaip ir atvedė prie palengvėjimo.

G. G. Daug moterų kalba apie tą pasikeitusį santykį su žmonėmis, kurie turi vaikų, kai tau nesiseka, ar buvo momentų, kai norėjosi atitolti?

K. R. Iš tikrųjų nelabai, nes tas amžius buvo toks, kad visi turėjo, jau laukdavosi antro ar trečio. Tai net nebuvo galimybės atsiriboti, tektų atsiriboti nuo visų, nes mažai buvo tokių, kurie neturėjo. Gal skaudžiau buvo – vaikų gimtadieniai. Ir į juos aišku kviečia tuos su vaikais. Aišku kai kada kviesdavo ir mus, bet tekdavo ir atsisakyti, atsiriboti nuo tokių švenčių. Bet šiaip susitikimų ar bendravimo tai ne.

G. G. Kaip atrodo aplinka spaudžianti susilaukti vaikų? Apibūdinkite ją.

K. R. Net sunku apibūdinti, nes tai yra visur. Darbovietėje, seneliai, tėvai, draugai, nepažįstami žmonės, jei esi susituokęs ir neturi vaikų. Net nežinau, kaip apibūdinti. Man atrodo, kad visa aplinka tuos jaunos žmones pradeda spausti. Tikiuosi ta aplinka keičiasi. Nes dabar kai žmonės pradeda kalbėti, tai gal žmonės ir ima susiprasti, kad gal reikia susilaikyti nuo to klausimo. Gal tai yra kažkokia problema.

G. G. Ar žinant, kad kitų nėštumas gali būti skaudus, buvo sunkiau pačiai džiaugtis?

K. R. Saikingiau? Ne. Gal labiau tas saikingas džiaugimasis buvo dėl baimės, vis tiek yra ir metai. Ir tas neramino. Aš džiaugiausi ir pakankamai. Man gal buvo paprasta dalintis, nes aš nuo nieko neslėpiau. Visi žinojo, kad važiuojam į Lenkiją, visi su mumis buvo tame procese. Visi žinojo, kad tą dieną jau vyksta įdėjimas kiaušinėlio, po savaitės kraujo tyrimai. Aš galvoju, kad labai gerai dariau, kad dalinausi. Aišku su pačiais artimiausiais. Ir kurie linki gero. Ir gaunasi tada pačių emocijų būseną geresnę ir mintys geresnės.

G. G. Ar dalyvavote pagalbinių apvaisinimo reglamentavimo svarstymuose? Kas juose erzino labiausiai? Kas apskritai kitų kalbose apie pagalbinių apvaisinimo procedūras erzina labiausiai? Kas džiugino (piketai)?

K. R. Tikrai nebuvo labai įsigilinsi ir dabar nesu, bet labiausiai erzino, tai kad nori padaryti gero ir afišuoja, kaip gerus darbus, nors realios naudos yra mažai, su savo džiūgavimais, vaizduojasi, kokie jie geri, o žmonės toliau verkia, nes pagalbos mažai. Man labai nepatiko, kad mūsų atveju, kai aiškios nesusilaukimo priežasties nėra, tai kartais gali būti sutraktuota kaip vaisinga, ir turi kažką įrodinėti, tai apart tos moralinės (jausminės) pusės, kad negali susilaukti, dar turi pereit kelius, kad įrodyti, kad tu tikrai negali, kad tau reikia pagalbos. Ir kad gausi tą pagalbą nepilną, tik už procedūrą, o ne vaistus, kurie kainuoja turbūt panašiai. Tai mane tikrai veikia tas džiaugimasis gerais darbais. Aišku džiugu, kad iš viso kažkas prasidėjo. Gal vis tiek tai dar išsirutulios į gerus dalykus.

G. G. Kaip manote, ar vaikai turėtų žinoti savo gimimo būdą/istoriją, ypač jei jų gimimui reikėjo naudoti donuotas lytines ląsteles? Ar esate svarstę, kaip apie tai reikia kalbėtis su vaikais?

K. R. Kada tai daryti, dar nežinau, bet tą daryti reikės, nes svarbu, kad vaikas žinotų, kad suprastų, kad čia nėra kažkas tokio, nei blogo, nei gėdingo, kad jis vaikas, kaip vaikas. Ir kad tai natūralu. Manau, gal susidurs su kokiais vaikų pasakymais, bet tikrai nemanau, kad reikėtų slėpti.

G. G. Psichologė Romėna Kačiniienė yra sakiusi „...poros, negalinčios susilaukti vaikų, jaučiasi taip, lyg būtų už borto. Visi kiti juda pirmyn, o jie tūpčioja vietoje. Tarsi egzistuočių uždaras

tėvų klubas, į kurį niekaip negali patekti“. Kaip manote ar tas tėvų klubas lengvai įsileidžia tuos, kurie pagaliau tapo tėvais, tačiau tai jiems pavyko su medicinos pagalba?

K. R. Mano aplinkoje tikrai įsileidžia, bet manau visai būna. Aš manau, kad iš principo ne taip lengva įsileidžia, kai esi vyresnis, nes jau visi kaip ir paauginę tuos vaikus, tada atsiranda kažkokie pamokymai, kažką darai ne taip. Ir čia nesvarbu kokių būdu pastoji. Manau tikrai yra tokių kurie nepaprastai įsileidžiami. Yra ir tarp jaunų žmonių, kurie nepalaiko šitos idėjos.

G. G. Ar sunkumai natūraliai tapti mama (tėčiu), kaip nors veikė Jūsų moteriškumo/vyriškumo pojūtį? Ar procedūrų, gydymo, vaistų vartojimo metu jautėtės su partneriu vieningai? Ar kilo minčių, apie moters kūnui tenkančią procedūrų našta?

K. R. Manau, kad nepaveikė. Aš kažkaip stengiausi tokių minčių neturėti, kad aš kažkuo blogesnė moteris ir žlugdyti save kaip moterį vien todėl, kad negaliu susilaukti vaikų. Iš vyro irgi tokio kažko, kad ne tokia moteris esu, bent parodyto, nebuvo. Tai nebuvo tokių sunkumų. Dėl vieningumo, tai tikrai visada jautėmės vieningai, niekada nebuvo jokių kaltinimų, juolab kad problemos nerado nei pas mane, nei pas jį, visi apsisprendimai dėl procedūrų, pasiruošimai ir vaistų leidimasis, prieš antrą ypatingai daug, mėnesį laiko, į pilvą, tai aš pati nesugebėdavau, man visada vyras leisdavo juos. Buvo nuolatinė parama. Abu vienodai išgyvenime, aš gal fiziškai ir tie hormonai dar, jis emociškai. Į kiekvieną procedūrą kartu važiuodavom, kartu būdavom, tikrai vieninga komanda buvom.

G. G. Ar važiuojant į procedūras, į Lenkiją reikėjo kažkaip tai su darbu/atostogomis derinti? Ar sunku buvo ten apie tai kalbėti?

K. R. Aš dėkingoje darbovietėje dirbu – socialinės paramos centre. Gal buvo sunku prisiruošti pasakyti, blogiausia, kad negali tiksliai pasakyti, kada tau reikės tų laisvų dienų, nes viskas priklauso nuo moters organizmo, sunkiausia buvo nueiti pasakyti, bet kai nuėjau, tai pasirodė, kad ir viena iš skyriaus ir kita, ir dar kiti įsivaikinę, ir čia ta problema mūsų įstaigoje paplitus, ir labai palaikė, dienų davė, nebuvo sudėtinga.

G. G. Minėjote, kad vaikų nekrikštysite, nes Bažnyčia IVF nepritaria. Ar turėjote, kokių diskusijų su katalikais draugais/pažįstamais?

K. R. Tikrai buvo tų diskusijų, aišku labiausiai tai su tėvais, vyro tėtis toks labiau bažnytinis, su mama daug ginčijausi, dėl apsisprendimo nekrikštyti vaiko, ji sako, kad gali nesakyti, bet tada tos prasmės nėra, eiti ten ir kažką slėpti. Krikšto procesas netenka esmės.

G. G. Dar pradžioje minėjote, kad turite keturis užšaldytus embrionus? Apie juos galvojate, kaip apie šeimos pagausėjimą? Ar yra tekę galvoti, ką reiktų daryti su likusiais embrionais, kai jau šeimos pagausėjimo neplanuotumėte?

K. R. Kaip tik vakar su vyru kalbėjome, Lietuvoje tai lyg ir yra taip, kad reikia juos visą gyvenimą šaldyti, mes saugome Lenkijoje, kur berods reikia 10 – 20 metų saugoti, tai mes galvojame apie pagausėjimą, o paskui tai gal donorystė, turbūt yra ta paklausa. Aišku labai į tolį negalvoju, kai panaudosim savus, jei atšildžius viskas pasiseks, ne būna, kad nebūna jie tinkami atšildžius, tai kažkaip dar toliau ir negalvoju, bet jei tektų donuoti tai laikyčiau kaip pagalbą kitiems.

G. G. Ar jei sveikata leistų, galėtumėte būti kiaušialąstės donore?

K. R. Labai apie tai negalvoju, sunku pasakyti, ar galėčiau ar negalėčiau, labai nuo situacijos priklauso. Aišku, dabar tai jau metai mano ne tiek, jau kažki ar galėčiau kam padėti.

G. G. Vaisingumo klinikos užtikrina donorų anonimiškumą, tačiau leidžia sužinoti jų ūgį, plaukų ir akių spalvas. Kaip manote, kiek svarbu žinoti embrionų/spermos/kiaušialąstės donorų fizines charakteristikas? Kodėl?

K. R. Kad vaikas būtų panašesnis į tėvus, nors čia antraeiliai dalykai, nes žinau tėvus, kurie yra įsivaikinę ir kas nežino, tai sako grynas tėtis, grynas mama. Bet šiaip renkasi tie, kurie į tai žiūri ne į kaip būtinybę. Nes kai jau tu iš tikrųjų nori vaiko, tai nesvarbu, ar jis ten mėlynomis akimis ar žaliomis. Juk yra galimybė pasirinkti ir lytį, Tai man tai truputį išsikalinėjimas galbūt.

G. G. Kaip manote, ar pagalbinio apvaisinimo paslaugos turėtų būti prieinamos ir tos pačios lyties poroms arba vienišoms moterims?

K. R. Kad keisis, tai labai tikiuosi, kad tai keisis. Kad visiems be išimties tai nežinau, gal išimčių turėtų būti, bet čia į daug ką atsižvelgiant. Bet dėl vienišų moterų tikrai nesutinku, nes net ir neištekėjusi moteris nori vaikų ir čia ne jos pasirinkimas, kad ji neištekėjusi. Tai draudžiama atrodo, todėl, kad norima formuoti tokias tipines šeimas,– tėvelis ir mamytė, santuokoje gyvenantys, viskas tobulas, tada jiems kažkiek padedam.

Informantas (-ė) Nr. 9: Ž. M.

Amžius: 29

Šalis/Miestas: Kėdainiai

Išsilavinimas: Aukštasis

Ar laiko save tikinčiu (–čia): taip

G. G. Kada pradėjote galvoti apie vaikus? Papasakokite savo bandymų susilaukti istoriją (etapai, lūžiai, pauzės ir t.t.).

Ž. M. Kelias prasidėjo prieš 4–5 metus. Kuomet mes dar net nebuvom susituokę. Susituokėm mes prieš metus laiko. Dirbu medicinos srityje, esu bendrosios praktikos slaugytoja, todėl gal viskas buvo paprasčiau apskritai. Pradėjome planuoti, metai nepavyksta, nuėjau pas gydytoją, išsityriau pirma, kaip ir daugelis moterų, bet kadangi gydytoja labai protinga, ir pasakė, kad reikia tirtis abiem, tai paaiškėjo, kad pas mane viskas buvo gerai, o pas vyrą rado pakitimų, dėl kurių aš ir negaliu pastoti, tai taip ir prasidėjo tas kelias. Pradėjau viskuo domėtis, skaityti mokslinius straipsnius, dalintis su kolegomis, bendrauti, kas čia kaip, vedžiau vyrą pas visokius specialistus, bandėm aišku ir natūraliai, na nes vis tiek norėjosi ir natūraliai, buvo sunku priimti tą faktą, kad reikės čia kažką daryti ir kažkur kreiptis, taip nesisekė natūraliai pastoti 2–3 metus. Ir kai jau žinojom, kad tikrai nepavyks, kažkaip vis tiek laukėm, tada susidūrėm su ta problema, kad reikia būti susituokus, kas man atrodė visai nelogiška, niekas nepadėjo, jokie papildai, jokie būdai ir pernai liepą susituokėm ir tada vasarį jau bandėm pirmą procedūrą (inseminaciją), ji nepavyko, tada ilgai kaupėmės pagalbinio apvaisinimo procedūrai (IVF), jau buvom susitaikę, kad tik tai gali padėti ir nebuvo mums tai nei finansiškai labai sunku, nei psichologiškai, tiesiog laiko gal trūkumas buvo, nes atima tai laiko. Na ir pagaliau, nusprendėm darytis procedūrą šių metų liepos mėnesį. O spalį va jau pasidarėm. Aš kaip ir su dideliais sunkumais nesusidūriau, nes kai tu dirbi medicinos srityje, tu turi galimybę išsirtinti, tu turi galimybę išgirsti daug nuomonių, bet aišku paprastam žmogui, kuris visai su tuo nesusidūrė ir nesupranta nei vieno termino, tai įsivaizduoju jam yra be proto sunku, mūsų kelias nebuvo labai sunkus, aišku tarpusavio santykiai buvo įvairūs ir pykėmės ir visokių nusivylimų, kaltinimų buvo, bet kažkaip susiėmėm ir visas gerai gavosi.

G. G. Išties, sąlyginai tas kelias neilgas, gana sėkmingas.

Ž. M. Tas ir yra, kad aš žinojau, kad inseminacijų sėkmės procentas vos 15, vos ne tas pats, kas natūraliai pastoti, jos praktiškai neapsimoka daryti, gydytoja pas kuria lankausi ir kolegė, man iš karto pasakė, tu nemėtyk pinigų ir darykitės pagalbinį apvaisinimą, nes jis yra iki 50 proc. sėkmės. Aišku džiaugiuosi, kam padeda inseminacija, bet mums netiko. Iš tikrųjų manau, kad žmones labai gąsdina nežinojimas, bet kai pradedi daug domėtis, nėra ten kažkas labai sudėtingo, aišku visi atvejai skirtingi. Mes susidūrėm su tuo, kad mes išleidom daug papildams, tyrimams iki

procedūros. Bet šiaip pati procedūra nedaug kainavo, bet mes neturėjom, ko šaldyti, ko saugoti, kas kainuoja ir kas yra didžiausia spraga šitam įstatyme, kad tu turi saugoti savo ląsteles ir už jas mokėti visą gyvenimą, kai tarkim aš būdama 39 metų daryčiausi pirmą procedūra ir man ten liktų daug embrionų, tai aš realiai niekada jais nepasinaudočiau, tai nelogiška. Mums neteko su tuo susidurti, bet žmonės susiduria. Ir tai gal daugiausia kainuoja, nes mes sumokėjom labai nedaug <nutrūkęs garsas>.

G. G. Ar galima sakyti, kad tai, kad Jums reikėjo šios procedūros paskatino pagreitinti sprendimą susituokti?

Ž. M. Iš dalies tai ir buvo tas kertinis taškas, buvo visokių planų, bet žinojom, kad be šio plano, mes nepasieksim savo to kito plano.

G. G. Jūs iš karto pabrėžėte, kad kadangi esate iš medicinos srities ir kadangi buvo visada kas konstruktyviai patiria, tai gal šis klausimas nebus artimas, bet vis tiek iš aplinkos pastebėsite. Kas sunkina apsisprendimą naudotis pagalbinio apvaisinimo procedūromis?

Ž. M. Aš tikrai manau, kad tai yra nežinojimas. Žmonių nežinojimas. Mano vyras irgi nėra medikas, visiškai žalias ir nieko nesupranta, bet jis iš karto suprato, suvokė tą faktą, jam jis buvo priimtinas, nebuvo jokių abejonių, kaip ten kiti sako, o tai „mėgintuvėlyje“ „iš mėgintuvėlio vaikas“, nieko tokio nebuvo, buvo sąmoningumas, kad tiko būdo nėra, realiai tai čia nėra kažkoks nenatūralus būdas, gi vis tiek moteris nešioja jų abiejų ląsteles, nežinau pačiai neteko susidurti su sunkumu, bet manau žmonės, tikrai susiduria iš nežinojimo ir iš to tokio sovietinio požiūrio, kad čia mėgintuvėlyje užaugintas.

G. G. O kai tuo pagalbinio apvaisinimo atveju, kai PA nėra naudojamos abiejų lytinių ląstelės? Kai reikia donoro?

Ž. M. Apie šį klausimą mes iš tikrųjų irgi svarstėm. Ir būtumėm naudojasi ta galimybe, dėl vyriško faktoriaus pusės, vėlgi tas didelis noras tapti tėvais, leidžia sąmoningai į tai pažvelgti, nematėm čia kažkokios didelės problemos. Nes galvojom ne tik apie donorystę, jei jau ir po to nepavyksta, galvojom ir apie įsivaikinimą. Dėl to nebuvo kažkokių problemų. Nes mūsų tikslas yra tapti tėvais.

G. G. Minėjote, kad pati daug skaitėte mokslinių straipsnių ir domėjotės daug. Kokie dar informacijos šaltiniai/kanalai yra? kokios dalinimosi priežastys?

Ž. M. Yra visokios pokalbių grupės, ten merginos dalinasi, tėvų darželiai, mamų klubai, esu ir ten skaičiusi ir rašiusi, dar mūsų draugų tarpe yra draugų, kurie susiduria su ta pačia

problema, tai tiesiog atsivėrimas, bendravimas, domėjimasis, tai šitai padeda. Kur dar žmonės gauna informacijos? Net nežinau, aišku internete labai daug jos, bet reikia tikslingai pasirinkti, ten nuomonių įvairių, bet reikia susirasti gydytoją specialistą ir žmogų, su kuriuo sutaptų auros, niekada nereikia eiti pas specialistą, kuris tau nepatinka.

G. G. Kaip atrodo aplinka spaudžianti susilaukti vaikų? Apibūdinkite ją.

Ž. M. Mūsų šeimoje, mums neteko daug su tuo susidurti. Iš tikrųjų mūsų abiejų tėvai apie mūsų šią problemą nežino. Mes taip nusprendėm kol kas kol einam tuo keliu to nesakyti, nes tai sukeltų papildomo streso mums, papildomo streso jiems, sukeltų bereikalingų klausimų, o jų mažiausiai norėjosi šiam laikotarpiui, tai dar nežinom, bet galvojam, gal ir pasakysim, jau vėliau. Bet šiaip mūsų tėvų amžius yra dar toks pakankamai jaunas ir jie gal dar ir nenori būti seneliais, o iš svetimų žmonių tai irgi kažkaip nelabai. Bet tikrai žinau, kad žmonės labai susilaukia tokių klausimų. Man atrodo, kad nedera to klausti, lysti į kito žmogaus gyvenimą. Ir šiaip įstatymas priimtas, apie tai bandoma šnekėti mūsų visuomenėje, tai gal tai keisis.

G. G. Dar stabtelėjant prie jūsų sprendimo nesakyti tėvams. Tai grynai paremta tuo, kad nenorite, jog jaudintųsi? Ar tai ir kažkiek susiję su jų kokiomis nors senesnėmis pažiūromis?

Ž. M. Ne, iš tikrųjų manau jų požiūris yra atviras. Tiesiog pasirinkom nepasakoti dėl pačių jų nerimastavimo. Kad būtų ramiau, norėjom išgyventi tai dviese. Tai nėra kažkoks gėdos jausmas, kad būtų gėda pasakyti, tikrai nėra gėda. Planuojam galbūt pasakyti. Papasakoti tą kelią, kai bus aiškiau.

G. G. Ir visgi, kodėl galvotumėte kitos poros vengia dalintis savo istorijomis?

Ž. M. Tai aš manau, kad jaučia kažkokią gėdą, baimę, baimę būti nesuprastiems, nors aš sakau, aš dirbu ir gyvenu aplinkoj, kur man keista, kad galėčiau nesuprasti savo paciento, tai manau tai tiesiog baimė, kad būsi kažkoks atstumtas, galbūt po to į tavo vaiką kažkaip kitaip žiūrės. Galbūt dėl to nesako.

G. G. Ar dalyvavote pagalbinių apvaisinimo reglamentavimo svarstymuose? Kas juose erzino labiausiai? Kas apskritai kitų kalbose apie pagalbinių apvaisinimo procedūras erzina labiausiai? Kas džiugino (piketai)?

Ž. M. Aš išgirdau žiniasklaidoje, kad įteisino tą kompensuojamą, bet ar seniau jis nei kiek nebuvo kompensuojamas aš nežinau.

G. G. Na iki 2017m. tai be abejo buvo, bet tik privačiose klinikose, tai tuo galėjo pasinaudoti tik turintys finansines galimybes.

Ž. M. Tai taip, aš išgirdau, kad yra tos dvi pagalbinio apvaisinimo procedūros kompensuojamos ir aišku tik vėliau, kai jau teko daugiau domėtis ir su tuo susidurti, tai man paaiškėjo kiek tai finansuojama. Tai pasirodė, kad nė velnio ten nėra viskas kompensuojama, bet kažkokia finansinė našta vis tiek manau yra mažesnė.

G. G. Galbūt galite pasidalinti, kiek jums kainavo ir kas tiksliai finansuojama?

Ž. M. Man kompensavo stimuliacijos vaistus, apie 600 eurų, aš pati sumokėjau, gal 50 eurų, tada kompensuojamos echoskopijos, stebėjimas, punkcija, įsodinimas, auginimas iki 3 dienų, kadangi mes sodinomės tris embrionus, ir jų kokybė nebuvo tokia gera, kad auginti iki 5 dienų, tai mes sutaupėm dar, nes auginimas dar 500 eurų kainuotų ir šaldymas turbūt būtų didžiausią sumą sudaręs. Dar pabraižymo procedūra apie 100 eurų kainavo, bet mes patys nusprendėm ją rinktis, bet ji nebuvo būtina. Aišku kitiems būna suma ir daug didesnė. Todėl liūdina, kad tik dvi procedūros kompensuojamos. Gal vėliau kažkas keisis dėl embrionų saugojimo. Bet vis tiek yra šalių, kur finansuojama tol ko susilaukiama vaiko, tai man keistas tas apibrėžimas du kartai. Nes jei kitoms reikia ir šešių ir septynių kartų, tai tada apgailėtina ir beviltiška, kiek čia ta valstybė remia.

G. G. Gal klausimas ankstyvas, bet kaip manote, ar vaikai turėtų žinoti savo gimimo būdą/istoriją? Ar PA didina reikmę jį su ja supažindinti?

Ž. M. Nepagalvojau tikrai apie tai kol kas.

G. G. O ar nepaisant, gana sėkmingo to bandymų kelio, kad per tą laiką keitėsi santykis su žmonėmis, kurie turi vaikų? Gal norėjosi tokio būvimo vengti?

Ž. M. Ne, nebuvo to tokio, bet gal buvo toks jausmas, kad pavyzdžiui draugė didžią naujieną, kad ji laukiasi, nu be galo džiaugiuosi, bet vakare užeidavo graudulys, kodėl ne aš, kodėl man taip neduota, bet kažkokio tokio ypatingo šalinimosi nebuvo, perdėto pavydo ar kažko tokio tai nebuvo. Visą laiką tikėjausi, kad ir mane aplankys ta motinystė.

G. G. Ar sunkumai natūraliai tapti mama (tėčiu), kaip nors veikė Jūsų moteriškumo/vyriškumo pojūtį?

Ž. M. Kažko ypatingo nebuvo, gal sveikiau gyvenom, pradėjo sportuoti, bet kažko ypatingo ne, papildų pirkinėjimo, vitaminų ne. Sportas, sveikas gyvenimo būdas, ką vyrui sunku buvo prisivesti daryti.

G. G. O šiaip ar visada su partneriu jautėtės vieningai?

Ž. M. Mane asmeniškai tikrai ne kartą buvo aplankęs toks savęs gailėjimo jausmas, kodėl aš turiu kažką daryti, o jis ne, jei čia jo problema, bet po to savyje susidėlioju viską ir pagalvoju, kad čia dėl mūsų. Pykčiai, gal labiau buvo nesusikalbėjimas, mane erzindavo, jei kažko nesuprasdavo, gal kaip vyras, jie mažiau domisi, aš daugiau domėjausi, skaičiau daug ir atrodydavo, kad jam nerūpi, bet jam rūpėjo, tik jis nemoka informacijos susirinkti ir tuo šaltiniu būdavau aš, tai dėl to kildavo nesusipratimų. Bet vienintelis jausmas tai buvo – savęs gailėjimas, gaila savęs tiesiog.

G. G. Kaip manote, o kur dalinasi vyrai? Nes forumuose mačiau vien moteris.

Ž. M. Tai aš ir manau, kad vyras jų moteris yra tas mokslinis straipsnis, kuris viską jiems sudėlioja, papasakoja. Šiaip mano vyras gana uždaro būdo, pagal nuotaiką atviras, nemėgsta išsipasakoti, daugiau laiko savyje. Net nemanau, kad jis prisijungtų prie kokio forumo ir bandytų, kažko paklausti. Jis visko manęs klausia, jei kažkas rūpi. Aš apskritai manau, kad vyrai tokie, na jiems nėra vienodai, bet jie nemoka informacijos pasiimti, ieškoti, jie uždaresni, manau atsiveria tik su partnere, net nemanau, kad su draugais pašneka. Nors yra karta vyras grįžęs iš komandiruotės ir pasakęs, kad va kalbėjau su bendradarbiu, tai jis irgi turi problemų, ir kadangi mes dabar einam tą kelią, tai aš po to jam viską papasakosiu. Tai turbūt reikia atrasti žmogų, kuriam tu nori papasakoti. Nes aš irgi pavyzdžiui turiu daug draugiu, bet tik vieną, kuriai atsiveriu. Bet su visoms nesinori apie tai šnekėti. Gal dar vyrui būtų lengviau, jei tai ne jo faktorius būtų, bet jis pripažįsta, kad tai jo problema.

G. G. Turbūt, kad nuo to kiek artimi draugai priklauso kiek su jais kuo dalinamės. Bet ar yra tokia terpė, kur ne pasisukus apie tai kalbai, sakytumėt, čia to aš nepasakosiu?

Ž. M. Manau, kad yra. Tai yra, na išskirčiau tokius vienus draugus, jie nelabai artimi, jie vaikų susilaukė labai lengvai ir tokie senesnių pažiūrų žmonės, kurie labai nesidomi tokiais dalykais ir jie saktų „kaip tu čia negali, kažkokia nesąmonė“, tai tokiems nesakyčiau, nes manyčiau, kad jie nesuprastų.

G. G. Pradžioje sakėte, kad esate tikinti, todėl norėjau paklausti, ar kryžtumėte vaiką? Nes yra tekę girdėti, kad dažnai šios poros nekrikštija vaikų, nes Bažnyčia nepritaria PA.

Ž. M. Aš manau, kad krikštyčiau. Teko iš tikrųjų daug diskutuoti sužadėtinių kursuose, paskaitoje apie gyvybės atsiradimą su kažkokia tikybos mokytoja. Tai tikrai labai ten susikivirčijome apie gyvybę, tą ląstelę. Aš esu tikinti, bet man nėra viskas priimtina, bet tai nelemia mano pasirinkimo. Tai yra mano tikėjimas ir tiek. Be to krikštą suteikia tai Dievas, o ne kunigas,

o čia kažkokie kunigystės nesąmoningi įstatymai, tai aš tiesiog tikiu Dievu, ne Bažnyčia. Tai tikrai rinkčiausi krikštyti.

G. G. Galvoju tikrai turėjo būti labai keistai, kai žinai, koku būdu tu gyvybę sukursi ir koki moko tuose kursuose.

Ž. M. Tikrai. Kai man šiaip sėdi tuose kursuose ir nieko nežinai apie PA, tai tau dar gali pasirodyti, kad gal čia ir normalu, pritari Bažnyčiai, bet kai sėdi jau su ta mintim, su viskuo, tai kažkaip nesuvokiam, kažkokia nesąmonė gali pasirodyti.

G. G. Vaisingumo klinikos užtikrina donorų anonimiškumą, tačiau leidžia sužinoti jų ūgį, plaukų ir akių spalvas. Kaip manote, kiek svarbu žinoti embrionų/spermos/kiaušialąstės donorų fizines charakteristikas? Kodėl?

Ž. M. Manau, kad, kažkaip esu skaičiusi, kad leidžia pasirinkti, tai manau, kad poros renkasi panašius į save, manau tai žmonėms svarbu. Gal kad baltaodžiams, juodaodis negimtų (juokiasi).

G. G. O pati, jei sveikata leistų, ar galėtumėte būti donore? Ar gal jei po procedūrų likę embrionų, gal galvojote, ką su jais daryti?

Ž. M. Jei būtų likę ir jų būtų daug, ir jie man būtų tarkime nereikalingi, aš sutikčiau juos paaukoti, bet aišku tai turėtų būti apibrėžta. Nes kaip tik vakar pasiskaičiau, forume buvo toks klausimas „aš turiu daug užšaldytų embrionų ir mano amžius jau kaip ir neleidžia jais pasinaudoti ir jau ir nebenori“ ir kažkas sako tai tu juos paaukok, o ji sako, kas tada užtikrins tai, kad tie mano embrionai, užaugę, broliai, seserys, nesusitiks ir neįvyks kraujomaiša. Tai man irgi kilo toks klausimas, ar tai yra užtikrinta, kontroliuojama. Bet nemanau, kad tai yra kontroliuojama, nes realiai tu nesužinai, kas tavo donoras, tai turėtų būti kažkaip apibrėžta. Bet ir šiaip kiek žinau Lietuvoje su donoryste nėra paprasta, tu gali aukoti tas ląsteles, bet realiai tai sudėtinga. Tai jei būtų pakeitimų įstatyme ir būtų priimti logiški sprendimai tai kodėl gi ne. Jei aš galėčiau paaukoti vieną embrioną ar du, vienam žmogui, jei jų yra daug ir jie sunaikinami, tai viskas gerai, bet jei jie panaudojami kelioms moterims ir sėkmingiems nėštumams, tai ne, nenorėčiau. Tai kol kas atrodo nelabai veikia. O dėl vyrų lytinių ląstelių tai tekę girdėti, kad lietuvių keliauja į užsienį, o čia atkeliauja iš užsienio. Manau vyksta kažkokie mainai.

G. G. Kaip manote, ar pagalbinio apvaisinimo paslaugos turėtų būti prieinamos ir tos pačios lyties poroms arba vienišoms moterims? Nesusituokusioms poroms?

Ž. M. Manau tai turėtų būti prieinama kiekvienam. Todėl kad apskritai, santuoka ir vaikų atsiradimas. T. y. kas pasakė, kad vaikai turi atsirasti santuokoje, tada turėtų drausti ir natūraliai gimstančių vaikų atsiradimą ne santuokoje. Visiems turėtų būti vienodos teisės. Dabar tai yra diskriminacija. Aš manau, tai turėtų būti visiems. Nepriklausomai nuo lytinių pažiūrų ir nemanau, kad nesusituokę žmonės yra kažkokie kitokie ir negali tapti tėvais. Apskritai žmogui duotas sunkus nevaisingumo kelias ir dar įspraudžia į rėmus, kurių ten ir taip yra daug.

G. G. Savo klausimus baigiau, tikiuosi viskas pasirodė aktualu.

Ž. M. Tikrai ačiū, kad pakvietėt. Manau, apie tai kalbėti būtina ir kuo daugiau apie tai šnekėsime ir kuo daugiau tokių tyrimų bus atlikta tai manau, kad ir įstatyme kažkas galėtų pasistūmėti. Tai ačiū, kad apie tai rašot.

Informantas (-ė) Nr. 10: V. J.

Amžius: 33

Šalis/Miestas: Kaunas

Išsilavinimas: Magistras

Ar laiko save tikinčiu (–čia): Iš dalies taip

G. G. Kada pradėjote galvoti apie vaikus? Papasakokite savo bandymų susilaukti istoriją (etapai, lūžiai, pauzės ir t.t.).

V. J. Tai tiesiog, susituokėm, nusprendėm, kad norim vaikų ir įtampos kažkokios neįjautėm, niekuo nesiskundėm, žmonės, kaip žmonės, specialiai pas kažkokius gydytojus neteko vaikščioti, ir man per pirmus metus buvo pavykęs pastoti natūraliai, bet nėštumas truko penkias savaites, įvyko persileidimas, bet gydytojai sakė viskas tvarkoje, aš galiu. Dar prieš tai aš turėjau tokį polipą, jį išoperavo ir tada aš pastojau. Ir tada pasakė, kad viskas gerai, dabar pora mėn. palaukit ir bandykit ir viskas gerai bus. Tai tada dar tris metus. Ir nieko nepavyko. Tada praėjo, gal metai, tyrimai, laparoskopija, bandymas rasti kliniką, gydytoją, kur čia man eiti. Iš pradžių diskomfortą jaučiau, žinojau, kad Vilniuje yra geras gydytojas, bet vyriškis, tai nevažiavau. Pamaniau ai ir čia Kaune rasiu. Tada atsidūriau privačioj klinikoje, nes tada jau PAĮ buvo priimtas, bet dar ten daug niuansų buvo. Privačioje viskas paprasčiau atrodė, ateini susimoki. Taip atsidūriau vienoje klinikoje, pas vieną gydytoją, bet ji mane nuvylė, nes pasakė,– ateini, padarom tyrimą kitą kartą, čia žinok nieko gero nėra, padarius echoskopiją, ir ateisi kitą kartą, čia operacija, čia PA. Aš sėdžiu

be žado, išėjau apsiverčiau. Galvoji, negi čia iš tikrųjų taip bus. Tai pagalvojau durna ta gydytoja. Tai nuėjau į kitą kliniką, jų kiek nori, kita gydytoja truputėlį švelniau visą tai pateikė, skyrė tyrimus, hormoniniai ten visokie, tik pinigus mokėk. Ji kažkokių labai problemų nerado tyrimų metu, atrodė viskas normaliai, skyrė tik hormonų stimuliaciją, sako bandom, nors nieko nėra, bet vis tiek nepavyko, bandom inseminaciją, tą paprastesnę būdą, tai vieną kartą bandėm ir buvo – nieko. Niekas nepavyko. Tai reiškias, gal kažkas yra. Davė siuntimą, pasidariau antrą laparoskopinę operaciją, rado problemų, atrodo viską išsprendė, ten su tokiais įrankiukais subado jei reikia tai prapjausto, atskiria, žodžiu *paturbina*. Tai rado tų problemų pas mane. Pas vyrą nuo pat pradžių buvo viskas aišku, kad viskas tvarkoje, tai problema mano. Tai atskyrė ten pas mane ir sakė, tai turėtų būti gerai. 8 mėn. nieks nevyksta. Dar bandėm inseminaciją, gal ten atlaisvinus, gal dabar pavyks. Bet nepavyko. Čia jau antrą kartą. Tada palaukėm, norėjom atsigauti, nes varėm intensyviai, tai tada pasiryžau važiuoti į Vilnių, kur skaičiau geri komentarai, pamaniau bandom. Tai jis pasakė, kad neiškūs jam mano tyrimai, kad laparoskopija labai neišsami, kad nori pats prasipjauti pasižiūrėti. Tai vėl dar kartą. Tai prieš Kalėdas – dar viena laparoskopija. Vėl rado, kad viskas suaugę, vėl atskyrė, pašalino vieną kiaušintakį, nes ja, visai jau ragas ir davė pusę metų pabandyti, bet sakė taip su tokiomis problemom gali būti sudėtinga. Tai mes porą mėn. pabandėm, nieko, vėl kreipiausi pas tą patį gydytoją, sutarėm, kad atvyksiu jau iš karto į hormonų terapiją, stimuliaciją. Gruodį išoperavo mane ir kovo 29 d. fiksuoja kaip pirmą nėštumo dieną. Tai taip pavyko per vieną IVF ciklą. Bet grėšė hiperstimuliacija, per daug kiaušialąsčių subrandino, buvo neišku iki paskutinės minutės ar bus hiperstimuliacija ar ne, ar vienus vaistus leisti, kad išsprogdinti folikulus ar kitus, tai man išpunktavo 21 kiaušialąstę, apsivaisino 13, iki penkių dienų, mokėjom papildomai, tai iki penkių dienų išgyveno penkios. Įsodino – 2. Apsivaisino – 1. Trys liko užšaldyti, bet va praėjo dveji metai, tai vėl ten yra, kad už saugojimą reikia mokėti arba jau saugoti iki galo, tai su vyru aptarėm, kad mes kaip ir nebenorim vaikų, tai nemokėjom už šaldymą, bet kiek žinau, donorystei jų irgi neatidavė. Tai klausėm, kas jiems bus dabar, tai sakė „bus ir bus“, tiesiog mes jų pasiimti negalėsime. Kažkoks toks įdomus dalykas. O jei sumąstytumėm pasiimt, tai gal tada sakytų, susimokėkit, na neišivaizduoju. Bet mes už du metus jau esam sumokėję. Buvo įtraukta į sąskaitą. Dar prie procedūrų, vaistų. Tu neturi pasirinkimo. Lieka – tai moki. Už ateinančius du metus. Iš karto sumoki. Ir dabar jau jei būtumėm pasirinkę saugoti, tai dar 300 būtų reikėję sumokėti ir neprašytų dar. Bet čia taip privačioje klinikoje. Nežinau, kaip valstybinėje. Tai

toks ir procesas, pavyko iš pirmo karto. Po apvaisinimo dar reikia dvi sav. leistis vaistus, kad padidintų tikimybę, kad viskas ten prigytų.

G. G. Kaip apibūdintumėte viso šito laiko dinamiką?

V. J. Dar kol buvo inseminacijos, tai ne taip viskas baisiai atrodė. Bet apie pagalbinių apvaisinimą aš mėnesį laiko galvojau, ką daryti, daryti, nesidaryti. Darai pertraukas, stengiesi apie tai negalvoti, nes pavargsti nuo šito lindėjimo internete, specialisto ieškojimo, galų gale ieškai specialisto kuris pasakys, kad tau viskas gerai, kad tereikia laukti.

G. G. Kas sunkina apsisprendimą naudotis pagalbiniu apvaisinimo procedūromis? Kas ir kaip galėtų jį palengvinti? Kas suformavo Jūsų poziciją pagalbiniu apvaisinimo klausimus? Kokiais šaltiniais pasitikėjote?

V. J. Man asmeniškai tai, gąjį nuomonė, kad kenkia sveikatai, dar kažką, kažkas, kad vėžiu gali susirgti, tokie visokie komentarai. Bet šiaip man asmeniškai buvo *easy*. Jeigu vyras būtų pasirašęs anksčiau, jei jį būtų pavykę įtikinti lengviau, gal man tai labiau būtų padėję, nes sunkiau su juo buvo. Jis konservatyvesnis, jam atrodė, kad iš didelio rašto norim išeiti iš krašto. Jam atrodė, kad mes kažkokie kitokie tada, jam atrodė, kad, na aš tokia aktyvi, tai kad iš to *šūstrumo* jau neturiu kur dėtis. Tai jam sunkiau apsispręsti buvo. Jam sunku buvo. Ir kol nėštumas netapo matomas, tai net negalėčiau pasakyti, kad jis džiaugėsi, kažkokių emocijų nerodė. Atrodo tiek laukėm, patvirtino, kad laukiuos, o jokių emocijų nerodė. Kol jam nedaėjo, kad tai kaip ir kitų moterų nėštumas. Jam atrodė, kad mes vaiką perkam. Jam atrodė, kad tai lyg nuėjom į parduotuvę ir nusipirkom. Jam labai sunku buvo priimti, kad mes tuo keliu eisim. Nenorėjo to pripažinti. Reikėjo daug aiškinti, daug pasakoti, kad tai įprasta, kad tai beveik gyvenimo norma, toks gyvenimas, daug kam taip atsitinka.

G. G. Kokios dar nuostatos jam trukdė apsispręsti?

V. J. Tas toks, na jis labiau tikintis jei aš. Tai jis yra klausęs, ar nemanau, kad einam prieš Dievo valią. Manė, kad nelemta, einam prieš Dievo valią. O aš sakydavau, kad gal Dievas nori, kad būtent šituo keliu eitumėm.

G. G. O pačioj aplinkoj, vyresnio amžiaus žmonės, kurie dažnai ir labiau tikintys, ar buvo dar kažkokio tokio nepalaikymo?

V. J. Aš kadangi gana atvirai kalbėdavau apie tai. Iš pradžių tai mes nieko nesakėm, kad turim problemų ir kad kažką darom. Tai jau kai nedasikentė tai tėvai nei uošviai, tai tiesiai paklausė: „jūs nenorit vaikų turėti?“ O mes ir nebuvom tokie, kad labai jau ten norim, yra – yra,

nėra – nėra, taip ir gyvenom. O kai neapsikentė tai tiesiai klausė „ar jūs nenorit, ar jums kažkas yra?. O jei yra – eikit gydytis“. Lyg mes patys nesusiprotėjom. Tai mes tik pasakėm, kad mes procesą esam pradėję. Nėra jie tamsūs žmonės, kad nepasiskaitytų, pasižiūrėtų. Dabar jie net pamiršę kaip ta mano dukra atsirado.

G. G. Bet ar yra šiai dienai tokia terpė, pažįstami, kur net ir pasisukus kalbai apie tai, jūs pasirinktumėte nepasakoti savo istorijos?

V. J. Man ne, vyrui taip. Man nei biški ne gėda pasakyti, kad mes tokį kelią praėjom, tai ką aš kitokia mama dabar? Ne kitokia. Nuo mūsų draugų, aplinkos aš specialiai neslėpiau, jeigu paklausia kažkas domina, tai pasakysiu atvirai, bet specialiai to negrūdu. Išeina iš kalbos pasakai, neišeina – nutyli. Mama tikrai žinau niekam, na gal tiesiai per aplinkui ten kažkam broliui, seseriai, vyresniems giminėms iš kaimo bandė pasakyti, lyg sako, lyg slepia. Gal tamsesni žmonės. Bet mama tiesiai per aplinkui.

G. G. Žinau, kad šioms poroms kyla abejonių dėl krikšto. Ar krikštysit?

V. J. Jau pakrikštijom. Aišku nuėję į Bažnyčią, kunigui nenuėjom ir nepasakėm, kad ji po pagalbinio apvaisinimo gimė, vaikas kaip vaikas, bet pakrikštijome.

G. G. Bet buvo apie tai kažkokia diskusija?

V. J. Na ne, nebuvo tokio klausimo, kad nekrikštysim.

G. G. Jūs pati sakot atvirai kalbat. Kodėl taip renkatės?

V. J. Nes čia anoks tabu, nes reikia apie tai šnekėti. Čia į bet kurį žmogų pažiūrėjus, gal jam kokia problema iškilus. Neįsivaizduojat, kiek klinikose, tose privačiose, ten vaikšto. Ten kaip „Maximoje“ eilė stovi eilinio vaisingumo specialisto kabineto. Ir visi ten yra su problemom. Dabar toks gyvenimas, daug kas su tuo susiduria. Anoks čia tabu. Kaip ir bet kuri kita liga, turi ir eini gydytis.

G. G. Ar tai kad laisvėja kalbėjimas apie tai, tai pagrindinė priežastis yra ta, kad ir žmonių su vaisingumo problemomis daugėja? Kas dar lemia laisvėjimą?

V. J. Aišku truputį pasijuto, kad kai įstatymą priiminėjo, tai išlindo į viešumą labai, labai, labai. Ir per laidas ėjo, visą kitą. Atrodo, kad kai įstatymas PA yra, tai net vyresnis žmonės sako – „jei yra įstatyme, jei valdžia pasakė, kad yra problema, ligos kodas yra, tai reiškia viskas čia gerai, reikia pripažinti, kad yra tokia problema“. Bent iš savo aplinkos pastebėjau, kad yra tas manymas, kad jei valstybė kompensuoja, tokią procedūrą, tai su ja gerai viskas.

G. G. Kaip atrodo aplinka spaudžianti susilaukti vaikų? Apibūdinkite ją.

V. J. Tie, kurie turi savo vaikų galvoja, kad visi turi turėti vaikų, būtinai, čia ir dabar. Jei tuokiesi vadinasi nori turėti vaikų. Kitaip nesituoki. Gal pirmus metus tai niekas ten neklibino mūsų, o po to kas paklibindavo, tai nesusiprotėdami paklausia. Vieni tiesiai per aplinkui, o va vyro švogėris tiesiai paklausė: „jums neišeina, ar jūs nenorit? Kas jums yra?“ Labiau pasijunta iš tų, kurie turi vaikų. Net būdavo, kad kažkokie draugų susiejimai, o jei tu esi bevaikis, o visi kiti su vaikais, tai tavęs net nekviečia. O jau po to kai susilauki, tai tave kviečia į tuos vaikų balius, nes tu jau turi vaikų, net nesvarbu, kad tavo vaikas dar visai lėliukas.

G. G. Psichologė Romėna Kačiniienė yra sakiusi „...poros, negalinčios susilaukti vaikų, jaučiasi taip, lyg būtų už borto. Visi kiti juda pirmyn, o jie tūpčioja vietoje. Tarsi egzistuojant uždaras tėvų klubas, į kurį niekaip negali patekti“. Kaip manote ar tas tėvų klubas lengvai įsileidžia tuos, kurie pagaliau tapo tėvais, tačiau tai jiems pavyko su medicinos pagalba?

V. J. Taip, tas tėvų klubas ima ir atsiveria, nesvarbu, kaip tu tampi tėvais. Taip tada būna daugiau ir pasisėdėjimų ir baliukų ir nejučiomis susitinki. O iki tol tai jie ten turi bendrų temų, jie net patys sako, kad nekviesim, nes Jums bus neįdomu, jei mes ten apie vaikus, apie pampersus šnekėsime. Kai tik susilauki, tai viskas ore.

G. G. O iš pačių nebuvo noro tos aplinkos vengti?

V. J. Aš niekada nebuvo labai mamiška ir dabar nesu supermama, bet būdavo žiauriai sunku, net barniai su vyru, kai vėl kas iš draugų vėl nešti, o mes dar ne. Tai vėl eiliniai barniai. Vėl kivirčiai lygioj vietoj, nekalbadieniai. Negali vienas į kitą žiūrėti. Susinervini. Lyg ir nori kartu pasidžiaugti, bet prisimeni „o tu tai ne“. Bet po to susigyveni su tuo, susitinki, bendrauji, bet tas pirminis tai būna, kad žiauriai supyksti. Ypač jei lengvai gavosi, pykšt, po baliuko, va ir yra. Iš vienos draugės, kuri žinojo, koku keliu mes einam, net girdėjau, kad sužinojusi, kad laukiasi, bijojo man pasakyti. Ir eilinį kartą sakai kad džiaugiesi, o širdy tai skauda.

G. G. O pati sužinojusi kiek plačiai dalinotės?

V. J. Nebuvo kam labai sakyt, dėl to, kad artimiausi žinojo koku keliu einam, visi sėdėjo ant adatų ir laukė atsakymo, kraujo tyrimų, kurie jau rodo ar nėštumas yra ar ne. O po to jau laukia ultragarso, kad žinoti ar nėštumas vietoje. Nebuvo tokio kažko. Bet sau atsargiai džiaugiesi, nes visaip dar gali būti. Aišku buvo sunku patikėti, kad pavyko, kad dabar jau viskas gerai. Vyru priverčiau genetinius tyrimus pasidaryti, galvodama, kad dabar jei jau pavyko, tai negi kažkas dar bus.

G. G. Kaip keitėsi santykis su partneriu? Kiek jautėtės jo suprasta? Gal moterys einančios tuo pačiu keliu jus geriau suprato?

V. J. Vyras žinodavo, tiek kiek aš pasidomėdavau. Aš viena lindėjau internete. Viena ieškojau specialistų, viena važiuodavau į konsultacijas, tik jis būdavo, kai jam reikia būti (juokiasi). Ir viskas. Viena iš tikrųjų, nebuvo didesnio palaikymo, kartais jausdavausi, kad tavo problema tu ir spręsk, tai sunku buvo, bet nieko.

G. G. Ar dalyvavote pagalbino apvaisinimo reglamentavimo svarstymuose? Kas juose erzino labiausiai? Kas apskritai kitų kalbose apie pagalbino apvaisinimo procedūras erzina labiausiai? Kas džiugino (piketai)?

V. J. Ne iki galo aišku buvo, ką jie ten kompensuos ir kaip tai bus kompensuojama, kaip žmonėms nustatys tą nevaisingumą. Mes pradėjom šitą kelią eiti, kai prasidėjo svarstymai, bet kai įstatymą jau priėmė, mes lyg ir jau galėjom naudotis parama, bet realiai gaunasi, kad kai tau nustato nevaisingumą, padarytos visos diagnostinės operacijos, laporoskopija, tu turi laukti, jei neklystu 24 mėnesius, kada tau valstybės finansuos. Pas mane liko 50 proc., bet jei būtų nupjovę abu kiaušintakius ir būtų nepalikę, tai manau, kad ta pati eilutė galiotų ir aš vis tiek negalėčiau susilaukti ir turėčiau laukti 24 mėnesius ir tik tada valstybė kompensotų. Mes dėl to ėjom šituo keliu privačiai, nes tas laukimas nesąmonė, nes tu jau pasidarei operaciją ir tu tiesiog lauki. Nors gydytojai sako, kad šansų minimumas. Dar kas, tai kad visi tyrimai nėra finansuojami ir tik tada jau, pasidaręs tyrimus, tu pateksi ten, tau kažką finansuos. O vien pratekamumo tyrimas, bent prieš trejus metus kainavo 110 eurų, o tie kurie mažiau turi, tai *a*uieni* pinigai. Ir privačiai nueiti, tai vieni konsultacija 70–90 eurų. Ir kiekvieną kartą va taip *bašliuoja* ir neskaičiuoji. Inseminacija paprastų paprasčiausia kainuoja 300 eurų. O pavykęs kartas – nuo vaistų – nuo A iki Z kainavo 4000. O kiek iki to laiko tai dar daugiau buvom sukišę. Tai nerealūs pinigai. O šeimos, kurios negauna kompensavimų, tai tragedija. O dar gi kompensuoja tik du kartus, o dažnai reikia ir daug daugiau.

G. G. Prieš tai minėjote, kad pati viskuo domėjotės, kokie tie kanalai, kur ieškojote informacijos? Palaikymo?

V. J. Aš pati gydytoja tapau (juokiasi). Internetas, tėvų darželis, forumas toks.

G. G. Vaisingumo klinikos užtikrina donorų anonimiškumą, tačiau leidžia sužinoti jų ūgį, plaukų ir akių spalvas. Kaip manote, kiek svarbu žinoti embrionų/spermos/kiaušialąstės donorų fizines charakteristikas? Kodėl?

V. J. Neįsivaizduoju, gal nori, kad bent kažkiek į juos panašus būtų. Įsivaizduoju, kad taip. Pavyzdžiui mano dukra dabar yra minime. Nežinau kaip ten atrinko, bet sukombinavo minime.

G. G. Ką manote apie lytinių ląstelių donorystę? Ar, jei galėtumėte, sutiktumėte būti donoru(-e)? Ar Jums būtų svarbus donuotų embrionų/kiaušialąstės/spermos likimas? Galbūt po jau atliktų procedūrų yra likę užšaldytų embrionų? Ką planuojate su jais daryti?

V. J. Nesutikčiau, ne. Nežinau, dėl to kad vėl reikia praeiti tą patį procesą, o ten yra reikalų, vien tas badymasis, man yra kažkas baisaus, nes būdavo jei vyro nėra namie, kad suleistų tą *šotą*, tai viską darydavau, kad tik nukelti tai. Tai labai nemalonus dalykas. Tai ne, nes tą badymo kelią vėl reikėtų eiti, dėl kitų žmonių, tai būsiu savanaudė. Bet jei būtų pasakę, kad mes donorystei galim paaugoti blastocistas (embrionus) tai – nieko prieš.

G. G. Ar jums rūpėtų tų embrionų likimas?

V. J. Man mažiau, gal vyrui turbūt, laikui bėgant keltų. Būkim biedni, bet teisingi tos ląstelės, visa kita, na dar nėra vaikas. Man įkėlė du, tai ką sakykim, kad vienas vaikas numirė? Ar kaip? Jei prigijo tik vienas? Ten realiai ir paaugojus neaišku, ar tiems žmonėms pavyks, ar kažkas bus, ar kažkas prigis. Ten parodo ką įkelia, ten ląstelė mikroskopinė. Aš nesu iš tų kur sakytų, kad viskas, nuo vyro ir moters ląstelių susijungimo randasi gyvybė. Ne. Pas mus iš 11 apvaisintų liko penkios, tai ką reiškia tiek vaikų numirė. Tai na nenumirė ten tie vaikai. Aš ne iš tų.

G. G. Kaip manote, ar pagalbinio apvaisinimo paslaugos turėtų būti prieinamos ir tos pačios lyties poroms arba vienišoms moterims, nesusituokusioms poroms?

V. J. Dėl santuokos tai nesąmonė. Aišku valdžia sako, nu kai berną turi pasinaudoji ir išsiskiri, bet tai lygiai taip pat ir susituokę skiriasi, tai lygiai tas pats. Tegu tik dauginasi tie lietuviai. Na o jei netiki santuoka...Ir Bažnyčios dogmos, kurios ten prieštarauja, visiškai nesąmonė. Dar jau kiti laikai, ne viduramžiais gyvenam, mes ne kitokie tėvai ir ne kitokie tie vaikai. Gydytojas yra pasakojęs, kad kai kurie būna nusistatę, kad tie vaikai iš mėgintuvėlio, kažkokie genetiškai modifikuoti, kažkokie kitokie. Ir tas pats gydytojas po panašaus pobūdžio straipsniu irgi yra rašęs, – na tie vaikai – ne kitokie. Nors ne. Kitokie. Labiau mylimi. Nes ilgai laukti.

Dėl vienišų moterų, tai man nemaišo, nors tos pačios lyties poroms, nu gal truputėlį, bet realiai tai ne, manęs tai neliečia, koks mano reikalas, kaip jie tų vaikų ten turės neturės. Su kuo jie miega, man visiškai nesvarbu. Na o vienišos mamos (turbūt norėjo pasakyti moterys), na o jei nesutiko normalaus žmogaus šalia, o nori turėti vaiką, nu tai kodėl ne. Turės sau kažkokį gyvenime draugą, vaikelį, kuris bus gyvenimo džiaugsmas, o tai kam kažką turėti, kad tik turėti, kam to

reikia, man visiškai nemaišo, manęs tai neliečia, aš žiūriu į savo reikalus. Jei kitiems nuo to geriau, nori, tai tegu daro. Neturiu jokių prieštaravimų.

Informantas (-ė) Nr. 11:

Amžius: 27

Šalis/Miestas: Kėdainiai,

Išsilavinimas: Aukštasis, koleginiis

Ar laiko save tikinčiu (-čia): Taip

G. G. Kada pradėjote galvoti apie vaikus? Papasakokite savo bandymų susilaukti istoriją (etapai, lūžiai, pauzės ir t.t.).

M. B. Jau prieš susiskambinant su Jumis bandžiau atsiminti viską, susidėlioti taškus. Viskas kelias truko 5 metus, ta pirma mintis mums šovė 2014 metais, tiesiog mes taip pagalvojom, bet tada mes dar labai jauni, nes jei dabar man 27, tai tada mes buvom labai jauni, abu esam vienmečiai, tai 2014 gavosi, kad metus gyvenom kartu ir pradėjom galvoti, kad norėtumėm to lėliuko, taip gavosi, kad po pusės metų planavimo, toptelėjo, kad galim greit susilaukti vaikelio, o esam nesusituokę, tai sakom, kaip čia jis gims ne santuokoje, mes kažkaip abu buvom įsitikinę, kad reikia būti susituokus ir visa kita, tada po metų planavimo mes susituokėm, vis dar tikėdami, kad pavyks, aišku mintis kirbėjo, kad abudu esame jauni, dar yra laiko, gal dar mums pasiseks natūraliai, taigi po vestuvių, keletas mėnesių, mes nuvyko į vaisingumo kliniką, ir mums tada buvo atlikta inseminacija aišku prieš tai atlikus daug tyrimų dar buvo iki vestuvių, buvo pasakyta, kad mums abiem viskas gerai, tiesiog turit laukti, turėtū užkibti, viskas tvarkoje, dar labai gerai atsimenu, kad nuvykau, pas savo šeimos gydytoją ir jai pamelavau, kad kalbėjau su ginekologe ir kad ji man sakė, kad man reikia pasidaryti laparoskopiją. Aš jai pamelavau, nes buvau pasiskaičius forumuose, kad ta laparoskopija yra gerai, kad pamatys prateka, ten tiek kiaušintakiai ar ne, tai aš melo būdu gavau siuntimą ir būnant –iene, man atliko tą laparoskopiją, aš šiek tiek nuliūdaus, nes paaiškėjo, kad viskas tvarkoj, kiaušintakiai pratekami, sąaugų nėra, viskas gerai, netgi labai suteikė vilčių, nes pasakė, kad po laparoskopijos labai didelė tikimybė pastoti, tai dar tris mėnesius tokia viltimi gyvenau, kad tikrai užkibs, bet nesigavo. Praėjo šiek tiek laiko ir nusprendėm, kad reikia imtis šiek tiek drastiškesnių veiksmų, ir kreipėmės į vaisingumo kliniką ir mums buvo pasiūlyta

inseminacija, ji po mėnesio įvyko, man ciklas nebuvo reguliuojamas vaistais, man ovuliacija vyko. Tada tiesiog padarė tą inseminaciją ir aš kaip dabar atsimenu, kad kažkaip jaučiau, kad nieko nesigavo, tiesiog buvo tokia nuojauta ir tada buvo 2016 metai, kai mes visą tą darėm ir tais metais, mes kartu su sese, abidvi planavom lėliukus, tik aš pagalbinu/pusiau pagalbinu būdu, o ji natūraliai, tai jai va kibo, o man ne. Ir vaikutis gimė 2017 metai, kai tas įstatymas buvo priimtas. Man tada kažkaip mintys aprimo, aš labai susitelkiau į sesės tą lėliuką ir savo norus kiek užslėpiau ir pamiršau ir 2018 metų sausį aš jau pakliuvau į Santaros klinikas ir ten jau ir prasidėjo ta karuselė, aš įsisukau, ir tada jau buvo beveik keturi metai, to stažo, kai mes bandom pastoti, abiem su sveikata viskas tvarkoj, tyrimų n padaryta, ten mums pasakė, kad mums priklausio kompensuojamos valstybės, kadangi tiek metų bandymų ir laparoskopija atlikta. Tarp kitko didelę reikšmę turi ta laparoskopija, po jos turi būti praėję metai po jos, tai galvoju gerai, kad aš tada sumelavau ir padariau ją, nes kitaip man būtų dar ją darę, dar laikas temptųsi. Prasidėjo tos stimuliacijos, viskas augo labai gerai, įvyko įkėlimas, buvo patalpintas vienas trijų dienų embrionas, vienas – penkių dienų ir reikėjo laukti dvi savaites atsakymo. Po dviejų savaitių paaiškėjo, kad aš laukiuosi, aš aišku labai džiaugiausi, viskas buvo vau, šokinėjau, verkiau iš laimės, iš karto pasisakiau sesei, kuri jau turėjo lėliuką, bet didelę įtaką man turėjo forumai, kuriuos aš skaičiau, ir aš tada aš savavališkai sugalvojau pakartoti kraujo tyrimą, po dviejų dienų ir kai gavau atsakymą aš supratau, kad kažkas ne taip, nes skaičius turi dvigubėti kas dvi dienas, bet pagal taisykles aš turėjau nuvykti į Santariškes apžiūrai, man turėjo išrašyti vaistus iki echoskopio paskyrimo. Tai aš jiems tada pasakiau, kad aš tą kraujo tyrimą pasidariau, o man pasakė, kad nei viena moteris nėra vienoda, taip kad „nusiramink, tu esi nėščia, vartok vaistukus, saugok save ir susitiksime po dviejų savaitių“. Nuvykau aš po tų dviejų savaitių, tuo metu nėštumui turėjo būti 6 savaitės. Bet echoskopu patikrinus nėštumas atitiko penkias savaites ir gydytojas man pasakė, kad nėštumas mažokas, atvyk dar po dviejų savaitių, gal tada jis bus paaugęs, gavosi taip, kad aš tik išvykau iš klinikos ir bevažiuojant namo aš pajaučiau kaip man šlampa apačioj sustojau degalinėje ir pamačiau kraują ir man tada viskas aišku pasidarė, kad jis išsivalė, nes ir daktaras buvo taip nuteikęs, kad arba po tų dviejų savaitių mes susitiksime ir pamatysime širdutę plakant arba jis savime pasišalins, nes jis yra per mažas. Tai taip ir įvyko. Aišku buvo ir liūdna ir skaudu. Ir galvojau, kodėl man ir tas kelias toks tikrai sunkus ir psichologiškai sunku važiuoti tenai, sunkus momentas kai tau reikia kaskart nusirengti, aišku ten maloniai viską pasako, bet vis tiek. Santariškėse patiko, kad buvo atskiras kambarys persirengimui, ten yra tualetas, kriauklė. Tai

jautiesi kiek geriau. Negu kai tau reikia prie akių. Kartais grįžusi iš apžiūrų vyrui juokaudavau, netgi trise jie stovi žiūri pasilenkę, su prožektoriais šviečia, ko jie ten ieško nesuprantu, save taip bandydavau pajuokinti, bet šiaip aš kiekvieną kartą vergdavau prieš važiuojant, nes man psichologiškai buvo sunku, aš norėjau galutinio tikslo, bet sunku buvo per save perlipti. Kai sužinojau, kad vaikelis pabėgo, turėjau viltį, kad aš dar turiu šaldytų embrionų, iš viso aštuonis turėjau, dvejuose vamzdeliuose po keturis, bet kažkaip kadangi buvau liūdna ir vasara artėjo, nusprendžiau kad reikia nukelti kitam laikui. Tada vėl per naujus metus vėl mes pradėjom, tai realiai abu kartus viskas prasidėjo, kai nauji metai ateidavo, tai tada 2019 metų išvakarėse aš nuvykau į „gimdos pabraižymą“, man jį yra darę penkis kartus ir kiekvieną kartą jis buvo vis skaudesnis, jis nėra kompensuojamas, kainuoja 90 eurų ir jo metu tiesiog įbrėžia tau į gimdą, kad embrionas turėtų didesnę tikimybę prikibti į tą žaizdelę, tai po pabraižymo ta naujų metų naktis vėl tokia viltinga buvo, galvojau, gal tiek nauji metai atneš lėliuką. Sausį mes vykom šaldytų embrionukų įkėlimui ir turėjo būti labai trumpai, tiesiog nuvykstu vaisingu periodu ir tiesiog labai paprasta tau įsodina ir važiuoji namo. Jokių adatų nieko. Važiavau gerai nusiteikusi, vyras važiavo, kad pabūti šalia, nes vyro realiai šitai procedūrai net nereikėjo, nes gi embrionai jau buvo sukurti, jie laukia tavęs ir gavosi taip, kad kai nuvažiavom man pasakė, kad vienas mano vamzdelis su keturiais embrionais neatšilo, nėra ką įdėti, ir pasakė, kad pabandys atšildyti antrą vamzdelį ir reikia palaukti dvi valandas ir tada įtalpinsim kitus. Tos dvi valandos kaip penkios minutės praėjo. Žiauriai greitai. Meldžiausi kad atšiltu, raminau save kad taip turėjo būti, gal Dievas nenorėjo, kad mokėčiau už šaldymą visą gyvenimą, kaip čia padaryta. Bandžiau pateisinti, kodėl taip atsitiko. Po dviejų valandų pasikvietė į kabinetą gydytojas ir pasakė, kad ir ši tie neatšyla ir aš per vieną dieną jų aštuonių netekau, ir nesupratau kodėl, nes realiai embrioniniuose lapuose kokybė buvo pažymėta kaip labai gera, aš net juokavau, kad aš būsiu daugiavaikė turėdama tiek šaldytų embrionų, o gavosi, kad neliko nei vieno. Tada buvo didelis lūžis, dabar jau kai žinau, kaip viskas vyko po to, tai tas kartas labiausiai sugniuždė mane ir pas psichologą vaikščiojau, nes negalėjau su savimi susitvarkyti, atrodė, kodėl vėl man. Nenorėjau aplinkui vaikų matyti ir nėščiujų. Tikrai buvo toks tikrai pikas. Net ir su vyrų nenorėjau nei kalbėt, nei bendrauti. Bet dar pamenu, kai pasakė, kad antras vamzdelis neatšilo, tai gydytojas paguosdamas pasakė, aš galėjau jums ir nepasakyti, kad neatšilo, bet aš pasakiau, esu sąžiningas, galėjau suvaidinti įkėlimą ir būtumėt laukę, bet aš taip nepasielgiau. Matau, kad jums labai skaudu, bet gyvenimas juda į priekį, aš jei norite jus be eilės įrašau sekančiam ciklui, jei norite pradėti per naują IVF'ą. Aišku aš sutikau, ir

užsirašėm naujam IVF'ui, vėl teko naujus tyrimus atlikti, vėl pabraižymus teko daryti, liekant savaitei iki mėnesinių, tada tau atlieka, po savaitės tu susergi, tada skambini į skyrių, pasakai, kad susirgai ir važiuoji sekančią dieną, kai sergi, kad tave apžiūrėtų, tai kiekvieną kartą taip būdavo. Kai pirmą kartą važiauvau, tai man buvo toks, nu kaip aš ten eisiu serganti, bet iš tikrųjų nieko blogo nebuvo, viskas labai tvarkoje, nei susitepėm nei ką.. Ir tos apžiūros metu pamatė, kad pas mane yra cista ir pasakė, kad kol ji yra nieko negali daryti, atidedam kitam ciklui, tada dar per tą patį ciklą, vėl mėnesio gale darė pabraižymą, ir nenorėjau jų nedaryti, nes nors ir nedaug tos tikimybės dadeda, bet reikia daryti viską. Tada vėl prasidėjo stimuliacijos, vėl viskas gerai augo, šį kartą mažiau embrionukų užaugo, bet irgi patalpino man vieną trijų dienų, vieną penkių dienų. Ir vėl ta pati procedūra laukė. Vėl po įkėlimo viskas identiškai. Gavau skaičiuką, kad laukiuosi, bet šį kartą nesidžiaugiu. Santūriau, galvojau vėl gal čia kažkas bus. Po dviejų dienų vėl dariausi tą kraujo tyrimą ir vėl skaičius nepadvigubėjo. Jis iš viso labai mažas buvo. Aš parašiau gydytojui į Vilnių ir jis man atrašė, labai gaila, bet nėštumas nesivysto, nutraukite vaistus. Ir laukite kol išsivalys. Aš puikiai atsimenu tą vakarą, kai nebereikėjo leisti jokių vaistų. Ir aš taip pusantro mėnesio pralaukiau, nieko nedariau, tiesiog sėdėjau ir laukiau. Buvo vasara, aš išėjau atostogų. Ir pirmą atostogų dieną, aš sėdžiu namuose ir vyrui sakau, aš nesuprantu, jau geras mėnuo praėjo, o man nei kas valosi, nei ką. Maniau, kad taip susigadinau organizmą, nuo tų visų stimuliuojančių vaistų, kad ten turbūt viskas susimaišė. Man būtinai reikia pas ginekologę. Kad mane apžiūrėtų, išrašytų kontraceptikų, kad vėl prasidėtų mėnesinės. Ir gavosi taip, kad aš įsitikinimui atliksiu kraujo tyrimą, kad žinoti, kad skaičiukai nuliai, nuvešiu gydytojai, pasakysiu, kad turėjo būti persileidimas, bet niekas nevyksta. Kitą rytą nuvykau, pasidariau kraują, vakare gavau atsakymą į telefoną, bet aš jo net nežiūrėjau, nes man tiesiog buvo neįdomu, galvojau ar taip ar taip ten nuliai, ir grįžo vakare vyras po darbo ir sako ar pasižiūrėjau atsakymą, sakau nu ne, nėra ko, bet galiu pažiūrėti ir ten skaičius 69 000 ir aš taip sėdžiu ir nesuprantu, turbūt sumaišė kraują. Aš negaliu patikėti, kad čia mano. Kaip čia suprasti. Ir ten rašė normas, kad neva 10 savaičių nėštumui. Sakau kaip taip gali būti, aš nieko nejaučiu, man nieko nėra ir atsimenu tą dieną, sėdau ir lingavau, klausdama, kaip taip gali būti. Tada kitai dienai susiorganizavau patekti pas ginekologę savo. Aš nuvykau pas ją, aš papasakojau visą istoriją, kad man buvo atliktas IVF, kad skaičius neaugo, kad man pasakė, kad nesivysto, kad vaistų nebevartoti. Gydytojos pirmi žodžiai buvo tokie „a, tau nesivysto nėštumas? tai einam pažiūrėsime, kur jis ten pastrigo“. Ji man taip pasakė ir man vėl bam ir vėl maniau prisigalvojau. Atsigulčiau darė man tą echoskopą ir tada tokie žodžiai „kad jis gyvas,

pažiūrėk“ ir aš atsimenu, jis rimtai toks mažas į žmogutį panašus ir juda, o aš nieko nejaučiu. Tai sakau, kaip čia gaunasi? Tai ar tas vaikelis po IVF? Nors natūraliai net negalėjo būti, todėl kad mes net su vyru santykių neturėjom, nes psichologiškai sunku buvo. Ji paskaičiavo dienas ir viskas idealiai atitiko. Tai esmė ta, kad aš buvau išimtis, kuri visiškai jokių vaistų nevartojo po įkėlimo, nes tiesiog taip gavosi, kai galvojom, kad jis nesivysto, ir tas mano vaikelis natūraliai prikibo ir pasiliko. O ir šiaip aš visą tą laiką nesisaugojau, stengiausi daugiau krūvio gauti, vaikščiojau į sporto salę ir kuo sunkiau kilnojau ir grįžus namo vyrui sakydavau, jau tuoj pramuš, tuoj bus tos mėnesinės. Tai vat buvo periodas, kai pravaikščiojau nežinodama, kad laukiuosi. Tada viskas vyko greitai, mane nusiuntė pas genetikus, patikrinti ar viskas, atliko NIPT tyrimą, greit sužinojau lytį vaikelio. Bet vis negalėjau patikėti. Ilgai nėštumą slėpiau nuo aplinkinių ir vėlai pasakiau tiek darbe, tiek draugams, nes jis buvo taip ilgai lauktas. Ir galvoju visgi buvo verta viską praeiti ir dabar turiu dar šaldytų, tai tik ir galvoju, kada reikės nuvykti ir jau maloniai galvoju ir aišku džiaugiuosi, kad aš bent vieną jį turiu ir daugiau nieko nereikia. Tai tokia trumpa ta mano istorija.

G. G. Tikrai stebuklinga istorija. Taip pat žavi, kad tokie jauni taip brandžiai pasielgėte ir pradėjote ieškoti priežasties. Bet ar gerai suprantu, kad priežastis taip ir liko neaiški?

M. B. Taip, tai neaiškios kilmės nevaisingumas. Ir tai, kad priežastis neaiški, nėra nuo ko gydyti, leido greičiau pereiti prie PA. Kai mes nuvykom pas gydytoją, po keturių metų bandymų, su atlikta laparoskopija ir inseminacija, tas pusiau pagalbinis ir nekibo ir gydytojas sakė nėra ką gydyti, vienintelis kelias PA. Ir jis sakė, kad jei yra vyro arba moters faktorius, tai pradžioje dar galima bandyti pagydyti, tai dar kiek užtempia. Tai kai pirmą kartą važiavom vežėmės pluoštą tyrimų dokumentų. O šiaip kai patenki į tą kelią, tai tau niekas nepasakys, kaip daryt. Tik gal žmogus, kuris tą patį praėjo, nes netgi gydytoja ginekologė nesakė, kažkokių tyrimų atlikti, ragino vartoti skatinamuosius, bet vėliau skaičiau, kad su tais skatinamaisiais gali ir daugiau bėdos prisidaryti. Nes paprasta ginekologė ji nėra vaisingumo specialistė. Ji ne viską supranta ir ne viską žino, kaip daryti. Tai grįžtant, neaiškios kilmės nevaisingumas padidina šansą gauti kompensuojamą procedūrą.

G. G. Kas sunkina apsisprendimą naudotis pagalbinio apvaisinimo procedūromis? Jums? Gal tėvai kokių nuostatų turėjo?

M. B. Iš tikrųjų ne, mes apie inseminaciją tėvam buvo pasipasakoję ir padarėm didelę klaidą, nes po to ištiesai klausinėjo, kai kas, kaip jautiesi. Todėl kaip perėjom prie to rimtesnio pagalbinio, mes jau niekam nebesisakėm tik tarpusavyje žinojom. Ir mes apskirtai buvo nusprendę

daryti viską, kad žinotumėm, kad viską padarėm, kad susilauktumėm vaikelio. Tai tikrai niekas nestabdė. Na pradžioje aišku dar stabdė, kad reikėjo pasitaupyti pinigėlių visam tam. Nes vis tiek viskas kainuoja, kad ir yra finansuojama. Vis tiek ir už tą ir už vaistus reikia mokėti. Ir šiaip aš gi dariausi ir 18 ir 19 metais, tai kainos labai skyrėsi. 18 metais aš sumokėjau daugiau. 19 metais buvo daugiau finansuojamų vaistų. Ir teko mažiau pačiai primokėti. Bet iš aplinkos niekas nestabdė. Nes niekam nepasakojau.

G. G. Bet nepasakojimo priežastis buvo grynai, kad neklausinėtų?

M. B. Taip, nors kai pradėjau lauktis tai pirmas klausimas tėvų, ypač vyro, buvo ar čia patiems gavosi, ar su gydytojų pagalba. Tai aš taip aukštai iškėlus galvą pasakiau, kad su gydytojų pagalba. O kam man jau dabar slėpti. Aš tiek kelio praėjau, tai galvoju, aišku smulkmenų nepasakojau, nes žmogus kuris su tuo nesusidūręs, nieko ten nesupras, bet taip pasakiau, kad su gydytojų pagalba. Bet nėra taip, kad eičiau per gatvę ir rėkčiau visiems, kad taip pastojau. Bet jei taip išeitų kalba, tai neslėpčiau to.

G. G. Bet visgi ar yra tokia terpė, visuomenės grupė, kur išeitų ta kalba ir jūs nuspręstumėte, kad vat jiems nesakysiu.

M. B. Jo, yra.

G. G. Kokia tai aplinka? Kodėl?

M. B. Aš ir pažįstamų tokių turiu, kurie yra labai skeptiški, kur tas požiūris yra, kad tu negali susilaukti vaikų, nes gal kada kokį abortą buvai pasidariusi. Tokia aplinka, kur stereotipų, mitų yra. Savo močiutei nesakyčiau, kuri yra griežta, pas mus nėra švelnūs santykiai, ir ji galvotų, kad jau kažko tikrai prisidirbau jaunystėje, tai dabar ir negali tų vaikų turėti. Tai tokių žmonių tikrai yra. Tai juos pavadinčiau siauro mąstymo. Tai tokiems ir nesakyčiau.

G. G. Minėjot, kad geriausiai Jus suprato, moterys kurios tą patį praėjo. Kur jų ieškojote? Kur dalinotės? Kokie tie dalinimosi kanalai?

M. B. Pagrindinis puslapis, kur aš užsiregistravau, dar tik pradėdant planuoti, buvo tėvų darželis. Ir aš gal net ten kažkaip save užprogramavau, nes dar tik pradėjusi planuoti, dar net nežinodama nieko, greit ten pradėjau skaitinėti apie pagalbinių apvaisinimą. Ir aš daug gilinausi, man buvo smalsu, įdomu. Man atrodė, kad tas nevaisingumas yra kažkur labai toli, mano aplinkoje jo tikrai nėra, man tai jau tikrai taip nebus, jis kažkur toli, tolumoj kažkur Amerikoj, bet tik ne mūsų tarpe. O po to kai pradėjau eiti tuo keliu, tai ir paaiškėjo, kad mano viena grupiokė, nes kažkaip išsišnekėjom, kad abiem buvo atliktos laparoskopijos, ir gavosi, kad ji metais anksčiau

vaikiuko susilaukė, tai aš jos daug klausinėjau, ji daug man rašydavo ir apie vaistus ir visą kitą, ir tada visi tie forumai, tėvų darželį tai kiekvieną dieną skaitydavau nuo ryto iki vakaro.

G. G. O kaip galvojate, ar tas žmonių dalinimasis keičiasi? Laisvėja?

M. B. Iš tikrųjų matau. Bet gal dėl to, kad mane vis kas nors dažniau paklausia. O aš pati kažkaip taip mąstau, kad jei žmonės yra susituokę ir kažkurį laiką, 3–4 metai, ir dar neturi vaikučių, aš sau sakydavau, kad logiškas, jog kažkas ne taip. Ir pavyzdžiui dabar, kai po santuokos 4–ių metų susilaukėm vaiko, tai daug kas, matyt, suprato, kad susilaukėm nenatūraliai. Tai dabar dažnai sulaukiu žinučių iš savo pažįstamų, kad pavyzdžiui, „aš manau arba aš žinau, kad jūs ėjote IVF keliu“, ir pradeda klausinėti, kaip tas kaip anas, nes ir jie turi tų problemų. Ir aplinkoj, tikrai nemaža dalis žmonių turi šią problemą.

G. G. Tai sakote, kad kalbėjimas laisvėja, nes žmonių turinčių šią problemą daugėja?

M. B. Tikrai taip.

G. G. Kaip atrodo aplinka spaudžianti susilaukti vaikų? Apibūdinkite ją.

M. B. Tiesiog artimieji. Dažniausiai, kiekvienais metais būdavo taip, kad mes važiuodavom pas savo krikšto dukrytę į gimtadienį, ji gimė tą vasarą, kai mes su vyru nusprendėm, kad norim pradėti lauktis vaikų, ir kiekvienais metais, kai švėsdavome jos gimtadienį, mes skaičiuodavom metus, kiek mums jau laiko nesigauna tų vaikų turėti, tiesiog sutapdavo taip. Taip mes važiuodavom sveikinti jos, kur susirinkdavo vyro sesės giminė, daug žmonių, ir kiekvienais metais tas pats pat klausimas būdavo – „tai kada vaikai, ko miegat, ko laukiat“ gi reikia vaikų, kokia jūs čia nepilna šeima. Aš į tą gimtadienį kaip jau paskutinius metus varydavau, tai aš galvodavau, kad sprogsiu iš pykčio, galvojau, kiek galima klausinėti tų pačių nesąmonių. Lygiai taip pat būdavo kurį laiką per šventes. Bet po to, kai jau tėvai mūsų žinojo, tai tie klausimai baigėsi. Bet iš draugų tai tikrai būdavo toks nusistebėjimas „o tai jūs nenorit, negalvojat apie vaikus dar?“ arba ta pati mano sesė, kuri jau turėjo lėliuką ir žinojo, kaip man sunku, dažnai pabrėždavo tokį, gal ir nenorėdama, bet sakydavo, „koks nuobodus gyvenimas be vaikų, aš neįsivaizduoju kaip gyventi be vaikų“, ir tai pasako ir net nesupranta, kad tau duria lyg peiliu į širdį. Tai vat tokie. Ir tiems, kurie sakydavo, ko laukiat, tai aš atsakydavau, kad na mes laukiam tų vaikų, mes geresnių laikų tikrai nelaukiam, mes norėtumėm čia ir dabar. Būdavo ir nagliau atsakydavau. Nors pradžioj tai sakydavau, kad nenorim dar.

G. G. Ar buvo taip, kad norėjote apeiti šventes, draugus su vaikais?

M. B. Buvo taip, kad po mūsų vestuvių, po kokių trijų mėnesių, pasipylė nėštukės, visos mano pamergės pradėjo lauktis, trys nėštukės buvo mano aplinkoje, ir panašiu laiku gimdė, ir kai viena atėjo pasakė, ogi kai mūsų vestuvės, tai mes galvojom, gal užkibs dabar, ir kai viena atėjo, pasakė, aš laukiuosi, tai tu džiaugiesi už tą draugę, bet taip dalinai. Tada kita pasako, na ir kai trečia pasakė, kad laukiasi, tai atsimenu vyrui pasakiau, kad aš nei vienos nenoriu matyti, ir iš tikrųjų tuos metus, kol jos buvo nėštukės, kol nepagimdė, bendravimas buvo sumažintas iki minimumo. Bendraudavau tik per telefoną ir tik tiek, kad palaikyti kažkokį santykį. Aš negalėjau žiūrėti į jų pilvus, man buvo labai skaudu, ir paskui supratau, kodėl taip yra, galvojau, gal aš niekada nepajausiu to, ką reiškia turėti tą pilvuką, o lėliuką jau matyti tai yra lengviau, kai jau gimsta, kai gali jį paimti į rankas palaikyt, bet tas jausmas, kai vaikšto ir taip demonstratyviai glosto tą pilvą ir sako „Uch kaip man sunku“ aš galvodavau sprogsiu iš pavydo. Tikrai nenorėjau matyti to. Ne neklausinėdavau kaip tu jautiesi nei ką. Vengdavau susitikimų, gimtadienių kol visos jos pagimdė. Tada pati vykau į inseminaciją, tada sesė pastojė ir tada paskutinį kartą išsiverčiau dėl to, kad kita moteris laukiasi. Bet taip gerai nuverkiau. Ir tada praėjo. Bet iki tol vengdavau. Realiai visi draugai patapo tėvais, o mes vieni ne. Ir mes net pajausdavom tokį atstūmimą, kad mūsų net nekviisdavo kai kur, sakydavo jums bus neįdomu, nes ten vaikų bus, nes apie vaikus kalbėsime ir aš biški ir įsižeisdavau, nes mes gi neraupsuotieji, kokie. Arba į kokį vyro gimtadienį sukviesdavom visus, jie visi atvaro su lėliukais ir gaunasi visos mamos susėda šneka apie gimdymą, nors visos žinojo, kad turiu problemų, bet net ir iš draugiškumo nepasistengdavo nukreipti tų temų. O dabar kai jau pati praėjau tą kelią ir žinau žmonių, kuriems sunku yra, niekada nekalbu apie vaikus, nes yra daug, šimtas tūkstančių temų, apie ką galima kalbėti. Nebūtina kalbėti vien apie gimdymą ar vaiką. Tai kai pati tą patyriau, tai stengiuosi taip nedaryti.

G. G. Psichologė Romėna Kačiniėnė yra sakiusi „...poros, negalinčios susilaukti vaikų, jaučiasi taip, lyg būtų už borto. Visi kiti juda pirmyn, o jie tūpčioja vietoje. Tarsi egzistuočių uždaras tėvų klubas, į kurį niekaip negali patekti“. Kaip manote ar tas tėvų klubas lengvai įsileidžia tuos, kurie pagaliau tapo tėvais, tačiau tai jiems pavyko su medicinos pagalba?

M. B. Iš tikrųjų taip. Vaikiui buvo trys mėnesiai, jis buvo pradėtas kviesti į visus gimtadienius, tų mano draugių vaikų, kurių vaikam dabar jau po keturis metus, nors tas man trijų mėnesių lėliukas nelabai ten padalyvaut galėjo, bet jau jis yra laukiamas, žodžiu gavosi taip, kad tiems lėliukams dar metukai buvo, tai mus dar kvietė, po to jau buvo toks „ką čia juos kviesi, be

vaikų, neįdomu jiems“. O dabą nebespėju į gimtadienius važinėti, nes daug draugų jau ir po antrą turi. Tai mus dabar visur kviečia. Dabar jau esat laukiami.

G. G. Kartais moterys praėjusios tą ilgą kelią ir žinančios, kaip kartais sunku pasidžiaugti kitų nėštumu, sau pažada dalintis saikingai ar patyrėte, kažką panašaus?

M. B. Gal ne pažadas, bet kažkoks įsitikinimas viduje yra, sakau sau, kad laimė mėgsta tylą, ir kai antrą kartą sužinojau, kad laukiوسي ir kad lėliukas jau yra, man viskas užsiblokavo. Aš jaučiausi kažkokia stebuklinga, kad aš turiu paslaptį turiu savo viduje, ta paslaptis jau juda ir niekas to nežino. Ir tas jausmas toks geras. Aš tą laiką buvau toks pozityvas, niekas nesuerzindavo. Bet aš labai mažai glosčiau pilvą, nes bijojau priprast, o po to prarast, nes buvau prisigalvojus, kad gali viskas nutrūkti ir 20–ą savaitę ir dar vėliau. Tai pilvuką glosčiau tik ant galo, prieš pat gimdymą. Ir nebuvo tokio, kad labai džiaugčiausi, kad sakiau žiūrėkit aš nėščia. Bet ir dabar suprantu, kad kitiems nėra įdomus mano vaikas, aš tą patyriau, kai buvau kitoj barikadų pusėje, kai draugės siuntinėjo savo vaikų nuotraukas ir aš galvoju, kad mano vaikas yra stebuklas man, bet ne kitiems.

G. G. Ar dalyvavote pagalbinių apvaisinimo reglamentavimo svarstymuose? Kas juose erzino labiausiai? Kas apskritai kitų kalbose apie pagalbinių apvaisinimo procedūras erzina labiausiai? Kas džiugino (piketai)?

M. B. Gerai, kad paminėjot. Bažnyčios pusė mane tikrai erzino. Kai jie vos ne sakydavo, kad tai nuodėmė kištis. Mane tas erzindavo, nes galvodavau, kodėl žmogus, kuris serga vėžiu bando jį išsigydyti, kodėl tai nėra nuodėmė, jis juk nepalieka savęs mirčiai, ieško vaistų, o čia gaunasi gi, kad gero sieki, kad gyvybė atsirastų ir mane tikrai labai nervuodavo, kai girdėdavau tą. Tad kai girdėdavau politikus kalbant per televiziją atrodė, kad jie nė velnio nesupranta kas ten iš tikrųjų yra. Apie tą embrionų šaldymą, kaip dabar padarytas amžinas tas šaldymas, tai visiškai nesąmonė, – šaldyti visą gyvenimą. Jei tu jų turi labai daug. Kur juos padėti. Juk man širdis neleistų jų sunaikinti, o ir negalima jų sunaikinti. Tai tokių va yra labai daug. Iš tikrųjų tada mes ir laukėm, tikėjoms, kad įves tą įstatymą ir kad bus kiek pigiau. Nes be kompensacijų, tai brangi ta procedūra. O dar jei reikia jos ne vienos. O dar mes dėl vieno vaiko sunaudojom du savo šansus. O su antru lėliuku neaišku, kaip čia bus. Gal pavyks su šaldytais, o gal kažką kitą teks galvoti.

G. G. Kartais atrodė turbūt, kad embrionų likimas, čia buvo pirminis klausimas leidžiantis nepriimti įstatymo.

M. B. Iš tikrųjų, dažnai buvo girdima, o ką daryti su likusiais. Pagal įstatymą įkelti galima max tris, ką daryti su kitais, apie tai labai ilgai diskutuota. Kai kurioms moterim prisistimuliuoja

ir po to 40 embrionų, kitoms vos vienas gaunasi. Tai aš irgi tą girdėdavau ir savo tarpe ir forumuose, kad tau pasisekė, jog yra ką šaldyti. Tik aišku mano ta pirma patirtis, kai visi šaldyti, kuriuos turėjau, ir finansiškai už juos mokėjau, ir įdėjau daug vilčių ir laukiau, o jie bam per vieną dieną visi dingo, iš tikrųjų gal ir aparatūra nėra pakankamai gera, bent kartais tenka girdėti tokią nuomonę ir iš pačio gydytojo per pusę lūpų aš supratau, kad kažkas negerai buvo atlikta užšaldant ir dėl to jie visi žuvo. Bet aišku niekada to nesužinosi.

G. G. O ar galėtumėte būti kiaušialąstės donore?

M. B. Aš galvoju, kad galėčiau. Ypač tiems kam tikrai tai vienintelė išeitis. Nes jei niekas negalės donuoti, tai tie žmonės niekada negalės susilaukti vaikų. Aišku, kai pagalvoji, kad ten tavo dalelė, tai biški skaudu, bet manau galėčiau, jo. Aš atsimenu, kai buvo pradžia, kai negalėjau porą metų susilaukti, tai mes su sese daug šnekėjom, sakėm kaip gaila, kad Lietuvoje nėra surogacijos, nes sesė sakė, aš tau tikrai išnešiočiau. Bet po to kai pagimdė sakė, eina sau kaip sunku, ir tas pilvas vargina, nebežinau ar nešiočiau, turbūt nelabai, per daug prisiriščiau. Bet jei būtų įteisinta donorystė, gal tikrai jie galėtų į gerą šeimą papulti. Nes vis tiek žmonės, kurie eina šiuo keliu, jie labai daug apgalvoja, labai apgalvoja, ar nori to vaiko. Stengiesi ir savo buitį gerinti, kad tas vaikelis, kuo daugiau turėtų. Tai aš sutikčiau donuoti jei reikėtų.

G. G. Kaip manote, ar unikalus gimimo kelias didina reikę apie tai kalbėti su vaiku? Ar galvojote apie tai?

M. B. Aš sau taip esu galvojus. Gal kažkaip specialiai susėdus ir nepasakosiu, jei neišeis tokia kalba, gal jis paklaus, gal ką išgirs iš močiutės ar ko, bet šiaip. Bet gal kai bus paaugęs, suaugęs, pilnametis, gal turės draugę, gal tada aš jiems papasakosiu, kad jie lygiai taip pat, kad jeigu neduok die susidurs su tokiomis problemomis, kad žinotų, jog daug žmonių su tuo susiduria ir įmanoma tai sutvarkyti. Nebus taip, kad tai bus paslaptis iki amžių, ne kai bus suaugęs ir supras, aš jam galbūt papasakosiu. Kai bus geras momentas.

G. G. Ar sunkumai natūraliai tapti mama (tėčiu), kaip nors veikė Jūsų moteriškumo/vyriškumo pojūtį? Ar procedūrų, gydymo, vaistų vartojimo metu jautėtės su partneriu vieningai? Ar kilo minčių, apie moters kūnui tenkančią procedūrų našta?

M. B. Aišku, kai nesisekė pastoti, tai visi [lytiniai] santykiai buvo tapę darbu. Buvo taip, kad susiskaičiuoji vaisingas dienas ir tom dienom dirbi. Ir po to net nenori į tą žmogų žiūrėti, vos ne iki tokio lygio. Ir jau ant pačio galo, kai dar nežinojom, kad pasiseks irgi atrodė, kad tie kūniški malonumai kažką pakeis, atrodo net nesinori to daryti, nesinori net apsikabinti, nes tu jautiesi

beviltiška, kaip moteris, negali atlikti to, kas tau iš prigimties duota, tu negali tapti mama, tai tu tokia kaip ir nepilnavertė, pati save nuvertini ir vyras, tik gal jis neišreiškia tų jausmų, jis irgi būdavo kitą kartą pasakydavo, tai, koks aš vyras jeigu aš negaliu to vaiko padaryti, taip liaudiškai tariant, nes kiti tai ima ir pasidaro tų vaikų, o mes va tokie, tai abu nuvertinom save, savo kūnus ir tada tais kūnais ir dalintis nesinorėjo.

G. G. O kaip manote, kur savo patirtimis dalinasi vyrai? Nes tuose forumuose, kur radau moteris vyrų nėra?

M. B. Aš šiek tiek skatinau sau vyrą jungtis prie forumų, ir iš tikrųjų biški pykdavau, nes viena ieškodavau tos informacijos, aiškindavausi terminus, net kartais praegzaminuodavau jį, ką tas reiškia, ką tas, tu čia nieko nežinai, nieko nesupranti. Net iki tokio lygio. Bet kartais jis pasipasakodavo, kad su savo draugu pašnekėdavo ta tema, jo draugas tas pats, kurio draugė mano draugė, jis gražiai užklaUSDavo nu kaip jūs, o maniškis atsakydavo, na nesigauna, reikės pas daktarus. Bet šiaip dažniausiai laikydavo savyje arba tiek kiek su manim pakalbėdavo. Buvo ir silpnumo akimirų, kai abu susėdę verkėdavo, nes atrodė, nu kiek galima ir aš po to sakydavau, bet „ko gi mes verkiam?“, verkiam to, ko niekada nepatyrėm, pradėjau iš kitos pusės galvoti. Mes verkiam dėl vaiko, kurio net neturim, sakiau eikim džiaukimės, gyvenkim, bet čia aišku vienai dienai taip, po to ir vėl ta tuštuma, vėl kažko nori. Tai mano vyras su tuo vienu draugu, gal kiek pašnekėdavo. Na gal dar kokia mama paklausdavo, bet atsakydavo santūriai, nu kad nieko, laukia, norim, bet nėra, nu tai ką.

G. G. Ar tai, kad katalikų Bažnyčia nepritaria pagalbinio apvaisinimo procedūroms, sunkina apsisprendimą krikštyti vaiką?

M. B. Nekrikštijom dar ir nežinau ką daryti, nes dvigubi jausmai. Iš vienos pusės tikiu, kad kažkas yra, bet atrodo, kai tu laukei, meldeisi, o vis tiek atrodo tau na neduoda, bet antro kelio metu, aš kiekvieną dieną meldavausi, turėdavau savo ritualą, apie kurį nedaug kam pasakojau, kad kiekvieną kartą važiuodavau iš Kėdainių į Vilnių, o čia dvi valandos kelio, tai visada mintyse meldavausi Dievui, prašydavau ženklų, kad pavyks. Ir aš tų ženklų n matydavau. Ir aš ant tiek buvau įsitikinusi, kad pavyks, kad net kai tie skaičiai buvo ne tokie kokie turėjo būti, nelėčiau pas gydytoją, nes negalėjau patikėti, kad nepavyks. Aš kartais galvoju, kad gal Dievo buvo sudėliota, kad turėjau susilaukti 27 metų, gal kiek brandesnė, gal viskas taip ir turėjo būti, o dėl krikšto tai nežinau. Šiaip nesam nusistatę, kad nekrikštysim. Tik galvojam, kada tinkamesnis laikas. O dėl to Bažnyčios pozicijos, tai gal tai kiek prisideda, kad nelekiu ir nekrikštiju to vaikelio. Bet sau

mintyse galvoju, kad Bažnyčia ir kunigas nėra tas pats, kas dievas. Aš kai meldžiuosi, aš neeinu į Bažnyčią, aš sau namie, mašinoj, kambary, aš meldžiuosi jam, man nereikia tarpininko, tai dėl to dėl krikšto dvejopi jausmai yra.

G. G. Vaisingumo klinikos užtikrina donorų anonimiškumą, tačiau leidžia sužinoti jų ūgį, plaukų ir akių spalvas. Kaip manote, kiek svarbu žinoti embrionų/spermos/kiaušialąstės donorų fizines charakteristikas? Kodėl?

M. B. Aš tik galvoju, kad gal išsirinktum tokį patį, kaip tu. Jei mes rudakiai, tai gali ir vaiko žiūrėtumėm rudakio. O gal kaip tik žiūrėtumėm mėlynakio, nes abiem natūraliai toks nesigautų.

G. G. O ką galvojate apie anonimiškumą? Kai kur donorystė nėra anonimiška.

M. B. Tai ir galvoju, jei tai būtų neanonimiška, tai jei pavyzdžiui tai būtų mano embrionas pas kažką kitą patalpintas ir jei aš būčiau ne anonimė, tai aš turbūt prisiriščiau prie to vaiko, nes pradėčiau galvoti, kad čia mano, na ir kas, kad ne aš jį išnešiojau, tai vat ir galvoju ar gerai būtų jei ir aš ir jis žinotų. Gal norėčiau jį savintis? Gal pradėčiau sakyti, kad čia mano vaikas? Net nežinau, gal ir nieko blogo, gal tada norėtusi šiltą santykį palaikyti, kad vaikas galvotų, kad esi jo giminaitė, teta, kad dažnai matytum. Man dabar taip atrodo, o kaip būtų, net neįsivaizduoju.

G. G. Kaip manote, ar pagalbinio apvaisinimo paslaugos turėtų būti prieinamos ir tos pačios lyties poroms arba vienišoms moterims?

M. B. Man gal didžiausias klausimas yra toj vietoj, dėl vienišų moterų. Nes kaip pavyzdys. Aš galvoju, kaip būtų jei neliktų mano vyro kada, ar kažkas atsitinka jam arba mes išsiskiriam, o aš turiu šaldytų embrionų, kaip tada būtų? Aš galėčiau juos įsidėti? Nes šiaip pagal viską, kai pirmą kartą vykau į fetą man vyro nereikėjo, aš tiesiog nuvykau, nes aš turiu savo tuos embrionus, bet kaip kažki būtų, tai aš jau skaityčiausi vieniša ar ne. Tai man tai didelį klausimą kelia. O šiaip jei įteisinta donorystė, tai kodėl ne, kodėl ta vieniša moteris, negali turėti to vaikelio, ar būtinai vyras turi būti šalia, jei ji jaučia, kad ji galėtų pasirūpinti. O dėl tos pačios lyties, tai aš kažkaip nelabai būčiau už. Neturiu nieko prieš tuos žmones, bet pasilikčiau neutrali, nei už, nei prieš, visai nepasisakyčiau. Neturiu teisės teisti, bet tiesiog, nelabai susimąščiau, aš labiau mažčiau apie save, kaip būtų man, jei kartais neliktų vyro.

G. G. Ačiū, kad dalinatės, labai graži ir jautri jūsų istorija,

M. B. Iš tikrųjų gera ją atsiminti. Jau dabar kiti rūpesčiai, vaikelio auginimas, tai sakau, aš tik šiandien ryte vėl viską pradėjau per naują apgalvoti, kaip viskas buvo nuo pradžių, ką praėjom, kad pagalio 2020 metais, mes susilaukėm to savo pipiro. Aš iš tikrųjų galvoju, kad reikia apie tai

kalbėto, vien dėl tų žmonių, kurie dabar yra šitame kelyje, nes jei niekas nekalbės, tai ta problema, gali atrodyti tokia svetima, kaip man atrodė, kad ji kažkur toli nuo manęs, o ne šalia. O ji šalia. Labai džiaugiuosi, kad turėjau galimybę pakalbėti su jumis, kad draugė pasiūlė, pasakė, buvo labai smagu pabendrauti. Sėkmės Jums.

Informantas (-ė) Nr. 12: R. B.

Amžius: 47

Šalis/Miestas: Vilnius

Išsilavinimas: Aukštasis

Ar laiko save tikinčiu (–čia): Taip

G. G. Kada pradėjote galvoti apie vaikus? Papasakokite savo bandymų susilaukti istoriją (etapai, lūžiai, pauzės ir t.t.).

R. B. Aš turėjau du pastojimus ne vietoj ir dvi laparoskopijas, kurių metu nebuvo pašalinti kiaušintakiai, bet jie buvo pažeisti, tai pratekamumas liko, bet yra randų kiaušintakio audiny, tai jis nėra tinkamas, kad kiaušialąstė pratekėtų. Na tai galvojant, kad apeinant šitą kelią, bandėm vieną dirbtinį apvaisinimą daryti Lietuvoje, aišku nepavyko, bet na taip sakykim, darėmės prieš penkis metus, tai nebuvo dar jokių kompensacijų, aišku turbūt buvo pasakyta, kad amžius trukdo, pasakė, kad 30 proc. tikimybė. Na tai ta tikimybė tokia ir gavosi, kad turbūt reikėjo tiks kartus iš eilės, daugiau nebandėm. Bet visgi praėjus kiek laiko, nusprendėm, kad labai mes norim tų vaikų ir tada, na Lietuvoje apskritai ryžtasi daryti tik 46, aišku berods įstatymiškai daro tą procedūrą, aš kai lankiausi prieš penkis metus man berods taip suminėjo, gal kas ir pasikeitė, bet Lietuvoje aš daugiau ir nesikreipiau, mes tiesiog gavome kontaktus Ukrainoje ir darėmės tenai. Tas kelias aišku buvo daug ilgesnis, nes man ir mano vyrui yra antros santuokos abiem, tai tas operacijas aš patyriau būdama pirmoj santuokoj, o paskui, antroj santuokoj, kadangi jau čia tai užsibrėžėm, tai vat tas kelias toks ir buvo, kad nu, mano asmeninis laukim yra 20 metų, sakykim.

G. G. Kas sunkina apsisprendimą naudotis pagalbinio apvaisinimo procedūromis? Kas ir kaip galėtų jį palengvinti? Kas suformavo Jūsų poziciją pagalbinio apvaisinimo klausimus? Kokiais šaltiniais pasitikėjote?

R. B. Man asmeniškai, kadangi esu baigusi medicinos studijas, tai man nebuvo labai sudėtinga, visas šitas apsisprendimas, man džiugu, kad yra toks dalykas, kad kažką gali išspręsti medicinos pagalba. Tai kažkokio tokio psichologinio, ar kažkoks nepilnavertiškumas, gal kokiais momentais užklupdavo, bet kad ten labai mane graužtų ir kažkokia ten savivertė nukristų tai tokio nebuvo. Ir nebuvo tokio, kad čia slėpsim, nesakysim, tai man kartais atrodo juokinga, kai žmonės taip daro, bet daro kol kas, man nėra nei gėdinga, nei ką, aš paprastai žiūriu į tą dalyką. Ačiū dievui, kad taip yra, kad gali kreiptis ir gali šitą ligą išgydyti.

G. G. Išties pastebiu, kad tokio sunkumo nėra, tiems kurie iš medicinos srities. Gal pastebite savo aplinkoje, kas kitiems sunkina tą apsisprendimą?

R. B. Net nežinau, turiu pažįstamų, draugių, kolegių, kurios pasinaudojo dabar jau net ir šita lengvata, tos kurios irgi to neslepia, tai irgi paprastai į tą žiūri, net turiu tokią draugę, kuri natūraliai pastoti visiškai negali, o pati pagimdo per tris minutes, na gal ne per tris, bet viskas įvyksta labai natūraliai ir labai lengvai, bet natūraliai pastoti negali, ir ji irgi to visai neslepia, ar kad ji ten jaustųsi labai blogai, nemanau. Aš nesusidūriau. Aišku, kodėl žmonės, kurie neturi vaikų, kodėl jie nesikreipia, aš nežinau, bet tie kurie naudojosi ir apie tai laisvai šneka, tai, kadangi dabar taip yra daug, tų dirbtinių, ir tos paslaugos tiek reikia daug, kad negali čia būti to „kad čia nesąmonė, mes nesidarysim to, nežinau, aš nesusidūriau, su tokiu akmens amžiaus požiūriui.

G. G. Tai Jūs sakote, kad kalba apie PA laisvėją, nes vaisingumo statistika blogėja, o kas dar prisideda prie to laisvėjimo?

R. B. Aplamai tai, kad Lietuvoje jau buvo garsiai diskutuojama ir bent jau yra tas toksai įstatymas, kad tai yra kompensuojama procedūra, taip kaip ir eilė operacija, tai lengvesnis to prieinamumas. Kai anksčiau tos kainos buvo tikrai ne visiems mirtingiesiems, turėjai turėti daug pinigų, kad tą dalyką galėtum į pirkti. Jei reikia kelių procedūrų, tai yra nemažos sumos. Tai manau labai prisideda tas daug lengvesnis prieinamumas. Kad tu gali kreiptis, ne tik į privačią kliniką, bet ir į Santaros ar Kauno universitetinę ligoninę. Ten yra reprodukcijos skyriai. Kad tai yra, kaip ir pas šeimos daktarą. Tai tas. Kas dar, net nežinau. Bet čia mano asmeninė, man niekada nebuvo pasikreipti, ar į privačią ar kaip, bet gal kitiems žmonėms – turbūt. O dabar, tai sakau, toks viskas aišku. Nebereiks galvoti, kad reikia kaupti tiek ir tiek pinigų, kad žmonėms tas finansinis įsipareigojimas, našta, ar skolinimasis iš kažko tai, tai ir šitas.

G. G. Nors sakėt, kad jums nebuvo problema kreiptis į privačią kliniką, bet svarstant apie PA kompensavimą, buvo labai daug viešojoje erdvėje diskusijų apie tai, todėl norėjau paklausti,

ar jos jus pasiekdavo, ar tai, kaip politikai kalbėjo apie šitą temą kažkaip įsmigo, gal kažkas ypatingai erzino jų kalbose?

R. B. Na aišku pasiekdavo, nes tikrai plačiai tai buvo diskutuota: ir per televiziją ir per radiją. Tai kadangi aš pati susidūrusi tai aš ir dabar domiuosi, kas vyksta, išeina koks nors straipsnis, su kokiais rezultatais, sakykim, kai įsikūrė Kauno klinikose reprodukcijos skyrius, ir kiek jiems pavyksta pasiekti nėštumų, paskaitau aš tuos straipsnius. Kas labiausiai nervavo, tas toks, kodėl taip ilgai čia viskas vilkinama, aš į viską paprasčiau, toks būdavo, kad tokiais laikais, dar tiek reikia kažkokių trukdžių, tai ten Bažnyčia neva kažką tai, tai dar kažkas. Nu tokių absurdiškų, kaip man kartais atrodydavo. Man atrodė, kad šiais laikais dar kažką svarstyti, imkit uždėkit varnelę ir važiuojam. Man taip atrodė.

G. G. Kaip atrodo aplinka spaudžianti susilaukti vaikų? Apibūdinkite ją.

R. B. Aš net nežinau, nu jo paklausia, bet man atrodo, čia toks asmeninis dalykas, gi klaus gali ko nori. Na klausia jo, bet ar čia spaudimas skaitosi, nežinau. Gal kai kam atrodo ir spaudimas, bet aišku, kaip pasakyt, jei tu planuoji, priklauso kaip pats reaguoji, kai bandai susilaukti ir tavęs paklausia, kada jau dabar čia tie vaikai, jau tu ten pradedi graudentis, tai galbūt. Bet jei tu visą laiką ieškai kelių kaip tą išspręsti, tai ką aš žinau, nežinau ar čia gali būti toks jau spaudimas, nesu aš patyrus to tokio. Primoj santuokoj sakydavau, na nesigauna ir nesigauna, tai ką dabar. Čia toks asmeninis dalykas, man niekada nebuvo, aišku aš esu išspaudus ašarą, dėl šitų visų dalykų, bet taip, kad man ten tėvai, sakydavau, na bandom, bet nesigauna, tai bet daug kam nesigauna. Čia labai individualu, aišku jei ten kamputy susispaudęs tada paverksi ir nenorėsi atsakyti kažko tais. Mes ir dabar neslepjam, ten nuo tėvų, aš savo mamai pasakiau, kad tai dirbtinis apvaisinimas, galbūt ji irgi dėl to, kad yra medikė, gal dėl to paprasčiau.

G. G. Bet ar yra tarp jūsų pažįstamų terpė, kur jūs sakytumėt, ai nu čia gal ir neverta plėstis, pasakot?

R. B. Kaip aš sakau, na neinam mes taip, na sakykim, bendraujam su kaimynais, ir kaimynai va irgi susilaukė vaiko ir mes gi neklausiam, o kaip jūs čia jo susilaukėt. Na nekyla tokių klausimų tiesiog, patiems artimiesiems tai sako, jie ir žino, o vat kaimynė, kokia tolimesni draugai, tai nu niekas taip jau neklausia. Kai paklausi, tai pasakom. Jei kyla klausimas ar kreipėtės į medikus, tai sakom aišku kreipėmės. Neslepjam.

G. G. O ar nebuvo per visą šitą laiką, kad pakistų santykis su aplinka, galbūt su draugais, kurie turi vaikų? Ar nebuvo noro vengti jų?

R. B. Oi ne, man nebuvo, man visą laiką patiko maži vaikai. Aš visą laiką turėjau viltį ir galvojau, kad tikrai kada nors, nors ir pavyko gana vėlai. Tai užtai visada sakau neprarast vilties.

G. G. Kaip manote, ar vaikai turėtų žinoti savo gimimo būdą/istoriją, ypač jei jų gimimui reikėjo naudoti donuotas lytines ląsteles? Ar esate svarstę, kaip apie tai reikia kalbėtis su vaikais?

R. B. Net nežinau, šito dar kažkaip net nemąstėm, ar čia pasakysim, ar nepasakysim, vis tiek manau pasakysim, kad yra čia toksai būdas ir kad čia, na nežinau kokių būdu, gal bus kokia edukacinė programėlė, kada nors ir vaikai patys susipažins, nežinau, apie tai anksti galvoti. Slėpti, tai tikrai neslėpsim.

G. G. Ar sunkumai natūraliai tapti mama (tėčiu), kaip nors veikė Jūsų moteriškumo/vyriškumo pojūtį? Ar procedūrų, gydymo, vaistų vartojimo metu jautėtės su partneriu vieningai? Ar kilo minčių, apie moters kūnui tenkančią procedūrų našta?

R. B. Dėl pilnavertiškumo, aš bėdų tikrai neturėjau. O kai apsisprendėm, kad kreipsimės, tai to vieningumo aišku, kad reikėjo. Kas liečia mano asmeninį, kad na aš patyriau tokias operacijas ir kad aš čia kažkokia kitokia, ar ten ar kažkas. Man visada atrodė, jei yra tokie būdai ir galima susilaukti, tai turint tinkamą partnerį, viskas įmanoma.

G. G. Kaip dalinasi vyrai? Tuose kanaluose, kur pasiekiu moteris vyrų nėra.

R. B. Net nežinau, reiktų pakalbinti mano vyrą. Nes prie grupės „Angeliuko belaukiant“ aš prisijungiau jau turėdama lėliuką, aš tiesiog sekiau Viktoriją, dėl vaikų reikalų, o vyrams, na nežinau, gal jiems nėra taip, na nežinau reikia pašnekinti.

G. G. Kokiuose dar kanaluose ieškojote palaikymo ir informacijos? Ar buvo dar kokių?

R. B. Ne, nebuvo. *FB'e* tai tikrai ne, aš tik tą grupę ir žinau, kažkokių užsienietiškių grupių tai ne, mes tiesiog kontaktus gavom, nes Ukrainoje yra kitos technologijos, tai tik dėl to, iš pažįstamų, ir viskas <...> tai mes daug ir ilgai neieškojom. Bet aš galvoju gerai, kad yra ten tokių grupių, nes tikrai iškyla tokiu klausimų, kas liečia, na daug aišku yra kai klausia, apie hormoninį savo sutrikimą, ir sakykim, ar jos galėtų ar negalėtų naudotis, turiu omeny, aš visą tą informaciją aš gaudavau pas medikus, tai eidavau pas ginekologus ir sužinodavau, bet gal ir gerai toks kanalas, gal yra tose grupėse ir medikių, kurios prisijungusios ir gali tikrai taip kompetentingai pakonsultuoti, tai va. Aišku ten pasižiūriu, kuo gyvena tos problemos.

G. G. Dar pradžioje minėjote, kad esate tikinti, todėl norėjau paklausti, ar vaiko krikštas, praėjus šitą kelią ir žinant, kad Bažnyčios autoritetai nelabai pritaria PA, ar ta nekelia kažkokių minčių, ar reikėtų ar nereikėtų?

R. B. Oi, mes kaip tik dabar diskutuojam apie krikštynas ir labai norim padaryti didelę šventę, bet su šita viruso situacija, tai nežinau kaip čia pavyks. Bet šiaip planuojam krikštyti.

G. G. Vaisingumo klinikos užtikrina donorių anonimiškumą, tačiau leidžia sužinoti jų ūgį, plaukų ir akių spalvas. Kaip manote, kiek svarbu žinoti embrionų/spermos/kiaušialąstės donorių fizines charakteristikas? Kodėl?

R. B. Nu todėl, kad vis tiek norisi, kad vaikas būtų bent panašus į kažkurį iš tėvų. Mes kaip pasakyti, mes esame pasinaudoję kiaušialąstės donore, tai va, mūsų tas bandymas buvo labai greitas ir labai efektyvus, nes gavosi iš pirmo karto.

G. G. Ką galvoje apie santyki su donore? Ar jums svarbus kas tai per asmuo?

R. B. Na kaip mes gavome aprašymą, bet turiu omeny, galvoti, kad jai nusiūsti vaiko nuotrauką, tai gal ne, kažkaip, nu kaip pasakyti, nu ne, ne. Ar pradėti bendrauti, ne nežinau. Mes gavom moters duomenis ir mes pasirinkom. Šiaip mes galėjom rinktis iš penkių, bet mes nusprendėm, kad mums geriau, kad klinika mums geriau parinktų, pagal mūsų duomenis, ir realiai mums atsiuntė pirmą donorę, kuri, paskui pati atsisakė, nes turėjo išvykti, ilgesniam laikui, pusmečiui, tai ėmėm sekantį variantą ir viskas, mes ten labai nesirinkom, kad būtų penkios, kuri gražesnė, kuri fainesnė, nu ne, leidom klinikai, kad ji tiesiog pagal mus parinktų.

G. G. Ar po procedūrų turite likusių, užšaldytų embrionų?

R. B. Ne.

G. G. O ką galvojate apie amžiną embrionų šaldymą?

R. B. Aš nežinau, kaip būtų buvę, jeigu būtų buvę, bet aš net nežinau. Tas toks įstatymas, kad dabar čia visą gyvenimą šaldyti. Gal per mažai, tada. Aš žinau, kad kitose šalyse tu gali padovanoti embrionus, bet pas mus gal per mažai informacijos, gal taip galėčiau.

G. G. O jei sveikata leistų, įsivaizduojate save kiaušialąstės donore?

R. B. Jei sveikata, amžius leistų, taip galėčiau.

G. G. Kaip manote, ar pagalbinio apvaisinimo paslaugos turėtų būti prieinamos ir tos pačios lyties poroms arba vienišoms moterims, nesusituokusioms poroms?

R. B. Galvoju, kad tai kaip yra dabar galėtų keistis. Ypatingai dėl santuokos ar dėl vienišos moters, manau tikrai galėtų. O dėl tos pačios lyties porų, tai klausimas. Nežinau. Aš žinau variantų

auginančių vaikus, bet šiaip šiek tiek keistai atrodo. Aš toleruoju gyvenimą jų gyvenimą kartu, bet kartais tai atrodo, kaip pasakyti, na gyvenant dviem moterims, vaikai atsirast negali, tai dabar, vėlgi, ji yra vieniša ir ji kaip ir galėtų pasinaudoti ta kažkokia galimybe, bet čia yra tų pačių asmenų.. Žinau, kad yra auginančių vaikus, net ir LT, bet kad labai pritarčiau, tokiam šeimos modeliui, nežinau. Man sakau, viskas yra ok, su jų orientacijomis, bet dar galvoju, kad pas mus yra toks mados dalykas, kai kurie net nelabai pasigilinę, bet jiems augint vaikus, nu nežinau. Manau vaikai turėtų turėti ir tėtį ir mamą. Ar dvi mamos? Aišku geriau nei vaikų namuose, bet gal tų namų pas mus ateityje nebebus. Tai at nežinau. Aš turbūt labiau už modelį tėtis ir mama. Taip gal. O du tėčiai ir dvi mamos, ne jie tegu gyvena, bet gal tų vaikų ir ... Aš nežinau to psichologinio momento vaikų, kurie yra išaugę tose šeimose. <...> Čia labai daugiaprasmiškas dalykas.

G. G. Taip pat gal verta aptarti amžiaus aspektą? Kadangi Jūs LT nesidarėt, nes yra amžiaus limitai, bet gal domėjotės, kaip yra kitose šalyse?

R. B. Ukrainoje, kur mes buvom, jie šią procedūrą daro iki 55, tai toks yra skirtumas. Pas mus kompensuojama procedūra yra iki 42. Tai nemažas skirtumas. Dar žinau, kad Lietuvoje, jei po PA, moteriai reikia progesterono, tai jis nėra registruotas, tai kaip išsaugoti nėštumą, jei vaistų reikia važiuoti pirkti į Lenkiją, tai vat ne viskas iki galo padaryta, ir patys medikai tą supranta, tai kitose šalyse to nėra, gauni procedūrą ir paketą su vaistais. Dėl amžiaus, tai aišku, kažkoks cenzas turėtų būti, bet nu šiais laikais tikrai ilgėja tas kokybiškas fizinis amžius, aišku viena medikė yra pasakiusi, kad štai jūs ir gerai atrodote, ir sportuojate, ir jaučiatės, bet lytinių ląstelių senėjimo nesustabdysi, toks vaistas dar neatsirado. Bet jei yra galimybė pasinaudoti donorine kiaušialąste, tai LT tikrai galima būtų prailginti tą amžių.<...> nes pas mus tikrai taip labai apribota. <...> Aš beje savo likusį progesteroną pardaviau tokioje grupėje NaPro keliu.

Taip pat žinau, kad Lietuvoje užšaldytos blastocistos įsodinimas irgi yra mokamas, jei tu nori, kad embrioną paaugintų iki blastocistos iki didesnės stadijos, kai Ukrainoje net neklausia, o iš karto sodina blastocistas. Yra, yra tokių, kur Lietuvai dar reiktų pasikoreguoti.

G. G. O paminėjote NaPro technologijas. Ar teko ir šį būdą pabandyti?

R. B. Jo, mes domėjomės ir šiuo būdu, bet pasikreipus į gydytoja ji aišku pasakė, kad tikimybė labai, labai maža. Realiai sveiko kūdikio tokia amžiuje susilaukti tai gal 2 procentai.

Informantas (-ė) Nr. 13: E. K.

Amžius: 33

Šalis/Miestas: Vilnius

Išsilavinimas: Aukštasis, politikos mokslai

Ar laiko save tikinčiu (–čia): Taip

G. G. Ar galite, papasakokite savo bandymų susilaukti istoriją (etapai, lūžiai, pauzės ir t.t.) nuo to momento kaip nusprendėte nesisaugoti iki dabar. Kokių pokyčių gyvenime teko imtis semiantis jėgų bandyti?

E. K. Mes kartu esam 8 metus, realiai mes niekada nesisaugojom, taip kažkaip gavosi, kad mes labai greit susibėgom ir apsaugos klausimo tiesiog nebuvo. Apie vaikus pakalbėdavom, bet tai taip ramiai buvo. Po kokių turbūt dviejų metų, kai nepavyko, nusprendėm, kad reikia kreiptis pagalbos, ir pradėjom lankytis pas gydytojus, konsultacijoms, tyrimams. Gavom atsakymą, kad viskas abiem yra gerai. Kad nėra indikacijų, ligų ir panašių dalykų. Pradėjom domėtis Lietuvoje galimybėmis. Lietuvoje buvo pakankamai brangu. Nes čia buvo kokiais, jei 2013 m. mes susituokėm, tai 2015 metais. Pradėjom ieškoti alternatyvų, tai Latvijoje buvo panašiai kaip Lietuvoj. Tai kreipėmės į Lenkiją. Ir Lenkijoje mums gavosi per pusę pigiau nei Lietuvoj. Nuvažiavom ten, pasidarėm procedūrą. Iš tikrųjų ilgai nelaukėm, porą metų nepavyko, važiuojam ir viskas. Ir ten nieko nepavyko. Tada sustojom, nes ir psichologiškai ir fiziškai buvo sunku. Vėliau Lietuvoje tą įstatymą priėmė, tai nusprendėm Lietuvoje pasidaryti tą procedūrą. Taip pasidarėm antrą. Nepavyko. Ir po metų trečią pasidarėm. Nepavyko. Paskutinė mūsų procedūra buvo 2018 m. ir po to nieko nebedarėm. Nes kažkaip labai sunku. Nustojom. Ir dabar esam tokia etape, kad planuojam važiuoti į Turkiją. Daryti ketvirtą procedūrą. Bet visa šita korona, visi karantinai viską pristabdė. Kol kas laukiam, kada galėsime nuskristi. Susirašėm su klinika. Gali būti, kad naujus metus sutiksime Stambule, jau konsultacijai. Tai ta mūsų istorija tęsiasi jau nemažai, 6–7 metai. Ir kol kas be rezultatų.

G. G. Ar iš karto pradėjot nuo IVF, ar pradžioje buvo inseminacijos?

E. K. Darėm, darėm. Pradžioje iš viso buvo tik stimuliacijos, bet nieko, tada mums pasiūlė inseminaciją, mes pasidarėm vieną ir tada gydytojas pasakė, kad nėra kažkokių konkrečių priešasčių, nėra ko apeiti mediciniškai, tai bandykit procedūrą iš karto. Tai mes kažkaip labai nelaukėm, nes mano vyras yra 11 metų vyresnis už mane, tai ir mano amžius eina ir jis vyresnis, tai mes ir nebuvom linkę tų tokių procedūrų darytis.

G. G. O kodėl žvalgotės kitur, ne Lietuvoje?

E. K. Pirmiausia atsiliepia kainos klausimas. Tada, aš galvoju, dar litai buvo, tai šiaip eurais Lenkijoje mums gavosi 2000 eurų, o Lietuvoje būtų gavęsi dvigubai brangiau. Tai čia pirmas argumentas. O po to pradėjom domėtis patirtimi ir gydytojų ir klinikų, kompetencijom. Tai vėlgi Lenkijoje yra klinika Balstogėje, tai ten technika, aparatūra visai kitokia. Tai vat antroj vietoj profesionalumo klausimas iškilo. Dar Lietuvoje ir gydytojų daug nebuvo, kas dirba su tuo. Pagrinde vaisingumo klinika tuo užsiiminėjo, mums pasirodė, tok akmens amžius, vadinamas, tai mes kažkaip ir nebuvom linkę Lietuvoj daryt.

G. G. Ar galėtum papasakoti apie šito laiko dinamiką, gal kažkokių pokyčių ėmeisi?

E. K. Šiaip jo, amerikietiški kalneliai, ir prieš pirmą procedūrą esi visas *excited*, čia tiek tereikia, tikrai pavyks, čia nuvažiuosim sumokėsime ir viskas bus gerai, tada kai nepavyksta – didžiulė duobė, mes kažkaip tada su vyru buvo ir tokių minčių, gal mums neverta kartu būti, gal mums neduota kartu turėti vaikų, gal ne tas žmogus. Toks va. Tada artėja procedūra – vėl pakilimas, vėl bus gerai. Ir kai vėl nepavyksta, vėl į apačią. Net ir pačias procedūrą sunku išgyventi. Nes vėl tie patys kalneliai. Vieną dieną atrodo – viskas bus gerai, kitą – bėga ašaros ir tu supranti, kad o jeigu nieko nebus, o jeigu bus blogai, ai nu tai aišku, nieko čia nebus. Bet pastebėjom su vyru, jau prieš antrą procedūrą, susikibom rankom, turim vieną bendrą problemą, kurią mes turim išspręsti, ir kažkaip nuo tada mums nebekyla tokių, kažkokių priešpriešinių minčių, kad čia jisai kaltas ar aš kalta, mes tiesiog turim vieną bendrą problemą ir santykių prasme, mes suartėjom, einam kartu, petys į petį. Man pagrindinis išsilaisvinimas turbūt po trečios procedūros atėjo. Kad ai nu velnias nematė, yra gyvenime kitų malonumų, kitų gerų dalykų. Aš lankiau, yra vaisingumo asociacijoje su psichologe Romena grupinius užsiėmimus, tai mes ten buvo visa grupelė, penkios moterys, tai labai susidraugavom ir jau draugaujam 4–5 metai, tai kažkaip šitie dalykai labai padėjo. Mes pradėjom daugiau keliauti, netgi sąmoningai, vyras į darbus pasinėrė, nes kur dar save realizuosi, tai kažkaip toks, ir šiaip toks lūžis atsiranda, kai tu supranti, kad tu galbūt gyvensi ir be vaikų ir tada pradedi galvoti, ar tikrai taip reikia į tuos vaikus susikoncentruoti, nes nu gyvenimas bėgs, prabėgs ir ką tada? Sėdėsi penkiasdešimties metų be vaikų ir visą gyvenimą praverkus. Tai mes taip panašiai su vyru mąstom. Kol nėra vaikų, mėgaujamės gyvenimu.

G. G. Tai prie tos tvirtybės atradimo labiausiai ir prisidėjo psichologė?

E. K. Taip, psichologė labai padėjo, bet ir su vyru man labai pasisekė, jis amžinas optimistas, jis labai nesikoncentruoja. Jis sako, aš labai noriu vaikų, bet jei jų nėra – *comon*

gyvenam. Ir jis man vis spirdavo į užpakalį ir sakydavo – baik. Ir aš jo labai jaučiu palaikymą. Nėra nieko tokio, kad neva tu man nepagimdysi vaiko, tai tu kažkokia ne tokia moteris. Tai iš jo gavau palaikymą tokį.

G. G. Kas sunkina apsisprendimą naudotis pagalbinio apvaisinimo procedūromis? Kas ir kaip galėtų jį palengvinti?

E. K. Man taip nebuvo. Ir aš pati galvodavau ir mes su vyru diskutavom, kad man nėra skirtumo koku keli vaikai ateis pas mus į šeimą. Man visi keliai priimtini. Ar tai procedūros, ar tai natūralus pastojimas, ar tai būtų įsivaikinimas. Man nėra skirtumo kaip jie ateis. Man tokių kažkokių moralinių nebuvo, aš labai laisvai į tai pasižiūrėjau. Tiesio taip reikia, kai dantį skauda tai reikia jį išsitraukti, tai ir čia taip pat.

G. G. Kalbėdama sakai – „man, aš laisvai žiūriu“, o ar patyrei, kad aplinkoje kas žiūrėtų kitaip.

E. K. Mano giminaičiai žino mano situaciją ar ten tėvų draugai, aplinka, kadangi irgi žino, tai manęs ir neklausia, kada vaikai, kiek jau čia galima, tai aš neįsivaizduoju. O pas mus psichologinėje grupėje tai buvo viena labai tikinti mergina, kuriai buvo tas toks, ir ji labai ilgą kelią praėjo iki procedūros. Tai ten teko susidurti su tuo kitoku požiūriu. Man buvo labai keista klausytis, kaip pavyzdžiui dėl tikėjimo, dėl tėvų kažkokio požiūrio, žmogus tam nesiryžta, tai aš taip žiūrėdavau, kad nelabai aš pritariau, bet čia vienintelis toks buvo. O aplinkoj, tai kažkaip nelabai leidiesi į kalbas, tai nelabai ir įsivaizduoju kitų nuomonių.

G. G. O kodėl sakai, kad nelabai apie tai kalbat?

E. K. Kaip ir sakiau mano tėvai žino, mes kalbam, o su giminaičiais tai nematau poreikio, manęs neklausia, aš pati niekada nesakau, bet tai ne todėl, kad man gėda, ar aš kažkaip kitaip jaučiuosi, niekada neišeina iš kalbos ir galbūt ne visiems viską reikia žinoti.

G. G. O kodėl kai kurios pagalbinio apvaisinimo procedūrų būdu tėvais tapusios poros vengia savo istoriją dalintis su aplinkiniais? Ar tai keičiasi? Ir atvirkščiai, kokios dalinimosi priešastys? Kokie dalinimosi kanalai?

E. K. Yra tas tikrai visuomenės požiūris, teko man ir tam pačiam darbe X girdėti, yra buvę tokių, kai girdi, kad šitie vaikai yra plastmasiniai, dirbtiniai, kam to reikia, jeigu dievas nedavė, tai ką čia dabar kištis į kažkokius dievo reikalus ir planus ir aš manau, kad poros tiesiog nenori to girdėti, nenori tos priešiškos nuomonės, manau dauguma jaučiasi nesuprasti. Dar pamenu prieš patį įstatymą priimant, aš buvau *Facebook* komentaruose į vieną diskusiją įsivėlus, ta prasme yra

toks požiūris, kad kam jums čia reikia, gal jūs neverti būti gerais tėvais ir ten visos tos babytės, labai priešiškažiūri į tai. Manau, nenorint savęs skaudinti, veltis į diskusijas, tai poros ir nutyli. Gal dar joms atrodo tai ir kaip gėdingas dalykas, nes atrodo, kad visi taip lengvai susilaukia, viena naktis karštos meilės ir viskas ir jeigu yra kažkas kito, tai žmonės, gal jaučiasi nepilnaverčiai, ne tokie kaip visi.

G. G. Minėjai mūsų buvusią darbovietę, kad ten teko girdėti to nepalaikymo? Kas tai tiksliai buvo? Ar tai buvo aplinka, kurioje dėl to, nesinorėjo būti?

E. K. Man, atsiminsiu, darbe buvo, mes pietavom su viena kolege, ir ji pasakoja, mes kaip apie šeimą, vaikus užsikalbėjom, ir ji sako Egle, tai jums jau laikas, jau čia su vyru, kiek metų kartu. O tu žinai mano ten draugė buvo kažkokiaj cerkvėj, ten pasimeldė prie kažkokios ikonos ir jai pavyko ir ji sako, gal ir tu nueik prie tos ikonos, jis taip pasakoja, aš taip sėdžiu ir galvoju, kad tau dabar pasakyt, ir sakau, na tu pyk, nepyk, bet kai jau trys procedūros atliktos, man atrodo ikona man jau nepadės, ir jos veidas, ji taip pasikeitė, ir tada atsiprašė, sako aš nežinojau ir taip toliau ir man toks buvo, na ne tai kad užgavo, bet aš suprantu, kad na tai nemalonus momentas. Ir dar pamenu buvo, kai buvo po inseminacijos, gal dvi dienos sužinojus, kad nepavyko ir irgi pietauji ir vienas kolega pasakė, kad jo žmona laukiasi ir mes taip kalbam ir jis taip sako:– Egle, tu neįsivaizduoji, kiek mes turėjom visko padaryti, kad ji lauktųsi ir aš taip sėdžiu ir galvoju: „aš tikrai nežinau“. Ir po to aš kažkaip nusprendžiau, kad nenoriu dalintis, nes pasakoti, kas čia kaip kodėl, nereikia man.

G. G. Ar buvo noro vengti šeimų su vaikais? Nematyti nėsčiųjų?

E. K. Tikrai buvo ir pradžioje, net labai. Pamenu, vyro sesuo pasakė, kad laukiasi, tai mes žliumbėm abi. Ji, kad jai netyčia ir jie nelaukė, o aš todėl, kad jiems pasisekė. Ir būdavo, kad man labai pikta ant jų, aš galvojau, kodėl jiems pasisekė, o man ne. Bet šiandien jau kitaip. Ir čia neseniai sužinojau, kad buvusi kolegė laukiasi ir kažkaip pagalvojau, vau nu faina, ok ji laukiasi, be kažkokių labai teigiamų emocijų, bet ir be neigiamų. Tai dabar jau galiu ramiai priimti. Bet tas etapas ilgai, kokius 5metus, tęsėsi, kai negalėjau žiūrėti į vaikus. Aš net, pamenu, kai atvažiuodavo draugai su vaikais į svečius, tai aš net šalindavausi juos palaikyti. Kažkaip nenorėdavau. Bet dabar jau praėjo.

G. G. Kaip atrodo aplinka spaudžianti susilaukti vaikų? Apibūdinkite ją.

E. K. Man turbūt labiausiai įstrigęs ir pykti keliantis pasakymas, kad neva kol netampi mama, nežinai koks gyvenimas yra gražus ir iki tol gyvenimas nepilnavertis ir dabar atsiveria visos

gyvenimo spalvos. Tai man girdinti tokius, tikrai kyla toks „ką?“, nu ta prasme, aš su tuo nesutinku, nors ir negaliu turėti vaikų, ir aplinkoj tikrai toks yra, kad tik mamos gali suprasti, tik tapus tėvais galima sužinoti, ir kad amžius eina, o su vaikais reikia galėti ir krepšinį pažaisti. O tokių tiesioginių klausimų mes esame mažai gavę. Net nežinau kodėl, ar mums taip pakliuvo, nes visi šeimoj žinojo, kad mes norim, o yra kaip yra. Bet iš aplinkos, tai tas spaudimas, kad neva pilnavertis gyvenimas patampa tik susilaukus vaikų. Didžiausias toks iš visuomenės ateina, kad šeima be vaikų – nepilnavertė šeima, žmonės yra nepilnaverčiai jeigu neturi vaikų, nu toks iš visuomenės jaučiausi, kad jūs nenormalūs, nes jūs neturit vaikų.

G. G. Kaip suprantu svarstymai apie PA reglamentavimą, tave pasiekdavo? Kas juose erzino labiausiai? Kas apskritai kitų kalbose apie pagalbinio apvaisinimo procedūras erzina labiausiai?

E. K. Man pradžioje, tai labiausiai užkliuvo Bažnyčios kišimasis, kad čia yra prieš dievo valią, jei jums nelemta, tai ir nereikia turėti, kad geriau įsivaikinti, kad visi nori kaip visi vaikintūsi tuos vaikus, ir tada tokia atsakomybė permetama, kad kodėl poros, kurios nesusilaukia vaikų, galėtų įsivaikinti, bet ieško kitų būdų. Tai iš politikų, na man labiausiai tas Bažnyčios kišimasis užkliuvo. Tai aš sakydavau, kad jei jus ištiko infarktas, tai dievas jums lėmė galbūt numirti, iškeliauti, tai kodėl kreipiamasi į medikus.

G. G. Kodėl tai visgi vis dar yra moterų tema? Kaip vyrai tai išgyvena, kur jie dalinasi?

E. K. Jie turbūt niekur nesidalina ir niekur nedalyvauja. Mano kaip ir sakiau vyrai labai pozityvus, visada po nepavykusios procedūros sako, viskas gerai, bus sekanti. Bet buvo vienas kartas, kai po vienos procedūros sako, tu neįsivaizduoji, kaip man yra sunku, aš jam sakau, tai kodėl tu nepasakoji to, tai sako, ką man pasakoti, jau tau yra sunku, tai jeigu dar aš pradėsiu verkti ir pasakoti, tai sako, susėsim abu ir būsi verkiančiųjų būrelis, tai manau vyrai labai tai savyje priima, išgyvena ir jie nelabai linkę dalintis savo kažkokiais jausmais, nes nu jie „gi vyrai“. Ir dar vienas momentas, kalbant apie mani vyrą, tai jis priima visą situaciją, lengviau susitaiko, nu nėra tų vaikų, tai nėra. Maždaug jei mano žmona bus laiminga, tai aš pasiruošęs eiti ir padaryti viską, ką aš galiu padaryti. Tai manau daug šito yra daugumoje porų. Kad maždaug vyrai nori suteikti moteriai laimę tai pasirašo ant viso to. O šiaip jie tyli. Manau reikėtų duoti alkoholio ar ko nors, kad jie išlaisvintų savo mintis ir išsipasakotų.

G. G. Ar šis unikalus gimimo kelias didiną reikmę su vaikais kalbėti apie tai?

E. K. Aišku apie tai dar labai nesu mažšiusi, bet tikrai nematau reikalo nepasakoti, čia taip pat kaip su įsivaikinimu, kai pasako vaikui iš kur jis atėjo, tai čia taip pat, jei kyla klausimų, mano atrodo, kad galbūt net reikėtų papasakoti, mes tai būtų kaip naujos kartos auginimas, kad vaikai nuo pat vaikystės girdėtų, kad tai yra normalu, kaip vat būna, kad naujoje kartoje susiformuotų naujas požiūris. Gal net nesureikšminti, vat pasakyti, tu atėjau va tokiu keliu pas mus. Nematau reikalo slėpti. Kuo daugiau kalbėsime ir pasakosime, tuo tai bus natūralesnis dalykas ir tuo ateityje tai žmonės paprasčiau priims.

G. G. Kokios dar priežastys lemia, kad rastūsi tas paprastesnis matymas?

E. K. Aš manau, gal nuskambės žiaurokai, bet kol bus ta sovietinė karta, kaip aš vadinu, tuos vyresnius žmones, kol jie bus, tol ir bus tas pagalbinis apvaisinimas, to procedūros, toks demonizuojamas dalykas. Manau dabartinė nauja karta, dabartiniai dvidešimtmečiai, jau manau jie kitaip žiūri ir praeis 10 metų ir tai bus visiškai normalu ir tai nebus kažkas tai tokio, tai turi pasikeisti karta žmonių, nes vyresniems žmonėms jau per sunku suprasti kaip čia viskas yra.

G. G. Ar tai, kad katalikų Bažnyčia nepritaria pagalbinio apvaisinimo procedūroms, verčia kažkaip kitaip žiūrėti į tikėjimą, Bažnyčia, bažnytines tradicijas, krikštą?

E. K. Aš niekada nebuvo tokia uoli tikinčioji, man viskas yra gerai, aš per šventes nueinu į Bažnyčia, aš tikiu, bet man galbūt tas požiūris į Bažnyčia, kaip instituciją, truputį. Aš pažįstu kunigų ir asmeniškai, su kuriais mano mama bendrauja, ir kurie žinojo mano istoriją ir nei vienas iš jų nepasakė, kad čia kažkas labai blogai, ir kad ji čia bus nušalinta tuo tikėjimo, Bažnyčios, kad čia nelaukiame jos. Turbūt kažkoks bendras požiūris keičiasi, aišku yra senų kunigų... Bet va mes su vyru kalbam, jei dievas nebūtų norėjęs, kad tie vaikai ateitų tokiu būdu, jis nebūtų tiems mokslininkams, davęs minties sukurti tokią procedūrą, jei tai būtų visai prieš dievą, jis nebūtų pasėjęs tos minties apie pagalbinį apvaisinimą. Jei jis leido pasaulyje tam atsirasti, tai su tuo turbūt viskas gerai. Tai mes taip filosofškai pasijuokiam. O dėl krikšto, tai turbūt pakrikštysiu aš tą savo vaiką, bet turbūt labiau dėl tradicijos. Nes mama tikinti, aš tikinti. O po to jau vaikas galės pats rinktis.

G. G. Vaisingumo klinikos užtikrina donorų anonimiškumą, tačiau leidžia sužinoti jų ūgį, plaukų ir akių spalvas. Kaip manote, kiek svarbu žinoti embrionų/spermos/kiaušialąstės donorų fizines charakteristikas? Kodėl?

E. K. Nes, normalu žinoti ir galbūt gerai, nes aš būdama šviesi, nenorėčiau susilaukti kitokio vaiko, vis tiek norisi susilaukti kuo panašesnio. Bet ne dėl mūsų pačių, o galbūt labiau dėl

pačio vaiko, nes vaikystėje nebūtų kažkokių iš aplinkos įtarimų, patyčių visokių tokių dalykų. Kad apsaugoti vaiką, tik dėl to. Turiu pažįstamą, kuri susilaukė vaiko su spermos donoru, siuntėsi iš užsienio spermą, Lietuvoje pasidarė inseminaciją, ji pavyko ir ji tokia gana šviesi, lietuviška tokia, pilka kaip aš sakau, vyras yra tamsesnio gymio, tai jie rinkosi donoro, kurio tėtis yra italas, o mama iš kažkokios vakarų valstybės, na šviesi ta prasme. Tam kad būtų truputėlį ir vyro tamsumo ir moters šviesumo. Tai renkasi, kad būtų panašūs.

G. G. O kalbant apie anonimiškumą, yra šalių, kur donorystė nėra anonimiška, kur net kuriasi lyg nauji šeimos modeliai, su ryšiais su donorais? Ką apie tai manai?

E. K. Aš asmeniškai norėčiau anonimiškumo, bet kad yra tokie dalykai ir tokios šeimos, kad nėra to anonimiškumo, tai man čia viskas atrodo gerai ir priimtina. Vėl žinau tokių atvejų, kur gėjų pora įsivaikino mergaitę užsienyje ir jie bendrauja su mergaitės mama, ten jie visi keliauja kažkur, leidžia laiką kartu ir mergaitė žino, kad čia yra jos mama, o čia jos kita šeima. Tau tokiuose dalykuose aš nematau nieko blogo. Aš asmeniškai tam nebūčiau pasiruošusi, nes vaiko norėčiau sau, mums labiau, bet jei tai kažkam tinka, gerai.

G. G. Ką manote apie lytinių ląstelių donorystę? Ar, jei galėtumėte, sutiktumėte būti donoru(-e)?

E. K. Aš manau, kad aš galėčiau, man donorystė viskas yra tvarkoje. Bet yra vienas dalykas. Lietuva yra maža, mažai gyventojų, tai man kyla toks klausimas, jeigu aš būčiau donore, ar nebūtų, kad mano pusseserė man nežinant gautų mano ląsteles, man labiau šitas klausimas kyla, nes mūsų nėra daug Lietuvoje ir tų pačių donorų irgi nemanau, kad būtų daug ir būtų didelis pasirinkimas.

G. G. Lietuvoje yra amžinas embrionų saugojimas. Ar yra tekę galvoti kaip jūs norėtumėte elgtis jei liktų embrionų?

E. K. Aš apie tai nelabai galvojau, nes realiai, kiek mes darėmės procedūrų, tai aš neturėjau nieko, kas man liktų šaldyti, nei vieno embriono nebuvo, aš džiaugčiausi jei būtų ką šaldyti, bet jei pasidarai procedūrą ir po pirmos gaunasi dvynukai ir dar lieka dešimt embrionų, tai nežinau... Man duok die, kad būtų ką šaldyti. Kol kas neturiu konkrečios nuomonės.

G. G. Kaip manote, ar pagalbinio apvaisinimo paslaugos turėtų būti prieinamos ir tos pačios lyties poroms arba vienišoms moterims?

E. K. Manau galbūt, kada nors taip. Bet dabar kol kas, mes santykių tos pačios lyties porų negalim, tai apie rimtesnius dalykus dar ilgai net kalbėti nebus galima.

Informantas (-ė) Nr. 14: A. R.

Šalis/Miestas: Vilnius

Išsilavinimas: Aukštasis

Ar laiko save tikinčiu (-čia): Ne.

G. G. Kada pradėjote galvoti apie vaikus? Papasakokite savo bandymų susilaukti istoriją (etapai, lūžiai, pauzės ir t.t.).

A. R. Iš tikrųjų net nežinau kaip čia tą istoriją... Ne tai, kad sąmoningas bandymas. Jis nebuvo toks ilgas, galbūt kaip kitiems žmonėms tas būna. Bet sakykim, tai buvo pakankamai ilgas, kad tai jau atrodytų kaip problematiškas dalykas. Šiaip nustojom saugotis tai jau ganėtinai ilgiau negu iš tikrųjų pradėjome sąmoningai to siekti. Galbūt branda jau pasiekia tam tikrą momentą, kai tampa nebebaisu netyčiuką turėti, bet sąmoningai galbūt dar nesi tiek pasiruošęs, kad galbūt to norėtum taip rimtai imtis. Jau nebebaisu netyčiukas, bet to dar nelauki, nes dar kaip ir yra ką nuveikti gyvenime šiaip ir be to. Tai ta istorija, net sunku pasakyti, kiek mums tęsėsi, bet sakykim kelis metus mes bandėm jau tą dalyką daryti sąmoningai. Ir paskui bandėme naudotis šiek tiek pagalbinėmis priemonėmis čia Vilniuje, bet tas nepavyko. Iš tikrųjų didžiausia analizė ir daugiausiai darbo įdėjo tai žmona. Mano indėlis sakykim, nebuvo toks didelis į visą šitą dalyką. Tai daugiausiai turbūt domėjosi ir gilinosi į visas galimybes tiek Lietuvoje, tiek užsienyje mano žmona. Ir sakykim, aš ją pilnai pasitikėjau šiuo klausimu ir jai palikau visus pagrindinius sprendimo priėmimo klausimus.

G. G. Jeigu dar trumpai atgamintume – aš žinau, kad jūs Lenkiją pasirinkote. Galbūt žmona išsiaiškino Lenkijoje visas tas sąlygas, bet galbūt ir jums teko apmąstyti, kas Lietuvoje? Kaina? Kokios priežastys, kurios stumia žvalgytis kaip yra kitose šalyse?

A. R. Čia daugiausiai žmona įdirbio padarė, bet šitoje vietoje pasirodė. Mes iš tikrųjų ieškojome patikimiausio sprendimo, mes neieškojome, ar čia Lietuvoje gerai, ar blogai; ar užsienyje gerai, ar blogai. Mes ieškojome geriausio, patikimiausio, su geriausiais atsiliepimais, sakykim, paslaugos tiekėjo. Tai ar būtų Lietuvoje, ar užsienyje, tai kaip ir nebuvo labai didelis rodiklis. Bet pagal žmonos atliktą tyrimą, visą analizę, panašu buvo, kad būtent ta klinika, kurioje mes atlikome visą tai, ji turėjo geriausius reitingus ir daugiausiai sėkmės istorijų. Tai todėl mes tiesiog kaip ir pasitikėjom. Ir kadangi tai nebuvo labai toli važiuoti, sąlyginai, tai nusprendėme, kad tenais pasirinksim. Tai bent jau iš mano perspektyvos, aš sakykim, neturėjau nuomonės prieš

procedūros atlikimą Lietuvoje. Nes aš galbūt per mažai domėjausi apie šią paslaugą apskirtai Lietuvoje. Ir įstatymus, ir lengvatas, ir ar jos apskirtai tada buvo aš nepamenu. Sakei, kad nuo kažkurių metų tas įstatymas buvo priimtas?

G. G. 17–tais priimtas įstatymas, bet ten kiek suprantu, dar bent 3–4 mėn. tos įstaigos, kad galėtų naudotis kompensacijomis, turėjo būti kažkokios sutartys su ligonių kasomis sudarytos ir gal kokį 17–tų metų balandžio mėnesį iš principo įvyko pirma procedūra, kuri galėjo jau būti kompensuota.

A. R. Jo, aš nepamenu šito – ar mums iš principo tuo metu, kai mes jau rimtai ruošėmės tą daryti, ar mums dar tuo metu buvo galimybė naudotis kompensacija, ar ne. Nes šito dalyko, aš net nevertinau. Tai arba aš nežinojau, arba dar nebuvo galimybės. Arba mūsų pora neatitiko kriterijų kažkokių? Nežinau, kokie reikalavimai yra kompensacijai.

G. G. Aš kiek atsimenu iš Kristinos, tai nėra aiški ta priežastis, bet vis tiek buvo tas metas, momentas, kai jūs susitaikėte, kad reikės pagalbos, kad „mums reikės medicinos pagalbos“, tai ar jums reikėjo kažkiek laiko su tuo susigyventi, rasti savo poziciją šiuo klausimu, kas sunkintų apsisprendimą naudotis pagalbiniu apvaisinimo procedūromis?

A. R. Galbūt tas pats pirmas momentas, jisai galbūt kažkiek toks atrodė trikdantis. kažkas tai visiškai tokio iš kito pasaulio šiek tiek. Labai neįprasta buvo. Bet kadangi mes dar tą pradėjome dar Lietuvoje, šitą pagalbinių apvaisinimą, kas nebuvo mėgintuvėlyje, bet buvo inseminacija, ar kažkas tokio.

G. G. Taip, ta paprastesnė procedūra – inseminacija.

A. R. Jo, tai čia dar Lietuvoje pradėjome šitą dalyką. Tai jau tai buvo pirmas žingsnis iki tų realių veiksmų. Tai tuo metu tas man pačiam buvo šiek tiek neįprasta, nejauku. Bet sakykim jau po to, kai tas nepavyko, aš supratau, kad dabar mes nebesustosim ir reikia imtis rimtai šito. Ir toliau man tai tapo normalus projektas, normalus planas. Pradėjome dėliotis, kas, kur, kada, kaip. Skaičiuotis, kiek kainuos. Ir tai jau tapo jau toks gyvenimo projektas. Su savo eiga, struktūra ir visais kitais dalykais. Maždaug taip.

G. G. Bet vadinasi, kad kažkokių žinių, kažkokių nuogirdų apie šitas procedūras buvo, jeigu jums tai pasirodė kaip kažkas neįprasto? Kas tokia nuostata kėlė?

A. R. Aš nežinau net. Čia gal sakykim, gal kažkoks atrodė nesąmoningai, koks visuomenės požiūris į šitą dalyką. Kaip kažkoks šiek tiek nepilnavertiškumo jausmas sakykim toksai pradeda lįsti į galvą. Galvoji čia kas antras pora kartų pabandė ir gimdo. Ir gimdo vieną po kito. Ir

ten nesvarbu, sveiki ar nesveiki žmonės, išsilavinę ar ne. Ir be jokių pastangų ir be jokios atsakomybės tą daro. Ir tada atrodo, kad tu negali. Tai tada atsiranda toksai psichologinis barjeras. Ir sunkumas toksai kaip nepilnavertiškumo. Bet sakau, tas buvo pačioje pradžioje. Kuo daugiau apie tai galvoji ir paskui, kai pradedi dėliotis planus, tai visą tai tampa toks labiau suvokiamas dalykas ir tu tada supranti, kad tie kažkokie neaiškūs mitai ar visuomenės požiūriai jie nėra mano gyvenime ir jie man visiškai neturi rūpėti. Čia yra kitų nuomonė ir aš darau tai, ko man reikia. O ką kiti galvoja, tai man nelabai tapo svarbu. Tai pirmas buvo visuomenės požiūris ir nepilnavertiškumo jausmas tuo metu.

G. G. O kas apskritai galėtų lemti, kad nekeltų jokios abejonės apie to įprastumą? Ir apskritai, ar dabar matote, kad kažkas keičiasi? Jeigu dabar reiktų tą pradėti, kai jau yra kažkas pasikeitę, ar būtų lengviau? Ar tai susiję tik su tuo, kad pačiam teko praeiti tą kelią ir žinių atsirado? Ir man dar įdomu, kad moterys ieško tų bendruomenių, dalinimosi kanalų ir tada tiesiog joms atsiveria, kiek tai yra opu, kiek daug žmonių su tuo susiduria. Ir tada tu tiesiog nesijauti tas vienas ir kitoks. Tai aš tose kanaluose vyrų nemačiau daug, tai man įdomu kaip tas atsitinka, kad keičiasi tas požiūris paties?

A. R. Jo, tai čia turbūt irgi atsiranda skirtumas tarp vyrų ir moterų, nes vyrai galiausiai, greičiausiai turbūt, mažiau gilinasi ir mažiau bendrauja šitose bendruomenėse. Tai tiesiog jie atsiriboja nuo šito. Čia nežinau, nuo ko priklauso. Čia matyt biologiškai ir evoliuciškai šiek tiek yra susiję. Ir sakykim, man asmeniškai atrodo, kad to švietimo, viešos informacijos šitais klausimais jos trūko ir tada, trūksta ir dabar. Ta prasme, karts nuo karto girdisi, matosi spaudoje galbūt, ar naujienose, tas klausimas karts nuo karto iškeliamas, bet tai yra labai menkai matomas dalykas. Bent jau aš nepastebiu tikrai. Tiesiog atrodo, kad reiktų daugiau šviesti visuomenę ir tai akcentuoti įvairiais kanalais. Ir kad to nebijotų nei vyrai, nei moterys. Nes moterys tai taip, be abejo, joms ta prasme yra šeimos kūrimas ir šie visi klausimai, jie atrodo tokie natūralesni ir labiau priimtinesni. Jos tarpusavyje labiau atsiveria ir apie tai daugiau bendrauja. Vyrai apie tai nekalba iš vis praktiškai. Tai nėra vyrų sritis. Tai man atrodo, kad vis dar trūksta visuomenės švietimo bendro, kad tas taptų visiškai natūralus dalykas, nes kaip minėjai pradžioje, yra ir Bažnyčios pasipriešinimas šitais klausimais, dvejopos nuomonės ten. Ir pačioje visuomenėje yra labiau religingų žmonių, kurie irgi skeptiškai žiūri į tai ir vadovaujasi Bažnyčios nuomone. Bet čia vėlgi – ta Bažnyčios nuomonės turėtų kažkiek keistis, bet čia jau ne mūsų visuomenės, ne mūsų

politikos klausimas, čia labiau iš Bažnyčios valdžios turėtų ateiti tam tikri dalykai. Tas ten irgi matosi pokyčiai visokie, panašu, kad vyksta gera linkme.

G. G. O dar grįžtant prie to dalinimosi tai taip, tikrai yra ta skirtis, įdomu, kad ir pats ją matote. Bet vis tiek jūs su savo kažkokiais draugais...? Tai ta kalba vis tiek pasisuka apie tuos vaikus?

A. R. Jo, šito dalyko aš neslepiu ir nesidroviu visiškai. Aš apie esu kalbėjęs ir kolegomis, su bendradarbiais, su draugais, ta prasme. Aš kai šitą praėjau tai man jisai tapo visiškai suprantamas dalykas, labai natūralus, visiškai akivaizdus. Aš nebematau dėl ko drovėtis, nei dėl ko bijoti, gėdytis, jeigu kažkas turi kažkokią priešišką nuomonę apie tai, viskas tvarkoje. Aš nebandau jos nei pakeisti, nei aš jos baidausi. Čia yra kaip yra ir religijos klausimai, tai taip ir šitie dalykai – yra kiekvieno asmeninis apsisprendimas. Ir aš sakykim, jų nesidroviu ir drąsiai apie tai kalbu tiek su draugais, tiek su pažįstamais. Aš žymiai, žymiai geriau suprantu tiesiog patį procesą, kaip tas vyksta, kodėl tas vyksta. Tiek iš biologinės pusės, tiek iš moralinės pusės.

G. G. Galbūt pavyktų atgaminti, ar yra tekę turėti kažkokią diskusiją, pokalbį, kur susidurtumėte su ta nepalaikančia nuomone, kuri būtų paremta ar Bažnyčios nuostatomis, ar tiesiog vyresnės kartos tradicionalizmas? Ar yra tekę su kažkuo diskutuoti nesutinkant?

A. R. Iš tikrųjų turbūt greičiausiai, kad neteko. Nesu girdėjęs nei vieno kažkokio, nei neigiamos replikos, nei atsiliepimo apie tai. Aišku, aš neinu ir nesieskaluoju. Jeigu natūraliai iš kalbos tas išsivysto, tai taip. Nei giriuosi, nei slepiu tą. Jeigu natūraliai apie šeimą ir šeimos planavimą išsivysto kažkokiame diskusijoje kalba tai tampa natūrali tema pokalbiui. Bet kažkokios priešiškos neigiamos nuomonės nesulaukiau.

G. G. Ar yra kažkokia terpė, kur jūs visgi pasisuka pokalbiai apie vaikus ir jūs galvojote, kad „ai čia va jiems gal nesakysiu“? Kokia ta aplinka turėtų būti? Apskritai yra žmonių, kurie vengia apie tai kalbėti ir tam yra priežasčių. Nes kartais būna tokia aplinka.

A. R. Aplinka, kurioje aš nenorėčiau apie tai kalbėti?

G. G. Mhm.

A. R. Net neįsivaizduoju šiaip. Tai sakykim, gal kai yra visiškai nepažįstami žmonės, gal su nepažįstamais aš tiesiog nesidalinu visiškai asmeniškumais. Arba jau matyčiau iš tos aplinkos, iš tų žmonių natūraliai tokie jau galbūt kontekstą, kuris yra priešiškas tokiems dalykams. Labai religingi žmonių aplinkoje tas galbūt irgi atrodytų ta tema, geriau jos netraukti. Bet šiaip sakyčiau

tikrai nematau priežasčių daugiau. Tai nepažįstami ir religingi žmonės. Bet sunku pasakyti, kadangi mano aplinkoje nėra daug religingų žmonių. Tai nežinau, netgi neišsivaizduoju.

G. G. Ir dar kalbant apie aplinką. Moterys kai kalba apie visą tą bandymų istoriją, tai labai keičiasi santykis su draugais, kurie turi vaikų, kartais netgi su pačiais vaikais. Tarkim yra viena informantė pasakojusi, labai vaizdingas pavyzdys (pasakojimas apie nuotraukas). Man įdomu, ar vyrai patiria, ką nors tokio, kad nesinori su tais draugais, kurie turi vaikų, švenčia jų gimtadienis susitikti, ar tai visgi daugiau motinystės troškimas?

A. R. Čia galbūt motinystės. Šitoje vietoje man tas labai nekėlė emocijų. Sakykim, aš norėjau vaikų, aš jau ta prasme ilgai išsivaizdavau kaip aš auginsiu vaiką, galbūt kaip auklėsiu, kokias vertybes skiepysiu ir pan. Tai save kaip tėvą save išsivaizdavau jau kurį laiką. Bet kažkokio pavydo ar blogai, kad kiti turi vaikų, aš niekada nejaučiau. Ta prasme, aš netgi nebuvo nusistatęs visiškos nesėkmės atveju man net tai neatrodė kaip pasaulio pabaiga. Sakykim, moterys aš tikrai matau ir pastebiu, kiek iš žmonos mačiau, mano žmonai ir moterim tas yra žymiai svarbiau emociškai. Man tas sakykim, aš to norėjau, bet tas man nebuvo kertinis gyvenimo įvykis, dalykas, kuris užbaigs ir užpildys mano gyvenimą visiškai. Aš mažiau, jeigu tikrai po n bandymų mums nepavyks, nu ir nepavyks. Rasim ką gyvenime veikti, auginsime tris kates ir du šunys ar dar kažką. Čia sakykim kuo rūpintis ar kam padėti, galiausiai galima išsivaikinti ir vaiką iš prieglaudos, ar kaip tos įstaigos vadinasi. Ta prasme, sprendimų gyvenimui sakykim buvo ir man tas nekėlė labai didelių emocinių svyravimų tarp kitų žmonių ir turėjimo/neturėjimo vaikų.

G. G. O tada sutiktumėte, kad apskritai jaunos poros, labiausiai turbūt susituokusios ir neturinčios vaikų, patiria spaudimą turėti vaikų? Kiekviena pora yra gavusi tą klausimą „kada vaikai?“.

A. R. Šitas spaudimas erzina iš tikrųjų.

G. G. Aha, tai galite šiek tiek apie jį? Aš bandau nupiešti paveikslą kaip atrodo aplinka, spaudžianti turėti vaikų?

A. R. Aplinkybės tai įvairios. Tai dažniausiai vėlgi bet kokios aplinkybės. Draugai, tėvai, giminės, kur susirenka žmonės su jaunais vaikais, bendraamžiai mano, kurie turi vaikų. Tas klausimas visada išlenda kaip replika tai iš vieno tai iš kito žmogaus „nu tai kada jūs?“, „dabar jūsų eilė“. Ypač jeigu kokios krikštynos arba panašiai. Tai tas erzindavo. Iš pradžių tai buvo tiesiog „dar ne“, „dar ne laikas“. Ieškodavome kažkokių atsakymų, kai tuo metu dar nebuvo tų planų, kai nebuvo iš principo dar to sąmoningo bandymo, tai tos replikos kaip ir biški įkyrios, bet

ir *whatever*. Paskui kai tas jau tapo sąmoningu bandymu tai tada jau tas pradėjo labiau erzinti. Bet to fakto, kad mes bandom, tas niekam nebuvo žinome ir mes niekada niekam to nereiškėm. Tai tie klausimai tokie „kada jūsų eilė?“, tai aš įvairiai atsakydavau. Priklausomai nuo nuotaikos ir nuo aplinkybių. Aš sakydavau „niekada, nenoriu vaikų“ ar „aš nemyliu vaikų, ar nepatinka“. Tai čia gal tokie mano priešiška reakcija būdavo į šita. Aš to nedarydavau labai piktai, nesistengdavau to išpūsti, bet atsakydavau niekada, ta prasme ir panašiai. Bet iš aplinkos įvairios būdavo, tiek iš giminių, tiek iš draugų įvairiomis progom. Ypač, kai tie vaikai yra dar pas daug ką jauni, ir tai yra dar šviežia, nauja, emocijos vaikų. Nes žinai, kai vaikų susilauki, tai pirmi keli metai būna viskas apie vaikus. Kas, kur vyksta, kaip vyksta, ką išmoko, ką padarė, ką veikė ir t.t. Tai pas visus tos pačios temos ir liečia tuos neturinčius vaikų ypač, kuriems pagal amžių kaip ir reikėtų. O tas „reikėtų pagal amžių“ tai irgi nežinau pagal ką nusistatę, bet visi turbūt. Bet turbūt čia visi irgi turi savo nuomonę, kada tas laikas yra turėti vaikų.

G. G. O tada galvojant apie tą kelią. Jūs sakote, kad žmona daug padarė aiškinantis, kas tai per procedūros, kur tai daryti. Aišku, tai nepalyginama, kad gimdymas kaip galimybės priklauso moteriai, bet ir šiuo atveju, visais atvejais, nepaisant kieno tai būtų priežastis ar liga, jeigu tai yra liga, procedūrų našta tenka moters kūnui. Tai aišku yra paaiškinimas, kodėl jos daugiau įsitraukia. Aš tai pas moteris klausiau, ar visada jautėsi vieningai su partneriu. Tai tikrai yra įvairiai. Bet galbūt iš vyro pusės yra tokios kaip ir surištos rankos, kaip ir beviltystė kaip dar padėti. Ar visada jautėtės lygiai vienodai einant tuo keliu?

A. R. Ne, lygiai vienodai aš, manau, kad mes nesijautėm. Aš stengiausi prisiimti atsakomybę šitame, kiek įmanoma, bet sakykim akivaizdu, kad mano indėlis yra ganėtinai mažas į šitą dalyką buvo. Tai faktas. Bet aš nejaučiau kaip ir spaudimo iš Kristinos, kad sakykim, aš čia nieko nedarau ir panašiai, priekaištų kažkokių, spaudimo nebuvo. Bet faktas – taip, bet kokiu atveju aš mačiau suvokiau, kad moteriai tas yra žymiai didesnis darbas ir didesnė našta tai padaryti. Taip, aš jai padėjau, aš jai vaistus leisdavau kasdieną. Visus dalykus padėdavau, bet faktas, kad jai reikėdavo kentėti. Man ta prasme praktiškai beveik nieko.

G. G. O kaip galvojote, ar tas unikalus vaiko gimimo kelias kažkaip didina reikmę specialiai atsisėsti su vaikų ir jam paaiškinti kažkada, ar tai reikia kažkaip nusimatyti, kad va ateis laikas ir mums reikės paaiškinti. Ar apie tai negalvojote – kaip išeis, taip išeis? Ar yra kažkokių minčių?

A. R. Jo, minčių buvo. Aš irgi pagalvoju, ar apskritai tą verta minėti. Ar tai yra iš principo reikšmingas faktas vaikui. Ne taip kaip vaikui. Aš traktuojau vaiką kaip žmogui. Bet koku atveju jis suaugęs ir turės savo gyvenimą. Bet mano kyla klausimas, ar šitas faktas iš principo yra reikšmingas jam kaip žmogui. Aš manau, kad ne. Kad jisai nekeičia to žmogaus, ta prasme, kaip žmogaus. Tai taip yra faktas, taip buvo, bet aš manau kad tai tiesiog išeis iš konteksto, kai nežinau, dabar vaikas, kai užaugs arba kai pasieks jau kažkokia psichologinę brandą, kur jau suvoks, kas kaip ir kodėl, tai galės išeiti iš konteksto. Bet to specifinio kažkokio pasiruošimo ar specialaus pokalbio tam aš nematau ir aš, manau, kad tai nėra labai reikšmingas faktas, kurį verta akcentuoti kažkaip vaikui.

G. G. Aš jūsų klausiant kažkaip irgi, dar nebuvo tokia mintis atėjusi. Taip, yra visiškai normalu apie tai kalbėti, bet kita vertus, yra atveju, kai nei vaikai paklausia, nei tiesiog ateina ta kalba. Tai tada tas susodinimas kalbėti apie ta normalų dalyką, bet jisai kažkodėl pridėtų kažkokio vat kaip tik didesnę reikšmę suteiktų, kas galėtų netyčia kurti tą išskirtinumą.

A. R. Jo, būtent. Ta prasme, tai galbūt tai vaikui sukurtų. Tai aš sakyčiau galbūt, kai brandesnis bus, kur jis pats galės suvokti ir susidėlioti mintis jau aiškiai. Bet sakykim, ką verta labiau paminėti vaikui, jeigu jis yra įvaikintas, kas yra žymiai svarbesnis faktas. Arba jeigu netgi po to pačio, dirbtinio apvaisinimo, bet naudojant donoro kiaušinėlius, kas yra irgi jau yra visai skirtingas dalykas, nes tu kaip ir biologiškai nei tėvas, nei mama. Nors mama pati išnešiojo ir pagimdė, bet ne savo iš principo vaiką. Tai gal toks faktas ir vertėtų paminėti, nes tai yra svarbesnis, tai yra biologiškai pakankamai svarbu. Bet kai yra mūsų abiejų vaikas tikrai kitokiu būdu pagamintas tai man tai atrodo visiškai jokios reikšmės. Ypač šiais laikais. Kol dar tai yra toks kaip ir tabu ar nežinau, kaip įvardinti. Tai nėra dar labai visuomenėje suprantamas dalykas.

G. G. Aš iš tiesų norėjau pakalbėti ir apie tuos atvejus, kai pagalbinis apvaisinimas yra atliekamas su donorinėmis ląstelėmis. Gali būti įvairiausių variacijų, kai visas embrionas yra donuotas, kiaušialąstė arba sperma. Tai vat apie to priimtinumą Lietuvoje, retai tai kada būna, jeigu to reikia žmonės tikrai važiuoja į užsienį. Ar jums teko kažkaip su partnere kalbėti, ką mes irgi darytume, jeigu mums vis gi reikėtų tų ląstelių, nes kai kurie tada pradeda galvoti, gal tada... jeigu tas biologinis ryšis negalės būti toks, koks būna įprastiniu atveju, tai galbūt tada įsivaikinimas turi tokia pačia prasme ir t.t. Tai ar kažkaip teko apie tai kalbėtis, diskutuoti, kažkokia pozicija susidaryti.

A. R. Iš tikrųjų apie donoryste šitų dalykų neteko galbūt labai galvoti, nes tuo metu aš galbūt nelabai supratau, kad tas apskritai įmanoma. Labiau galbūt buvo apie įsivaikinimo galimybe. Bet apie donoryste iš tų kiaušialąsčių, ar embrionų, ar spermos tuo metu ta prasme nebuvo tokių minčių. Kol nepradėjom šitos procedūros ir supratome, kaip visą tai veikia ir kokios yra dar galimybės ir taip toliau. Ir kadangi mūsų vaisingumą tyrė ir čia Lietuvoje ir sakykim, toje vietoje problemų kaip ir nematė, tai gal dėl to ta mintis nekilo. Klausimas kilo, kodėl tik neveikia viskas kaip turėtų veikti, bet...

G. G. Gerai, o dar vienas toks klausimas. Kaip ir kalbėjome Bažnyčia kaip ir dar nepritaria, dar ir tą spaudimą politiniams sprendimams, ar tai kažkaip sunkina apsispręsti krikštyti, ar nekrikštyti vaiko?

A. R. Šitas sakykim, neįtakoja. Čia tiesiog tėvų asmeninių vertybių klausimas. Čia yra religingumo klausimas. Aš nesu religingas. Man krikštijimas yra, atsiprašau, jeigu turi esi tikinti, nenoriu įžeisti, bet man yra nereikšmingas dalykas, beprasmis sakykim gal taip. Aš nesu tikintis ir man tas nesudaro jokios reikšmės. Jeigu mano žmonai tai svarbu, kaip suprantu, tai yra svarbu, tai aš iš pagarbos jai ir jos įsitikinimams aš tą darysiu, bet man pačiam tai yra visiškai nereikšmingas dalykas.

G. G. Su tuo krikštu, aš irgi įvairiausių nuomonių girdėjau ir jūsų suprantu, kad tiesiog netikintis ir bet koku atveju pats nebūtumėte galvojęs apie vaiko krikštą, tai iš vienos moters girdėjau, kuri kaip tik va dėl šito nusigrėžė nuo Bažnyčios. Kažkokia prasmes krikšte matė, ta prasme, kad yra tie krikštataėviai kaip saugumo garantas, kad kažkas atsitinka tėvams, bet tada ji sąmoningai, pagal tą programą, susirado savo draugus, su kuriais yra sutarta, jeigu kažkas. Tai, žodžiu, tų variacijų iš tiesų yra.

A. R. Taip, tos krikštytos sakykim kaip formalumas susirastų sau artimus žmones, kurie morališkai įsipareigotų. Tas yra reikšmingas dalykas. Ir galbūt vienas iš tų teigiamų faktorių, bet aš manau, kad lygiai tą patį galima pasidaryti ir be krikštytųjų apeigų visų. O tikrai susirasti sau artimus žmones brolius, seses ar dar kažką, kuriais tu pilnai pasitiki ir bent jau žodišką įsipareigojimą iš jų gauti. Padėti, gelbėti, globoti, jeigu ką.

G. G. Artūrai dar vieną klausimą, turbūt paskutinį turiu. Gal tas lietuviškas kontekstas jums nėra pažįstamas, nes procedūras darėtės Lenkijoje. Apie patį įstatymą ir apie jo sąlygas, kurios iš tikrųjų. Jeigu bet koks kitas gydymas bet kokios ligos yra prieinamas kiekvienam Lietuvos piliečiui, tai jeigu mes laikome, kad pagalbinis apvaisinimas, čia yra daug diskusijų, ar tai yra

gydimas žmonių, kurie turi vaisingumo sutrikimų, tai toks gydymas nėra prieinamas kiekvienam Lietuvos žmogui, ar kiekvienai porai. Nes pora turi būti susituokus arba turėti partnerystės sutartį, kurią pas mus šiai dienai negalioja. Tada vieniša moteris, jeigu būtų sveika, jai niekas nedraudžia auginti vienai vaiko, bet pagalbiniu apvaisinimu ji negali pasinaudoti. Ir tos pačios lyties poros taip pat negalėtų. Kaip galvojote ar šitos sąlygos tikrai Lietuvai laikiškos, taip turi būti ir kitaip negalėtų būti? Ar jums būtų priimtina, jeigu būtų kitaip? Ar matytumėte, kad tai galėtų keistis ir taip toliau?

A. R. Jo, aš, manau, kad į šitą klausimą jo, galėtų pasižiūrėti plačiau truputėlį. Nes tų gyvenimų žmonių yra labai įvairių ir sakykim, ir galbūt vienišam žmogui padėti šiuo klausimu, tai kelia dvejonių dėl to, kad vaikui užauginti vis tiek reikia bent dviejų žmonių, nes tai nėra lengva. Finansuoti pagalbini vienišam žmogui tai gal atrodo šiek tiek neadekvatu dėl racionalinių aplinkybių, mano požiūriu. Bet sakykim, partnerystės sutartis turint, ar tos pačios lyties žmonėms tą galėtų tikrai taip pat. Pirmas dalykas turbūt tos pačios lyties santuokas, jas reikėtų įteisinti, kad jie galėtų oficialiai turėti tą galimybę, o paskui, manau, ir pagalbini apvaisinimas galėtų irgi toje vietoje būti traktuojamas ir vertinimas kaip ir tradicinėms porom.

G. G. Tai buvo mano paskutinis klausimas. Ačiū labai. Tikiuosi, kad visi klausimai buvo į temą. Nebent tikėtėtės, kad aš kažko kito paklausu, galbūt yra dar kažkas ką norėtusi pasakyti, tai būtų įdomu išgirsti.

A. R. Jo, turiu vieną faktą. Šiaip aš pokalbiui nesiruošiau iš vis tai sakykim, tiesiog tai, kas eina iš galvos, bet vienas faktas, nežinau, ar tą klausimą galvoji. Buvai paminėjusi apie donavimą šitų visų, tai klausimo šito neklausei, bet kadangi mes turim savo embrionų užšaldytų ir yra galimybė juos donuoti taip pat. Tai galbūt, ar ateičiai, ar su kitais žmonėmis, su kuriais kalbiesi gali užduoti, ką jie galvoji būtent apie savo embrionų būtent donavimą. Aš įsivaizduoju, kad kas klausimas ganėtinais svarbus, nes kiekvienas turėtų savo nuomonę ir požiūrį apie tai, kad galėtų jų embrioną jau apvaisintą galėtų kažkam kitam atiduoti. Tai aš apie tai irgi galvoju, nes dabar įstatymas reikalauja saugoti visus tuos užšaldytus embrionus. Jų negalima sunaikinti, išmesti ar taip toliau. Lenkijos atveju ten įstatymas taip pat reikalauja 20 metų šaldyti ir kas metus reikia už juos mokėti. Tai ateinančius 20 metų mes už juos mokėsime nebent mes patys juos sunaudosime. Po 20 metų juos automatiškai kam nors atiduos. Čia kiekvienas gali turėti savo nuomonę ir aš irgi apie tai galvojau. Ir iš tikrųjų šiam momentui nesu tikras, kaip aš norėčiau ir kaip jausčiausi, jeigu žinočiau, kad kažkas mano, mūsų vaiką iš principo išnešiojo ir augino. Beveik tas pats, kas vos ne

pagimdytą vaiką kažkam. Nors tu jo pats nematei niekada ir taip toliau, bet žinai faktą, kad kažkas kažkur tavo vaikas auga pas kažką kitą, tai toks truputį irgi kelia įvairių dvejonių. Nesu tikras, ar nesutikčiau, bet negaliu pasakyti, kad tai būtų taip laisva ranka imčiau ir atiduočiau. Tai šitoje vietoje irgi toks apmąstymams klausimas, ką galima irgi pagalvoti.

G. G. Dėkui. Džiaugiuosi, kad va ta pasakėte. Kažkaip iš tikrųjų išėjo iš kalbos. Šiaip aš turiu tą klausimą, bet kažkaip labai dažnai, kai su moterimis kalbi, tai jos per pirmą klausimą, viską susako, ką patyrė ir tada pabaigoje pamini, kiek liko embrionų ir tada natūraliai užklausu. Bet man irgi reikšminga išgirsti, ką žmonės galvoja, kiek yra reikšmingas tas embrionų likimas, ar kiek yra žmonės nusiteikę donuoti tuos embrionus. Su moterimis dar dažnai kalbu ir ar sutiktų būti kiaušialąstes donore, nes reikia tą patį praeiti. Vyrų atveju būti spermos donoru yra šiek tiek lengviau, nes pati procedūra ji yra iš principo lengva.

A. R. Vyro atveju tai iš principo tai yra toks nelabai reikšmingas dalykas. Moters atveju taip, sutinku. Kiek aš mačiau, kiek mes kartu patyrėme, tai moteriai sunku ir tam pasiryžti... Be abejo, tokiu atveju aš įsivaizduoju būtų kažkoks finansinis paskatinimas.

G. G. Lietuvoje su tuo pačiu įstatymu irgi kaip yra įteisinta, tai būtų legalu, būti kiaušialąstes donore, bet tikrai altruistinė donorystė. Tai dėlto tai kelia daugiausia abejonių. Mes mažai. Lietuvoje ne altruizmo šalis.

A. R. Tai be abejo. Aš norėčiau labiau įsivaizduoti, kad ta donorystė klausimas, ar ji yra anoniminė, ar ne?

G. G. Anoniminė. Ir čia kažkodėl irgi nepakalbėjau, praleidau, bet va irgi norėjau pasiteirauti, paklausti. Taip, Lietuvoje bet kokia donorystė yra anonimiška, tikrai jeigu tektų naudotis donoro paslaugomis, tai leidžia žinoti donoro ūgį, plaukų ir akių spalvas. Ir aš dažnai paklausu, kodėl tai svarbu žinoti, kodėl tos charakteristikos yra reikšmingos?

A. R. Ne nu jo, aš įsivaizduoju, jeigu pora abudu yra metro penkiasdešimties ir staiga užauga iki dviejų metrų, neatrodytų natūraliai. Tai galbūt tas šiek tiek turi reikšmes.

G. G. Ir dar vienas, kas tame lietuviškajame kontekste svarbu, tas amžinas embrionų saugojimas kaip yra Lietuvoje. Tikrai pagalbinio apvaisinimo įstatymo kontekste buvo labai reikšmingas ir aš apskritai po pokalbio su poromis jį matau taip... Jūsų atveju liko 4 embrionai ir tai yra sveikintina yra kažkuo džiaugtis ir tai kažkokia ramybe turbūt kuria. Nes tikrai jeigu norisi to šeimos pagausėjimo, tu žinai, kad to kelio viso nereikės praeiti. Bet šiaip kiek aš girdžiu, buvo labai daug kalbama, kad mums reikia saugoti embrionus, čia yra vaikai, jų negalima žudyti. Čia iš

Bažnyčios labiau matymas ateina. Buvo tiek į tą klausimą susitelkta, kad tai neleido net apsispręsti ir priimti gyvybiškai svarbiausių sprendimų, nes tas embrionų šaldymas jis nori ar nenori jis turi būti kaip antrinis.

A. R. Taip!

G. G. Nes didesnė problema, kad dažnai nėra ką šaldyti, dažnai nėra ko įkelti. Po tų procedūrų nepavyksta išstimuliuoti kiaušialąstes, kad būtų ką įkelti vėliau. Čia yra tikrai labai reikšmingas klausimas, aš labai apie jį kalbu. Bet iš tikrųjų galiu pasakyti, kad ne daug kas turi ką šaldyti ir pagalvoti apie tą apsisprendimą.

A. R. Jo, būtent. Tai šitoje vietoje aš irgi, manau, kad tas šaldymas yra antraeilis dalykas, reikėtų fokusuotis į ko efektyvesnę ir būtent apvaisinimo procedūrų tobulinimą ir finansavimo galimybes. Kad padėti žmonėms. O šitas šaldymas... Čia aišku yra tas moralinis dalykas ir Bažnyčios nuomonės. Aš manau, kad apskritai šaldymas turėtų būti kiekvieno asmeninis apsisprendimas. Kiekviena pora turėtų galėti patys apsispręsti, kiek jie nori šaldyti ir toje vietoje. Taip, iš dalies galbūt taip atrodo vos ne vaikų žudymas, bet aš sakykim to netraktuojau kaip vaiko. Taip, tai yra jau apvaisinta kiaušialąstė, jau embrionas, bet tai yra kelios ląstelės iš principo. Tai nėra nei žmogus, nei vaikas, nei kūno dalių, nei nieko. Aš traktuojau, kad tai nėra labai amoralu, sakykim, juos sunaikinti tuos embrionus. Man sakykim, didesnis moralinis klausimas yra juos donuojant. Kaip aš jausiuosi, kai žinosiu, kad mano vaikas kažkur vaikšto. Bet aš labai tikiuosi irgi, kad iš naujos valdžios bus šitie klausimai paliesti daugiau.

G. G. Jau bandyti kelti. Praktiškai iš karto to įstatymo priėmimo bandyta pataisų siekti, bet kažkaip, kiek atsimenu nepavyko. O su embrionų šaldymo – taip, aš irgi visiškai sutinku, kad turi būti tiesiog laisvas pačios šeimos apsisprendimas arba mokslu paremti sprendimai, nes 39 atlikus procedūrą ir duok Dieve, jeigu lieka daug embrionų, tai tu gal ir išnešioti nesi pajėgus.

A. R. Taip!

G. G. O galų gale, nėra iki galo aišku, kiek metų tie embrionai lieka gyvybingi. Ir tas atšaldymo momentas irgi turi savo, tas sėkmės procentas mažėja. Tai ta prasmė, kad tu juos šaldysi 20–30 metų tikrai nereiškia, kad iš to atsiras gyvybė. Tai yra daug momentų. Lietuviškajame kontekste, nepaisant to, kad mūsų įstatymas nėra visai konservatyvus, bet šita dalis tikrai ateina iš labai konservatyvių nuostatų ir požiūrio į embrioną.

A. R. Taip, būtent tai šitoje vietoje manau, kad pokyčių tikrai reikia. Nes Lenkijoje, aš sutinku. Lenkai apskritai yra labai religinga šalis ir tas šitoje vietoje tas labiausiai ir įtakoja. Kaip

ten dabar lygiai taip pat ir dėl abortų tie visi protestai vyksta. Tai pas juos irgi aišku keliami tie klausimai.

G. G. Ir nepaisant to, kad religingesnė ta valstybė – kažkaip protingumo principas suveikė ir 20 metų visgi nėra amžinas saugojimas.

A. R. Jo, bet jų sakykim, jie jų nesunaikina. Jie juos tiesiog atiduoda donorystei, viešai į bendrą banką. Sunaikinimo jie irgi nepripažįsta, nes ten kai rašė kažkaip, kad baudžiamoji atsakomybė už naikinimą ir dar kažkas.

G. G. Labai gerai, kad dar pasikalbėjome apie šitą klausimą. Labai įdomu. Dar kartą, Artūrai, ačiū, kad sutikote. Tikiuosi buvo naudinga.

A. R. Jo, žinoma, labai dažnai šituo klausimu nekalbame. Ir ypač taip giliai į visus tuos niuansus, nes niekam nėra taip įdomu, kai nėra su kuo išsikalbėti. Bet ir seniai galvojau, nes jau praėjo kuris laikas, tai jau kaip ir viskas užmiršta praktiškai yra. Geriausiai būtų buvęs šitas pokalbis iš karto po to, kai tada, kai viskas šviežia. Tai tada galbūt būtų galima daugiau papasakoti.

G. G. Ne, tikrai daug pasakėte. Eilinį kartą jaučiu vėliau didesnę atsakomybę sudėti tą tekstą, kuris turėtų vertės. Aišku, tai yra mokslinis tyrimas, tai nebus kažkokios rekomendacijos kaip turėtų keistis. Bet liksiu viltyje, kad kažkada ateityje keisis apibrėžimas ir reguliavimas taip, kaip reikia žmonėms, kuriems tų procedūrų reikia.

A. R. Tai aš manau, kad toks darbas kaip jūsų atliekamas ir veda prie pokyčių. Nes kažkas turi atlikti analizę, vertinimą, faktų surinkimą. Dėl ko ir turi įvykti pokyčiai. Nes žmones sėdėdami valdžioje iš oro, nežinodami negali priimti gerų sprendimų.

G. G. Būtent. Ką gi – tai ačiū. Gerų iššūkių auginant vaiką tame keistame mūsų koroniniame laike.

A. R. Ačiū jums dar kartą taip pat. Buvo malonu pasikalbėti. Viso geriausio.

Informantas (-ė) Nr. 15: E. B.

Amžius: 28

Šalis/Miestas: Kėdainiai, Lietuva

Išsilavinimas: Vidurinis

Ar laiko save tikinčiu (-čia): Taip

G. G. Ar galėtumėte papasakoti savo ir partnerės bandymų susilaukti vaikų istoriją (etapai, lūžiai, pauzės ir t.t.), nuo momento, kai nusprendėte bandyti iki kol pavyko?

E. B. Taip, tai mes pradėjome tą, nusprendėm, baigėm saugotis. Ir paprasčiausiai tai laikas ėjo ir niekas nesigaudavo. Galvojau gal čia ne visiems iš karto viskas gaunasi. Ėjo, ėjo laikas ir paprasčiausiai pradėjo abudu galvoti, kodėl taip yra, kodėl nesigauna. Na ir po to pradėjom aiškintis – kaip ir abiem realiai viskas buvo gerai, bet vis tiek niekas nepavyko. Tai pradėjome tą pagalbinį apvaisinimą. Aišku, iš pirmo karto nepavyko. Iš antro karto irgi kaip ir nepavyko, bet paprasčiausiai gavosi kaip ir stebuklas ir ant galo viskas gerai.

G. G. Ar buvo kas ap sunkina patį apsisprendimą naudotis pagalbinio apvaisinimo procedūra? Gal buvote kažką girdėjęs, kažkokia nuostatą turėjęs? Kas vertė stabtelti ir pamąstyti, ar tikrai?

E. B. Dar pradžioje bandėm, ta prasme... Kol viskas nepavyko atrodė na dar pabandom, gal vis tiek pavyks, gal nereikės čia nieko. Bet po to kadangi vis tiek nepavyko... Nebuvo kitos išeities, ta prasme, norėjosi to vaikučio ir viskas taip.

G. G. Pavyzdžiui, pasidalinti su pačiais artimiausiais ar tėvais, kad va norit vaiko, bet kaip ir nesigauna ir kad reikia procedūrų, buvo visiškai paprasta, jūsų niekas nestabdo tuo dalintis?

E. B. Ne, paprasčiausiai, viskas gerai, ta prasme.

G. G. Kitaip tariant nėra tokios aplinkos, kurioje kalba apie vaikus, bet jūs nepasakojate kaip mūsų gražus ir stebuklingas vaikelis atsirado? Ar yra tokių žmonių, kuriems jūs nenorite pasakoti?

E. B. Paprasčiausiai to kelio aš iš vis niekam nesakau ir viskas. Mano artimiausi draugai žino, šeima žino, tie kiti draugai... Ta prasme, vaikas yra vaikas, o kaip jisai... čia ne jų reikalas paprasčiausiai.

G. G. Tai jūs apskritai laikytumėte, kad tie asmeniniai reikalai – patiems artimiausiems? Ir bendrai apie bet kokius asmeninius reikalus nelinkę dalintis?

E. B. Nu taip.

G. G. Gerai, aš suprantu iš jūsų, kad būdas toks, per daug neatvirauti. O kaip galvojote, kodėl apskritai vat būtent pagalbinio apvaisinimo būdu tėvais tapę žmonės vengia dalinti savo istorija?

E. B. Gal paprasčiausiai jaučiasi kitokie negu tie tėvai, kurie viskas išeina, viskas pavyksta.

G. G. Kaip manote, kodėl jie? Iš kur tas ateina, kad kitokie? Yra juk įvairiausios ligos juk visom ligom yra kažkoks gydymas, šituo atveju lygiai taip pat. Iš kur ateina va tas galvojimas, kad čia kažkas kitokio ir čia nereikia pasakoti?

E. B. Gal dėlto, kad realiai viskas turėtų gautųsi savaime. O kai savaime nesigauna, kai įsikiša medikai ir gydytojai, tai jau reiškias kažkas nėra gerai. Ir reiškias tu esi kažkuo šiek tiek kitoks. Kad reikia papildomo įsikišimo dar daktarų.

G. G. O vis tiek. Vyrai irgi kalba ir apie įvairiausius dalykus, ir apie intymius dalykus. Ar jūs pavyzdžiui, su savo draugais, artimais, ne vat, kai su Milda esate... Kiek man teko su Milda bendrauti, tai ji tikrai ta istorija tokia gražia turi, kad tik imk ir pasakok, kaip viskas fainai ten sugula. Bet, pavyzdžiui, kai be jo esate, tiesiog su draugais, vyriška kompanija – ar buvo kažkoks noras pasidalinti, ar čia sakote, kad irgi ne jiems, netinka tai prie kalbos.

E. B. Esu realiai su vienu draugu tiek šnekėjęs apie tai. Dar pradžiai, kai nesigaudavo, šnekėjome. Ta prasme, mes per daug neįsiplėsdavome, paprasčiausiai – nesigauna, o nesigauna, tai nesigauna. Ir po to jau, kai pavyko, kai jau žinojau, kad Milda laukiasi, tai jau norėjo tą pasakyti, kad pasidžiaugti kartu. Tai realiai jis žino nuo pat pradžių iki pat galo. Tai tiek. Ta prasme, dideliu draugų ratui tai nesu to sakęs, nieko iš vis. Paprasčiausiai keliems draugams, tai visą tą kelią, tai žino realiai vienas.

G. G. Taip dažnai girdžiu, kad tie, kurie tame kelyje tai ir sužino, kaip viskas nutiko. Tai ir jūsų atveju atrodo panašiai. Edgarai, sakykite, ar va tas apskritai apie tuos 17–tus metus, kai buvo priimamas įstatymas, tikrai buvo daug tų atrodo diskusijų. Nežinau, gal man taip atrodo, kai aš dabar sąmoningai domėjausi tuo ir žiūrėjau, kas tuo metu vyko. Bet man taip atrodo, kad žmonėm, kuriems tie sprendimai politiniai – padėti porom, kurios susiduria su tokio bėdom – galbūt irgi pro ausis nepraskrieja? Kiek jūs sekėte tuos visus svarstymus politikų ir ar kažkas užkliūna iš politikų kalbos apie pagalbinių apvaisinimą?

E. B. Žinokite, per daug labai aš nesiekiau. Realiai Milda gal daugiau sekdavo. Ta prasme, aišku mums tas padėjo, kad ten buvo apmokama. Tai šitas tikrai padėjo, bet jeigu nebūtų apmokama, realiai, vis tiek būtume bandę ir taip.

G. G. O kaip galvojote, kodėl? Tikrai čia nėra, kad vien tik jūsų atveju, taip yra moteris dalyvauja tame daugiau, daugiau ir tokios naštos ir jų kūnai, ir sveikatai yra, ta prasme, nestebina, kodėl moteris tame dalyvauja daugiau. Bet vis tiek pamąstant, kodėl visgi jos veda ir kur čia lieka

vyras? Ar nebuvo tokių momentų, kai kažkoks bejėgiškumas apima, kad vaikai reikia praeiti ir kartais skausmingos tos procedūros? Kiek jautėtės koja kojon dalyvaujant tame?

E. B. Nu jo, buvo momentų, kai ji leidžiasi vaistus ir tu realiai nieko negali padaryti. Ir ten žinai, kad daug dar tų ampulių likę ir t.t. O ką gali pabūti šone, padėti ranka ant peties ir tiek.

G. G. Milda pati leidosi vaistus?

E. B. Jo.

G. G. Mhm. Kai kas prašo, nes pats sau negali susileisti.

E. B. Mhm.

G. G. Gerai, tada toks, manau, kad kiekvienai jaunai porai tenka kažką panašaus patirti – tai būna spaudimas susilaukti vaikų. Ar tai būna tiesiog ilgai draugaujanti pora, ar ką tik susituokusi. Tai visi mes gauname tų klausimų, kada vaikai, kada jūsų eilė. Kaip atrodo aplinka, spaudžianti susilaukti vaikų? Kaip tas spaudimas daromas? Iš kur jis labiausiai ateina?

E. B. Na tai pradžiai tokių klausimų daug neiškildavo, kol aplinkui draugų rate tų vaikų nebūdavo, bet su kiekvienais metais buvo vis daugiau ir čia prieš porą metų iš vis, realiai, jau visi draugai turėjo vaikų. Ir buvo kažkokia vakaronė ir mano švogerio brolis sako „kada čia turėsite vaikų“. Realiai, tie kurie viską žinodavo, tai jie neklausdavo mūsų, ta prasme, taip tiesiogiai prie kažko. O taip jis tada paklausė. Tai sakom, kai bus laikas, bus ir vaikas. Ta prasme, širdy vis tiek... Kas tą situaciją žino, tai žino, kad mums skaudi tema buvo. Po to čia susitikome mes vėl, šiais metais jau buvome su vaiku, paprasčiausiai jis nepaklausia, kaip čia dabar jau būnant tėvais ir t.t. Esmė tas klausimas buvo bele paklausti. Jis bele paklausė, o mums tas klausimas daug, ką reikšdavo.

G. G. Dar dažnai vien tik su moterimis kalbant, kai nesiseka ir norisi, ir esi atrodo pasiruošęs, tai tėvystės, tai labai pasikeičia santykis su tais draugais, kurie turi vaikų arba kartais su pačiais draugais, kartais norisi prisivengti net to pabuvimo su tais draugais, ar kažkokių jų vaikų gimtadienio norisi vengti. Ar tai yra labiau moterims, ar ir pačiam buvo, kad „ai kažkaip nesinori į tą kompaniją eiti, kalbės jie ten apie tuos vaikus“? Ar buvo tokio noro atsiskirti nuo žmonių turinčių vaikų?

E. B. Ne, man kažkaip nebūdavo. Čia labiau Milda. Milda tikrai, ta prasme. Kai jos ten moterys būdavo, jos gal daugiau apie tuos vaikus šneka. Realiai vyrai, tai nedaug ką. Kažką šneka, aišku, bet nėra tas procentaliai didelė dalis pokalbio.

G. G. Bet Mildoje tai tą pastebėjote?

E. B. Jo, Mildai. Čia jau vienu momentu buvo, kai visos draugės turėjo vaikų, tai irgi sako „sėdžiu ir klausau, kaip apie vaikus ir nieko negaliu pridurti iš savo pusės“.

G. G. Mhm. O taip pat – čia jau tiek su vyrais, tiek su moterimis kalbant. Va tas ir jūs minėjote, kad va kai nesigauna, tai kažkoks kitoks jautiesi. Moteris tai kažkokia nevykusi, kartais pavartoja tokį bjaurų žodį „brokuota“ kažkokia. Kartais va mes esame kaip ir finansiškai visaip pasiruošęs ir nepavyksta. Ir moterims su moteriškumo dalykais, ir su kūnu, atsiranda bjaurus tas santykis. Tai ar jums buvo toks kažkoks vyriškumo suabejojimas, kad kažkas čia blogas, čia man neišeina, nevykusiai, ar buvo tokio galvojimo apie save? Ar tai neveikė ir visada labai pozityviai žiūrėjote?

E. B. Ne, tai buvo irgi. Kad kažkas blogai su manim. Pradžioje galvoje, kad tikrai bus kažkas blogai su manim. Bet tada išsityrėm – viskas gerai. Ta prasme, abiem viskas gerai, bet vis tiek nesigauna. Nu ir vis tiek ta savijauta ne tokia kaip turėtų būti, kad viskas pavyktų. Tai toks atrodo, kad kažkas nėra gerai su manim.

G. G. Kiekvienas su kuo kalbi, tai sako „kad tikrai galvojau, jog čia bus su manim“. Kai kurios moterys sako, kad „aš net norėjau, kad geriau būtų su manim, kad aš čia viską perneščiau“. O kodėl jūs galvojote, kad tikrai su jumis?

E. B. Realiai nežinau. Kodėl taip galvojau aš negaliu atsakyti, bet kažkodėl galvodavau nuo seniau jau. Ta prasme, kol būdavau jaunesnis ir galvodavau, kaip yra blogai, jeigu nepavyksta su tais vaikais savaime. Ir kažkodėl taip gavosi. Kažkodėl sutapo. Po to, kai pradėjome, bandyti ir nepavyko, tai mintyse atrodo „o aš kažkada galvojau tą, kad taip būtų labai blogai“. Ir realiai taip buvo.

G. G. O tai gal buvo artimoje aplinkoje ar giminaičių, kuriems irgi nesisekė? Nes atrodo, kad toks psichologinis nerimas, kad taip gali nutikti. Ar gal kur matėte, kad pora ta išgyveno?

E. B. Ne, realiai, artimoje aplinkoje kažkaip nebuvo. Arba niekas nešnekėdavo ar nebuvo tokių.

G. G. Labai įdomu šiaip. O kaip, Edgarai, galvojote, ar tas unikalus vaiko gimimo kelias padidina reikmę su juo kažkaip susėsti ir jam paaiškinti „nu vat tu kažkaip taip gimei“? Ar apskritai negalvojote, kad čia... reikės tai reikės. Ar kažkokio specialaus galvojimo būta, kad reikės paaiškinti vaikui? Ar kaip tik galvojote, kad nereikia sakyti galbūt.

E. B. Šiaip nežinau. Kažkodėl nenorėčiau to sakyti jam to, nes jis tada galbūt jaustųsi, kad yra kitoks negu kiti vaikai. Realiai tie kiti vaikai irgi gali būti taip pat jiems. Bet jeigu tu tam vaikui

nesakei, kad tu kažkaip kitaip atsiradai, tai realiai jisai galvoja, kad realiai visiems taip pat. Tai nežinau, dar nesubrendau šitam klausimui, tai... ateityje. Bet kol kas tokia nuomonė, kad gal jeigu reikalo nėra, tai jam ir to nesakyti, kad nesijaustų kitaip. Nebent sakyti, kai jis jau viską supras. Ta prasme, bus daugiau metų ir tada viską natūraliai supras kaip yra.

G. G. Jo, čia toks paradoksas. O kaip galvojate, kadangi turbūt tikrai žinote ir girdėjote, kad va Bažnyčia daug priešinasi, daug nesutiko kaip čia tas pagalbinis apvaisinimas turi būti daromas. Jie galvoja, kad iš meilės akto turi vaikai gimti. Ir daug priešinosi apie embrionų šaldymą ir naikinimą. Tikrai Bažnyčia tokio daug nepritarimo turėjo pagalbiniam apvaisinimui. Ir kai kurie žmonės sako, kad aš tada nenoriu nešti savo vaiką ir krikštyti, nes neva Bažnyčia nenorėjo jų. Ar jums irgi taip kažkaip yra? Ar kaip tik visiškai nesvarbu? Tiesiog krikštas jums svarbus ir nesvarbu, kaip ta institucija galvoja. Ar turite kažkokią poziciją apie vaiko krykštą?

E. B. Kažkokios stiprios pozicijos neturiu. Realiai aš galvočiau taip dėl to krikšto, kai vaikas bus didesnis, jis turėtų apsispręsti pats, ar jis nori būti krikštytas, ar ne. Nu bet čia kaip ir visos šeimos, realiai, krikštysime tą vaiką ir viskas bus kaip pas visus būna (juokiasi). Tai aš šiek tiek biški kitokios nuomonės. Aš atvirai galvoju, kad realiai jis pats turėtų apsispręsti, ar jis nori būti pakrikštytų, ar ne. Bet tai...

G. G. Turbūt daugelis vaikų, ir mes, kurie buvo nutempti už *karpyčiaus*, turbūt norėtų, kad jų tėvai irgi taip galvotų. Gerai, Edgarai, aš dar turiu keletą specifiškesnių klausimų, jeigu nebūsime apie tai galvoję, tai sakykite. Aš pati nežinau, ar iš to kažką darysiu ir panaudosiu. Turbūt žinote, kad po pagalbinio apvaisinimo procedūrų kartais lieka neįkeltų embrionų ir tada pagal Lietuvos įstatymą juos reikia saugoti amžinai arba po dviejų metų nuspręsti donuoti. Tai nepamenu, ar turite embrionų? Ir ar apskritai, ar apie tai galvojate, ar jums svarbus jų likimas? Ir būtent apie šią sąlygą Lietuvos įstatyme.

E. B. Nu jo, ta prasme, mes dar ir dabar jų turime. Bet esmė dėl to amžinai. Jie nusprendė už mus, ar amžinai, ar ne. Ta prasme, mes turėtume pasakyti saugoti tiek, o po to arba mes kažką darysime arba galima ten atiduoti ar kažkas tokio. Tai šiek tiek nesąžininga, kad jie pasako, kiek turi būti. Nors neaišku, ten po kažkiek metu ten iš jų gal nebebus naudos. Ta prasme, jie vis tiek turi būti. Tai čia šiek tiek nesąžininga aš galvoju.

G. G. Tikrai taip. Apie lytinių ląstelių donorytę. Jeigu nesidomėjote tai galėsite tiesiog neatsakyti. Bet, pavyzdžiui, Lietuvoje vaisingumo klinikos užtikrina donorų anonimiškumą. Kitaip tariant, jeigu porai reikėtų kiaušialąstės arba spermos arba tuos pačius embrionus, tai ką

galima žinoti apie tą donorą, tai akių, plaukų spalvas ir ūgį. Kodėl galvojote yra svarbios tos charakteristikos?

E. B. Nežinau realiai. Gal kad susidarytum bendrą vaizdą koks tas vaikas gautųsi po to. Nu nežinau, iš tikro nesu pagalvojęs apie tai. Tik dabar čia atradęs tai.

G. G. Daugelis panašiai atsako. Nori, kad būtų panašus vaikas, turbūt paprasčiausiai noras. Ir dar vienas klausimas, kalbant grynai apie įstatymą. Tai šiai dienai mūsų įstatyme pagalbinis apvaisinimas, jeigu žiūrime į jį kaip į gydymą, tai nėra prieinamas kiekvienam piliečiui. Jeigu bet kokia liga, gydo kiekvienam piliečiui. Tai vat vaisingumo sutrikimus negydo kiekvienam. Tai nesusituokusi pora negalėtų pasinaudoti šita procedūra. Taip pat vienišos moterys negali. Ir tos pačios lyties poros irgi negalėtų pasinaudoti pagalbiniu apvaisinimu. Kaip jūs galvojote, ar tai galėtų keistis? Ar jums būtų priimtina, kad šitos procedūros būtų plačiau prieinamos?

E. B. Na aš tai galvoju, kad turėtų visiems būti prieinama tiek susituokus, tiek nesusituokus, nes daug porų gyvena nesusituokus. Tai jos realiai susituokia tam, kad galėtų po to pradėti tvarkytis tuos reikalus. Esmė jie priversti tuoktis.

G. G. Neatliepia situacijos porų, ar ne?

E. B. Jo.

G. G. Aš dar pertraukiau jūs.

E. B. Vienišomis moterims tai realiai tada nebeįmanoma taip gaunasi. O apie tuos vienos lyties tai net nešneku.

G. G. Nešnekate, nes nepritariate, ar...?

E. B. Ne, ta prasme, jiems iš vis nepavyks ir aš kitokios nuomonės apie jų ten.

G. G. Gerai, viską suprantu. Man atrodo daugelį dalykų palietėm, lyg ir nieko nepraleidom. Gal kažko nepaklausiau?

E. B. Tai, kad greičiausiai viską aptarėm.

G. G. Ačiū tada labai ir jums, ir Mildai.

Informantas (-ė) Nr. 17: S. T.

Amžius: 34 metai

Šalis/Miestas: Klaipėda

Išsilavinimas: Aukštasis

Ar laiko save tikinčiu (–čia): Taip

G. G. Kada pradėjote galvoti apie vaikus? Papasakokite savo bandymų susilaukti istoriją (etapai, lūžiai, pauzės ir t.t.).

S. T. Mūsų visas šitas kelias trunka šešis metus. Po vestuvių po metų mes pradėjom galvoti apie šeimos pagausėjimą ir porą metų bandėm patys ir tik po dviejų metų pamąstėm, kad ne kažką, nieko nesigauna, tada jau pasiryžome eiti pas gydytojus. Ir tada aišku tyrimai, operacija, nes reikia ir iš vidaus pažiūrėti kokia yra moters situacija, tai man rado endometriozę iš keturių laipsnių trečia, didelė. Tai tas pagrindė ir buvo mums kliuvinys. Aišku pirmiausia vyko stimuliacijos, paskui, taip, dabar reikia atsiminti, paskui buvo pavykę pastoti, bet ne vietoj įvyko pastojimas, ne gimdyvinis nėštumas, tai teko operuotis. Tada davė pusę metų laiko natūraliai bandyti patiems, bet po to pusmečio aš palūžau psichologiškai ir tada padarėm pertrauką, nes man reikėjo su savimi dirbti, atsirado tos psichologinės problemos – panikos priepuoliai, nerimo, tai aš tada susiradau psichoterapeutą labai gerą, tai labai ji padėjo man išsikapstyti, reikėjo laiko, reikėjo darbo su savimi, po šiai dienai darbo su savim yra. Tai supažindina mane su tokiom meditacijom įvairiom, su *mindfulness*, dėmesingumo praktikos tenai, kad valdyti savo stresą ir dėmesį. Tada paskui jau gydytoja prakalbo apie galimybę pagalbinio apvaisinimo, nes valstybė kaip tik kompensuoja, pradžioj aišku buvo sunku su tuo susitaikyti, ne tai, kad bijotume tos procedūros, bet turbūt pačiam psichologiškai pripažinti, kad nėra kito varianto kaip šitas, nes niekad negalvoji, kad gali turėti tokių problemų ir laikui einant, nu, kaip pasakyti, darbas su savim pripažinti, kad nu vat yra tokia bėda, kad kito varianto ir nėra. Tai mes turėjom tada vieną procedūrą, kuri buvo nesėkminga ir dabar turėjom antrą procedūrą, kuri po kol kas sėkmingai, tik laukiam aišku to finišo. Tai vat trumpai, nežinau kokie dar kiltų klausimai.

G. G. Ar tas momentas, kai sužinojote, kad biologiniais tėvais pavyktų tapti tik su procedūrų pagalba, ar buvo kažkas, kas sunkino apsispręsti naudotis būtent pagalbinu apvaisinimu?

S. T. Ne, turbūt, aišku, kaip ir visiems pirmiausia tas finansinis pamąstymas, ar mes galim sau leisti, nes pradžioj atrodo kosminiai pinigai, bet kai iki to momento kol eini ir taip daug pinigų išleidi, kas yra liūdna, kad su tokiom problemom valstybinės įstaigose, nu poliklinikose pas gydytojus nėra galimybės, tiktai privačiose klinikose faktiškai. Tai įvertinus šitą galimybę, žinoma, tai nebuvo pagrindinis faktorius. Pagrindinis buvo pati galimybė, kad pasinaudoti. Ir išvis tuo keliu

ėjom su ta mintim, kad pabandyti padaryti, kad gyvenime nesigailėt, kad nepasiryžai, kad nieko nedarei. Tokia mintim ėjom. Buvo sunku, žiauriai sunku, nežinau ar, psichologiškai turiu omeny, nežinau, jeigu šis antras bandymas nebūtų pavykęs, aš nežinau, ar savyje būčiau dar radus jėgų iš naujo eiti tuo keliu. Aišku galbūt su laiku, kaip sakant laikas palengvina, gydo, bet sunkus kelias.

G. G. Ar šitame kelyje ir dabar, kiek dalyvavo artimieji, draugai? Kiek žmonių žino, kad jūs tai patiriat, ar jums lengva pasidalinti tuo savo skausmu?

S. T. Pačiom pradžioj tikrai ten, pirmais metais, kai pradėjom eiti pas gydytojus, nu niekam nesipasakojom, galbūt aš savo mamai ir sesei, savo pačiom artimiausiom. Kažkaip nu net nežinau kaip įvardint kažkodėl, nebuvo drąsų kalbėti. Vis tiek iš šalies patarimai ateina draugų klausimai „Kada jūs, kada jūs“ ir vienu žodžiu kitų artimųjų tarpe prasideda patarimai „Tu čia va vitaminus turi pagert, tau čia to ir ano“. Bet kai paskui, kai man įvyko tas negimdyvinis nėštumas, man įvyko kažkoks lūžis, kad aš pradėjau drąsiai kalbėt. Ir man nebebuvo, nebeslėpiau, yra taip ir taip, ir aš galvojau pakankamai žmonės protingi, suaugę mano aplinkoj, jau, kaip pasakyt, ir durnam aišku, kad po vestuvių, po tiek metų, jeigu neturi vaikų, kad kažkas yra ne taip. Turiu draugę su kuria mes artimos, su kuria mes tuo keliu einam ir ji šią akimirką po antro bandymo susilaukė vaikelio kaip tik prieš mėnesį, tai mes kaip sakau susikibusios rankom kartu ėjom tuo keliu ir turbūt buvom didžiausia parama viena kitai, nes mes labai gerai viena kitą supratom. Artimieji taip, jie padeda, jie palaiko, bet kai tu nesi toj situacijoj, tu niekada pilnai nesuprasi. Tai turbūt ir lengviau gal buvo, kad dvi draugės mes panašiu metu ėjom tuo keliu. Tai va, turbūt nebežinau, gal kas dar?

G. G. Ar gerai suprantu ir tikrai ne tik iš Jūsų tai girdžiu, kad geriausiai gali suprasti tas, kas tą praėjo? Ir be abejo dažniausiai tai yra moterys ir ne veltui tos grupės, kur ir pamatėm viena kitą, tai ten šiaip yra tiktai moterys. Tai vat dar šiek tiek pasidalinti, o kaip vyrai, aš juos irgi šiek tiek kalbinu, juos sunkiau atrasti. Ar tikrai jūsų atveju irgi yra taip, kad jūs geriau jaučiatės suprasta moters, kuri tai praėjo, negu, pavyzdžiui, savo partnerio?

S. T. Jo, nes vis tiek kažkaip ir vyrui visų smulkmenų iki galo ir nepapasakoji ir tų intymių smulkmenų kažkaip nu, nežinau, aišku turi būti atviras, bet aš kažkaip galvoju kažkokia dalis moterim moteriški dalykai turi pasilikt, vyram vyriški. Tai jo, geriausiai su moterim, ypatingai, kur tuo pačiu keliu. Kalbant apie tą grupę atsimentu, kai tik susikūrė, aš iškart prisijungiau ir buvau šokiruota, kad per valandą ar per keletą valandų iš karto keturi šimtai moterų prisijungė, kad tiek daug. Žinojau, kad yra, bet kad tiek daug ir pirmom dienom drąsiausios dalijosi savo patirtim ir vienu žodžiu tada tu pasijungti toks ne vienas lauke karys. Ir visokių ir patarimų, ir matai, kad

kitom dar sunkiau, sudėtingiau ir vis tiek jos eina toliau, atrodo aš tiek jėgų neturėčiau eiti. Taip, tuo klausimu, taip, moterys.

G. G. Ir tiktai kai pati susidūrėt su tais nesklandumams susilaukti, pradėjus domėtis, ieškoti informacijos, jums tik tada paaiškėjo, kiek iš tikrųjų tai yra opu ir dažną. Taip suprantu?

S. T. Žinojau, kad yra, kad daug, bet kaip pasakyti, kai tau pačiam neaktuali ta tema, labai smulkiai ir nesigilini tuo klausimu. Tai tik tiek, yra ir daug girdėta ir patys kaip tuo keliu einam, ir vieni draugai ir kiti draugai, ir vieni pažįstami ir kiti pažįstami, aš pastebėjau tą dalyką, kai pati pradėjau drąsiai kalbėti apie savo problemą, pradėjo ir kitos moterys atsiverti. Ir žinokit man toks įspūdis susidarė, kad kokie 95% moterų, per visą šeimos kūrimo laikotarpį patiria nesėkmių susilaukiant vaikų. Galbūt pirmas sėkmingai, su antrais, antro niekaip nepavyksta, arba persileidimai, įvairios problemos, man toks vaizdas susidarė, kad nu turbūt vos ne kiekviena moteris daugiau ar mažiau susidūrus su šita problema.

G. G. Visgi ir pati sakot, kad dabar jau esat tose bendruomenėse ir tų žmonių pastebit ir patirčių, ir istorijų turbūt žinot, tai ar galėtumėt pasvarstyti, kodėl visgi poros, susidūrusios su šita problema, aišku man labiau rūpi bandančios ieškoti išeičių, naudotis pagalbiniu apvaisinimu, kodėl visgi vengia dalintis savo istorijos, vat ne tarpausyje, o su kitais? Ir apskritai, ar galbūt jūs pasvarstytumėt, kokia ta terpė, kur jūs nuspręstumėt, kad šito tikrai nepasakosiu?

S. T. Kodėl nu ta prasme nediršau dalintis, nežinau, sunku labai tiksliai įvardinti tą būseną, kai tu net ne tai, kad gėda būtų kalbėti apie tai, bet kažkoks toks nepatogumo jausmas, galbūt nežinai ar tave supras, kažkaip taip nesmagiai jautiesi. Kad gėda, nežinau ar įvardinčiau, gal kažkokį nedidelį procentą. (mažto) Kažkaip sunku, aš kartais pati pagalvoju, kame esmė buvo, tai kažkaip užsispaudi. Tikriausiai pirmiausia reikia pačiam su savim susitaikyti, priimti tą situaciją tokią, kokia jinai yra. Kodėl aš tarkim ir psichologiškai palūžau, nes labai emocijas vis savy nugarūsdavau tolyn. Būna eini gatve, pradedi galvot, norisi verkt, kitą kartą ir išsirėkti norisi, bet kur tu čia dabar prie žmonių pradėsi verti, nuryji tą gumulą, nustum, o paskui atėjo momentas, kai sprogo. Tai nežinau, turbūt psichologiniai dalykai pirmiausia, susitaikyti su ta situacija, pačiam su savim.

G. G. O ar yra su kuo nors tekę, nežinau, kažkaip dalyvauti pokalbyje, diskusijoje, kur apart to, kad tiesiog ta sunki situacija, kur dar kažkokio pateisinimo savo sprendimui reikėtų? Nes nu yra įvairiausių, tokių keisčiausių pasakymų, moterys įvairiausių yra pasakojusios, kur ten tenka

susidurti „čia vieniems verta, kitiems nelemta ir dėlto tau nelemta ir tau nereikėtų bandyti“. Ta prasme čia absurdas yra, bet ar su kažkuo panašiu teko pačiai?

S. T. Ne, turbūt ne. Kažkaip artimiausi, kad ir aš pati pradėjau kalbėti apie savo problemas, kaip tik man vilties duodavo. Ten tarkim tėvai, „eikit, bandykit, darykit, jeigu reikės finansiškai padėsime“ ir nepasitaikė man tokių neigiamų patirčių.

G. G. aš dar taip galvodama apie priežastis, kodėl vieni tą girdi tikrai gana dažnai, kiti ir esu nedaug, bet tikrai keletą moterų kalbinus, kur bet ką apie tokio va užsimini, apie tas nuostatas, kurios čia kažkur šmėžuoja, į viską atsakė „nu ne, aš tai tokio negirdėjau, tokio nemačiau, man tai taip nebuvo“. Ir tada kažkaip supratau, kad tikrai labai dažnai susiję kokios srities, galbūt net kokio išsilavinimo žmonės supa ir tikrai vat tie kas ir medicinos srity dirba, tai medikams, jiems viskas aišku, jiems tokių klausimų, nežinau, apskritai šaltinis yra toks mokslinis, pagrįstas visų jų žinių, tai su tuo nesusidurdavo. Tai aš galvoju pas jus irgi paklausiu, pati iš kokios srities esate? Ir iš draugų gal tų pačių medikų, kurie tiesiog gerai gaudosi tose temose ir dėlto niekas neuždavinėja turbūt taip galima sakyti kvailių klausimų?

S. T. Mano giminė esam pedagogai, baigę pedagoginius mokslus, tai mano darbas yra ne pagal specialybę, aš valstybės tarnautoja dirbu. Iš vyro pusės, tai jo brolio šeima, jie yra medicinoj dirbantys. Uošvienė kaime jie gyvena, bet kaip aš sakau pakankamai protingi žmonės. Kažkaip gal ir mama daug domisi ir turėję šeimoj, kad vienas vaikas daug sirgo, tai ligoninėse daug laiko praleido. Tai galbūt aišku, kartais momentais išlisdavo tie tokie nu senų laikų patarimai, liaudiški, bet turbūt reikėjo laiko, kol suprato, kad na tuo momentu, kol aš nekalbėjau, kad kame yra problema, ką mes darom, tol būdavo tokie būdavo nu patarimai, kas liečia vyro šeimą. Mano šeima nu kažkaip, kai mes moterys, mes artimesnės, mama, sesės. Visada viena kitą labai palaikom. Ir aš kai pradėjau kalbėti koku keliu einam, aš iš karto aiškindavau kas tai yra per dalykas. Ir tarkim pačiai man niekas nesakė, bet ta pati draugė artima nusprendė gimus vaikui niekam neaiškinti, koku būdu, nes buvo pažįstamų daržely vieni tėvai atsiėmė ir veda vaikus į kitą darželį vien tam, kad jų grupėj yra gimęs vaikas po pagalbinio apvaisinimo, nes ta šokiruoja žmonių toks kartais nu neišprusimas, nesuvokimas. Juk tai ne dirbtinai yra sukurtas. ir kai pradėjom kalbėti apie pagalbinį apvaisinimą, aš artimiesiems aiškinau, kas tai yra, kad tai nėra dirbtinai, kad tai yra iš moters paimama, iš vyro paimama, tiesiog padeda susijungti ir palieka, apsivaisina ar ne. Jeigu apsivaisina, tada įsodina ir viskas vyksta toliau natūraliai. Tai nežinau, gal tada ir artimiesiems artimoj aplinkoj aiškiau tie tokie dalykai ir nekilo kažkokių neigiamų patirčių pakolkas.

G. G. Aš šiaip paskui dar planavau pakalbėt, nes tų pagalbinių apvaisinimo variacijų yra įvairiausių ir tikrai kai abiejų partnerių lytinės ląstelės tinka ir viskas gerai, tai tada mažiau ar vienokius klausimus kelia ir yra tokių atvejų, kai tenka donoro ląsteles, tada ir daugiau dalykų reikia apgalvoti ir vat tiesiog užklausu ar tekę sau kažkaip kažkokią poziciją priimti, ką daryčiau, jeigu reikėtų naudotis donorinėmis ląstelėmis, galbūt tada kažkaip tai keičia požiūrį į šitos procedūros pasirinkimą?

S. T. Man mama kažkada buvo paklausus, vat jeigu yra tokia galimybė donorą. Tai pirma mintis „ai ne, nesidaryčiau“, kažkaip niekada neįsigilinom į kitus variantus, kitus klausimus. Bet pirma mintis buvo, kad ne, jeigu paprastai nesigautų, tada jau žiūri filosofškai, jeigu nelemta, gal daugiau ir ne. Sunku pasakyti, ką daryčiau, jeigu reikėtų.

G. G. Supratau, mes paskui ten visokius niuansus visokiausius dar aptarsim. Aš dabar norėčiau grįžti, jūs jau irgi paminėjot, kad jauni žmonės, jaunos poros ilgai draugaujančios arba ką tik susituokusios, arba ilgiau susituokusios ir dar neturinčios vaikų tikrai patiria tą spaudimą turėti vaikų. Ir aš bandau susidaryti tokį vaizdinį paveikslą, kaip atrodo tas spaudimas. Nes taip, visi klausimą esame girdėję „kada jūs, kada vaikai, kada jūsų eilė“, tai ar galėtumėt dar vat šiek tiek papasakosi kaip tai atrodo? Kokių dar tokių klausimų leidžiančių suprasti, kad jau laikas, esat gavę?

S. T. Dvi grupės buvo, kur truputį klibino tuo klausimu. Mano šeima niekada neklausė tai kada jūs, tiesiog kai pasakiau, kad nusprendėm eiti pas gydytojus, tai tada jau paatviravo mama, kad norėjo sakyti, kad galbūt jūs nueikit. Bet draugų būrys, kur visi jau turi po vieną vaiką arba jau visi po du, kai susitinkam, tai kada jūs, tai kada jūs? O tai mes čia, čia reikia, tada jau vyrai pradeda aiškinti, gerti ir atsipalaiduoti ir viskas bus gerai. Tai aišku pradžioj ten juokais nuleidi, paskui nežinau su laiku mažėja tų tokių, bet kartais atrodo, jėzau, nu patys jauni esat mūsų amžiaus, nu ar patiems taip lengvai gavosi, žinom, kad ten kitiems metus laiko bandė, didesni mažesni nesklandumai susidūrė. Bet iš kur tas toks kišimasis yra tai kada jūs, tas nuolatinis klausimas, jo. O kita grupė iš vyro šeimos buvo, kad mama ten patarimus daugiau, kad nu moteriai ten reikia to, reikia vitaminų, aš į diskusijas nesileisdavau, tik atsakydavau šiais laikais reikia ir vyrams ir moterims vitaminų pastiprinti. Kad tai nėra vien moters, galbūt čia ir senosios kartos toks požiūris, kad na moters problema. Šiais laikais yra ir daug vyrų problemų.

G. G. Dar kalbant apie tą santykį su aplinka ir paminėjot tuos, viena ta grupė draugai su vaikais. Ar per šitą laiką, tą laiką kai jau lyg ir esi subrendęs tėvystei, ir dar vis nesiseka, ar kažkaip

keitėsi santykis su ta aplinka? Tikrai girdėjau iš moterų, kad norėjosi vengti, norėjosi nematyti tų draugių, kurios turi, nėštukės labai sunku matyti. Kai kurios sakė atrodė visas miestas nėštukėm nusėtas. Kartais net vaikų nenorėdavo matyti. Aš dar taip visada klausdama šito klausimo visą laiką tokį vaizdingą ir tokį šmaikštų pavyzdį pateikiu, viena informantė yra pasakojus, kad per vieną šeimos balių tiesiog buvo atsakinga už fotografavimą ir tame šeimos baliuje dalyvavo ir nėščia moteris. Ir sako nu aš fotografavau visus tuos šventės dalyvius, bet nu ta nėščia moteris su savo pilvu man netilpo į kadra, aš ją kažkaip nesąmoningai eliminavau ir taip tikrai nuspalvina kai kurių moterų tą norą kažkaip nematyti, ar buvo kažkas panašaus, ar susitvarkėt su psichologija, su šituo?

S. T. Taip stipriai nebuvo. Buvo momentas, kad labai žavėjaisi nėštukėm, buvo momentas, kai psichologiškai supratau, kad tas nėštumas man su kančia asocijuojasi, tai aš jas matydavau, galvodavau gaila man jų. Kažkaip paskui persivertė. O su draugais, kurie, taip, palaiptui vengi susitikti. Bet galbūt paskutinis atvejis, nes kai gimsta vaikas, mes einam ir susirenkam visi pasveikinti. Ir kai viena šeima susilaukė, mes buvom nuvykę, vienam kambary visos merginos sėdi ir visos pasakoja savo istorijas, ten patirtis, gimdymą ir taip toliau ir panašiai, man ne tiek kad neįdomu, toks ne į temą. Ir nesinori klausyti plius neigiamų istorijų, kad pačiai neįsikalt į galvą. Nueini prie vyro, prie vyrų vyksta vyriški pokalbiai, gal aišku vyrai apie tą tėvystę nelabai kalba, jie apie automobilius, nes ten visi servise dirbė, bet vėl tu jautiesi nei ten, nei ten, toks nepritampi. Tai jo, tai tada kažkaip toks vengimas, atsiribojimas, tada daugiau pradėjom bendrauti su kitom porom, kurie dar neturi vaikų, aišku ir natūraliai tada susidėlioja, kad kai atsiranda vaikų tu laiko labai neturi laisvai va sugalvoji ir leki kažkur, va suseraga, kiti prioritetai atsiranda. Jau tas natūraliai pamažina tą laiko buvimą kartu. Tai taip savaime po truputį ir tolsta.

G. G. O jeigu galima, gal dabar galėtume grįžti dar šiek tiek apie tai, kas dėjosi aplink įstatymą ir jūs sakėt, kad jums pavyko pasinaudoti ta kompensacija. Tai aš įsivaizduoju, kad galbūt ir tos diskusijos, apie kurias aš dar pačioj pradžioj minėjau ir tie svarstymai, politikų kalbėjimas apie pagalbinių apvaisinimą, apie tai, kaip jie įsivaizduoja, ko reikia tiems žmonėms, ar tai jums kažkiek buvo girdima, pastebima? Ir tie straipsniai. Ir tada, kas labiausiai erzino politikų kalbose apie PA?

S. T. Tuo momentu, kai vyko šio įstatymo priėmimas mes dar patys negalvojom apie tai ir su gydytoju nekalbėjom, nebuvom prieję prie šitos situacijos, tai mačiau per žinias, girdėjau, kad jeigu pasirodydavo koks straipsnis internete paskaitydavau, bet labai stipriai nesigilinau į visa tą.

Nu kažkaip sakau, kai nėra aktualu tau tą akimirką, tai lengviau pro ausis ir praleidi. Nežinau, politiniu klausimu nelabai buvau pasikausčius, taip girdėjau, mačiau, dar stovi akyse iliuzionistė per interviu rodė, kad į pilvą vaistus reikia leisti. Mes, nežinau ar aš pati jau buvau pradėjus leisti vaistus stimuliacijos laikotarpius, per kitus gydymo būdus, po to tik tai pradėjo viskas darytis aktualu. Ne iš karto.

G. G. Bet vis tiek įsivaizduoju, kad tam tikras sąlygas, kad pasinaudoti ta pačia kompensacija ir apskritai pagalbinio apvaisinimo tokias sąlygas, privalomus momentus turbūt žinot, kad turi būti susituokusi pora ir tada viena tikrai svarbi ir daug diskusijų kėlusi sąlyga amžinas likusių embrionų saugojimas. Tai visų pirma norėjau paklausti ar po procedūros likę pas jus embrionų, kuriuos reikia saugoti?

S. T. Ne, su tom visom sąlygom gydytoja supažindino, kad du metai turi būti nesėkmingi, nepavykęs turi būti gydymas, tada galima šita kompensacija. Tiek neturėjom šaldomų, nes tas vadinamas punktavimas, kiek buvo, kiek išėmė, kiek gavosi, tiek pridėjo. Pirmu atveju tikrai vienas apvaisino ir vieną įsodino, o antru atveju trys apvaisino, visus tris įsodino. Pradėję augti buvo du, nu bet finiše liko vienas.

G. G. Bet vis tiek, kai supažindino jus su ta sąlyga, kad jeigu liktų, aišku didesne problema aš tikrai matau, kad buvo politikų susitelkta į tai, kad štai reikės saugoti embrionus, nors tikrai didesnė problema yra ta, kad dažniausiai nėra ką saugoti. O blogiausia, kad dar būna, kad nėra ir ką įkelti, tai čia turbūt, svarbiau, be abejoj svarbiau. Bet va tas ar teko sau galbūt pakelti tą klausimą, ką darytume, ar galima juk rinktis, ar toliau saugoti amžinai, ar donuoti po dviejų metų. Tai kažkaip apie kažkokį apsisprendimą, jeigu taip reikėtų, ar buvo kažkokių kalbų tarp jūsų su partneriu?

S. T. Kad jeigu būtų gavęsi daugiau ir būtume šalde, tikrai tikrai ne amžinam laikotarpiui, kažkokiam ribotam laikui, jeigu būtų labai daug gavęsi, Apie tą donorystę kitiems net nepagalvojom. Atvirai pasakius, labai smulkiai šitos situacijos ir nesam išsinagrinėję. Žinau, kad būna, kad šalto, kad nėra daug tokių atvejų ir su ta pačia artima drauge esam šiek tiek kalbėję, kad jeigu būtų, šaldytume. O kaip toliau darytume kažkaip nepakalbėjom, tuo momentu neaktualu buvo, jeigu būtų buvę aktualu, kad va užsišaldėm ir ką toliau darysim, tada būtume sprendę ir labiau gilinęsi į šį klausimą.

G. G. Žinoma, tai antrinis klausimas. Iki tol yra tikrai svarbiau, tik jeigu nesidomėjot, tai pagal tą lietuvišką įstatymą, čia dažnai kritikuotina pusė ir daugelyje šalių taip nėra, bet yra privaloma, tu negali rinktis nesaugoti, tu esi priverstas saugoti visą gyvenimą ir dar mokėti už tai

ir tiesiog po dviejų metų tau ateina galimybė, arba tu pasirenki dovanoti, donuoti, aišku kol kas neaišku, ar tai veikia, ar žmonės tuo naudojasi donorinėms, ar donuoja, arba saugoti tą likusį laiką, tai čia tiesiog paminėjau.

S. T. Buvo tekę girdėti, kad vieni sakydavo visam gyvenimui, kiti, kad ne, tu gali pasirinkti kiek metų.

G. G. Lietuvoje tai ne, bet kitose šalyse tai tikrai būna dešimt metų gali rinktis, kitose priklauso nuo poros apsisprendimo, tai labai įvairiai būna. Tai žinant, kad tikrai yra daug porų, kurios vis dar tą procedūrą pasirenka daryti kitose šalyse, tai gal ir ta informacija varijuoja, kurią girdėjot.

S. T. Nu matyt jo, taip.

G. G. Tada kitas mano klausimas, kaip manote, ar tas unikalus vaikelio gimimo kelias padidina kažkokią reikmę su juo kažkada ateityje atsistėti ir pakalbėti ir pasakyti, štai tu gimei su medicinos pagalba. Ar kaip tik galvojat, kad to nereikėtų sakyti? Ar apskritai galbūt tai net klausimas, kurio nesvarstėt? Gal su psichologe apie tai tekę kalbėti?

S. T. Su vyru dar nekalbėjom ta tema. Kartais praplaukia mintis, kad faktas, kad neslėpsim, kad buvo ilgas ir sunkus kelias susilaukti. Turbūt neslėpčiau, aš kažkaip ne už tai. Buvom pradėję, kai prasidėjo tos stimuliacijos, labai daug vaistų leistis reikėjo, rinkom švirkštus. Galvojau nu čia nufotografuosim kiek ko žodžiu ir su drauge taip pat. Paskui galvojom ai gal nereikia čia tos smulkmenų tokių. Nu vėl tas kartais... mūsų visuomenė nėra drąsi, nelabai gal supratinga, nelabai ir išprusus kai kuriais. Nors daug kas tyli, bet tikrai yra labai daug tokių atvejų ir yra daug vaikelių ir aš tai manau, kol užaugs mano vaikas pasikeis situacija (juokiasi). Nežinau, nesiruošiam slėpti. Juolab, kad jeigu slėptumėm, tai turbūt nebūtume nei tėvam, nei artimiesiems nesakę, kad mes darome PA. Artimieji ir patys artimiausi visi žino čia turbūt jau ta pati pradžia, jeigu jau slėpti nuo pat pradžių viską slėpti. Mes kažkaip atvirai.

G. G. O dar žinau, kad kai kurios poros būna, kad nusigręžia nuo Bažnyčios būtent dėl to, kad Bažnyčia turi savo tą nuostatą apie PA ir tikrai dažnai, čia tikrai sužinojau ir pradėjau tą girdėti tiktai kalbant su informantėmis, nusprendžia nekrikštyti savo vaikų, nes neva įvesti į tą bendruomenę, kuri ne taip žiūri, nu kažkaip nesąžininga jų atžvilgiu. Ar yra tekę galvoti apie krikštą kažkaip pergalvoti jį? Ar irgi kaip tik galvojat, kad man tai su tuo viskas gerai ir darau ką turiu daryti?

S. T. Žinokit net nesusimąščiau kaip kitos. Aš pati, aš tikinti, bet nesu tokia labai kaip čia įvardina, kad labai dažnai Bažnyčia. Aš savy visada pasimeldžiu, pasikalbu su Dievu ir kaip sakant. Nes natūralu, kad kai susiduri su sunkumais, tu atsigreži į kažką pagalbos, nu taip natūraliai gaunasi, kad tu daugiau tada kreipiesi. Savo patirties neturiu su Bažnyčia, kad susidurčiau, kad neigiama nuostata. Mano ta pati draugė, jos darbas yra ten Bažnyčioj tikrai biški kitos ten pakraipos – metodistų Bažnyčia. Ir jinai irgi, jos viršininkas kunigas yra ir jinai kalbėjusi. Tai atsimenu pasakojo, kunigas sako mes Bažnyčia nesam prieš tą pagalbinį, mes prieš embrionų sukūrimą, sako nes juk nevaisingumas yra liga, ją reikia gydyti, Tai to kunigo toks požiūris, tai vat vienintelė patirtis, ką teko girdėti, tai iš tos draugės patirties. Savo asmenine patirtim nesusidūriau su Bažnyčios priešprieša. Aišku atsimenu, kai įstatymą leidinėjo, kad kunigai ten priešinosi, bet čia reikia įsigilinti, ką tie kunigai patys turėjo omeny. Nu ne patį tą sakykim PA, čia sunku pasakyti, kur tikroji esmė.

G. G. Čia be abejo tikrai labai įvairiai, nesakau, kad taip dažna sako, bet aš tiesiog per pokalbius su moterimis tą išgirdau ir pas kai kurias tai kartojosi. Kai kurie tai visiškai tvirtai laikosi savo pozicijos, kai kam ta pozicija visiškai netrukdo.

S. T. Aš žinokit esu tokios nuostatos, kad Dievas priima mus visokius ir ten tas kunigas kiekvienas turi asmeninę savo nuomonę, asmeninį savo požiūrį, toks gal šiek tiek individualus dalykas yra pas ką pataikai.

G. G. Be abejo ir apskritai yra tekę kalbėt su vaisingumo asociacijos vadove ir ji aišku daug įvairiausių istorijų žino, tai irgi pastebi, kad yra ir katalikų ir taip aktyviai praktikuojančių ir vieni taip, jie ieško priežasčių kodėl ir to PA nesinaudoti, o kiti kaip tik ieško tikėjime tos stiprybės ir paaiškinimo ir kodėl naudotis. Ir viena moteris sako, jeigu dievas nenorėtų, tai ir to įrankio niekada nebūtų sukūręs.

S. T. Labai teisingai

G. G. Dar vienas mano klausimas yra ar per va šitą vat laiką, vis tiek dažnai moterys, taip yra, kad ta moterystė ir moteriškumas pas susijungia ir ar per šitą laiką buvo kažkokio tokio atsiradęs santykis kitoks su savo kūnu, su moterišku, kažkoks galbūt nepasitenkinimas tuo savo kūnu dėl to, kad nesigauna. Tai vat grynai tas mano klausimas apie santykį su kūnų šitą laiką.

S. T. Aš kažkaip savęs nestumdžiau, kad kokia aš čia moteris, kad man nesigauna. Buvo gal kažkokiu momentu tokia mintis praėjusi, nes tiesiog prisimenu, kad yra moterų, kurios save kaltina. Aš ne, aš nekaltinau. Tai yra mūsų abiejų problema. Man dėl endometriozes kaip pasakyt,

apvalkalas to kiaušinėlio ir galbūt spermatozoidas nepakankamai stiprus buvo, kad prasiskverbtų kaip sakant. Tai čia šiaip ir gydytoja kalba, ne tavo, o mūsų, mes esam.

G. G. O dar kalbant apie partnerį, kaip ir sakiau, su mažai vyrų kalbėjau, bet tada stengiuosi bent jau per moteris šį bei tą sužinoti, tai ar visada tame kelyje jautėtės kažkaip vieningai?

S. T. Pirmoji ruošimosi tam pirmajam PA aš viena ėjau pas gydytojus. Pati tvarkiausi. Paskui tada ir su psichologe mes kalbėjom, kad trūksta to artimo artumo antros pusės, supratingumo, norėjosi daugiau laiko mudviem skirti, tai buvo jo tokių pokalbių turbūt paskui tas lūžis ir įvyko. Ir ruošiantis antrajam pagalbiniam, mes ėjom kartu, kiek vyro grafikas darbo leido, mes visur ėjom kartu ir procese tikrai dalyvavo ir vaistus leistis leisdavo jusiai, nes vieną dieną į vieną pusę, kitą dieną į kitą pilvo pusę, nepatogumu sau su kaire ranka. Tai tada antruoju bandymu buvo jis išitraukęs pilniau į visą tą procesą ir aš pati supratau, kad nu pati klaidą padariau, kad jam, nu ne tiek, kad klaidą, kažkaip neįtraukiau jo. Nes tada mačiau, kad nelabai gal supranta mane, tai antruoju keliu antrą kartą einant tada jau viską pati aiškinau, kaip kas, kodėl ir žodžiu kartu. Tada natūraliai kyla didesnis supratimas.

G. G. Aišku ir tas skausmas turbūt, nieks nekvestionuoja, kad jusiai būtų mažesnis pas vyrus, o kaip vat pastebėtumėt, kur jis jį padėdavo? Ar, pavyzdžiui, su savo draugais pasikalba, nu vyriškoj kompanijoj apie savo tą patirtį? Ar žinot, ar kaip manot?

S. T. Mano vyras yra uždaras žemaitis (juokiasi), nesipasakoja per daug kaip jusiai jaučiasi. Iki galo aš galiu tiktai spėlioti, kaip jis jaučiasi. Aišku savy tai pergyvena, matydavo, kai aš būdavau palūžus, tai tada turbūt iš gailesčio man, kad „stop, tada, jeigu tau taip sunku nieko nedarykim“. Man kaip tik norėdavosi to tokio, kad aš tau padėsiu, tu esi drąsi, tu gali, nu to tokio pastiprinimo, paskui ir mes kalbėjom aš jam, ko aš noriu, ko aš tikiuosi, čia irgi po darbo su psichologe, nes neskaito jie mūsų minčių, jie nežino ką daryti. Tai pats ir turi pasakyti, kaip tu nori, kad tokioj ir tokioj situacijoj ką jis turėtų su tavim daryti. Tiktai gal yra mano mama, gal ir sesė, prasitarę, kad jis labai irgi pergyvena. Gal kiti iš šono daugiau pastebi, o kai pats esi labiau į save susikoncentravęs tau ir nelabai pastebi.

G. G. Šiai dienai Lietuvoje vaisingumo klinikos užtikrina donoro anonimiškumą, bet jeigu tau reikėtų donoro pagalbos, ar tai jo kiaušialąstės ar spermos ar to paties embriono, tai ką tu gali žinot apie donorą, tai plaukų spalva, akių spalva ir ūgis. Kaip manot kodėl šitos fizinės tokios charakteristikos yra svarbios žmonėms?

S. T. Nežinau, galvoju gal nesąmoningai vis tiek kažkoks vaiko portretas iškyla. Gal tokia mintis man tokia. Aš pati asmeniškai nepagalvojau, bet turbūt ir galvoju, kad kuo panašesnis į save būtų su vyru, kad mažiau išsiskirti.

G. G. Be abejo, turbūt. O pati, čia aišku gal irgi apie tai nebūsit galvojus, čia jeigu sveikata leidžia žmonėms, bet ar pati kaip manot galėtumėt būti donore kiaušialąstės? Apie embrionus tai kalbėjom, kad yra ta opcija. Bet vat kiaušialąstės, ar galėtumėt kažkam praeiti tą kelią, tam kad kažkam padėti?

S. T. Pirma mintis, kad jo, galėčiau, bet paskui galbūt pareina tas toks pamąstymas. Tai nežinau šią akimirką. Šiaip aš tokia esu, kad padėti ir apskritai būti donoru kitais klausimais aš už esu. O šituo atveju ne, nepagalvojau.

G. G. Grįžtant apie tam tikras įstatymo sąlygas, tai kaip ir sakiau, ne visiems, jeigu į tai žiūrim kaip į gydymą, tai ne visiems Lietuvos piliečiams toks gydymas būtų prieinamas. Tai, pavyzdžiui, nesusituokusi pora nepalalėtų pasinaudot. Žinau porų kurios tam, kad galėtų pasinaudoti turėjo susituokti. Žinau, kad yra, pati turiu draugę, kur yra tokioj situacijoje, kai lyg ir juda tie santykiai ir ta draugystė ir tai jau yra pirma santuoka ir dabar kaip ir tokia antra rimta draugystė, ir metai jau spaudžia. Lyg ir natūraliai gal ir rutuliotūsi, bet jinai matydama ir savo biologinį laikrodį vos ne turėtų paprašyti, kad ar mes galėtumėm tuoktis, jeigu mes norėtume turėtume turėti vaikų, mums reikėtų pasinaudoti. Tai ta sąlyga nu ji kartais būna tikrai komplikuoja, tai vat kaip galvotumėt, ar jinai yra vietoj, ar jinai yra reikalinga? Kodėl reikalinga? Ir dar taip tęsiant apie tas sąlygas, jūs galėsit bendrai apie viską pasvarstyti, tai taip pat vienišoms moterims negalima aišku pasinaudoti ir tos pačios lyties poroms negalima. Tai ar galvotumėt, kad tai gali keistis Lietuvoje, ar pačiai kažkuri opcija būtų priimtina, kažkuri ne, tiesiog apie tai.

S. T. Sakyčiau gal dabartinė situacija yra pirmas didelis žingsnis ir visada su laiku pamatai plusus ir minusus. Manau, kad su laiku plėsis galimybės. Vienintelis, ko nežinau, dėl vienos lyties atstovų. Aš šiaip nediskriminuoju, žmonės yra kokie yra, bet labai nepripratę esam, labai nu kažkaip neįprasta, keista, galbūt tas faktorius ir lemia, kad nelabai. Kiek esam daug su kuo kalbėję, tenai, kad draugauja, jūs būkit, gyvenkit kartu, bet daug kas prieš, kad vaikus turėtų, kažkaip atrodo, jeigu vaikas, tai jis automatiškai toks pats ir užaugs. Gal čia yra ir mūsų visuomenės toks nu neišprusimas tuo klausimu, labiausiai tai įtakoja. O kad vien tik susituokusioms porom, nemanau, kad tai galėtų būti pagrindinis faktorius. Taigi daug ir kitų porų yra.

G. G. Gal kažką norėtumėt pasakyti, kas irgi atrodo reikšminga, kažkuo pasidalinti?

S. T. Ai visada žinot būna po visko apgalvoji, galėjau aš dar tą ir tą pasakyti. To ruošimosi nebuvo tiesiog žinojau, kad vis tiek visą istoriją papasakoti, tą juostelę atsukti atgal, kaip čia nuo ko viskas prasidėjo, kaip kas buvo. Tikrai tiek pagalvodavau, o šiaip ne, nieko, viskas gerai. Jeigu jums dar kažkokių klausimų kiltų, visada galite rašyti.

G. G. Prisimčiau, ko nepaklausiau, paminėjot tokia sąvoką „nedrąsus džiaugsmas“. Tai aš tiesiog tikrai suprantu, kai ilgą kelią eini, kad galbūt po procedūros tikrai ten vieni embrionai prisikabina, kiti ne ir dėl pačios procedūros ir visokio tokio saikingumo, atsargumo. Bet iš kai kurių moterų irgi tenka girdėt, kad kai kurioms irgi būdavo labai skaudu girdėti, kai draugė apsiskelbė, kad štai nėščia, pavyko ir dar neduok dieve visiškai nesunkiai ir neplanuotai, tai labai tą padidina. Ir tada tikrai tekę girdėt, aš sau esu pasakius, kad aš atsargiai su tuo džiaugsmu. Gal dažniau taip sako moterys, kurios dar yra kelyje, jau paskui, kai pavyksta, turbūt pasirodo, kad yra neįmanoma to džiaugsmo sulaikyti. Kaip pačiai sau su tuo džiaugimuisi, ar yra kažkoks nedrąsus tas džiaugimasis yra tik dėlto, kad viskas yra neaišku, neapčiuopiama, ar ir tai, kad gali tas džiaugsmas kažkam būti skaudus?

S. T. Man gal labiau, kai esi pripratęs prie tų nuolatinių nesėkmių ir man išvis buvo pradėję atrodyt, kad pavyktų taip neįmanoma atrodė kaip išlošt loterijoje tą aukso puodą, kas man neįmanoma atrodo, neįsivaizduoju kaip taip gali būt. Toks neįsivaizduoju kaip gali kitiems paprastai sėkmingai gautis. Ir kai pasiseka, neleidi sau atsipalaiduoti, atsiverti, kad dabar gali džiaugtis, nes vis atrodo, kad dar čia nesuvoki, kad tau pasisekė, nes tu nuolatos pripratęs, kad nepasiseka ir kai būna bandai, kiti gal labai daug vilčių deda, su kiekviena simuliacija, kaip sakant kiekvieną mėnesį žiūri ir lauki. Ir net nesidžiaugi, nepasiseka, nuryji toliau eini ir kažkaip gal taip įpranti emocijas savy užspausti, kol pradėjau po biški atsiverti pati sau. Aišku žinau, tie pirmi trys mėnesiai jie visada yra jautrūs. Tai dar šitas dalykas prisideda. Žinau daug visokių istorijų ir artimoj aplinkoj, tai vat užtai ir yra toks neatsargus džiaugsmas. Ne neatsargus, o nedrąsus.

G. G. Supratau, gerai dabar dar paklausiau. Tai dabar jau tikriausiai viskas. Tai dar kartą ačiū, Simona, kad dalinatės, aš labai vertinu, tikiuosi, kad ir pačiai galbūt dar kartelį sudėlioti va tą istoriją galbūt buvo naudinga.